

Doktori (PhD) értekezés

Deák Anita alezredes

2018

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

Deák Anita alezredes

**Az orosz katonai gondolkodás átalakulása a 21. században
az Oroszországi Föderáció hidegháborút követő katonai
doktrínáinak tükrében**

Doktori (PhD) értekezés
(Tervezet)

Témavezető:

Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok
PhD.

.....

Budapest, 2018.

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	6
1. A témaválasztás indoklása, a tudományos probléma megfogalmazása.....	7
2. A releváns szakirodalom áttekintése.....	9
3. A kutatás célkitűzései	11
4. A kutatási téma behatárolása	12
5. A kutatói hipotézisek	13
6. Kutatási módszerek.....	15
7. Az értekezés felépítése.....	15
I. TÖRTÉNETI VISSZATEKINTÉS – AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ BIZTONSÁGI KÖRNYEZETE, KATONAI STRATÉGIÁJA ÉS AZ OROSZ KATONAI GONDOLKODÁS FORMÁLÓDÁSA A SZOVJETUNIÓ FELBOMLÁSÁT KÖVETŐ ÉVTIZEDBEN	18
1. Geopolitikai változások Közép- és Kelet-Európában.....	18
2. Az Oroszországi Föderáció megalakulása.....	20
3. A Független Államok Közösségének létrehozása, a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetének megalakítása	23
4. Az Oroszországi Föderáció és az európai térség	28
5. Az Oroszországi Föderáció és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) közötti kapcsolatok alakulása.....	32
6. Oroszország katonai doktrínája az 1990-es években.....	36
7. Az orosz haderő aktuális szervezete az 1990-es években.....	53
8. Részkövetkeztetések	55
II. AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ ÉS AZ EZREDFORDULÓ – KATONAI BIZTONSÁG HAGYOMÁNYOS „SZOVJET” FELFOGÁSBAN	58
1. A biztonsági környezet az ezredfordulón	58
1.1. Az 1997. évi Nemzeti Biztonsági Konceptió.....	61

1.2.	A 2000. évi Nemzeti Biztonsági Koncepció.....	70
2.	Oroszország 2000. évi Katonai Doktrínája.....	79
3.	A 2003. évi Fehér Könyv (Ivanov-Doktrína) az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői fejlesztéséről	90
4.	Részkövetkeztetések	100
III. A 21. SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDE: AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ NAGYHATALMI TÖREKVÉSEI, HADERŐREFORM ÉS KATONAI DOKTRÍNA		
103		
1.	A nemzetközi geopolitikai környezet változásai: kihívások és lehetőségek az Oroszországi Föderáció előtt	103
2.	A haderőreform.....	105
3.	A biztonsági környezet értékelése: Nemzeti Biztonsági Stratégia 2009	112
4.	A 2010. évi Katonai Doktrína.....	122
5.	2012: Személycserék, a reform során elért eredmények, új vezetés és szemléletváltás a katonai felső vezetésben	134
6.	Az orosz haderő aktuális szervezete 2010-ben	144
7.	Részkövetkeztetések	146
IV. AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ KATONAI VEZETÉSÉNEK ÚJ STRATÉGIÁJA A 21. SZÁZAD ELEJÉN: AZ INDIREKT HADVISELÉS		
150		
1.	A geopolitikai helyzet és a biztonságpolitikai környezet értékelése	150
2.	Az új szemléletű katonai gondolkodás, az elmélet megfogalmazása: Geraszimov „Doktrínája”	154
3.	Az új elgondolás gyakorlati megvalósítása: indirekt hadviselés Ukrajnában.....	169
4.	A 2010. évi Katonai Doktrína pontosítása 2014 decemberében: a „Geraszimov-doktrína” stratégiai szintre emelése.....	175
5.	Az orosz haderő aktuális szervezete 2014-2015-ben.....	186

6. Részkövetkeztetések	191
V. AZ ÚJ OROSZ KATONAI STRATÉGIA MEGVALÓSÍTÁSA	194
1. Az Oroszországi Föderáció átalakuló biztonsági környezete – a 2015. évi Nemzeti Biztonsági Stratégia.....	194
2. Az orosz haderő átfegyverzésének aktuális helyzete, a nemzeti védelmi kiadások alakulása	201
3. A haderő külföldi alkalmazásának tapasztalatai – Szíria.....	210
4. Az indirekt hadviselés alkalmazásának előfeltételei és korlátai: a NATO, a posztszovjet térség és az északi országok	219
5. A megújult orosz haderő képességeiről	224
6. Az orosz államfő 2018. márciusi éves üzenete: az orosz perspektivikus fegyverrendszerek	240
7. Részkövetkeztetések	245
BEFEJEZÉS	247
1. Összegzett következtetések.....	247
2. Az új tudományos eredmények.....	256
3. Ajánlások az értekezés felhasználására	258
ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	259
FELHASZNÁLT IRODALOM	260
PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK.....	279

BEVEZETÉS

Az Oroszországi Föderáció létezésének közel két és fél évtizede alatt jelentős fejlődési folyamaton ment keresztül. Az egykori Szovjetunió romjain megalakult új állam, az Oroszországi Föderáció a létrejöttét követő első évtized során szembesült a széthullást is eredményező, a gazdasági, a belpolitikai és a külpolitikai szférában kialakult válsággal. Az ország vezetésének – immár kizárólag Oroszországra összpontosítva figyelmét – új államigazgatási, közigazgatási rendszert kellett létrehoznia, a gazdaságot újjá kellett szerveznie, a nemzetközi kapcsolatok rendszerében újra kellett definiálnia az ország helyét és szerepét, továbbá át kellett alakítania a nemzeti biztonságot szavatoló intézményrendszert. Az orosz vezetést, különösen a katonai vezetést pedig jelentős kihívás elé állította a feladat, hogy az egykori szovjet haderő helyett egy új, Oroszország nemzeti biztonsági érdekeivel összhangban lévő haderőt hozzon létre.

Az orosz állam a szuverenitás kezdeti nehéz éveit követően a 2000-es évek közepére gazdasági, belpolitikai és külpolitikai téren talpra állt, sőt, a nemzetközi kapcsolatokban is az egykori Szovjetunió nagyhatalmi szerepének visszaszerzését tűzte ki célul.

Napjainkban az Oroszországi Föderáció atomnagyhatalomként meghatározó tényezője a globális biztonságnak, „eurázsiai” regionális hatalomként pedig megkerülhetetlen mind Ázsia, mind pedig Európa biztonságának kérdéskörében.

Az Oroszországi Föderáció nem szövetségesünk, Magyarországnak – különösen a NATO és az Európai Unió tagországaként – megkülönböztetett és folyamatos figyelmet kell fordítania azokra a potenciális biztonsági kihívásokra, amelyek az orosz kül- és biztonságpolitika, valamint katonai stratégia megvalósítása nyomán alakulhatnak ki.

Az orosz katonai gondolkodás átalakulásának lényege az elmúlt 25 évben abban állt, hogy megfeleltessék az Oroszországi Föderáció formálódó katonai stratégiáját, haderejének képességeit az ország politikai céljainak és érdekeinek, lehetőség szerint figyelembe véve az ország aktuális gazdasági teherbíró képességét.

Oroszország katonapolitikájának legmeghatározóbb téziseit a politikai-biztonságpolitikai alapokra épülő katonai doktrínák tartalmazzák. A katonai doktrínák és más védelempolitikai dokumentumok elemzésével érthetjük meg az

oroszkatonai gondolkodás alakulásának folyamatát, amely az elmúlt negyedszázadban, azon belül minden időszakban szerves kapcsolatban volt az ország általános politikai-gazdasági-szociális állapotával, helyzetével. Ezért fontos, hogy az orosz katonai gondolkodás alakulását az oroszországi állapotok változásainak, illetve Oroszország nemzetközi helyzetének, szerepének tükrében vizsgáljuk és mutassuk be. Dolgozatomban erre törekszem, ezért a témát a védelmi szférára vonatkozó dokumentumok megjelenésének időrendjében dolgozom fel.

Az orosz indirekt hadviselés módszertanának kidolgozását és a katonai doktrína 2014. évi pontosítását követően, továbbá a 2014–2015. évi ukrainai események kapcsán, valamint az orosz államfő 2018. évi elnöki üzenetében foglaltak ismeretében még inkább fontossá vált, hogy megfelelő éberséggel kövessük nyomon az orosz katonai gondolkodás 21. századi változásait.

Jelen doktori értekezés fő feladata, hogy felhívja a figyelmet az orosz biztonságpolitikai és katonapolitikai gondolkodás megismerésének fontosságára, az abból eredő potenciális biztonsági kihívások felfedésének szükségességére, továbbá a magyar nemzeti biztonság és szuverenitás szavatolása érdekében elvégzendő tevékenység fontosságára.

Itt szeretnék köszönetet nyilvánítani mindazoknak, akik segítettek és támogatták a Hadtudományi Doktori Iskola képzési programjában folytatott tanulmányaimat, ismereteim összegzésének megjelenítését jelen értekezésben.

1. A témaválasztás indoklása, a tudományos probléma megfogalmazása

Az Oroszországi Föderáció deklarált célja, hogy visszaszerezze az egykori Orosz Birodalom, illetve a Szovjetunió politikai, katonai, gazdasági befolyását. Az orosz állami vezetés szándéka, hogy Oroszország a kialakuló multipoláris rendszerben, annak egyik pólusaként, ismét nagyhatalomként legyen jelen a nemzetközi politikai, biztonságpolitikai színtéren.

A NATO és az Európai Unió számára biztonsági kockázatot jelenthetnek az orosz nagyhatalmi törekvések. A hadtudomány szempontjából vizsgálva különösen érvényes ez a biztonság katonai dimenziójának vonatkozásában. Az elmúlt évek

tapasztalatai azonban arra utalnak, hogy nem szabad kizárólag katonai síkon értelmezni az orosz katonai stratégiában bekövetkezett változásokat. Az orosz vezetés által kidolgozott és a hivatalos katonai doktrína részeként elfogadott, holisztikus szemléletű, azaz politikai, diplomáciai, gazdasági és további nem katonai eszközök, valamint a katonai erő együttes alkalmazását magába foglaló indirekt hadviselés a biztonság számos dimenziójára nézve jelenthet kihívást.

Az Oroszországi Föderáció 2014 óta Ukrajnában bebizonyította, hogy nemzeti stratégiai érdekeinek védelme érdekében kész az indirekt hadviselés teljes eszköztárának alkalmazására – beleértve a katonai erőt is. Magyarország nem tartozik Oroszország szövetségesi körébe, az Európai Unió és a NATO tagjaként pedig része a Nyugatnak, amely politikai és gazdasági szankciókat léptetett érvénybe Oroszország ellen az ukrajnai konfliktusban vállalt szerepe, a Krím-félsziget annektálása miatt.

Az Oroszországi Föderáció legutóbbi, 2010-ben és 2014-ben kiadott Katonai Doktrínája, valamint 2015-ben módosított Nemzeti Biztonsági Stratégiája alapvető katonai veszélyként, illetve fenyegetésként nevesíti a NATO azon törekvését/tevékenységét, hogy a Szövetség bővítésével növeli erőpotenciálját, valamint katonai infrastruktúráját közelebb helyezi az Oroszországi Föderáció államhatárához.

Oroszország ugyancsak katonai fenyegetésként értékeli azokat a lépéseket, amelyekkel a Nyugat erősíteni kívánja védelmi rendszereit, így különösen a hadászati rakétavédelmi rendszerének bővítését a kelet-európai térségben.

Ugyanakkor Oroszország a legutóbbi években jelentős fejlesztéseket hajtott végre hadereje minden szegmensében mind strukturális és szervezeti téren, mind a haditechnikai és fegyverzeti ellátás terén.

2018. március 1-jén az Oroszországi Föderáció elnöke parlamenti évértékelő beszédében, „éves üzenetében” – igen erős, Nyugatellenes hangvétellel – részletesen kitért az új, az orosz „technológiai áttörés” eredményeként létrehozott fegyverrendszerek bemutatására. Az orosz elnök által bejelentett fejlesztések, illetve új, stratégiai jelentőségű fegyverrendszerek – amennyiben azok tényleg léteznek¹ és

¹ *Megjegyzés:* Az elnöki beszéd alatt bemutatott videók túlnyomó többsége nem a valóságos fegyverrendszerekről készült.

a Nyugatnak nem állnak rendelkezésre azokkal szembeni védelmi eszközök – úgy Oroszország megbonthatja a kialakult, ugyan láthatóan törekény, de mégis létező erőegyensúlyt, ami katonai veszélyt jelentene a Nyugat, benne Magyarországnak számára is.

Éppen ezért Magyarország és szövetségesei számára megkülönböztetett jelentőségű lehet saját biztonságunk szavatolása érdekében, hogy nyomon kövessük az orosz politikai és katonai vezetés által meghatározott katonai-stratégiai irányvonalat, annak esetleges változásait, megismerjük az orosz katonapolitika és a haderőfejlesztés irányelveit és helyzetét, majd ezen ismeretek birtokában képesek legyünk idejében beazonosítani az esetleges orosz fenyegetést és felkészülni annak elhárítására. Ezek a gondolatok vezettek arra, hogy jelen értekezéssel kísérletet tegyünk a 21. századi orosz katonai gondolkodás főbb momentumainak bemutatására.

2. A releváns szakirodalom áttekintése

A korábbi évek során több magyar szakértő is foglalkozott doktori (PhD) értekezés keretében Oroszország biztonságpolitikájával, katonapolitikájával:

2003-ban témavezetőm, Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok írt „A NATO és Oroszország kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára” címmel doktori értekezést, amelyben az új Oroszország létrejöttét követő időszakban bekövetkezett orosz belpolitika és külkapcsolatok változásait, a NATO–Oroszország közötti kapcsolatok fejlődési folyamatát, valamint az európai biztonság kérdéskörét elemezte.

2009-ben Bagi József ezredes „Oroszország katonapolitikája és az orosz hadsereg reformja” címmel írt értekezésében adott áttekintést az orosz biztonságpolitika és külpolitika alapelveiről, valamint az akkor kidolgozás alatt álló (2010-ben véglegesített és elnöki rendelettel hatályba lépett) katonai doktrínáról.

2011-ben Tóth István ezredes „Az orosz hadiipar átalakulása 1992-től napjainkig, fejlődésének várható tendenciái 2020-ig, és ezek eredményeinek lehetséges hasznosítása a Magyar Honvédség haditechnikai fejlesztésében” című munkájában részletesen elemezte az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonsági dokumentumait, köztük a hatályban lévő katonai doktrínát.

Mint az értekezések címében is látható, a fenti művek szerzői nem az orosz katonai stratégia részletes elemzését határozták meg fő célkitűzésükként, az általuk vizsgált kérdéskör alaposabb feltárása érdekében azonban elemezték a nemzeti biztonsági és katonai alapidokumentumokat is.

A magyar szakértők részéről – a fentebb említett értekezéseken túl – fontosnak tartom megemlíteni Szternák György tanulmányait, amelyekben az Oroszországi Föderációval, az orosz haderővel és katonai doktrínákkal, továbbá az európai rakétavédelemre vonatkozó orosz állásponttal kapcsolatos gondolatait publikálta. Az Oroszországgal, orosz kül- és biztonságpolitikával, illetve az ukrajnai konfliktussal foglalkozó kutatók számára további iránymutatásként szolgálhatnak Rác András ezen területeket érintő angol és magyar nyelvű publikációi, cikkei is.

Az értekezés elkészítése során a fentiekben külön is említett, valamint az egyes fejezetek kidolgozása során felhasznált magyar szakirodalom mellett a nemzetközi tudományos munkák voltak segítségemre.

A nemzetközi szakirodalomban Oroszországra, annak a regionális és globális biztonság szempontjából betöltött szerepére vonatkozóan a Barry Buzan brit és Ole Wæver dán kutató által kidolgozott Regionális Biztonsági Komplexum Elmélete abban nyújt segítséget, hogy az aktuális eseményektől elvonatkoztatva megismerjük a nemzetközi kapcsolatok rendszerét, a biztonságpolitikai folyamatok alakulásának történelmi, politikai, társadalmi, kulturális hátterét.

Az orosz katonai gondolkodás tanulmányozása során felhasználtam Mark Galeotti brit kutató munkáit, aki jelenleg a Prágai Nemzetközi Kapcsolatok Intézetében dolgozik, Oroszországról szóló számos könyvében és tanulmányában évek óta foglalkozik az orosz védelmi képességekkel, az orosz haderővel, nemzetbiztonsági szolgálatokkal. A jelen értekezés kapcsán fontos külön is megemlíteni a későbbiekben hivatkozott tanulmányát, amelyet az ukrajnai orosz indirekt hadviselés kapcsán írt, s amelyben a „Geraszimov-doktrína” megnevezést használta – később ezt vette át több kutató is.

Az orosz szakirodalom tekintetében arra törekedtem, hogy az orosz katonai gondolkodást tükröző doktrínákat, nemzetbiztonsági dokumentumokat, elnöki és védelmi miniszteri beszédeket eredeti nyelven tanulmányozzam, elemzéseimet azok alapján fogalmazzam meg. Így dolgoztam fel a hivatalos stratégiai dokumentumokat,

többek között a Szergej Ivanov védelmi miniszter nevéhez fűződő „Fehér Könyvet” és a Valerij Geraszimov hadseregtábornok, orosz vezérkari főnök nevéhez kötődő tanulmányokat is, valamint az Oroszországi Föderáció elnökének 2018. március 1-jei parlamenti „éves üzenetében” az orosz haderő képességeiről és a haditechnikai fejlesztésekről elhangzottakat.

3. A kutatás célkitűzései

Értekezésemben azt vizsgáltam, hogy Oroszország megalakulását követően két és fél évtizeddel az átalakuló globális és regionális biztonsági környezet milyen hatással volt az orosz katonai vezetőkre, miben rejlik az újonnan megfogalmazott és a gyakorlatban is érvényesített orosz katonai gondolkodás lényege, továbbá milyen biztonsági kihívásokat jelent az Magyarország és szövetségesei számára.

A választott téma kutatását az alábbi célkitűzések figyelembevételével végeztem:

- 1.) Feldolgoztam és elemeztem az Oroszországi Föderáció megalakulása óta eltelt időszakban jóváhagyott legfontosabb védelempolitikai dokumentumait, katonai doktrínáit és Nemzeti Biztonsági Stratégiáit, valamint a politikai és a katonai vezetés nyilatkozatait annak érdekében, hogy megismerjem és értékeljem az orosz katonai gondolkodás változásait az elmúlt negyedszázadban.
- 2.) Vizsgáltam, hogy Oroszország biztonságpolitikai helyzete, nemzetközi kapcsolatokban megnyilvánuló tényleges aktivitása összhangban áll-e a védelempolitikai dokumentumokban kinyilvánított tézisekkel és szándékokkal, továbbá azt is, hogy az orosz katonai gondolkodásban hogyan tudják együtt értelmezni a hadászati visszatartás elvét a nemzetközi biztonság fenntartásának fontosságával.
- 3.) Célul tűztem ki a 2008-ban megkezdett haderőreform főbb szakaszainak, tartalmának és eredményeinek bemutatását, elemzését, annak érdekében, hogy szemléltessem: az orosz politikai vezetés számára prioritást jelent a haderőfejlesztés, a védelmi képességek megerősítése, egyúttal a katonai vezetéstől is ezen gondolkodásmód követését és gyakorlatban történő érdemi végrehajtását várja el.

- 4.) Szándékomban állt megvizsgálni és elemezni az orosz új katonai-stratégiai elvek, a nem lineáris (hibrid) hadviselés lényegét és hatását a nemzetközi, azon belül a közép- és kelet-európai biztonságra.
- 5.) Elemeztem és értékeltem az Oroszországi Föderáció elnökének az új stratégiai és műveleti jelentőségű fegyverrendszerek oroszországi létrehozásáról tett bejelentését, annak kapcsán pedig következtetéseket fogalmaztam meg a globális és regionális biztonságra, elsősorban Magyarországot és szövetségesei biztonságára vonatkozóan.
- 6.) Célul tűztem ki annak vizsgálatát, hogy a katonai gondolkodás változásainak tükrében az Oroszországi Föderáció folytatja-e a Nyugattal való szembenállás politikáját, vagy vannak-e jelei ellenkező törekvéseinek?

4. A kutatási téma behatárolása

Az értekezésben részletesen elemzem az Oroszországi Föderáció megalakulása óta hatályba lépett katonai doktrínákat. Ennek értelmében az értekezésben az orosz katonai stratégia fejlődési és átalakulási folyamatával, azon belül az új, indirekt hadviselési elgondolás kialakulásával foglalkozom. Dolgozatomban átfogó képet kívánok adni az orosz haderő átszervezéséről, azonban nem célom annak részletekbe menő ismertetése. Az indirekt hadviselés ukrainai végrehajtása kapcsán bemutatom az új orosz katonai elgondolás lényegét, de nem elemzem az orosz haderő és az ukrainai oroszbarát szakadár fegyveres erők hadműveleteit és harcászati tevékenységét.

Érintőlegesen foglalkozom Oroszország északi-sarkkörü, valamint közel-keleti geopolitikai szándékainak katonai érvényesítésével.

A kutatásom és elemzéseim szűkítésénél fontos szempont volt, hogy kifejezetten a nemzeti biztonsági és a katonai biztonsági kérdésekkel szándékoztam foglalkozni, azok tükrében – az alapidokumentumok értelmezésével – az orosz védelempolitikával, mindenekelőtt pedig a haderő helyzetével. Nem volt célom kutatni és elemezni az Oroszországi Föderáció külpolitikai, gazdasági és belpolitikai törekvéseit, s azok során az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői, az orosz haderő alkalmazásának politikai hátterét sem.

Az értekezésben nevesítem azokat a biztonsági, illetve katonai kihívásokat, amelyekkel az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének számolnia kell Oroszország irányából, de nem volt céлом – még az államfő 2018. évi éves üzenetében elhangzottak ellenére sem –, hogy az Oroszországi Föderációban megtestesülő ellenségképet fogalmazzak meg. Szándékom az volt, hogy az értekezésben az aktuális helyzetnek megfelelően objektív képet vázoljak fel – az értekezésem témakörének keretei között maradva – Oroszországról, az orosz haderőről, az orosz katonai gondolkodásról.

5. A kutatói hipotézisek

A témában folytatott kutatásom és elemzésem arra irányult, hogy igazoljam vagy cáfoljam az alábbiakban megfogalmazottakat:

- 1.) Az orosz katonai gondolkodás alakulását, annak változásait, illetve állandó elemeit az Oroszországi Föderáció létrejöttét követően kiadott védelempolitikai alapidokumentumok, mindenekelőtt a katonai doktrínák tükrözik. A katonai gondolkodás jelentős változásokon ment át az elmúlt 25 évben. A szovjet időkből megörökölt katonai felfogás helyett már az új évezred elején új stratégiai koncepció körvonalazódott, majd a 2010-es években kialakult egy új, holisztikus szemléletű katonai gondolkodás. Ezzel együtt megmaradtak a korábbi katonai szembenállásra jellemző alapvető katonai-stratégiai tézisek, mint Oroszország biztonságának, szuverenitásának katonai eszközökkel, a katonai elrettentés fenntartásával történő biztosításának elsődlegessége.
- 2.) Az orosz védelempolitikai dokumentumok az erősítik, hogy Oroszország elkötelezett a globális és regionális, és különösen az európai térség biztonságának megerősítése mellett. Ezzel együtt kinyilvánítják, hogy Oroszország nemzeti érdekeinek védelme céljából elsődleges feladatként fenntartja a katonai visszatartás/elrettentés politikáját, és kész érdekérvényesítő eszköztárát, akár haderejét is alkalmazni, amennyiben érdeksérelem éri az általa geopolitikai szempontból fontosnak tartott kérdésekben és térségekben.

A disszertációmban azt kívánom igazolni vagy cáfolni, hogy az Oroszországi Föderáció, amelynek helyzete, súlya és szerepe a biztonság globális és regionális szintjein változóban van és erősödik, rendelkezik-e olyan katonai

erővel, amellyel biztosítani tudja érdekérvényesítő politikáját a világ, de elsősorban Európa különböző térségeiben.

- 3.) Az Oroszországi Föderáció a politikai érdekérvényesítés katonai eszköztárának erősítése céljából átfogó haderőreformot indított annak érdekében, hogy új katonai képességeinek birtokában az egykori Szovjetunió örökébe lépve helyreállítsa a korábbi nagyhatalmi státust és a jövő többpólusú világában egyik meghatározó pólusként a világ vezető államai közé emelkedjen.

Dolgozatomban vizsgálni szándékozom, hogy az orosz haderőreform, a haderő fejlesztése következtében az orosz haderő reális és tényleges képességeket ért-e el és a további haditechnikai-fegyverzeti fejlesztések eredményeként vezethet-e ez a folyamat a nyugati hatalmak katonai dominanciájának csökkenéséhez/megszűnéséhez a közeli jövőben?

- 4.) Az orosz katonai gondolkodás a 2010-es évek elejétől – az új védelmi vezetés belépését követően – lényeges változásokon ment keresztül. A katonai-stratégiai elvek új típusú, nem lineáris (hibrid) hadviselés koncepciójával bővültek, amelyeket – katonai értelemben – eredményesen alkalmaztak a kelet-ukrajnai konfliktusban, valamint a Krím-félsziget és Szevasztopol annektálása során. A nem lineáris hadviselés elveit az orosz katonai vezetés formálisan a nem katonai módszerek alkalmazására dolgozta ki, mint konfliktuskezelési modellt, abban a haderő visszatartó- és általános rendeltetésű erőinek is jelentős szerepet szánva. Az orosz katonai vezetés ugyanakkor a nem lineáris műveleti koncepció mellett fenntartja a direkt hadviselés elveit is, sőt azokat a korábbi műveleti eljárásoknál is határozottabb módon és formában – a háborús cselekmények azonnali, a hadászati szétbontakozás nélküli megkezdésével – képzelik el, azzal együtt, hogy nem zárják ki a direkt és indirekt (nem lineáris) hadviselési formák egyidejű és összehangolt végrehajtását sem.

Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy a regionális és a globális biztonságra Oroszország részéről mi jelent nagyobb veszélyt: a nem lineáris műveleti elvek vagy a katonai visszatartás/elrettetés folyamatos fenntartása?

- 5.) Az Oroszországi Föderáció elnöke 2018. március 1-jén az éves elnöki üzenetében bejelentette, hogy Oroszország olyan új – az oroszországi technológiai áttörés eredményeként az orosz tudósok által az utóbbi években

létrehozott – hadászati, illetve műveleti jelentőségű fegyverrendszerekkel rendelkezik, amelyek jelenleg kísérleti fázisban vannak, vagy már a haderőben szolgálatban állnak.

Dolgozatomban arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy a bejelentésben foglaltak komoly biztonsági kihívást, katonai fenyegetést jelenthetnek addig is, amíg a Nyugat nem győződik meg az orosz államfő bejelentésének valóságtartalmáról.

- 6.) A disszertációmban bizonyítani kívánom, hogy az Oroszországi Föderáció nagyhatalmi törekvéseinek legfontosabb biztosítékát a megerősödő haderejében, a Nyugattal való szembenállás, a visszatartás/elrettentés folytatásában látja.

6. Kutatási módszerek

Tanulmányoztam a témában megjelent magyar és idegen nyelvű szakirodalmat és az érvényben lévő hivatalos dokumentumokat, áttekinttem a fellelhető releváns tudományos munkákat, doktori értekezéseket.

Figyelemmel kísértem a hivatalos orosz közleményeket, valamint a külföldi reakciókat. Elemeztem és összehasonlítottam a témában megjelent magyar, orosz, angol nyelvű szakirodalmat.

Hazai és külföldi nemzetközi konzultációkon, konferenciákon vettem részt, amelyek révén jobban megismerhettem az Oroszországi Föderációval, továbbá az európai térség biztonságával foglalkozó szakértők véleményét.

7. Az értekezés felépítése

Az értekezés bevezetőjében indokolom az általam választott kutatási téma aktualitását és jelentőségét Magyarország, az Európai Unió és a NATO számára a jelenlegi biztonságpolitikai helyzetben. Felhívom a figyelmet arra, hogy miért fontos nyomon követnünk és értelmeznünk az orosz politikai és katonai gondolkodás átalakulását, rámutatok az új tendenciákban rejlő veszélyekre és az általuk keltett

biztonsági kihívásokra. Az értekezésben a választott kutatási témát öt fejezetben dolgoztam fel.

I. fejezet: Történeti visszatekintés – az Oroszországi Föderáció katonapolitikai helyzete, katonai stratégiája és az orosz katonai gondolkodás formálódása a Szovjetunió felbomlását követő évtizedben

Az I. fejezetben történeti visszatekintésként áttekintem az Oroszországi Föderáció biztonság- és katonapolitikai helyzetét a Szovjetunió felbomlását követő első évtizedben. Bemutatom az Oroszországi Föderáció megalakulásának időszakában a közép- és kelet-európai térségben végbement geopolitikai változásokat, az egykori hidegháborús ellenféllel a kétoldalú kapcsolatok kialakításának kezdeti fázisát, valamint a korabeli katonai gondolkodást tükröző, az egykori Szovjetuniótól megörökölt, megújulás előtt álló haderőre vonatkozóan megfogalmazott katonai doktrínát.

II. fejezet: Az Oroszországi Föderáció és az ezredforduló – katonai biztonság hagyományos „szovjet” felfogásban

Az II. fejezetben bemutatom, hogyan fogadta az orosz vezetés az ezredfordulót: felelevenítem az Oroszországi Föderáció biztonsági környezetében bekövetkezett változások főbb jellemzőit, az azok alapján az ország vezetése által megfogalmazott főbb stratégiai dokumentumokat, azaz a nemzeti biztonsági koncepciókat és az új feltételek mentén összeállított katonai doktrínát, továbbá a haderő fejlesztésére vonatkozó, az akkori védelmi miniszter elgondolását összefoglaló Fehér Könyvet.

III. fejezet: A 21. század első évtizede: az Oroszországi Föderáció nagyhatalmi törekvései, haderőreform és katonai doktrína

A III. fejezetben bemutatom, hogy a 21. század első évtizedében milyen változások következtek be a geopolitikai környezetben és azok miként befolyásolták az újjászervezett, gazdaságilag, pénzügyileg és katonailag megerősödött Oroszország biztonságpolitikai szemléletét és katonai gondolkodását.

IV. fejezet: Az Oroszországi Föderáció katonai vezetésének új stratégiája a 21. század elején: az indirekt hadviselés

A IV. fejezetben az orosz katonai vezetés által a potenciális konfliktusok megoldására kidolgozott indirekt hadviselési elméletet dolgoztam fel, bemutattva az új, átfogó megközelítésben kidolgozott elméletet, gyakorlati megvalósítását és stratégiai dokumentum szintjén történt deklarációját.

V. fejezet: Az új orosz katonai stratégia megvalósítása

Az V. fejezetben bemutatom az Oroszországi Föderáció átalakuló biztonságpolitikai környezetét, az orosz katonai gondolkodás változásának hatásait tükröző és a stratégiai célok elérése érdekében szükséges haderőátalakítás-haderőreform aktuális helyzetét és eredményeit. A fejezet befejező részében ismertetem az orosz államfő által bejelentett új orosz perspektivikus fegyverrendszereket, hadrendbe állításuk lehetséges hatását a regionális és globális biztonságra.

Befejezés

Az értekezés befejezésében bemutatom az összegzett következtetéseket, továbbá az általam elért új tudományos eredményeket, valamint az értekezés felhasználására vonatkozó javaslataimat.

Az értekezéssel kapcsolatos kutatómunkát 2018. március 2-án zártam le.

I. TÖRTÉNETI VISSZATEKINTÉS – AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ BIZTONSÁGI KÖRNYEZETE, KATONAI STRATÉGIÁJA ÉS AZ OROSZ KATONAI GONDOLKODÁS FORMÁLÓDÁSA A SZOVJETUNIO FELBOMLÁSÁT KÖVETŐ ÉVTIZEDBEN

1. Geopolitikai változások Közép- és Kelet-Európában

A Kelet-Berlint és Nyugat-Berlint, azaz a Kelet és a Nyugat országait, a NATO és a Varsó Szerződés tagállamait elválasztó berlini fal 1989. november 9-ei leomlása a hidegháború időszakának végét, egy új politikai korszak kezdetét jelentette. A megosztottságot szimbolizáló építmény lebontása a globális biztonságpolitika szempontjából a bipoláris világrend megszűnéséhez, Európa szempontjából pedig egy új politikai–gazdasági–társadalmi rendszer irányába történő elmozdulásához vezetett.

Az 1989-90 során térségünkben végbement rendszerváltó folyamatok célja az volt, hogy kikerülve a Szovjetunió fennhatósága alól, a szocializmus, az egypártrendszer, a szerkezeti problémákkal küzdő központi irányítású gazdasági berendezkedés helyett Közép- és Kelet-Európa országai önálló, szuverén, többpárti parlamenti demokráciára épülő politikai rendszerben és versenyképes piacgazdasággal rendelkező államokként elinduljanak a gazdasági és politikai értelemben is fejlettebb Nyugat irányába. Közép- és Kelet-Európa országai függetlenségük kikiáltását követően politikai berendezkedésüket illetően az európai demokratikus fejlődés útját választották, megtették a kezdeti lépéseket az európai integrációra történő felkészülés jegyében, tárgyalásokat kezdtek az Európai Közösséggel/Európai Unióval. Az EU-val egyeztetett menetrend szerint végrehajtott jogharmonizációs, politikai, társadalmi és gazdasági változtatások végrehajtását követően 2004-ben Magyarország mellett Ciprus, Csehország, Észtország, Málta, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Szlovákia és Szlovénia csatlakozott az Európai Unióhoz, 2007-ben Románia és Bulgária, majd 2013-ban Horvátország válhatott EU-taggá.

Kevésbé volt hosszú a csatlakozási folyamat az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez. A NATO vezetői már a szervezet megalakulásának 50. évfordulóján

rendezett brüsszeli értekezletükön bejelentették, hogy „*fel akarják számolni „Európa fájdalmas megosztottságát, amelyet soha nem fogadtunk el, s le akarjuk zárni a háború utáni időszakot”*” (Gazdag, 2001, p. 163)². A megosztottság megszüntetése érdekében pedig tárgyalásokat kezdeményeztek a közép- és kelet-európai országokkal egy új partneri viszony kialakítása érdekében. A NATO és az egykori szocialista blokk országainak együttműködése kezdeti szakaszának fontos állomása volt az 1991. decemberi római csúcstalálkozó, amelyen „*döntöttek a kelet-közép-európai országokkal újonnan kialakított kapcsolatok intenzívebbé tételéről, illetve a folyamat intézményesítéséről. Az intézményesítés az Észak-atlanti Együttműködési Tanács (NACC³) elnevezésű szervezetben testesült meg, amelybe a NATO-tizenhatok képviselői mellett kilenc közép- és kelet-európai állam – köztük Magyarország – külügyminiszterét hívták meg.*” (Szenes, Tóth, 2009, p. 15.)⁴

1991 első félévében megszűnt az egykori „szocialista blokk” politikai-katonai szervezete, a Varsói Szerződés, majd 1991 decemberében felbomlott maga a Szovjetunió is. A térség országai a rendszerváltozást követően a kialakult biztonsági vákuum betöltésére a NATO-t tartották alkalmas szervezetnek. A fentebb említett Észak-atlanti Együttműködési Tanács meghívta az egykori Szovjetunió volt tagállamaiból 1991 decemberében megalakult Független Államok Közössége (FÁK) tagországait, köztük az Oroszországi Föderációt is. Így a hidegháborús ellenfelek együttműködő partnerekké váltak. A NATO a '90-es évek elején a teljes jogú tagság helyett első lépcsőként – a csatlakozás elősegítése érdekében – békepartnerségi programot indított (Partnership for Peace – Pfp⁵) 1994-ben a közép- és kelet-európai országok számára, amelyet később a csatlakozási tárgyalások, majd az új tagok felvétele követett. 1999-ben a Varsói Szerződés egykori tagállamai közül Magyarország mellett Csehország és Lengyelország, majd 2004-ben Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Románia és Szlovákia, 2009-ben pedig Albánia és Horvátország is csatlakozott a NATO-hoz. A '90-es években az állam újjáépítésével küzdő orosz vezetés eleinte beletörődött a NATO keleti irányú terjeszkedésébe, az ezredfordulót követően azonban a későbbi bővítési körök egyre erőteljesebb negatív

² GAZDAG Ferenc: *Biztonságpolitika* (szerk.), SVKH, Budapest, 2001, ISBN 963 8117 77 X, p. 163.

³ *Megjegyzés:* NACC – North Atlantic Cooperation Council

⁴ SZENES Zoltán, TÓTH Péter (szerk.): *Tíz éve a NATO-ban*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009, ISBN 978-963-327-427-9, p. 15.

⁵ *Megjegyzés:* A NATO Pfp békepartnerségi programjához 1994-ben Oroszország is csatlakozott. A Nyugat, illetve az orosz vezetés részről időről-időre említett orosz NATO-integráció azonban egyre inkább elképzelhetetlennek tűnik.

reakciót váltottak/váltak ki az Oroszországi Föderáció politikai és katonai vezetéséből.

2. Az Oroszországi Föderáció megalakulása

Vlagyimir Zolotarjov így vélekedett az orosz katonai stratégia történetéről 2000-ben írt tanulmánykötetében (Zolotarjov, 2004, pp. 158-159.) a hidegháború befejezését követően végbement változásokról: *„A változások egyik katonapolitikai következménye a szocialista világrendszer – és katonai szervezete, a Varsói Szerződés – széthullása volt. Megszűnt létezni a Szovjetunió is. A világ a Szovjetunió vereségeként fogta fel a hidegháború végét. Az eredmény: a második világháború után kialakult kétpólusú nemzetközi rendszer megszűnése, az erőviszonyok és a befolyási övezetek radikális megváltozása. Megkezdődött a soknemzetiségű államok dezintegrációja és az erők geopolitikai átcsoportosítása. [...] Oroszország, mint a Szovjetunió jogutódja, mindenekelőtt a hidegháborús vereséget örökölte.”*⁶

A Szovjetunió Kommunista Pártjának utolsó főtitkára, majd a Szovjetunió első és egyben utolsó elnöke az 1985-ben hatalomra került Mihail Gorbacsov volt, aki a nemzetközi politikai életben tevékenységével hozzájárult a hidegháború befejezéséhez, a külpolitikában „új politikai gondolkodás” bevezetésével nyitott a Nyugat felé. Oroszországban, annak belső átalakítása érdekében pedig jelentős gazdasági, társadalmi és politikai reformokat hajtott végre, amelyek „peresztrojka” (átalakítás) és „glasznosztj” (nyitottság) néven váltak ismertté a világon. Gorbacsov a tevékenységével széleskörű nemzetközi elismertséget vívott ki, sőt 1990-ben Nobel-békedíjban részesült. Mégis, Gorbacsov hivatali idejében, a '80-as évek végén vált érzékelhetővé az egykori Szovjetunió hanyatlása: a gazdasági reformok eredménytelenek maradtak, országszerte felerősödtek a nemzetiségi-etnikai konfliktusok, az áruhiány lakossági jegyrendszer bevezetését tette szükségessé, általánossá vált a gazdasági válság, majd a közép- és kelet-európai rendszerváltó békés politikai átalakulások, illetve forradalmak hatására az egyes szovjet szocialista tagköztársaságok egymás után kiáltották ki szuverenitásukat (ekkor még a Szovjetunió keretében).

⁶ ZOLOTARJOV, V. A. (szerk.): *Fejezetek Oroszország katonai stratégiájának történetéből* (a mű eredeti címe: „История военной стратегии России”, 2000, ISBN 5-86090-064-2, fordította: Deák János és Nagy László), Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2004., pp. 158-159.

A Szovjetunió tagköztársaságaként az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság 1990. június 12-én nyilatkozatot adott ki állami szuverenitásáról, jelezte viszont készségét arra, hogy egy megújult, demokratikus értékeket képviselő szövetségi államként működő Szovjetunió tagja maradjon. Az 1991. évi események azonban másként alakították az ország történelmét. Népszavazáson döntöttek a Szovjetunió megújult formában történő fennmaradásáról és az elnöki tisztség bevezetéséről, majd megválasztották az Oroszországi Föderáció első elnökét Borisz Jelcin személyében (a Szovjetunió elnöke Mihail Gorbacsov maradt). A régi hatalmi elit reformokat ellenző tagjai sikertelen puccsot kíséreltek meg Gorbacsov ellen, emellett visszafordíthatatlanul megkezdődött az egykori szocialista politikai, államigazgatási és tulajdonrendszer intézményeinek lebontása, az egyes tagköztársaságok pedig sorra nyilvánították ki függetlenségüket a Szovjetuniótól, Gorbacsov lemondott pártfőtitkári tisztségéről, Oroszország területén betiltották a Szovjetunió Kommunista Pártját, az orosz–ukrán–fehérorosz elnökök megegyeztek a Független Államok Közössége létrehozásáról. Mihail Gorbacsov 1991. december 25-én hivatalosan lemondott elnöki tisztségéről, 1991. december 26-án pedig a Szovjetunió megszűnésével az Oroszországi Föderáció *de jure* független államként, a nemzetközi szervezetekben a Szovjetunió jogutódjaként folytatta létét.

A '90-es években, a Borisz Jelcin elnöksége alatti évtizedben Oroszországnak, önálló államisága első évtizedében, súlyos belpolitikai és gazdasági válsággal kellett szembenéznie, ami magyarázatot jelenthet arra is, hogy külpolitikájában miért viselkedett – az ország földrajzi kiterjedéséhez és a birtokában álló nukleáris potenciálhoz mérten – visszafogottan az orosz politikai vezetés.

Külpolitikai téren Oroszország arra törekedett, hogy nemzetközi szinten elfogadtassa új államiságát, kedvező feltételeket hozzon létre területi integritásának szavatolásához, a regionális biztonság garantálásához, továbbá a korábbi hidegháborús ellenséggel – a NATO-val és annak tagországaival – immár partnerként jó együttműködést alakítson ki.

Az ország területi egységét illetően az Oroszországi Föderáció megalakulását követően kérdéses volt, hogy immár az új államhatárokon belül nem folytatódik-e az ország további részekre hullása, dezintegrálódása. A szeparatisták „forradalmával” (1991) a hivatalos mellett árnyékhatalom alakult ki Csecsenföldön, ami a Csecsen-Ingusföldi Autonóm Köztársaság felbomlásához (1992), majd a szeparatista Icskériai

Csecsen Köztársaságon belüli feszültségekhez, a biztonsági helyzet romlásához, etnikai tisztogatásokhoz, később polgárháborúhoz, végül pedig, a szeparatisták orosz központi hatalom általi felszámolása, a csecsenföldi háborúhoz (1994–1996, 1999–2000/2009) vezetett.

A belpolitika terén 1993-ban Jelcin elnök alkotmányügyi reformot, az akkori parlament feloszlatását és az új törvényhozás, az Oroszországi Föderáció Szövetségi Gyűlésének megválasztását kezdeményezte. A belpolitikai válság, az elnök és a parlament közötti feszültségek 1993 októberében a parlament épületének megrohamozásához, halálos áldozatokat követelő véres fegyveres összecsapáshoz vezettek. A jogi szempontból megkérdőjelezhető, a hatályos alkotmány értelmében a parlament állásfoglalása szerint államcsínynek minősített, a fegyveres erők bevonásával végrehajtott műveletet követően Jelcin akarata érvényesült: 1993. december 12-ére parlamenti választást írt ki és népszavazás keretében kérte ki a lakosság állásfoglalását az új alkotmány kapcsán. Az alkotmányos válság az új alkotmány 1993. december 25-ei hatályba lépésével és az újonnan megválasztott kétkamarás parlament működésének 1994. január 11-ei elindulásával lezárult.

Az orosz gazdaság szempontjából is jelentős kihívásokat rejtett magában az új államiság első évtizede. A Szovjetunió felbomlását követően Oroszország gazdasági válságba süllyedt, a GDP (Gross Domestic Product – Bruttó Hazai Termék) évről évre csökkent, ami 1998-ra az ország fizetéseképtelenségéhez, pénzügyi válsághoz vezetett. Az ipari alapanyagkészletek és a gyártási infrastruktúra jelentős része a határokon kívül maradt, akárcsak a hadiipari gyártói és beszállítói kapacitások. Az Oroszország területén található állami nyersanyag-kitermelési és iparvállalati, valamint agrárgazdasági kapacitások felett a politikai-gazdasági hatalmi elit tagjai szerezték meg a felügyeleti jogot, azok révén jutva további állami támogatásokhoz, majd pedig tulajdonjoghoz. A fordulatot az évtized/évezred végén a kilátástalan gazdasági helyzetből való menekülés, a szűkséghelyzetben a nemzeti fizetőeszköz leértékelése, az elkerülhetetlen költségvetési és adóreformok megindítása, majd a konszolidáció időszaka hozta. A fellendülés időszaka azonban csak az ezredfordulót követő évtizedben következett be a nyersanyagok, főként a kőolaj és a földgáz exportjából származó költségvetési bevételeknek köszönhetően. A mai napig is érzékelhető, hogy az orosz gazdaság 21.

század elején bekövetkezett fejlődése nem a valós gazdasági teljesítménynek, hanem a szénhidrogének kedvező világpiaci konjunktúrájának volt köszönhető.

Simai Mihály így fogalmaz tanulmányában (Simai, 2011, p. 26.): *„Jogilag az Oroszországi Föderáció a Szovjetunió hivatalos utódállama. Az utódállam fogalom azonban a „birodalomalkotó” történelmi „központ” esetében félrevezető. Jövője szemszögéből lényeges azonban, hogy milyen arányban örökölte Oroszország a Szovjetunió hatalmának alapját alkotó tényezőket, s mennyire képes politikájában ezekre támaszkodni a jövőben a nemzetközi rendszer hatalmi struktúrájában? A Szovjetunió lakosságának 51 százalékát, területének kb. 76 százalékát és ipari kapacitásának 60 százalékát „örökölte”. Több mint 25 millió orosz azonban kívül maradt határain, s vált a világ egyik legnagyobb „diaszpórájává”.⁷”*

3. A Független Államok Közösségének létrehozása, a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetének megalakítása

A gorbacsovi politikai-társadalmi reformok, valamint a közép- és kelet-európai rendszerváltozások hatására megkezdődött az egyes szovjet tagköztársaságok függetlenedési hulláma. A függetlenedési törekvések azonban nem a Közép-Európában végbement békés módon (kivéve Románia) nyilvánultak meg: sok esetben az egyes tagköztársaságokon belüli, illetve azok közötti fegyveres konfliktusokhoz vezettek vagy még a Szovjetunió létezésének időszakában vagy már annak felbomlását követően.

Az egykori Szovjetunióban új történelmi-társadalmi közösség jött létre, az úgynevezett „szovjet nép”. Valójában azonban az ország lakossága több mint 100 kisebb-nagyobb etnikumot, népet, nemzetiséget foglalt magába, amelyek többsége rendelkezett egyfajta önrendelkezési joggal a Szovjetunió idején: szövetségi tagköztársaságok, autonóm köztársaságok és autonóm területek formájában. Ahogy Krausz Tamás (Font, Krausz, Niederhauser, Szvák, 2001, p. 605.) írta *„A Szovjetunió nem annyira a „népek kohójának”, mint inkább a nemzetek inkubátorának*

⁷ SIMAI Mihály: *Az Orosz Föderáció a XXI. században, az átalakulás és a világgazdasági integrálódás útjain* – In. SIMAI Mihály (szerk.) *Oroszország két világ között* – Budapest, 2011, Akadémiai Kiadó, ISBN 9789630590457, HU ISSN 2061-1080, p. 26.

bizonyult.”⁸ Ez állhatott a háttérben annak, hogy az egykori Szovjetunió területén az egyes nemzetek, népcsoportok az 1980-as évek végétől kezdődően számos esetben kinyilvánították igényüket az autonómiára, önrendelkezésre, etnikai hovatartozásuk elismerésére, a folyamat pedig csak felerősödött a Szovjetunió felbomlását követően. A fentebb már idézett Vlagyimir Zolotarjov szerint (Zolotarjov, 2004, pp. 163-164.): „*A Független Államok Közösségére jellemző fegyveres konfliktusok egyik fontos kiváltó okává azok a követelések váltak, amelyek autonómia biztosítására vagy a nemzeti-állami struktúrából való kiválás jogára vonatkoztak. Arról van itt szó, hogy (a legtöbb esetben valamelyik nemzeti kisebbséghez tartozó) lakosság az ország valamelyik térségében függetlenségre törekszik. Függetlenségre a központi hatalomtól (belső autonómia), vagy politikai-adminisztratív vonatkozásban (önrendelkezés), vagy gazdasági téren (nagyobb részt követelve a terület kincseiből), vagy szociális vonalon (védelem a diszkriminációval szemben), illetve a kultúra terén (az etnikai, helyi hagyományok vagy a vallási sajátosságok megtartása). [...] Az ilyen okok miatt kirobbant fegyveres konfliktusok legjellemzőbb példái a Grúzia és Abházia, Azerbajdzsán és Hegyi Karabah, a Dnyesztermellék és Moldova között kitört fegyveres összetűzések, az Észak-Oszétiában, Tádzsikisztánban bekövetkezett események, a fegyveres szembenállás Csecsenföldön és Dagesztánban.*”⁹ Az Oroszországhoz tartozó észak-kaukázusi térségen kívül etnikai eredetű fegyveres összecsapások voltak az akkor még a Szovjetunióhoz tartozó tagköztársaságokban, majd az ország 1991 decemberében történt felbomlását követően annak egyes utódállamaiban: 1988-ban Örményországban és Azerbajdzsánban (Hegyi-Karabah térségében) az örmények és azeriek között, 1989-ben Üzbegisztánban az üzbégek és a meszheti¹⁰ törökök között, 1990-ben Kirgíziában (jelenleg Kirgizisztán) a helyi kirgizek és üzbégek között, Grúziában 1991-ben Dél-Oszétiában a grúzok és az oszétok, továbbá 1992-ben Abháziában a grúzok és az abházok között, Tádzsikisztánban pedig az örmény menekültek elleni 1990. évi pogrom volt az előjele a későbbi (1992–1997) polgárháborúnak. A helyi konfliktusok eszkalálódását jórészt a szovjet/országi fegyveres erők beavatkozásával meg tudták akadályozni, a

⁸ FONT Márta, KRAUSZ Tamás, NIEDERHAUSER Emil, SZVÁK Gyula: *Oroszország története*, 2001., ELTE, Pannonica Kiadó, p. 605.

⁹ ZOLOTARJOV, V. A. (szerk.): *Fejezetek Oroszország katonai stratégiájának történetéből* (a mű eredeti címe: „*История военной стратегии России*”, 2000, ISBN 5-86090-064-2, fordította: Deák János és Nagy László), Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2004., pp. 163-164.

¹⁰ A meszheti törökök a mai Grúzia déli területén éltek a török határ közelében, Joszif Sztálin 1944 novemberében kitelepítette őket Közép-Ázsiába. A túlélők leszármazottjai napjainkban Kazahsztán, Kirgizisztán és Üzbegisztán területén élnek.

posztsovjjet térség biztonsági helyzetét azonban a mai napig meghatározzák ezen fegyveres, mára befagyottá vált (Hegyi-Karabah, Dél-Oszétia, Abházia, Dnyesztermelléki Moldovai Köztársaság), vagy pedig időről időre kiújuló (Kirgizisztán) konfliktusok.

A dezintegrációs tendenciák mellett azonban megkezdődött a tagköztársaságok posztsovjjet időszakra történő felkészülése is, azaz az együttműködés lehetőségeinek feltérképezése. A balti államok (Észtország, Lettország és Litvánia) kapcsán bizonyos volt, hogy függetlenségük visszanyerését – amelyet 1991. szeptemberében még a szovjet vezetés hagyott jóvá – követően nem kívánnak egy közösséget alkotni az egykori megszálló Szovjetunióval vagy annak jogutódjával. A többi tagköztársaság azonban, amelyek nem rendelkeztek olyan mély és szoros európai gyökerekkel, történelmi, vallási és kulturális hagyományokkal, továbbra is egymásban és Oroszországban keresték a továbblépés lehetőségét, a gazdasági/ipari/kereskedelmi/szociális/védelmi szférákban évtizedek alatt kialakult kölcsönös egymásrautaltság (de leginkább Oroszországtól való függés) miatt az integrációt tekintették megfelelő megoldásnak. A dezintegrációs folyamat legfontosabb mérföldköveként számon tartott esemény, a Szovjetunió *de jure* széthullásának hónapjában, a reintegráció is megindult: 1991. december 8-án Oroszország, Fehéroroszország és Ukrajna (amelyek hivatalosan akkor még a Szovjetunió tagköztársaságai voltak) vezetői aláírták a Független Államok Közössége létrehozására vonatkozó megállapodást. A többi tagköztársaság Grúzia kivételével, azaz Azerbajdzsán, Kazahsztán, Kirgizisztán, Moldova, Örményország, Tádzsikisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán december 21-én csatlakozott a megállapodáshoz¹¹. A Szovjetunió széthullásának időszakában az egykori szovjet tagköztársaságok jelentős többsége úgy döntött, hogy immár saját elhatározásuk alapján, az egyenlőség és az egyenjogúság alapján együttműködnek egymással: létrejött a Független Államok Közössége.

A FÁK megalakulása után közel fél évvel, annak egyes tagjai 1992. május 15-én aláírták a Kollektív Biztonsági Szerződést, amely elődszervezetként¹²

¹¹ *Megjegyzés:* Grúzia 1993-ban csatlakozott, majd 2009-ben kilépett, Észtország, Lettország és Litvánia nem léptek be a FÁK szervezetébe.

¹² *Megjegyzés:* 1992-ben és Kollektív Biztonsági Szerződést Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Örményország, Tádzsikisztán és Üzbegisztán írták alá, majd 1993-ban csatlakozott Grúzia és Fehéroroszország. A szerződés 1994-ben lépett hatályba, 1999-ben a szerződés meghosszabbítását már csak a fehérorosz, a kazah, a kirgiz, az orosz, az örmény és a tádzsik államfő írta alá.

működött a jelenleg hat tagországot magába foglaló Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete (KBSZSZ) 2002. október 7-ei megalakulása előtt. A jelenlegi tagországok, azaz Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Örményország és Tádzsikisztán mellett a szervezet tagja volt még a 2006-ban újracsatlakozott Üzbegisztán is, amely azonban 2012-ben kilépett a KBSZSZ-ből.

A KBSZSZ az alapító tagországok szándéka szerint katonai-politikai szervezatként kezdte meg működését, azon – orosz ihletésű – stratégiai cél megvalósításához, amely a kollektív biztonság megerősítésére irányul a posztszovjet térségben. A KBSZSZ megalakulása óta orosz dominanciájú szervezet. Egyrészt azért, mert a vezető tagországa a legnagyobb haderővel rendelkező Oroszország, amely a szervezet felelősségi területén több katonai bázist is állomásoztat, kedvező áron kínál haditechnikai eszközöket a szervezet tagországai számára, valamint lehetőséget biztosít számukra az orosz katonai oktatási intézményekben való képzésre, továbbképzésre. Másrészt pedig azért, mert az erőteljes orosz befolyás érvényesülése biztosítja, hogy a szervezet az orosz biztonságpolitikai célokkal összhangban folytassa tevékenységét: Oroszország biztonsági érdekei megkövetelik, hogy a szervezet képes legyen – képessé váljon – a felelősségi területén jelentkező biztonsági kihívások kezelésére. Harmadrészt azért is, mert a szervezet fenntartásához szükséges anyagi forrásokat legnagyobb részben Oroszország biztosítja.

De miért léptek ismét szövetségre az egykori Szovjetunió tagországai? Alekszandr Dugin geopolitikai elméletekkel foglalkozó jobboldali orosz politikus szerint (Dugin, 2004, pp. 338-339.) *„Oroszország egyik leglényegesebb geopolitikai igénye a „birodalomépítés”. [...] A geopolitikai „birodalomépítés” Oroszország számára nem csupán egyike a lehetséges fejlődési utaknak, nem csupán egyike az állam és a térség lehetséges kapcsolatának, hanem záloga és szükséges feltétele a független állam, sőt, mit több, a független kontinens független állama létezésének.”*¹³ Az Oroszországi Föderáció szemszögéből nézve a hajdani cári Oroszország, az egykori Szovjetunió „hagyatékaként” értelmezhető a „közel-külföld” térségével kialakított kapcsolatrendszer és az annak eredményeként létrehozott új, a posztszovjet államok többségét tömörítő FÁK. Az orosz vezetés számára ezért olyan

¹³ DUGIN, Alekszandr: *A geopolitika alapjai*, In. GAZDAG Ferenc – SISELINA, Ljubov (szerk.): *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény* – Budapest, 2004. Zrínyi Kiadó, pp. 338-339.

fontos, hogy a nemzetközi közösség megértse és elfogadja Oroszország történelmi, valamint kulturális hagyományokra épülő jelenlétét a posztszovjet térségben, ezért olyan fontos, hogy versenyt fusson a Nyugattal a FÁK-térségében a befolyás megszerzéséért, fenntartásáért, szükség esetén annak visszaszerzéséért.

Miért olyan fontos szereplője a térségnek Oroszország? Miért nem tudnak a Szovjetunió széthullásával függetlenségüket elnyert posztszovjet országok valóban önállóvá válni és elszakadni Oroszországtól? Dugin Oroszország geopolitikai jövőjével foglalkozó – fentebb már idézett – könyvében a kérdések megválaszolásához megvizsgálja, majd elveti a „posztbirodalmi legitimitás elvét” (Dugin, 2004, pp. 341-342.), amely szerint a Szovjetunió romjain létrejött posztbirodalmi formációk, országok sohasem válnak önmagukban teljes értékű államokká, hanem az „anyaország”, a FÁK esetében az Oroszországi Föderáció gazdasági–politikai függvényeként élnek tovább a maguk életét. Elvileg ez a függőségi viszony segíthetné Oroszországot abban, hogy megőrizze befolyását a FÁK térségében, másfelől azonban az egykori Szovjetunió, azaz a szovjet birodalom szétesése gyengíti az anyaország geopolitikai hatalmát.¹⁴ Mindazonáltal az egykori tagköztársaságok a Szovjetunió felbomlásakor egy hatalmi vákuumba kerültek: megszűnt a „keleti/szocialista blokk” biztonságát garantálni hivatott Varsói Szerződés, az egykori superhatalom, a Szovjetunió romjain pedig még csak kialakulóban volt az új Oroszország. Oroszország azonban már önálló államisága kezdetén a Szovjetunió jogutódjaként definiálta magát, a nemzetközi szervezetekben átvette jogelődjé szerepét, megörökölte az egykori közös szovjet fegyveres erők döntő többségét. Igaz, hogy a Szovjetunió széthullásakor Oroszország biztonságpolitikai értelemben számos kritérium alapján regionális hatalom szintjére esett vissza, de nukleáris csapásmérő eszközeinek arzenálja miatt az utódállamok többsége valódi nagyhatalomként tekintett rá és a posztszovjet térség biztonságának szavatolása érdekében szövetségre lépett vele – elfogadva annak dominanciáját. Oroszország pedig a maga részéről fontosnak ítéli a posztszovjet térségben létrejött regionális szervezeteket, megalakulásuk óta arra törekszik, hogy a nemzetközi politika biztonságpolitikai értelemben véve egy egységként kezelje azokat.

¹⁴ DUGIN, Alekszandr: *A geopolitika alapjai*, In: GAZDAG Ferenc – SISELINA, Ljubov (szerk.): *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény* – Budapest, 2004. Zrínyi Kiadó, pp. 341-342.

4. Az Oroszországi Föderáció és az európai térség

Ivan Iljin a 20. század elején Oroszországból Európába emigrált vallásfilozófus és jogtudós 1915-ben így írt „A háború szellemi értelme” című művében (Gazdag, Siselina, Iljin, 2004, pp. 229-230.) Oroszország és Európa kapcsolatáról: „A Nyugat sohasem ismerte és sohasem értette Oroszországot. Mivel sem őt, sem a nyelvét nem ismerte, sem lelkét nem érezte, hitt minden badarságnak, vagy maga is kitalált és terjesztett sületlenségeket róla. Európa félt Oroszországtól, nem szerette és lenézte. Az utóbbi száz évben mindig kész volt ártani neki, gyengíteni és megrágalmazni őt. A Nyugatot Oroszország csak kereskedelmi és katonai értelemben érdekelte; legfeljebb még esetleges felosztásának és behódoltatásának tekintetében.”¹⁵

Nyikolaj Danyilevszkij, a 19. században élt orosz szociológus, aki a kulturális-történelmi típusokról (civilizációkról) alkotott elmélete révén vált ismertté és elismertté Nyugaton, Európának a következő meghatározást adta (Gazdag, Siselina, Danyilevszkij, 2004, pp. 80-81.): „Lehet, hogy Európának, ennek a hangzatos szónak nincs semmilyen határozott jelentése, egy hangsor csupán pontos értelem nélkül? Ó nem, természetesen! Teljes érvényű értelme van, csak éppen nem földrajzi, hanem kulturális és történelmi értelemben, és az Európához tartozás vagy nem tartozás kérdésében a geográfiának a legkisebb jelentősége sincs. De hát mi is ez az Európa ebben a kulturális és történelmi értelemben? A leghatározottabb és legbiztosabb választ adhatjuk erre. Európa a germán–latin civilizáció színtere, nem több és nem kevesebb [...] Európa maga a germán–latin civilizáció.”¹⁶

Oroszország a Föld legnagyobb területű országa, földrajzi értelemben területei két kontinensre is kiterjednek: Európára és Ázsiára. Az európai térség és Oroszország viszonyának áttekintéséhez fontos annak meghatározása, hogy hol is van a két térség határa? Ha Oroszország Európa része, akkor a történelem során miért inkább kívülálló nagyhatalomként – a Szovjetunió időszakában „szuperhatalomként” – tekintettek/tekintenek rá az európai országok? A kétpólusú világrendszer megszűnését és a hidegháború befejezését követően Oroszország miért marad politikai értelemben továbbra is távol Európától? Az egyik lehetséges válasz

¹⁵ ILJIN, Ivan: *A háború szellemi értelme*, In. GAZDAG Ferenc – SISELINA, Ljubov (szerk.): *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény* – Budapest, 2004. Zrínyi Kiadó, pp. 229-230.

¹⁶ DANYILEVSZKIJ, Nyikolaj: *Oroszország és Európa*, In. GAZDAG Ferenc – SISELINA, Ljubov (szerk.): *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény* – Budapest, 2004. Zrínyi Kiadó, pp. 80-81.

az lehet erre a kérdésre, hogy kül- és biztonságpolitikai kérdésekben az orosz vezetésnek azt kell szem előtt tartania döntései meghozatalánál, hogy Oroszország számára egyaránt fontos Európa és Ázsia. Egy másik lehetséges válasz az, hogy a cári Oroszországban és a Szovjetunióban nem voltak hagyományai a demokráciának, így az Oroszországi Föderáció csak a megalakulását követően kezdte meg a demokratikus átalakulást: mind a belpolitika, mind pedig a külkapcsolatok szintjén.

Samuel P. Huntington pedig így vélekedett Oroszország és Európa elkülönülése kapcsán (Huntington, 2001, pp. 259-161.): *„Hol ér véget Európa? Európa ott ér véget, ahol a nyugati kereszténység, és ahol az iszlám és az ortodoxia világa kezdődik. [...] Európa azonosítása a nyugati kereszténységgel egyértelmű kritériumot szolgáltat az új tagállamok nyugati szervezetekhez való csatlakozása tekintetében. Európa első számú entitása az Európai Unió...”*¹⁷

A hidegháború időszakában egyértelmű választóvonal határolta el egymástól Nyugat-Európát és az egykori Szovjetunió befolyási övezetét: a „vasfüggöny”, amely nemcsak földrajzi, hanem politikai-katonai értelemben is határvonalat húzott a Nyugathoz tartozó, a NATO tagállamainak sorába tartozó és a keleti tömbhöz, azaz a Varsói Szerződéshez tartozó országok között. A „vasfüggönyt” az európai geopolitikai változások során megszüntették, közép- és kelet-európai egykori VSZ-tagországok többsége a hidegháborút követő két évtized alatt felvételt nyert a NATO-ba és az Európai Unióba. Európa határai így keletebbre tolódtak.

Miért érezhető még a mai napig is ez a határvonal Európa és Oroszország között, miért nem alakult ki a két hatalmi központ egyesülésével egy egységes térség? Erre választ adhat a Barry Buzan és Ole Weaver által kidolgozott Regionális Biztonsági Komplexum Elmélete (Regional Security Complex Theory – RSCT)¹⁸, amely a régiók, a regionális rendszerek szintjén vizsgálja a nemzetközi kapcsolatokat. Az RSCT az Amerikai Egyesült Államokat tekinti az egyetlen szuperhatalomnak, amellet négy nagyhatalmat határoz meg, köztük az Európai Uniót és Oroszországot, továbbá Kínát és Japánt. *„A regionális biztonsági rendszerek elmélete alapján az európai kontinenst átölelő biztonsági rendszernek az európai szuperkomplexumot tekinthetjük, amely több biztonsági komplexumból áll.*

¹⁷ HUNTINGTON, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, Budapest, 2001., pp. 259-261.

¹⁸ BUZAN, Barry, WÆVER Ole: *Regions and Powers – The Structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003

[...] *A hidegháborút követően Európában ideiglenesen három regionális biztonsági komplexum jött létre: az EU-európai, a posztszovjet és a balkáni komplexum. Az első években kísérletek történtek az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) keretében egy egységes európai biztonsági komplexum létrehozására, amellyel Oroszország akarta magát benntartani Európában, de a rendszer két végpontja (Nyugat-Európa és Oroszország) közötti különbség meghiúsította a komplexum kialakítását.*"¹⁹

Az európai kontinens biztonságát meghatározó átfogó intézményrendszer kialakítása egyelőre nem következett be. Mindazonáltal Európa és Oroszország között, az eltérő érdekekből és értékekből fakadó különbségek mellett, számos kapcsolódási pontot találhatunk gazdasági, biztonsági és biztonságpolitikai szempontból. Ami a kétoldalú együttműködést illeti, Oroszországnak a '90-es években, azaz a közép- és kelet-európai rendszerváltozások és biztonságpolitikai irányváltások után, az oroszországi átalakulások időszakában sem állt szándékában, hogy csatlakozzon az Európai Unióhoz vagy a NATO-hoz. Az oroszországi társadalmi és politikai átalakulás eredményeként azonban az Oroszországi Föderáció 1996-ban az Európa Tanács²⁰ tagjává válhatott.

Oroszország, illetve jogelődje, a Szovjetunió már korábban is nyitott volt az együttműködésre az európai térség biztonságának szavatolása érdekében: az európai biztonságot a hidegháború időszakában újrafogalmazta a még 1972-ben megkezdődött helsinki folyamat, valamint az 1975. augusztus 1-jén Helsinkiben 33 európai és két észak-amerikai állam- és kormányfői által aláírt Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) Záróokmánya. Az esemény fontosságát jelzi, hogy: *„A második világháború után ez volt az első alkalom, hogy Európa valamennyi országának vezetői – kivéve Albániát, amely csak 1991-től csatlakozott – aláírásukkal láttak el egy okmányt. A dokumentum annak az enyhülési politikának a kifejezője volt, amelyet a bipoláris világban kettészakítva élő, de közös ügyeit rendezni kívánó Európa hozott létre.*” (Gazdag, 2011, p. 261)²¹ A helsinki folyamat

¹⁹ VIDA Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára, Hadtudomány, XVII. évfolyam, 2007. március, 1. szám., http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2007/1/2007_1_5.html, letöltés időpontja: 2011.05.17.

²⁰ Európa Tanács: regionális nemzetközi szervezet, székhelye Strasbourg. Jelenleg 47 tagja van, de nyitva áll bármely olyan európai állam előtt, amely elfogadja a jogállamiság intézményét és garantálja állampolgárai számára az alapvető szabadság és emberi jogokat. Nem az Európai Unió intézménye.

²¹ GAZDAG Ferenc: *Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika (szerk.)*, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011, ISBN 978-615-5057-23-6, ISSN 2062-8765, p. 261.

eredményének tekinthető a leszerelés érdekében megkötött Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződés (CFE²²), a Nyitott Égbolt Szerződés, az Európai Bizalom- és Biztonságerősítő Intézkedések, továbbá az Európa megosztottságának végét, a kapcsolatok új szintre emelését deklaráló „Párizsi Charta az új Európáért” című dokumentum aláírása.

Az EBEÉ nevét az 1994. évi budapesti csúcstalálkozón változtatták a tagországok Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetre. Valójában ettől az időponttól beszélhetünk az EBESZ-ről mint szervezetről, bár az intézményesülés folyamata már 1990-ben megkezdődött. Az EBESZ 1996-ban kiadott nyilatkozata fogalmazta meg a 21. századi Európa közös és átfogó biztonsági koncepcióját, amely leszögezte, hogy Európa biztonsága megköveteli a részt vevő államok, valamint az európai és transzatlanti szervezetek közötti együttműködést.²³

„A szervezet elfogadott és tisztelt tagja az európai-transzatlanti szervezetek családjának, amely fontos szerepet játszik az európai biztonság erősítésében. [...] Továbbra is az EBESZ az európai hagyományos fegyverzetellenőrzés, különösen a bizalom- és biztonságépítés letéteményese. [...] az EBESZ fontos tényezője az európai biztonsági rendszernek, de nem vált, nem is válhatott annak vezetőjévé. Az EBESZ-re szükség van a továbbiakban is, de csak akkor lehet eredményes, ha a jövőben még fokozottabban keresi az együttműködést más szervezetekkel.”²⁴

Az EBEÉ/EBESZ tevékenységének a biztonság katonai dimenzióját érintő eredménye a „Szerződés a Hagyományos Fegyveres Erőkről Európában” létrejötte volt 1990-ben. A szerződést 1999-ben az isztambuli csúcsértekezleten kibővítették, az új megállapodást „alkalmazott” CFE-szerződésnek (Adapted Conventional Armed Forces in Europe Treaty) nevezik. Az 1999. évi kiegészített CFE-szerződés olyan megváltozott geopolitikai események hatására jött létre, mint a Szovjetunió és az egykori Jugoszlávia felbomlása, a Balti-országok távolmaradása a FÁK-tól, Csehszlovákia szétválása, a közép-európai országok NATO-csatlakozása. A kiegészített szerződéshez nem csatlakozott a későbbiekben NATO-tagországgá vált Észtország, Lettország és Litvánia, a végrehajtását pedig az egykori és az új NATO-

²² CFE – Conventional Armed Forces in Europe

²³ GAZDAG Ferenc (szerk.): Biztonságpolitika. SVKH, Budapest, 2001. ISBN 963-8117-77-X p. 176.

²⁴ BLAHÓ András, PRANDLER Árpád: *Nemzetközi szervezetek és intézmények*, Budapest, 2005. ISBN 963-9478-56-4 p. 382.

tagok nem tartották magukra nézve kötelezőnek mindaddig, amíg Oroszország nem vonja ki erőit Moldovából és Grúziából: „Hiába hát az Oroszországi Föderáció, Fehéroroszország²⁵, Kazahsztán és Ukrajna bejelentése, miszerint ők már ratifikálták az adaptációs megállapodást, a NATO-tagállamok továbbra sem tudják/kívánják befejezni ezt a folyamatot.”²⁶ Nemzetközi jogi értelemben tehát továbbra is az 1990. évi CFE-szerződés maradt hatályban, mindazon tények ellenére, hogy a VSZ megszűnt, tagjainak többsége pedig a NATO tagállamává vált.

Lehetséges-e Európa és Oroszország együttműködése – akár az EBESZ keretén belül? Huntington azt írta: „A NATO sikere nagyrészt abból ered, hogy közös értékekkel és filozófiai igényekkel bíró nyugati államok tömörültek benne. Az Európai Unió a közös európai kultúra terméke. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet viszont legalább három, más civilizációból származó országot is magában foglal, melyek más értékekkel és érdekekkel rendelkeznek, így ez jelentősen akadályozza, hogy a szervezet komoly intézményi identitást alakíthasson ki és szélesíthesse tényleges tevékenységi körét.”²⁷ Az európai és a globális biztonság érdekében Európának – beleértve az EU-tagállamokat, az európai NATO- és EBESZ-tagországokat – a kétoldalú kapcsolatokon túlmenően az EBESZ keretén belül is együtt kell működnie az Oroszországi Föderációval.

5. Az Oroszországi Föderáció és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) közötti kapcsolatok alakulása

„A Varsói Szerződés felbomlása annak a bizonyítéka, hogy megszűnt a cél, amelyre létrehozták. Az viszont, hogy a NATO fennmaradt a hidegháború befejeződése után, annak a bizonyítéka, hogy tagjai szemében továbbra is fontos célokat szolgál.” (Valki, 1999, p. 55.)²⁸

A Varsói Szerződés, majd a Szovjetunió felbomlásával megszűnt a hidegháború évei alatt a Kelet, illetve a Nyugat államai által kialakított két katonai-

²⁵ Megjegyzés: az idézett forrásműben: Belarusz

²⁶ SZATMÁRI László: A CFE-szerződés (az európai hagyományos erőkről szóló szerződés) helyzetének értékelése. Új Honvédségi Szemle, LXI. évfolyam 11. szám 2007. november, ISSN 1216-7436, p. 45.

²⁷ HUNTINGTON, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, Budapest, 2001., p. 206.

²⁸ VALKI László (szerk.): *A NATO*, Corvina, 1999, ISBN 63 13 4855 5, ISSN 1219-6177, p. 55.

politikai tömb, azaz a Varsói Szerződés és a NATO között létező szembenállás. Az egykori Szovjetunió romjain 1991-ben létrehozott Oroszország legfontosabb feladata az új, szuverén állam politikai és gazdasági újjáépítése, valamint a megváltozott nemzetközi biztonságpolitikai helyzetben az orosz nemzeti biztonsági érdekekre épülő külpolitikai viszonyrendszerének kialakítása volt.

Tömösváry Zsigmond így jellemzi a független Oroszország megalakulásának időszakát: *„Az orosz biztonságpolitika – de különösen a külpolitika – leghiggadtabb formálói már az új Oroszország regnálásának első éveiben hamar belátták, hogy az Oroszországi Föderáció gazdaságilag és katonailag jóval gyengébb, és éppen ezért katonailag jobban sebezhető, mint amilyen a jogelőd Szovjetunió volt. A szuperhatalmi státusz elvesztése, a védelmi képességek gyengülése, az orosz társadalom elhúzódó gazdasági, társadalmi, politikai és szellemi válsága a nemzetközi kapcsolatok rendszerében is Moszkva szerepének súlyos csökkenéséhez vezetett, és jelentősen korlátozta külpolitikai érdekérvényesítő tevékenységét.”*²⁹

Oroszország azonban a kétpólusú világrend felbomlása után továbbra is meghatározó szereplője kívánt maradni Európa és a világ biztonságának, a megalakulását követő első években is már arra törekedett, hogy megtalálja helyét a nemzetközi politikai életben. Partneri kapcsolatokat alakított ki az Amerikai Egyesült Államokkal és az Európai Unióval, aktív tagja volt az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetnek. Az Oroszországi Föderáció politikai vezetése a külpolitikai nyitás, az ország belső újjászervezéséhez elengedhetetlen külső (kül- és biztonságpolitikai szempontból kedvező) feltételek megteremtése jegyében már az ország megalakulását követően szinte azonnal felvette a kapcsolatot az egykori hidegháborús ellenséggel, a NATO-val. Oroszország 1991-ben csatlakozott az Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz, majd 1997-ben annak utódszervezetéhez, az Euro-atlanti Partnerségi Tanácshoz (Euro-Atlantic Partnership Council). A multilaterális együttműködési fórumokon kívül a NATO az egyes partnerországokkal folytatott kétoldalú együttműködési programjába, a Partnerség a Békéért³⁰ elnevezésű programba is bevonta Oroszországot, amely 1994-ben vált a NATO PfP tagjává.

²⁹ TÖMÖSVÁRY Zsigmond: A NATO és Oroszország kapcsolati, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára, Doktori (PhD) értekezés, Budapest, 2003., p. 12.

³⁰ Partnership for Peace (PfP), 1994-ben indította el NATO.

A NATO és az Oroszországi Föderáció kétoldalú együttműködésének hivatalos kereteit a NATO–Oroszország Alapokmány aláírásával 1997-ben Párizsban létrehozott Állandó Közös Tanács (NATO–Russia Permanent Joint Council) teremtette meg. Az Alapokmányban a felek kapcsolatrendszer, együttműködése, valamint a biztonság vonatkozásában megfogalmazottak alapján indultak meg a kétoldalú együttműködési programok és konzultációs folyamatok. A kétoldalú kapcsolatokban jelentős momentumhoz érkeztek a felek, rögzítették, hogy „A NATO és Oroszország nem tekintik egymást ellenségnek. Közös céljuk a múltbéli konfrontáció és versengés maradványainak felszámolása, valamint a kölcsönös bizalom és együttműködés megerősítése. Jelen Alapokmány újból megerősíti a NATO és Oroszország eltökéltségét abban, hogy konkrét tartalommal töltsék meg a stabil, békés és osztatlan, egységes és szabad Európa létrehozása iránti, minden európai nép javát szolgáló közös elkötelezettségüket. Ezen elkötelezettség legfelső politikai szinten történő vállalása egy alapvetően új kapcsolat kezdetét jelzi a NATO és Oroszország között. A felek a közös érdekek, kölcsönösség és átláthatóság alapján erős, stabil és tartós partneri viszonyt kívánnak kialakítani egymással.”³¹ Az állandó kapcsolattartás elősegítése érdekében a Párizsban aláírt megállapodás szellemében Oroszország diplomáciai képviselőt nyitott a NATO mellett 1998-ban.

A kétoldalú kapcsolatok, amelyek a hidegháború vége óta biztatóan alakultak és 1997-ben a NATO–Oroszország Alapokmány aláírásával és az Állandó Közös Tanács megalakulásával jelentős mérföldkőhöz érkeztek. Az évtized végén azonban a koszovói válság miatt kialakult helyzetben zátonyra futottak és Oroszország ideiglenesen felfüggesztette részvételét az Állandó Közös Tanács munkájában. 1998–1999 időszakában a koszovói válság kapcsán a nemzetközi közösség a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság fegyveres erői és a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (Ushtria Çlirimtare e Kosovës – UÇK) közötti fegyveres összecsapásokra, etnikai tisztogatásokra és a folyamatosan romló humanitárius és menekültügyi helyzetre vonatkozó rendezési kísérletei sikertelenek maradtak. Az ENSZ BT, az EBESZ, a NATO és az Oroszországi Föderáció folyamatos diplomáciai erőfeszítései sem

³¹ A NATO és az Oroszországi Föderáció között Párizsban, Franciaországban 1997. május 27-én aláírt Alapokmány a kétoldalú kapcsolatokról, együttműködésről és biztonságról – Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, 27 May, 1997, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm, letöltés időpontja: 2015.07.14. (megjegyzés: az idézett részlet az értekezés szerzőjének fordításában)

hozták meg a várt eredményt. Annak ellenére, hogy a NATO–Oroszország Közös Állandó Tanács fórumain a NATO és Oroszország képviselői rendszeresen egyeztettek a válság békés, tárgyalásos úton történő rendezési lehetőségeiről és felhívták a szemben álló feleket a fegyveres cselekmények beszüntetésére. A tárgyalások során előkészített és a felek részéről elfogadott, a koszovói albánok és a Jugoszlávia szerb vezetése közötti átmeneti béketervet (Rambouilleti Egyezmény) a jugoszláv kormány azonban mégsem írta alá. Miért? Kálóczy Izabella és Kálóczy Péter tanulmányukban (2010) így írnak erről: „1999. március 18-án az aláírásra beterjesztett szöveg azonban – a korábbi megállapodáshoz képest – tartalmazott egy új elemet is. A jugoszláv és az orosz delegáció megdöbbenve tapasztalta, hogy a tárgyalásokon kimunkált feltételek mellé, az amerikai fél részéről bekerült az elhíresült B melléklet is, a NATO csapatok státusáról [...] Ezek a feltételek – gyakorlatilag – Jugoszlávia teljes katonai megszállásával voltak egyenértékűek. Henry Kissinger, Nobel-békedíjas volt amerikai külügyminiszter egy nyilatkozatában úgy fogalmazott, hogy kapitulációs dokumentumok szoktak hasonló feltételeket tartalmazni. Kissinger provokációnak nevezte a szerződést, és ürügynek a háborúra. A jugoszláv és az orosz fél tehát visszautasította Jugoszlávia szuverenitásának teljes feladását, és nem volt hajlandó aláírni a dokumentumot.”³²

Oroszország – amely hagyományos befolyási térségének tekinti a Balkánt – vétőjoga miatt az ENSZ BT nem tudott elfogadni egy jugoszláviai katonai beavatkozásra vonatkozó határozatot. A kialakult helyzetben a NATO vállalta fel, hogy – mivel a válság békés rendezésére irányuló erőfeszítések kimerültek – a szerb kormány döntésére válaszul emberiességi okokból akár az ENSZ vonatkozó felhatalmazása hiányában is műveletet indít a humanitárius válságot, menekültáradatot okozó fegyveres összecsapások és a szerb fegyveres erők által az albán polgári lakosság ellen végrehajtott etnikai tisztogatás megfékezésére, Slobodan Milosevic jugoszláv elnök a nemzetközi közösséggel történő szembenállásának megszüntetésére. Oroszország teljes mértékben elítélte a NATO által az ENSZ Biztonsági Tanács felhatalmazása nélkül a Slobodan Milosevic vezette Jugoszláv Szövetségi Köztársaság ellen indított „Allied Force” (Szövetséges Erő) fedőnevű

³² KÁLÓCZY Izabella, KÁLÓCZY Péter: *A NATO légi háborúja Jugoszlávia ellen – a beavatkozás előzményeinek, jogszerűségének és következményeinek vizsgálata*, http://www.grotius.hu/doc/pub/JJWKWH/2010_51_kaloczy_nato_%20bevatakozas.pdf, Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézete és Nemzetközi Doktori Iskolája, 2010., pp. 4-5., letöltés időpontja: 2015.07.16.

hadműveletet, amelyre 1999. március 24. és június 10. között került sor. A NATO tulajdonképpen az ENSZ BT tagjainak, köztük Oroszországnak figyelmen kívül hagyásával egyoldalúan döntött a katonai erő alkalmazásáról. Oroszország a maga részéről javasolta a NATO légitámaszainak azonnali leállítását az ENSZ BT-ben, de kezdeményezését leszavazták. A NATO hadműveletének az 1999. június 9-én a Jugoszláv Szövetségi Köztársasággal és a Szerb Köztársasággal megkötött kumanovói egyezmény vetett véget, majd az ENSZ BT 1999. június 10-én elfogadott 1244. számú határozata döntött egy az ENSZ égisze alatti, NATO-vezetésű nemzetközi béketámogató művelet elindításáról, nevezetesen az ENSZ Ideiglenes Koszovói Közigazgatási Missziójáról (UN Interim Administration Mission in Kosovo – UNMIK), mintegy utólagos legitimációt biztosítva a NATO Koszovó elleni hadműveletének. Az ENSZ BT 1244. számú határozatának eredményeként út nyílt a válság politikai rendezésére. Az orosz–NATO kapcsolatok szempontjából pedig megkülönböztetett jelentőséggel bírt, mivel a NATO a békefenntartó műveletbe bevonta Oroszországot (NATO Pfp), amely újraindította ideiglenesen felfüggesztett részvételét az Állandó Közös Tanács munkájában.

Az együttműködésben további jelentős fejleményre a 20. évszázad utolsó évtizedében már nem került sor, a kapcsolatok intézményesülésére, a NATO–Oroszország Állandó Közös Tanács átalakulására és a NATO–Oroszország Tanács megalakulására – amely minőségi előrelépést is jelentett a felek kapcsolatában – 2002-ig, a NATO római csúcstalálkozójáig várni kellett.

6. Oroszország katonai doktrínája az 1990-es években

Az Oroszországi Föderáció megalakulását követő első évtizedben az orosz politikai és katonai vezetés biztonságpolitikai és katonapolitikai szempontból egyik legfontosabb feladata az volt, hogy átalakítsa a megörökölt posztszovjet haderőt úgy, hogy az képessé váljon az ország védelmére, területi integritásának szavatolására.

A hidegháborúban vesztesnek bizonyult Szovjetunió jogutódja, az Oroszországi Föderáció abban a helyzetben találta magát, hogy rendelkezett több olyan kétoldalú és multilaterális megállapodással, amelyek jogi értelemben biztosították az európai térség – beleértve Oroszországot is – biztonságát, a regionális és a globális fegyverzetcsökkentést és leszerelést, valamint korlátozást,

továbbá bizalomépítő intézkedések végrehajtását. Oroszország a Szovjetunió jogutódaként részese volt az Atomsorompó szerződés (Non-proliferation Treaty, 1968), az Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződés (CFE, 1990), a Nyitott Égbolt Szerződés, az Európai Bizalom- és Biztonságerősítő Intézkedések multilaterális megállapodásoknak. A Szovjetunió jogutódaként folytatta továbbá az Amerikai Egyesült Államokkal 1972-ben a hadászati ballisztikus rakéták vonatkozásában az akkori status quo fenntartásáról kötött SALT-I. egyezmény végrehajtását (Strategic Arms Limitation Talks – Tárgyalások a Hadászati Fegyverek Korlátozásáról). A felek által 1979-ben aláírt SALT-II. egyezmény később nem került ratifikálásra, így nem léphetett érvénybe. A Szovjetunió magára nézve kötelező érvényűnek tekintette a SALT-I. részét képező, a hadászati ballisztikus rakéták elleni védelmi rendszer kiépítésének paramétereit meghatározó ABM-szerződést (Anti-Ballistic Missile Treaty – Rakétaelhárító Védelmi Rendszereket Korlátozó Szerződés), amelyből 2002-ben az amerikai fél kilépett. 1987-ben a szovjet és az amerikai vezetés megállapodott a szárazföldi telepítésű, közepes és rövidebb hatótávolságú ballisztikus rakétarendszerek felszámolásáról, erre vonatkozóan aláírták az INF-szerződést (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty – Szerződés a Közepes Hatótávolságú Nukleáris Erőkről). 1991-ben jött létre az Amerikai Egyesült Államok és az akkor már a felbomlás előtt álló Szovjetunió vezetői által megkötött START I. szerződés (Strategic Arms Reduction Treaty – Szerződés a hadászati támadófegyverek csökkentéséről, ennek folytatása volt a már orosz–amerikai kétoldalú, 1993-ban aláírt START II., majd pedig a 2010-ben aláírt Új START szerződés).

A Szovjetunió romjain megalakuló Oroszország a fentebb említett nemzetközi megállapodások részeseként, a hidegháború befejezését követően, biztonságpolitikai téren egyfajta megnyugvással szemlélte a jogelőd határain kívül történő eseményeket.

A '90-es években az orosz vezetést leginkább a posztszovjet térség, a FÁK területén kialakult helyzet, az ott zajló konfliktusok nyugtalaníthatták. Mindazonáltal az orosz politikai és katonai vezetésnek tudomásul kellett vennie a bekövetkezett változásokat: az ország területe jelentős mértékben csökkent, államhatárai közelebb kerültek a fővároshoz, az egykori „szövetségesi kör” avagy a szovjet befolyási övezetbe tartozó országokból megalakított Varsói Szerződés megszűnt, a NATO-val

szembeni, a Közép- és Kelet-Európára kiterjedő védelmi övezet legfeljebb egyfajta ütköző övezetként segíthette Oroszország védelmét. Az orosz vezetőknek tudomásul kellett venniük, hogy az orosz államhatárok a korábbiaktól jóval hátrább, a fővároshoz sokkal közelebb, a Szovjetunió belül létezett Oroszországi Szovjet Szocialista Szövetségi Köztársaság határaitra helyeződtek át, azok fegyveres védelme pedig gyakorlatilag nem létezett. Oroszország a korábban külföldre telepített erőinek kivonására kényszerült, az egykori szovjet hadsereg teljes mértékben újjászervezésre, a katonai infrastruktúra átalakításra várt, immár az új államhatárokon belül. Az új országhatárokon kívül maradt katonai infrastruktúra, a vezetési pontok, a katonai támaszpontok, a külföldön települt bázisok és raktárak, a mozgósítási potenciál, valamint a hadiipari potenciál elvesztését valószínűleg a mai napig nem tudta teljes mértékben kiheverni az orosz haderő. Feltehetően nyomasztóan hatott az orosz vezetésre, hogy miközben Oroszország a belső kihívásokkal, nevezetesen a gazdasági válság, a szociális feszültségek és a belpolitikai problémák miatt a polgárháború bekövetkezésének lehetőségével nézett szembe (ez a tendencia még erősebben érvényesült a FÁK más tagállamaiban), a NATO növekvő erőfölénye és gazdasági potenciálja egyre inkább érzékelhetővé vált Európában.

A hidegháború befejeződését követően a korábbi bipoláris világrend szuperhatalmai és a leginkább meghatározó hatalmak pontosították, illetve új alapokra helyezték katonai doktrínájukat. A Közép- és Kelet-Európai országok ekkor már a Nyugat irányába tettek lépéseket, a korábban a Varsói Szerződés tagállamai közé tartozó országok is az euro-atlanti integráció jegyében fogalmazták át stratégiai dokumentumaikat. A Szovjetunió felbomlását követően új katonai doktrínát dolgoztak ki és fogadtak el a posztszovjet térség országaiban is, köztük Oroszországban is.

Az egykori Szovjetunióban nem hozták nyilvánosságra a katonai doktrínák tartalmát. Amit hadtudósok, katonai elemzők írásaiból megismerhettünk a hidegháborús szovjet katonai stratégiáról, az arra utal, hogy a második világháborút követő időszakban a politikában, a technikai fejlődésben, a gazdaságban végbement változások hatással voltak a katonai szférára, így a katonai gondolkodásra is. A hidegháború időszakában szükségessé vált a katonai elmélet és gyakorlat, a haderő fejlesztésével kapcsolatos elgondolások gyökeres átalakítása. Mindezek mellett fontos tény, ahogy Vlagyimir Zolotarjov is írja (Zolotarjov, 2004, p. 60.): „A

Szovjetunió katonai doktrínája alapvetően védelmi jellegű volt, a szovjet állam és a szövetséges országok aktív védelmének szükségességéből indult ki. Ugyanakkor alapvető doktrinális követelményként fogalmazták meg azt, hogy a Szovjetunió semmilyen körülmények között nem alkalmazhat elsőként nukleáris fegyvert. [...] Nem véletlen, hogy a 60-as évek végétől a katonai-stratégiai tervekben nem voltak az ellenségre mérendő figyelmeztető (megelőző) nukleáris csapások. Ugyanakkor – mindezekkel együtt – a szovjet katonai stratégia mindig is a leghatározottabban támadó jellegű volt, minthogy az ellenség teljes szétverésének szükségességéből és a győzelem mindenáron való eléréséből indult ki, ez volt az elsődleges célja.”

Az új, független Oroszország a megalakulását követő néhány évben nem rendelkezett sem nemzeti biztonsági koncepcióval, sem pedig katonai doktrínával. Az új, immár orosz Védelmi Minisztériumot 1992 márciusában alakította meg elnöki rendeletével az akkori államfő, Borisz Jelcin. Jelcin átmenetileg a védelmi tárca vezetője is volt 1992 májusáig, amikor a független Oroszország első védelmi miniszterévé és egyben első hadseregtábornokává nevezte ki Pavel Gracsovot³³. Jelcin az 1992 májusában elnöki rendelettel létrehozott új orosz haderő vezetésével átmenetileg Gracsovot bízta meg, majd a vezérkarfőnöki – első miniszterhelyettesi beosztásba kinevezte Viktor Dubinyin vezérezredest (később hadseregtábornokká léptette elő). Dubinyin hivatali ideje alatt különös hangsúlyt fektetett Oroszország

³³ Pavel Gracsov hadseregtábornok (1948–2012) a Szovjetunió hőse (1988), védelmi miniszter 1992. és 1996. között. A rjazanyi Légideszant Parancsnoki Főiskola elvégzése után a mai Litvánia területén szolgált az ott települt 7. légideszant-hadosztály (Kaunasz) állományában. 1971. és 1978. között a légideszant-hallgatók kiképzésében vett részt. 1978. és 1981. között elvégezte a Frunze Katonai Akadémiát. 1981. és 1983. között Afganisztánban teljesített szolgálatot az ott harcoló szovjet hadsereg kötelékében. 1983. és 1985. között visszatért a Szovjetunióba, Kaunaszban kapott beosztást korábbi alakulatánál törzsfőnökként–parancsnokhelyettesként. 1985. és 1988. között ismét Afganisztánban szolgált, a „Magisztral” fedőnevű hadművelet sikeres végrehajtásának elismeréseként 1988-ban megkapta a „Szovjetunió hőse” címet. 1988. és 1990. között elvégezte a vezérkari akadémiát, majd a légideszantcsapatoknál szolgált parancsnokhelyettesként, majd parancsnokként. Az 1991. augusztusi események során teljesítette a rendkívüli állapot miatt létrehozott bizottság parancsát arra vonatkozóan, hogy a 106. légideszant-hadosztály (Tula) vonuljon be Moszkvába és biztosítsa a stratégiai fontosságú létesítmények védelmét. Szembement azonban a bizottsággal annak az oroszországi parlament székháza erőszakos ostromára vonatkozó terve miatt. Gracsov parancsára a haderő részéről harcokocsikat és személyi állományt vezényeltek ki a parlament épületének védelmére. Érdemei elismeréseként Gorbacsov a Szovjetunió védelmi miniszterhelyettesévé és vezérezredesté nevezte ki. A Szovjetunió felbomlása után ő volt az első katonai vezető, aki hadseregtábornoki rendfokozatot kapott az államfőtől, aki kinevezte az újonnan létrehozott orosz haderő parancsnokává (1992. május 7.), majd pedig védelmi miniszterré (1992. május 18.).

Megjegyzés: az életrajzi adatok az orosz védelmi minisztérium honlapjáról: http://stat.encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/history_department/more.htm?id=11345923@SD_Employee, továbbá: https://hu.wikipedia.org/wiki/Pavel_Szergejevics_Gracsov és https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%B0%D1%87%D1%91%D0%B2_%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BB_%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87, letöltés időpontja: 2016.02.04.

nukleáris politikájára és stratégiájára, a haderő fejlesztéseivel kapcsolatos programok kidolgozására, valamint az ország védelmi képességének megerősítését szolgáló fejlesztésekre.³⁴ Dubinyin halála után, 1992 decemberében Mihail Kolesznyikov vezéreztetés vette át a vezetését és folytatta az orosz haderő létrehozásával és fejlesztésével kapcsolatos teendőket. Kolesznyikov, akit később hadseregtábornokká nevezett ki az államfő, különösen nehéz időszakban irányította a haderőt, elég csak az ország gazdasági helyzetére, valamint az egykori Szovjetunió területén dúló fegyveres konfliktusokra, az 1993. októberi moszkvai államcsínyre, valamint a Nyugat/NATO egyre növekvő közép-európai befolyására gondolnunk. Kolesznyikov az Amerikai Egyesült Államokkal megkötött kétoldalú megállapodások, valamint az egykori hidegháborús ellenséggel, a NATO-val elindított együttműködés ellenére fontosnak tartotta a paritás fenntartását az Amerikai Egyesült Államokkal a nukleáris eszközök terén. A paritás mellett új alapelvként jelent meg a „сдерживание / visszatartás”, amelynek fogalmát orosz részről az 1995-ben a katonapolitika nukleáris alapelveire vonatkozóan elfogadottak szerint úgy értelmezik, hogy a nukleáris visszatartás a katonai-politikai visszatartás azon megjelenési formája, amely során az atomfegyverek alkalmazásának fenyegetése (a nukleáris megtorlás fenyegetése) tántorítja el az ellenséget az agresszió végrehajtásától, meggyőzve azt arról, hogy agresszív fellépése következtében válaszlépésként atomfegyver kerül ellene bevetésre, számára elfogadhatatlan – azaz visszatartó hatású – következményeket, károkat okozva.³⁵ Kolesznyikov vezetése alatt megkülönböztetett jelentőséget tulajdonított a hadászati rakétacsapatok csapásmérő képessége fenntartásának, így például részben személyének köszönhető a Topol–M (SS-27) típusú interkontinentális ballisztikus rakéta kifejlesztése és hadrendbe állítása. Gracsov védelmi miniszter 1996. évi távozását követően átmenetileg június-júliusban a védelmi tárca is irányította, majd októberben a

³⁴ Adatok az orosz védelmi minisztérium honlapjáról: http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/history_department/more.htm?id=11588275@SD_Employee letöltés időpontja: 2015.08.25.

³⁵ Megjegyzés: az orosz politikai és katonai vezetés nem a nemzetközileg használatos „deterrence / elrettentés”, hanem a „сдерживание / containment / visszatartás” kifejezéssel határozza meg Oroszország nukleáris téren kidolgozott és képviselt katonapolitikájának alapelvét. Az orosz részről megtestesített hadászati visszatartás célja békeidőben az ország és szövetségeseinek védelme az agressziótól, nyomásgyakorlástól, háborús helyzetben pedig az agresszió megállítására és a fegyveres konfliktus Oroszország számára elfogadható módon történő lezárására. lsd. <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/details.htm?id=14205%40morfDictionary>, letöltés időpontja: 2017.12.19.

vezérkar éléről is távoznia kellett.³⁶ Jelen dolgozat szempontjából azonban fontosabb tény, hogy éppen Gracsov és Kolesznyikov vezette az orosz védelmi tárcát és a vezérkart abban az időszakban, amikor az orosz katonai vezetés kidolgozta, majd Jelcin elnök 1993. november 2-án jóváhagyta az Oroszországi Föderáció első katonai doktrínáját. A vonatkozó 1833. számú elnöki rendelet „Az Oroszországi Föderáció katonai doktrínájának alapvető rendelkezései”³⁷ címmel jelent meg.

A katonai doktrína kidolgozásának és hatályba lépésének időpontjában Oroszország még nem rendelkezett nemzeti biztonsági koncepcióval. Így a katonai doktrína egyfajta „hiánypótló” stratégiai dokumentumként jelent meg, a katonai biztonság terén ágazati stratégiaként megpróbálva betölteni az évek óta meglévő űrt.

Az 1993. évi orosz Katonai Doktrína³⁸ bevezetője utal arra, hogy a benne megfogalmazott alapvető rendelkezések egy átmeneti periódusra, az oroszországi államiság kialakulásának, a demokratikus reformok végrehajtásának, a nemzetközi kapcsolatok új rendszerének kialakításának időszakára vonatkoznak. A dokumentum az állam által hivatalosan elfogadott nézetek rendszerét tartalmazza, amelyek a háborúk és a fegyveres konfliktusok megakadályozására, a haderő fejlesztésére, az ország fegyveres védelmére történő felkészítésére, az állam katonai biztonságát érintő fenyegetések elhárítására, továbbá az Oroszországi Föderáció létfontosságú érdekeinek védelme érdekében a haderő és az ország más fegyveres testületeinek alkalmazására vonatkoznak. A kidolgozók fontosnak tartották megjegyezni, hogy az orosz létfontosságú érdekek semmiben sem veszélyeztetik más államok biztonságát, azokat az egyenrangú partnerek közötti kölcsönösen előnyös nemzetközi kapcsolatok rendszere szavatolja.

Különös megvilágításba kerül a jelenlegi – a NATO által hibrid hadviselésként beazonosított új, avagy új generációs orosz hadviselési elmélet

³⁶ Adatok az orosz védelmi minisztérium honlapjáról: http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/history_department/more.htm?id=11588278@SD_Employee, letöltés időpontja: 2015.08.25.

³⁷ A jogszabály – a doktrína részletes szövegétől eltekintve – elérhető az orosz kormány hivatalos jogtárában: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102026953&rdk=&backlink=1>, letöltés időpontja: 2015.06.24.

³⁸ A doktrína elfogadását követően Pavel Gracsov hadseregtábornok, védelmi miniszter jelezte, hogy a dokumentum teljes szövegét nem hozzák nyilvánosságra. A doktrína kivonatolt szövegét azonban sajtótájékoztatókon és a nyomtatott sajtóban közzétették: „*Основные положения военной доктрины Российской Федерации*” (Красная звезда, 19 ноября 1993 г.), Krasznaja Zvezda, 1993. november 19., elektronikus formában internetes közösségi oldalakon érhető el, például: http://vk.com/doc11091530_134549049?hash=dbd9b6e095782896aa&dl=28aabb49a7217e1962, letöltés időpontja: 2015.06.24.

kidolgozását követő – biztonságpolitikai helyzetben, hogy az orosz vezetők már az 1993. évi Katonai Doktrínában foglaltak végrehajtása tekintetében sem kizárólag a katonai erő, a haderő alkalmazásában gondolkodtak, hanem a politikai, a gazdasági, a jogi és a katonai eszközök összehangolt alkalmazását tartották szükségesnek.

A dokumentum három részre tagozódik: a katonai doktrína politikai alapjait, a katonai doktrína katonai alapjait, valamint a katonai doktrína haditechnikai és gazdasági alapjait taglaló fejezetekre.

A katonai doktrína politikai alapjaira vonatkozó fejezet négy főbb témakört jelenít meg. Az első témakör az Oroszországi Föderáció viszonya a fegyveres konfliktusokhoz, a haderő és más fegyveres testületek alkalmazásához. A dokumentum az ország katonai biztonságának szavatolásának kérdését két tényező szempontjából vizsgálja: a belpolitika, azaz a gazdasági, politikai és szociális problémák megoldása, a reformok sikeres végrehajtása, valamint a külpolitika, azaz a környező világgal, főként a szomszédos államokkal és a vezető hatalmakkal kialakított kapcsolatok szempontjából. A dokumentum deklarálta, hogy az Oroszországi Föderáció elkötelezett a konfliktusok békés rendezése mellett, egyetlen országot sem tekint ellenségének, haderejét és más fegyveres testületeit másik állammal szemben kizárólag saját vagy szövetségeseivel közös kollektív önvédelem céljából alkalmazza, hozzájárul a nemzetközi jog- és intézményrendszer fejlesztéséhez. Ami a nukleáris fegyvereket illeti, az orosz politika célja, hogy azok visszatartó (elrettentő) ereje révén elhárítsa az ellene és szövetségesei elleni agresszió kialakulását, az atomháború kialakulásának veszélyét. Oroszország a katonai doktrínájában vállalta, hogy olyan ország ellen, amely részese az 1968. évi Atomsorompó szerződésnek vagy nem rendelkezik atomfegyverrel, kizárólag abban az esetben alkalmaz atomfegyvert, amennyiben az adott ország szövetségi szerződéssel rendelkezik egy atomhatalommal és fegyveres támadást indít Oroszország vagy annak szövetségesei ellen, valamint amennyiben az adott ország együttműködik egy atomhatalommal vagy támogatást nyújt annak egy Oroszország elleni fegyveres támadás végrehajtásában. A dokumentumban az orosz vezetés rögzítette, hogy aktív részese kíván lenni az atomfegyverek számának minimálisra csökkentését, majd pedig teljes beszüntetését célzó, az atomfegyverek terjesztését korlátozó és ellenőrző nemzetközi mechanizmusoknak (1996-ban az Oroszországi Föderáció csatlakozott a nemzetközi Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty –

Teljes Körű Atomcsend Egyezményhez, amely azonban a mai napig nem lépett életbe). Oroszország hasonlóan kívánt fellépni a többi tömegpusztító fegyver kapcsán is. Elkötelezettségét a doktrínában a vegyi és biológiai fegyverekre vonatkozó nemzetközi konvenciók betartásával, az eszközök betiltásával és teljes felszámolásával, valamint új tömegpusztító eszközök létrehozásának megakadályozásának szükségességével jelezte.

A katonai doktrínát számos kritika érte, amiért a nukleáris csapásmérő eszközöket nem pusztán elrettentést szolgáló politikai eszközként jelenítette meg, hanem felvetette azok megelőző/preventív alkalmazásának lehetőségét is. Ez a kitétel teljes mértékben ellentétes volt a szovjet időszakban deklarált „nem alkalmazni elsőként” (oroszul: „неприменение первым”, angolul: „no first use”) elvvel, amely szerint lemondtak az atomfegyverek elsőként történő alkalmazásáról.³⁹

1993-ban Oroszország a katonai biztonságát a rendelkezésére álló teljes eszköztár, főként azonban a politikai és diplomáciai eszközök révén tekintette szavatolhatónak. Szükségesnek tartotta ugyanakkor a haderő és más fegyveres testületek bevonását is a következő célok elérése érdekében: a szuverenitás és területi egység, valamint más létfontosságú érdekek védelme az ellene és szövetségesei elleni agresszió esetén; béketámogató műveletek végrehajtása az ENSZ égisze alatt vagy az ország más nemzetközi kötelezettségvállalása alapján; fegyveres konfliktusok és jogellenes fegyveres erőszak megakadályozása az ország területén, az államhatárokon vagy szövetséges ország államhatárain. A dokumentum deklarálta, hogy mindezen feladatok kapcsán haderő és más fegyveres testületek alkalmazására kizárólag csak az orosz alkotmánnyal és törvényekkel összhangban kerülhet sor.

A második témakör az Oroszországot érintő legfontosabb katonai veszélyek definiálása és felsorolása. A kidolgozók szerint ugyan jelentős mértékben csökkent az ország elleni közvetlen katonai agresszió kialakulása keltette fenyegetés, a katonai veszélyek azonban továbbra is fennmaradtak, mivel fennállnak a gazdasági, politikai, gazdasági, területi, vallási és nemzetiségi-etnikai nézetkülönbségek, amelyek rendezésére több ország is a fegyveres küzdelmet részesítené előnyben. Fontos

³⁹ SCHMEMANN, Serge: *Russia Drops Pledge of No First Use of Atom Arms*, The New York Times, 1993.11.04., <http://www.nytimes.com/1993/11/04/world/russia-drops-pledge-of-no-first-use-of-atom-arms.html>, letöltés időpontja: 2016.02.04.

momentum, hogy a dokumentum megkülönbözteti a külső és a belső katonai veszélyeket.

A meglévő és a potenciálisan kialakuló külső katonai veszélyforrások közül a doktrína szerint a következők a legfontosabbak:

- területi követelések az országgal és szövetségeseivel szemben;
- lokális háborúk és fegyveres konfliktusok kialakulásának veszélyét rejtő, létező és/vagy potenciális gócpontok, főként az orosz határok térségében;
- atom és más tömegpusztító eszközök alkalmazásának lehetősége;
- a tömegpusztító fegyverek és a célba juttatásukra szolgáló eszközök terjedése és ahhoz kapcsolódóan egyes országok, szervezetek és terrorcsoportok katonai és politikai törekvései;
- a hadászati stabilitás megbomlásának esélye a nemzetközi megállapodások megsértésének következtében;
- Oroszország belső ügyeibe történő beavatkozásra, belpolitikai helyzetének destabilizálására tett kísérletek;
- orosz állampolgárok jogainak és érdekeinek sérelme külföldön;
- támadás külföldön települt orosz katonai objektumok ellen;
- katonai tömbök és szövetségek bővítése az orosz katonai biztonsági érdekek sérelmére – a Varsói Szerződés és a hidegháború időszakában ellenséggként kezelt, majd a Varsói Szerződés megszűnését követően is fennmaradt NATO volt az egyetlen olyan katonai tömb, amelyre a katonai vezetés a dokumentumban utalhatott, tehát továbbra is ellenérdekelt félnek tekintették a Szövetséget, igaz, nem nevesítették azt;
- nemzetközi terrorizmus.

A dokumentum megnevezi azokat a tényezőket, amelyek által a veszélyek közvetlen katonai fenyegetésbe nőhetnek át, ezek pedig:

- az orosz államhatárok mentén a csapatcsoportosításoknak a kialakult erőegyensúlyt felborító mértékben történő megerősítése;
- támadás Oroszország és szövetségesei államhatárain lévő objektumok ellen, határkonfliktusok és fegyveres provokáció kezdeményezése;

- fegyveres csoportok felkészítése külföldön azzal a céllal, hogy azokat Oroszországban vagy szövetségi területén alkalmazzák;
- más országoknak az orosz hadászati nukleáris erők, a katonai vezetés-irányítás akadályozására irányuló tevékenysége;
- szomszédos országok területén külföldi csapatok alkalmazása (amennyiben az nem az ENSZ felhatalmazásával vagy Oroszország beleegyezésével regionális kollektív biztonsági szervezet égisze alatt végrehajtott béketámogató művelet keretében történik).

A belső katonai fenyegetést jelentő legfontosabb tényezők között, amelyek a haderő és más fegyveres testületek alkalmazását eredményezhetik, a kidolgozók az alábbiakat jelenítették meg:

- nacionalista, szeparatista szervezetek Oroszország destabilizálására, területi egységének megbontására irányuló, fegyveres erőszak alkalmazásával megvalósított jogellenes tevékenysége;
- kísérletek az alkotmányos rend erőszakos megdöntésére, az államigazgatási rendszer működésének ellehetetlenítésére;
- nukleáris, vegyi, biológiai és más potenciálisan veszélyes objektumok elleni támadások;
- illegális fegyveres szervezetek létrehozása;
- a szervezett bűnözésnek a társadalom és az állampolgárok biztonságát fenyegető mértékben történő megnövekedése;
- fegyverraktárak és haditechnikai eszközöket előállító gyárak, fegyverkészlettel rendelkező intézmények ellen fegyverszerzés céljával elkövetett támadások;
- terrorcselekmények elkövetésére felhasználható fegyverek, lőszer, robbanóanyagok, továbbá kábítószeres illegális terjesztése az ország területén.

A harmadik témakör az ország katonai biztonsága szavatolásának főbb irányait és elveit tárgyalja. A főbb irányvonalak vonatkozásban a kidolgozók a következőket tartották a legfontosabbnak:

- a haderő és más fegyveres testületek minőségének és harcképességének, Oroszország létfontosságú érdekeinek megbízható védelmét garantáló szinten történő fenntartása;
- az erőpolitikáról, a fegyveres erő alkalmazásáról vagy azzal történő fenyegetésről való lemondásra irányuló kétoldalú és multilaterális megállapodások rendszerének fejlesztése;
- Oroszország csatlakozása kollektív biztonsági rendszerekhez, vagy együttműködés kialakítása azokkal;
- bizalomépítő együttműködési fórumok, fegyverzetkorlátozási és nukleáris leszerelési egyezmények, nemzetközi mechanizmusok rendszerének fejlesztése, az egyezmények következetes végrehajtása (pl. CFE);
- a külföldön települt orosz katonai bázisok státusának rendezése, a vonatkozó nemzetközi megállapodások megkötése;
- kölcsönösen előnyös katonai együttműködés kialakítása a FÁK keretein belül és a közép- és kelet-európai országokkal.

Oroszország katonai biztonságot érintő politikájának alapelvei tekintetében pedig a következőket határozták meg:

- az ország katonai biztonságának szavatolása anélkül, hogy azzal más államoknak vagy a globális biztonság tekintetében kárt okoznának;
- a stabilitás fenntartása az ország és szövetségesei határai mentén fekvő térségekben és világszerte;
- a haderő és más fegyveres testületek fejlesztése összhangban az ország politikai céljaival és gazdasági lehetőségeivel;
- az ország nemzetközi kötelezettségvállalásainak teljesítése, közreműködés azon nemzetközi megállapodások és szerződések végrehajtásában, amelyeknek Oroszország is részese/aláírója;
- a proliferáció elleni mechanizmusok hatékony alkalmazása
- és az illegális fegyverkereskedelem, a válsághelyzeteket kiélező, a potenciálisan a regionális stabilitás megbontásához vezető, az Oroszország

részvételével kötött nemzetközi megállapodásokat vagy elrendelt embargókat sértő fegyverszállítások megakadályozása.

A dokumentum deklarálja, hogy a nemzetközi béke és biztonság, továbbá a fegyveres konfliktusok elkerülése érdekében Oroszország minden olyan államra partnerként tekint, amelyek politikája nem veszélyezteti az orosz érdekeket és nem mond ellent az ENSZ Alapokmányának, így együttműködésre törekszik a FÁK keretein belül annak tagországaival, regionális szinten a környező térségekben létrejött kollektív biztonsági szervezetekkel és katonai-politikai struktúrákkal, globális téren pedig az ENSZ tagországaival, főként az ENSZ BT keretében. Az orosz vezetés a doktrínában rögzítette azt is, hogy Oroszország az ENSZ vagy más nemzetközi szervezetek felhatalmazásával, az orosz jogszabályi háttér és az ország nemzetközi kötelezettségeinek figyelembevételével hajlandó részt venni béketámogató műveletekben.

A katonai doktrína felsorolja a katonai biztonság szavatolása érdekében követendő társadalmi-politikai irányelveket, ezek a következők:

- a katonai biztonsággal kapcsolatos jogszabályi háttér kialakítása;
- a katonapolitika kialakítási mechanizmusának fejlesztése és a katonai-politikai döntések meghozatala és megvalósulása feletti állami ellenőrzés erősítése;
- a demográfiai tényezők figyelembevételével a haderő személyi utánpótlásának biztosítása szerződéses állomány, polgári alkalmazottak és nők bevonásával;
- a katonák és családtagjaik, valamint a nyugállományúak szociális védettségének szavatolása;
- állami intézkedéscsomag bevezetése a katonai hivatás társadalmi presztízsének növelésére;
- a katonai-hazafias nevelés és a sorozás előtti felkészítés rendszerének fejlesztése;
- a haza védelme érdekében az állampolgárok erkölcsi-pszichológiai felkészültségének megalapozása;

- a katonák és a fegyveres szolgálatot teljesítők nevelési rendszerének kialakítása;
- a katonai igazgatás együttműködése az állami, egyházi és társadalmi szervezetekkel;
- a törvényi háttérrel összhangban a politikai pártok, szervezetek és egyesületek, továbbá az erőszakos és a háborús propaganda terjesztésének megakadályozása;
- a személyi állomány információval történő ellátása, a társadalommal és a tömegtájékoztatást szolgáló szervezetekkel szembeni nyitottság.

A politikai alapok között negyedik témakörként a dokumentum a katonai biztonság kapcsán különböző feladatokat határoz meg az állam számára a békeidőszakra, továbbá a fenyegetés és a fegyveres konfliktus időszakára. Ezek a békeidőszakra meghatározott feladatok magukban foglalják a védelmi potenciálnak a létező és potenciális kihívásoknak megfelelő szinten tartását; a haderő és a fegyveres testületek minőségi fejlesztését; a mozgósítási és harci készenlét fejlesztését; a védelmi célú tudományos fejlesztések támogatását; az állam- és közigazgatás készenlétének fenntartását a mozgósítási feladatok ellátására; a szuverenitás, a területi egység, az állampolgárok és a létfontosságú orosz érdekek elleni provokációk elleni fellépést. A fenyegetés és a fegyveres konfliktus időszakára feladatul szabta:

- a háborús helyzet, illetve a hadiállapot, a rendkívüli állapot kihirdetésének megfelelő időzítését és a haderő számára a megfelelő készültségi szint elrendelését;
- a megfelelő válaszlépések kidolgozását és műveletekre történő felkészülést és azok végrehajtását;
- a mozgósítás elrendelését az agresszor megállítása érdekében;
- Oroszország nemzetközi kötelezettségeinek teljesítését a szövetségesei felé a katonai segítségnyújtás terén, résztvétel a béketámogató műveletekben;
- az ENSZ BT és más nemzetközi szervezetek működőképességének támogatását a regionális és a globális biztonság megőrzése és helyreállítása érdekében.

Lényeges momentuma a dokumentumnak, hogy kimondja: a katonai biztonság szavatolása terén adódó feladatokat az orosz államfő szervezi, ellenőrzi és koordinálja. Az államfő vezeti az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsát, amely az állampolgárok, a társadalom és az ország biztonsága ügyében az elnök döntéshozatalát előkészítő testület.

A katonai doktrína katonai alapjaira vonatkozó fejezet három főbb témakört jelenít meg. Az első témakör a haderő és más fegyveres testületek alkalmazásának alapjait rögzíti. Az orosz katonai vezetés úgy értékelte, hogy ugyan jelentős mértékben csökkent egy világháború kialakulásának veszélye, a lokális/helyi háborúk vagy fegyveres konfliktusok továbbra is fokozódó veszélyt jelentenek a stabilitásra és a békére. Az orosz haderő alkalmazásával kapcsolatban a doktrína rögzítette, hogy annak célja lokalizálni a fegyveres konfliktusok és helyi háborúk feszültségének forrását és a lehető legkorábbi fázisban megszüntetni a katonai tevékenységet annak érdekében, hogy létrejőjenek a konfliktus békés – az orosz érdekekkel összhangban álló – rendezésének feltételei. Mindemellett azonban a doktrína nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy ezek a helyi háborúk, fegyveres konfliktusok bizonyos körülmények hatására nagyméretű háborúkba mehetnek át. A hagyományos eszközökkel vívott háborúk esetében pedig növeli a nukleáris csapásmérő fegyverek alkalmazásának esélyét, amennyiben az agresszor az orosz hadászati nukleáris csapásmérő eszközei, a ballisztikus-rakétatámadásokat előrejelző és riasztó rendszerek, a nukleáris, energetikai, vegyipari és atomipari létesítmények megsemmisítésére vagy működésük ellehetetlenítésére indít támadást. A belső fegyveres konfliktusok kapcsán jelentős veszélyként értékelik és külön figyelmet szenteltek és a kidolgozók annak, hogy azokat külső szereplők hivatkozási alapként használhatják fel az orosz belügyekbe történő beavatkozásukhoz. A haderő bevetésének célja a dokumentum szerint a konfliktusok lokalizálása, a helyzet mielőbbi normalizálása, a törvényes rend helyreállítása, a társadalmi biztonság helyreállítása, a segítségnyújtás a lakosság számára, továbbá a konfliktus politikai rendezését lehetővé tévő feltételek kialakítása.

A katonai alapokra vonatkozó fejezet második témaköre határozza meg a haderő és más fegyveres testületek feladatait, irányítási rendszerüket. A haderő és más fegyveres testületek számára a fegyveres konfliktusok és háborúk megelőzése, a potenciális agresszorok visszatartása érdekében előírt feladatok a következők:

- a készülő fegyveres támadás vagy fenyegetés időbeni felfedése és az ország vezetésének értesítése azokról, együttműködésben a nemzetbiztonsági szolgálatokkal és az illetékes minisztériumokkal;
- a hadászati és nukleáris erők megfelelő szinten tartása, ami a bármilyen helyzetben biztosíthatja bevetésüket és garantálja az agresszor veszteségeit;
- a haderő hagyományos rendeltetésű erői harckészültségi szintjének fenntartása, amely garantálja képességüket egy potenciális helyi háborúban az agresszió elhárítására;
- a haderő hadászati szétbontkozásának és az ország hadiállapokra történő átállításának biztosítása, továbbá az ország szárazföldi és tengeri határainak, valamint légtérének védelme.

Az Oroszország és szövetségesei elleni agresszió esetén a doktrína a következő feladatokat határozza meg a haderő számára:

- a haderőnek el kell hárítania az ellenfél légi, szárazföldi és tengeri irányokból érkező csapásait;
- veszteségeket kell okoznia az ellenfél számára, hogy az mielőbb beszüntesse a katonai tevékenységét és létrejőjenek az orosz érdekeknek megfelelő békekötési feltételek;
- a szövetséges országok fegyveres erőivel közösen, a nemzetközi kötelezettségeivel összhangban kell katonai műveleteket végrehajtania.

Az orosz vezetés úgy számolt, hogy az ENSZ égisze alatti béketámogató műveletekben az orosz kontingensekre az alábbi feladatok hárulhatnak a fegyveres konfliktus békés, politikai úton történő rendezése feltételeinek megteremtése érdekében:

- a felek fegyveres csoportosításainak szétválasztása;
- a polgári lakosság evakuálása a konfliktusövezetből, illetve a humanitárius segélyszállítmányok célba juttatásának biztosítása;
- a konfliktusövezet lezárása, a nemzetközi közösség által elfogadott szankciók végrehajtása érdekében.

A katonai doktrína katonai alapjai fejezetén belül ennél a témakörben deklarálták a kidolgozók az orosz haderő vezetés-irányításának legfontosabb tényezőit, szereplőit – ezekben az eltelt másfél évtizedben sem történt változás. A katonai doktrína a haderő és más fegyveres testületek feletti általános irányítást az államfő, a legfelsőbb főparancsnok hatáskörébe utalta. A haderő és más fegyveres testületek állapotáért a kormány a felelős, a haderő közvetlen vezetés-irányításáért pedig a védelmi miniszter felel. A műveleti vezetés-irányítás legfontosabb szervezete a vezérkar, a vezérkar főnökének vezetése alatt.

A harmadik témakör, amellyel a katonai alapok között a doktrína foglalkozik, az a haderő és más fegyveres testületek fejlesztésének célkitűzéseinek, elvi alapjainak és feladatainak meghatározása. A témakör különös jelentősége abban rejlik, hogy a katonai vezetés tulajdonképpen itt határozta meg az elkerülhetetlen haderőreform alapelveit és feladatait. A Szovjetunió időszakából megörökölt tömeghadsereg helyett a katonai vezetésnek létre kellett hoznia egy új, az új biztonsági kihívásoknak megfelelni képes haderőt, amely képes szavatolni az ország katonai biztonságát, és amelynek fenntartását az ország gazdasági lehetőségei is biztosítják. Ezért fő feladatként egy olyan haderő létrehozását határozták meg, amely képes az ország függetlenségének, szuverenitásának és területi épségének, valamint az állampolgárok biztonságának és az állam és a társadalom más létfontosságú érdekeinek biztosítására, továbbá amely megfelel az aktuális katonai-politikai és stratégiai helyzetnek és az Oroszországi Föderáció reális lehetőségeinek. Ennek megfelelően a meghirdetett irányelvek arra irányultak, hogy a haderőt és más fegyveres testületeket állami irányítás, a kormány ellenőrzése alá helyezték, biztosítsák a katonák állampolgári és szabadságjogait, szociális védelmét, központosítsák a katonai vezetést, a haderő szervezeti struktúráját, személyi állományát, az alakulatok létszámát a rájuk rótt feladatok szerint alakítsák ki, magas szintre emeljék a haderő szakmai színvonalát, továbbá a növekvő katonai fenyegetésekkel összhangban növeljék a harci képességeit, kialakítsák és felkészítsék a mozgósítási tartalékokat, valamint figyelemmel kövessék az ország geopolitikai és geostratégiai helyzetét. A haderő átalakítását két ütemben tervezték végrehajtani. 1996-ig Oroszország területén létre kívánták hozni a haderőnemek és az önálló fegyvernemek megfelelő arányára épített, feladatorientált, új struktúrájú haderőt, az ország területére akarták visszavonni a korábban külföldön települt orosz katonai

alakulatokat, be akarták vezetni a vegyes feltöltési rendszert (sorkatonai szolgálat és önkéntes szerződéses állomány), majd a következő öt év során a haderőreform befejezését, az új alapokon létrehozott haderő tökéletesítését tervezték. Fontos tényező, hogy prioritásként kezelték az esetleges agresszió ellen bevethető, valamint a nagy mozgékonyágú, gyors áttelepítésre és szétbontakozásra képes, bármely hadműveleti irányban és térségben alkalmazható mobil erők fejlesztését. Arra készültek, hogy az orosz haderő kijelölt alakulatainak az orosz állam vagy a szövetségi kör katonai biztonsága érdekében együtt kell működniük más országok erőivel, gyors átcsoportosításra és védelmi, valamint támadó művelet megvívására is képesnek kell lenniük.

A katonai doktrína haditechnikai és gazdasági alapjait taglaló fejezete három témakört tartalmaz. Az első témakör az ország katonai biztonsága haditechnikai támogatásának céljait és feladatait határozza meg. Ezek értelmében a haderőt és más fegyveres testületeket megfelelő időben és mértékben fel akarták szerelni hatékony fegyverekkel, fegyverzeti rendszerekkel, alapvető és speciális haditechnikai eszközökkel, amelyek szükségesnek tartottak az ország és a társadalom létfontosságú érdekeinek védelméhez. Célul tűzték ki a fegyverzeti ellátás optimális rendszerének kialakítását, a megfelelő technikai szintet képviselő eszközök kifejlesztését és csapatokhoz történő eljuttatását, a legújabb kutatás-fejlesztési programok eredményeinek hasznosítását. Emellett feladatként határozták meg a pénzügyi és anyagi-technikai forrásoknak a haderő fegyverzeti ellátása prioritásaira történő összpontosítását, a hadiipari komplexum racionális működtetését és kutatás-fejlesztési háttérének fejlesztését. A haditechnikai biztosítás prioritásai között említi a dokumentum a vezetés irányítási rendszerek fejlesztését, a hadászati erők eszközeinek az ország és szövetségi biztonságot garantáló, tovább a hadászati stabilitást, valamint az atom- és hagyományos fegyverekkel vívott háborútól való elrettentés fenntartását biztosító szinten történő fenntartását.

A második témakör a hadiipari potenciál fejlesztésének irányait határozza meg. A kutatás-fejlesztés terén előírták a megfelelő kutatói, kísérleti és gyártási kapacitások kialakítását/szinten tartását, amelyek garantálják a védelmi megrendelések teljesítését, a hadiipari potenciál racionális fejlesztését, a termelési és javítói kapacitások bővítését, továbbá a gazdaság hadigazdaságra történő átállására, az állami mozgósítási tartalékok kialakítására vonatkozó intézkedések kidolgozását.

A harmadik témakör az Oroszországi Föderáció külföldi partnerekkel folytatott haditechnikai együttműködését taglalja. Abból indultak ki, hogy Oroszország számára az együttműködésben mindenekelőtt a saját katonapolitikai és gazdasági érdekeinek biztosítása képez prioritást. Az együttműködési programok megvalósulhatnak például külföldi megrendelések teljesítése, fegyverek és haditechnikai eszközök export-importja, katonai tanácsadók és szakértők biztosítása, közös kutatás-fejlesztési és haditechnikai fejlesztési programok révén. A doktrína deklarálja, hogy Oroszország számára elsődleges fontosságú a korábbi kapcsolatok helyreállítása, azok kölcsönös előnyök alapján történő fejlesztése a Független Államok Közössége tagországaiban működő, korábban a szovjet hadiipari komplexum részét képező hadiipari vállalatokkal. A célok közül megkülönböztetett fontosságú a haditechnikai együttműködés szempontjából az orosz hadiipar katonapolitikai pozícióinak megerősítése a világ különböző térségeiben, az állam deviza-jövedelmeinek növelése, a hagyományos fegyverzetek és haditechnikai eszközök terén az ország exportpotenciáljának fenntartása a tudományos-fejlesztési és kísérleti háttér fejlesztése, a hadiipari vállalatok személyzete szociális védelmének biztosítása.

7. Az orosz haderő aktuális szervezete az 1990-es években

Az előbbieken vázolt katonai doktrínában megfogalmazott célkitűzéseket az orosz katonai vezetés az alábbi táblázatban jelzett haderőstruktúrában képzelte el megvalósítani.

1. számú ábra: Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek (orosz haderő) felépítése megalakulásakor (1992. május 7.)

Haderónemek	Önálló fegyvernemek
Hadászati rakétacsapatok	Légideszantcsapatok
Száralföldi csapatok	Kozmikus erők
Légierő	
Légvédelmi csapatok	

Haditengerészeti flotta

Katonai körzetek (szárazföldi csapatok)	Flották (haditengerészet)
Moszkvai Katonai Körzet	Csendes-óceáni Flotta
Leningrádi Katonai Körzet	Északi Flotta
Volgai Katonai Körzet	Fekete-tengeri Flotta
Uráli Katonai Körzet	Balti Flotta
Észak-Kaukázusi Katonai Körzet	Kaszpi-tengeri Flottila
Szibériai Katonai Körzet	
Bajkálon-túli Katonai Körzet	
Távol-Keleti Katonai Körzet	
+ Kalinyingrádi Különleges Körzet	

A táblázatokat az értekezés szerzője szerkesztette Tömösváry Zsigmond–Nagy László:
„Oroszország a harmadik évezred küszöbén” című munkája alapján⁴⁰

8. Részkövetkeztetések

Az Oroszországi Föderáció megalakulását követő időszakban az orosz katonai gondolkodás főbb jellemzőit az alábbiakban foglalhatjuk össze:

Oroszország a megalakulását követő első évtizedben nem volt abban a helyzetben sem gazdasági sem pedig katonai szempontból, hogy reális ellenpólust képezzen a geopolitikai színtéren az Amerikai Egyesült Államokkal és/vagy a NATO-val szemben. A két korábbi szuperhatalom közötti ideológiai-politikai szembenállás a Szovjetunió széthullásával megszűnt, beindultak a kölcsönös bizalomépítési és együttműködési folyamatok. Az Amerikai Egyesült Államok, a NATO irányában a megalakuló – belpolitikai, gazdasági és biztonsági válsággal küzdő – Oroszország nem jelentett valós fenyegetést. Az orosz vezetés azonban úgy értékelte, hogy hidegháborús riválisa továbbra is politikai befolyásának növelésére törekedett a világban, amivel sértette az orosz nemzeti érdekeket. A katonai doktrínában ez az orosz aggodalom a külső katonai veszélyeket taglaló részben

⁴⁰ TÖMÖSVÁRY Zsigmond, NAGY László: *Oroszország a harmadik évezred küszöbén*, Honvéd Kiadó, Budapest, 1999, ISBN 963 9065 57 9 pp. 42-43.

jelenik meg, ahol ugyan nem nevesítették a Szövetséget, de utaltak arra, hogy potenciális veszélyként értékelik a katonai tömböknek és szövetségeknek az orosz katonai biztonsági érdekek sérelmére végrehajtott bővítését. Érdekes momentum, hogy a doktrína egyetlen helyen sem nevesíti a NATO-t, még a külső katonai fenyegetések felsorolásakor is csak katonai tömbként utalnak rá a kidolgozók. Ebben az időszakban sokkal nagyobb veszélyként értékelte az orosz vezetés az országgal és szövetségeseivel szemben megnyilvánuló területi követeléseket és a – főként az orosz határok közelében zajló vagy kialakuló – lokális háborúkat, fegyveres konfliktusokat, továbbá a nukleáris és más tömegpusztító fegyverek alkalmazásának lehetőségét.

Az 1993. évi Katonai Doktrína hivatkozik Oroszország szövetségeseire, de nem nevesíti azokat. Valójában a Varsói Szerződés megszűnését és a Szovjetunió felbomlását követő időszakban a szövetségi kört a Független Államok Közössége jelentette, amely azonban nem biztonságpolitikai-katonai szervezetként jött létre. A szervezet egyes tagállamainak részvételével 1992-ben írták alá a Kollektív Biztonsági Szerződést, amely 2002-ben regionális biztonságpolitikai szervezetként – Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete megnevezéssel – folytatta működését a posztszovjet államok többségének részvételével, Oroszország dominanciájával. A 20. század utolsó évtizedében a hidegháború végét követő időszakban belső biztonságpolitikai, belpolitikai, gazdaság válsággal szembesülni kényszerülő Oroszország vezetése továbbra is nagyhatalomként, egy, a szövetségesei biztonságáért felelősséget vállalni képes világpolitikai szereplőként tekintett az országra.

A katonai doktrína értelmében a haderő – meghatározott feltételek mellett – bevethetővé vált az országhatárokon belül is, azaz belső fegyveres/katonai konfliktus esetén, a fennálló hatalom védelmére, különösen, ha nacionalista, szeparatista szervezetek fegyveres erőszak alkalmazásával Oroszország destabilizálására és területi egységének megbontására, az alkotmányos rend erőszakos megdöntésére, az államigazgatási rendszer működésének ellehetetlenítése céljából lépnek fel.

Az Oroszországi Föderáció 1993. évi doktrínájában az orosz vezetés legfontosabb katonapolitikai célként deklarálta elkötelezettségét a nemzetközi béke és a stabilitás megőrzése, a háború elkerülése mellett, továbbá a nemzeti biztonság és az állam létfontosságú érdekeinek szavatolását, valamint a kollektív biztonság

részeként a szövetségesek védelmét. Mindezek mellett az orosz vezetés felvállalta a nemzetközi és kétoldalú bizalomépítő mechanizmusok kiépítésben és fejlesztésében való együttműködést a hagyományos és nukleáris fegyverzetcsökkentést/leszerelést. Az atomfegyverek tekintetében az orosz katonapolitika a nukleáris háború veszélyének elhárítására, az ország és szövetségesei elleni agressziótól történő tartózkodás elérésére irányult, ennek biztosítékát a nukleáris visszatartó/elrettentő potenciálban látták. Talán ezért is olyan ellentmondásos, főként a hidegháború lezárását és a kétpólusú világrend megszűnését követő időszakban az az új orosz nukleáris alapelv, amely szerint Oroszország nem mond le arról, hogy indokolt, végső esetben ő maga alkalmazzon elsőként atomfegyvert.

Összefoglalva megállapítható, hogy az Oroszországi Föderáció – a '90-es évek elején bekövetkezett mély politikai és gazdasági válsága ellenére – fenn tudta tartani katonai potenciáljának legfontosabb elemeit, mindenekelőtt nukleáris erőit.

Az 1993-ban elfogadott Katonai Doktrínája politikai és szakmai alapul szolgált a haderő későbbi fejlesztéséhez. Az orosz haderő a fenti nehéz időszakban is biztos bázisát képezte Oroszország politikai, diplomáciai és gazdasági törekvéseinek.

II. AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ ÉS AZ EZREDFORDULÓ – KATONAI BIZTONSÁG HAGYOMÁNYOS „SZOVJET” FELFOGÁSBAN

1. A biztonsági környezet az ezredfordulón

Az Oroszországi Föderáció úgy érkezett el az ezredfordulóhoz, hogy a 20. század utolsó évtizede alatt megtette az új államiság kialakításához szükséges legfontosabb lépéseket. A Szovjetunió felbomlását és az egykori szocialista-kommunista rendszer összeomlását követő első évtized időszakában létrejövő új Oroszországnak jelentős belpolitikai, gazdasági, társadalmi és biztonságpolitikai átalakuláson kellett végig mennie.

Belpolitikai téren végbement az állam teljes átszervezése. Az 1993. évi alkotmány jegyében az évtized/évezred végére Oroszország már föderatív berendezkedésű, elnöki köztársaságként működött. A hatalmi hierarchia csúcsára az államfő, a végrehajtói hatalom élére a kormány került. A törvényhozói hatalom a kétkamarás parlamentben, azaz a Szövetségi Gyűlésben (alsóház: Állami Duma, felsőház: Föderációs Tanács) testesült meg, az igazságszolgáltatás, a független bíróságok legfontosabb szervezeteiként pedig az Alkotmánybíróságot és a Legfelsőbb Bíróságot nevesítették. Az ezredfordulóra Oroszország rövid fennállása alatt több kormányválságon is átesett, ekkorra már nyolc kormányon volt túl. A belpolitikai helyzet konszolidációja éppen az ezredfordulón rendeződött – sajátos módon. Borisz Jelcin még 1999 augusztusában felmentette tisztségéből az addigi miniszterelnököt, Szergej Sztjepasint és megbízta a miniszterelnöki feladatok ellátásával Vlagyimir Putyint, továbbá bejelentette, hogy az államfői tisztség beöltése kapcsán Putyinra utódként tekint. Éppen az ezredforduló éjjelén, 1999. december 31-én Borisz Jelcin bejelentette lemondását, az államfői teendők ellátását pedig Vlagyimir Putyinra bízta. Putyint hivatalosan 2000. március 26-án választották meg az Oroszországi Föderáció elnökévé és május 7-én tette le a hivatali esküt.

Gazdasági téren jelentős változások indultak az évszázad/évezred utolsó évtizedében. A piaci reformok jegyében Oroszország megkezdte átalakulását egy kapitalista piacgazdaság irányába. Figyelembe véve a gazdasági életben az állam folyamatos jelenlétét és jó/rossz tulajdonosként való szereplését, az állam és a hatalmas, még a szocialista rendszerből megmaradt vállalatok közötti összefonódást,

az orosz gazdaságot leginkább az állammonopolista kapitalizmus jellemezte. Az állam mellett azonban már megjelentek azok az új szereplők, akik a „rendszerátalakítás” időszakában befolyásos vezető állami tisztségviselők segítségével hatalmas vagyonokra tettek szert, és akik a korrump rendszerben a gazdasági átalakítások során – a többnyire illegálisan felhalmozott tőkéjük felhasználásával – könnyen hozzájuthattak a privatizálásra kijelölt vállalatokhoz. Az 1998. évi pénzügyi-gazdasági válság alapjaiba rengette meg az amúgy is gyengén teljesítő, tőkehiánnyal küzdő, rossz szerkezeti struktúrájú orosz gazdaságot. Ahogy Vlagyimir Putyin miniszterelnökként írta 1999. december végén: *„A kilencvenes években Oroszország GDP-je majdnem a felére esett vissza. A GDP mértékét tekintve az Amerikai Egyesült Államokhoz viszonyítva az amerikai GDP tizedét, Kínához viszonyítva a kínai GDP ötödét termeljük. Az 1998. évi válságot követően az egy főre jutó GDP majdnem 3500 dollárra esett vissza. Ez csaknem az ötöde a G7⁴¹ országai átlagának.”*⁴² Az orosz gazdaság stabilizálódása az 1998. évi államcsőd után gyorsan végbement, sőt – köszönhetően a világszerte emelkedő nyersanyagárak, különösen a kőolajár emelkedésének – 1999-ben megindult a gazdasági növekedés.

Ami az ország biztonsági helyzetét illeti, a 20. század utolsó évtizedében sem sikerült azt megnyugtatóan rendezni. Az orosz haderő az első csecsenföldi háború (1994–1996) megvívását követően néhány évvel, éppen 1999-ben bonyolódott bele a második – hivatalosan terrorelhárító műveletnek nevezett – háborúba Csecsenföldön (1999–2000). A korábban a szovjet hadsereg által külföldön állomásoztatott erőket is vissza kellett telepíteni Oroszország területére Németországból, Lengyelországból, Csehszlovákiából, Mongóliából és Magyarországról, majd az ország katonai biztonságát szavatolni hivatott orosz haderő folyamatos átalakításokon, reformokon ment keresztül.

A világpolitikai színtéren a belső problémákkal és megoldandó feladatokkal elfoglalt Oroszország csak visszafogottan jelent meg, célja a formálódó állam nemzetközi elismertségének elősegítése volt. Nemzetközi téren jelentős eredményeket tudhatott magáénak: 1991-ben alapító és meghatározó tagországa lett a

⁴¹ *Megjegyzés:* a G7 a hét legnagyobb fejlett ország politikai és gazdasági együttműködése, tagjai: Kanada, Franciaország, Németország, Olaszország, Japán, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok.

⁴² PUTYIN, Vlagyimir: *„Россия на рубеже тысячелетий”* (Oroszország az évezredek határán), Nyezaviszimaja Gazeta, 1999.12.30., http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millennium.html?print=Y, letöltés időpontja: 2016.02.05.

Független Államok Közösségének, 1992-ben Szovjetunió jogutódaként az ENSZ BT állandó tagja lett, az 1994-ben megalakult Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetben (EBESZ⁴³) folytatta a Szovjetunió által az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) keretében végzett tevékenységet, 1996-ban pedig az Európa Tanács tagjává vált. A NATO-val fenntartott kapcsolatok terén egyrészt olyan jelentős előrelépések történtek, mint például Oroszország csatlakozása az Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz, majd annak utódszervezetéhez, az Euro-atlanti Partnerségi Tanácshoz, az Állandó Közös Tanács⁴⁴ létrehozása, továbbá a Szövetség által elindított Partnerség a Békéért programban való részvétel, emellett pedig a boszniai békefenntartó misszióban történő közös részvétel. A hidegháborús ellenfelek között azonban éppen 1999-ben újra nézet- és érdekellentétek jelentek meg a NATO jugoszláviai bombázása és a békefenntartó misszió kapcsán a „Szlatina” reptéren (Pristina) 1999. június 11-12-én – az orosz légideszant-kötélék átdobása miatt – kialakult helyzet következtében. Az Oroszországi Föderáció vezetését azonban sokkal inkább aggodalommal töltötte el, hogy a NATO megkezdte keleti irányú bővítését, amelynek során a korábban a Varsói Szerződés tagországai is a Szövetség tagjává váltak. A német újraegyesítés és a szovjet csapatok kivonása kapcsán – orosz álláspont szerint – a NATO ígéretet tett Oroszországnak a Szövetség keleti határainak befagyasztására, azaz Németország 1990. október 3-ai újraegyesülése után nem folytatják a keleti irányú bővítést. Az orosz álláspontot látszanak igazolni azok az dokumentumok, amelyek a nyugati és a szovjet vezetők között 1990 elején Németország egyesítéséről és a NATO bővítéséről folytatott megbeszélések átiratát tartalmazzák és amelyek titkosítását 2017 decemberében oldották fel.⁴⁵ A NATO álláspontja szerint a kérdéstről nem született a felek között írásos megállapodás.⁴⁶ 1999. március 12-én pedig három korábbi VSZ-tagország válhatott a Szövetség tagjává: Csehország, Lengyelország és Magyarország.

⁴³ Organization for Security and Co-operation in Europe – OSCE

⁴⁴ Permanent Joint Council

⁴⁵ National Security Archive: *NATO Expansion: What Gorbachev Heard (Declassified documents show security assurances against NATO expansion to Soviet leaders from Baker, Bush, Genscher, Kohl, Gates, Mitterrand, Thatcher, Hurd, Major, and Woerner)*, 2017.12.12., <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2017-12-12/nato-expansion-what-gorbachev-heard-western-leaders-early>, letöltés időpontja: 2017.12.13.

⁴⁶ Múlt-kor történelmi magazin: *A NATO kijátszotta Moszkvát a hidegháború végén*, 2014.08.28., http://mult-kor.hu/20140828/a_nato_kijatszotta_moszkvat_a_hideghaboru_vegen, letöltés időpontja: 2016.02.05.

Az új, független Oroszország a megalakulását követően évekig nem rendelkezett nemzeti biztonsági koncepcióval, az első stratégiai dokumentuma a fentebb elemzett 1993. évi Katonai Doktrína volt. A katonai doktrína helye a stratégiai dokumentumok hierarchiájában azonban a nemzeti biztonsági stratégiájából eredő, a védelmi szektort érintő ágazati stratégia lenne – így, ha megkésve és utólag is, de elengedhetlenné vált az Oroszországi Föderáció Nemzeti Biztonsági Koncepciójának kidolgozása. Az új alapok kialakítását követően azután lehetővé vált a nemzeti biztonság egyes szektorai vonatkozó egyes ágazati stratégiák, köztük a katonai doktrína kidolgozása.

1.1. Az 1997. évi Nemzeti Biztonsági Koncepció

Az ország biztonságpolitikai helyzetének értékeléséről kiadott Nemzeti Biztonsági Koncepció 1997-ben lépett hatályba és ellentétben a korábbi stratégiai dokumentumokkal – köztük az 1993. évi Katonai Doktrínával – teljes terjedelmében közzétették.⁴⁷ A stratégiai dokumentum célja, hogy Oroszország hivatalos álláspontját ismertesse arra vonatkozóan, hogy miként értékelik az ország helyét és szerepét a nemzetközi kapcsolatokban, definiálja az orosz nemzeti érdekeket, meghatározza a veszélyeket és fenyegetéseket, továbbá összefoglalja a nemzeti biztonság védelme érdekében végrehajtandó feladatokat. A dokumentum első fejezetének – I. Oroszország a világ közösségében – a jelen értekezés témájához leginkább kapcsolódó megállapításai a következők:

- egyre erősödnek a többpólusú világ formálására irányuló tendenciák, a multipoláris világrend kialakulásának folyamata azonban elhúzódó jellegű lesz, s korai szakaszaiban érzékelhetők lesznek a főbb világpolitikai problémák rendezése kérdésében egyoldalú – köztük katonai erővel történő – megoldására irányuló törekvések;

⁴⁷ A Nemzeti Biztonsági Koncepció magyar fordítása megjelent: TÖMÖSVÁRY Zsigmond, NAGY László: *Oroszország a harmadik évezred küszöbén*, Honvéd Kiadó, Budapest, 1999, ISBN 963 9065 57 9 pp. 75–111., eredeti nyelven elérhető az orosz elnöki honlapon: <http://kremlin.ru/acts/bank/11782>, (a jogszabály módosításokat nem tartalmazó eredeti változata: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102050562&rdk=0&firstDoc=1&lastdoc=1>) letöltés időpontja: 2016.02.09.

- megmarad a katonai tényezők jelentősége, egyre nagyobb szerepet játszanak a gazdasági, politikai, tudományos-technikai, ökológiai és informatikai tényezők;
- megteremtődtek az előfeltételek a nemzetközi kapcsolatok demilitarizálására és csökkent egy közvetlen agresszió veszélye;
- a nemzetközi viszonyok aktuális helyzete lehetőséget nyitott a belső reformok végrehajtására, az ország belső problémáinak megoldására;
- az ország számára a nemzeti biztonság számos területen kiszélesedett az együttműködés lehetősége más országokkal, így például a tömegpusztító fegyverek terjedése, regionális konfliktusok rendezése, nemzetközi terrorizmus elleni fellépés, nukleáris biztonság terén;
- rögzítették, hogy jelentős mértékben csökkent az ország érdekérvényesítő képessége a nemzetközi szinten, emellett pedig több állam részéről is egyre inkább érzékelhető a törekvés Oroszország politikai, gazdasági és katonai pozícióinak gyengítésére;
- a dokumentumban az orosz vezetés deklarálja, hogy Oroszország számára elfogadhatatlan a NATO keleti irányú bővítésének perspektívája, mivel az fenyegetést jelent a nemzeti biztonságára;
- felbomlott az ország korábbi, még Szovjetunió idején az akkori igényeknek megfelelően kialakított, védelmi rendszere, az új államhatárok védelme pedig átcsoportosításokat igényel;
- az ország nemzeti biztonsága biztosításához alapvető előfeltételként tekintenek a hatalmas nukleáris potenciálra;
- az orosz vezetés deklarálta, hogy a fennálló problémák ellenére Oroszország minden szükséges feltétellel rendelkezik ahhoz, hogy a nemzetközi kapcsolatok rendszerében, a világpolitikában fontos szerepet betöltve alakítsa ki és erősítse meg pozícióját.

A dokumentum második és harmadik fejezete – II. Oroszország nemzeti érdekei és III. Az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonságát fenyegető veszélyek – különböző területeken vizsgálja a biztonsági kihívásokat. Mindezek áttekintésével az orosz vezetés arra a megállapításra jutott, hogy *„a belátható jövőben az alapvető*

*fenyegetések nem bírnak katonai irányultsággal, elsődlegesen belpolitikai jellegűek, és a gazdasági, szociális, ökológiai, informatikai és szellemi szférában koncentrálódnak. A minőségileg új kapcsolatok kialakulása a világ vezető államaival, egy Oroszország ellen irányuló, átfogó agresszió fenyegetésének gyakorlati hiánya – miközben Oroszország rendelkezik a visszatartás nukleáris potenciáljával – lehetővé teszi, hogy az állam és a társadalom tartalékait átcsoportosítsuk és elsődlegesen az égető belső problémák megoldására fordítsuk.*⁴⁸

Ezt a megállapítást a következő főbb tényezőkre alapozták:

- gazdasági téren fontosnak tartották a magas technológiai szintű termelést, amely képes, többek között, a hadsereget is ellátni fegyverzettel;
 - potenciális veszély kialakulásának okaként értékelték a gazdaság válságos helyzetét: devizakészletek csökkenése, stratégiai fontosságú nyersanyagok kivitelének fokozódó kivitele, bevételek kriminális felhasználása, tőkekivitel, szakképzett munkaerő, intellektuális javak kiáramlása, tudományos-technikai potenciál visszaesése, technológiai függés a Nyugattól, Oroszország védelmi potenciáljának megroppanása;
 - szociális szférában növekvő feszültségek, természeti erőforrások kimerülése, ökológiai helyzet romlása;
- a belpolitika terén nemzeti érdekek tekintették az állampolgári béke, az ország területi épségének biztosítását, a jogrend, valamint a demokratikus társadalom létrejöttét – ennek kapcsán biztonsági kihívásként értékelték a szociális és nemzetiségi konfliktusokat, a nemzeti és regionális szeparatizmust;
 - kihívásként értékelték, hogy a gazdasági nehézségek felerősítik a nacionalizmus, a szeparatizmus, a konfliktusok kirobbanásának veszélyét;
 - konfliktusok háttérében nevesítették idegen államok és nemzetközi szervezetek célirányos és tudatos beavatkozását;

⁴⁸ NAGY László: *Oroszország biztonságpolitikájáról*, a Nemzeti Biztonsági Koncepció magyar fordítása, In: TÖMÖSVÁRY Zsigmond, NAGY László: *Oroszország a harmadik évezred küszöbén*, Honvéd Kiadó, Budapest, 1999, ISBN 963 9065 57 9 p. 90.

- további potenciális biztonsági kihívásként a demográfiai veszélyeket és a fizikai egészséget fenyegető veszélyeket jelölték meg;
- a jogrend fenntartása szempontjából fontosnak tartották a korrupció, a szervezett bűnözés, a terrorizmus és a banditizmus elleni állami és társadalmi közös erőfeszítéseket;
 - potenciális veszélyként tekintettek a társadalmi a belpolitikai reformok, az új államiság kialakításának során elkövetett hibák miatt potenciálisan kriminalizálódó társadalmi viszonyokra: vezetői összefonódások, jog nihilizmus, tulajdon újraelosztása, korrupció, terrorizmus veszélye;
- a nemzetközi szintéren a nemzeti érdekek érvényesítése érdekében az aktív külpolitikai irányvonal érvényesítését tüzték ki célul, már akkor úgy, hogy Oroszországot nagyhatalomként, a formálódó többpólusú világ egyik befolyásos központjaként definiálták, továbbá deklarálták az ENSZ BT szerepének erősítése melletti elkötelezettséget;
 - veszélyként értékelték Oroszország biztonságára más államok kísérleteit arra, hogy megakadályozzák megerősödését a többpólusú világ egyik befolyásos központjaként: nyílt területi követelések, befolyás aláásása pl. Európában, Közel-Keleten, Kaukázusban és Közép-Ázsiában;
 - Oroszországot is érintő veszélyként tekintettek továbbá a Független Államok Közössége területén politikai/etnikai/gazdasági válságok kialakulására;
- a védelmi szektorban a nemzeti érdekeket az egyén, a társadalom és az állam biztonságának a külföldi katonai agresszióval szembeni biztosításában látták, ehhez szükségesnek tartották a társadalom és az állam közös erőfeszítéseit és elengedhetetlennek látták a haderőreform végrehajtását, mindemellett megállapították, hogy nem áll fenn a belátható időtávon belül egy Oroszország ellen indított átfogó agresszió veszélye;
 - veszélyként értékelték, hogy – a pozitív folyamatok ellenére is – bekövetkezhetnek erőpróbák; a leginkább reális fenyegetést a határok környezetében zajló vagy potenciálisan kialakuló lokális háborúkban, fegyveres konfliktusokban látták, fenyegetésként értékelték továbbá a nemzetközi terrorizmust; Oroszország számára potenciális katonai

veszélyként értékelték a nagyhatalmak/koalíciók által létrehozott fegyveres csoportosítások megjelenését az ország határainak környezetében (akár agresszív szándékok hiányában is), továbbá különösen veszélyesnek ítélték a NATO keleti irányú bővítését és európai domináns politikai-katonai erővé válását, ami Európa újrafelosztásának kockázatát rejtette magában;

- a külső tényezőkön kívül a védelmi szféra területén fenyegető tényezőként tekintettek a következőkre: az állam katonai szervezetét érintő felemás reformok, szakadék a politikai határozatok és a katonai/haditechnikai végrehajtás között, elégtelen finanszírozás, külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége (befolyás, gazdaság aláásása, belesodródás regionális konfliktusokba, belpolitika destabilizálása);
- az informatikai szférában – az ezredforduló előtti időkben talán méltatlanul kevesebb figyelmet tulajdonított ennek a témakörnek a közvélemény – a nemzeti érdekek a társadalmi erkölcsi normák terjesztésére, a korszerű telekommunikációs technológiák fejlesztésére, az állami információs bázis védelmére, a politikai/gazdasági/tudományos és katonai információ kiszivárgásának, továbbá az információ tömegtudat-manipuláló történő felhasználásának megakadályozására irányultak;

A dokumentum negyedik fejezete – IV. Az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonságának biztosítása – hangsúlyozza, hogy kiemelten kezelik az állam, a társadalom és az egyes állampolgárok együttműködésének szükségességét a nemzeti biztonság szavatolása terén. A fejezet jelen értekezés témájához leginkább kapcsolódó megállapításai a következők:

- a nemzeti biztonság érvényesülésének fő célját abban látták, hogy Oroszország olyan gazdasági-politikai-nemzetközi és katonai állapotot érjen el, amelyben biztosítottak az egyén, a társadalom és az állam fejlődésének lehetőségei, és amely kizárná Oroszország befolyásának és érdekérvényesítő képességének meggyengülését a nemzetközi kapcsolatokban;
- a legfontosabb feladatok közé sorolták: a gazdasági reformok végrehajtását, a szociális irányultságú gazdasági kurzust, a jogrend, a stabilitás, az államiság, a helyi önkormányzatiság megerősítését, a harmonikus nemzetközi

kapcsolatok kialakítását, az egyenjogú partnerség megteremtését a világ vezető államaival, továbbá az állam biztonságának megerősítését a védelmi és az informatikai szférában;

- alapvető elveknek tekintették: az alkotmány és jogszabályi háttér tiszteletben tartását, a biztonság különböző szektorainak egységét, a biztonság különböző szférái közötti kapcsolódás és egyensúly kialakítását, továbbá az ezek közötti prioritási sorrend adott helyzettől függő megváltoztatását, ezen túlmenően az alapelvek között rögzítették a nemzeti biztonság szavatolása érdekében a politikai, gazdasági és informatikai intézkedések prioritását (nem szerepelnek prioritásként katonai intézkedések!), valamint a hatályos nemzeti jog és nemzetközi jog alkalmazását a kényszerítő intézkedések során (katonai erő alkalmazása esetén is);
- a dokumentum szerint a gazdasági biztonság terén Oroszország nemzeti érdekeinek védelme a gazdaság felvirágoztatására irányuló politikájában nyilvánul meg, amely szociális piacgazdaságra való áttérést tűz ki célul; a gazdasági biztonság terén fontos prioritásként határozták meg a versenyképes ágazatok és termelési területek fejlesztését, ennek egyik útját pedig az új katonai technológiák polgári termelésben történő meghonosítását elősegítő intézkedésekben, valamint a fejlett technológiai megoldások támogatásában látták – ezek révén tervezték az orosz vállalatok versenyképességének megteremtését;
- az állami intézkedések hatékonysága szempontjából a legfontosabb tényezőnek a társadalom szociálpolitikai stabilitásának megszilárdítását tűzték ki célul: a nacionalizmussal, a nemzeti és regionális szeparatizmussal szemben a föderalizmus védelme érdekében, az alkotmányellenes és szeparatista irányultságú politikai pártok és mozgalmak megjelenésének megakadályozása eszközeként az államiság és alkotmányosság, a nemzeti és társadalmi egyetértés eszméjének megerősítését határozták meg;
- a bűnözés elleni harc terén: feladatul tűzték ki a nemzeti biztonság fő garántálójaként nevesített állam szerepének erősítését, a jogvédelmi rendszer erősítését, a korrupció felszámolása érdekében pedig a pénzügyi kontroll erősítését, a felelős beosztású személyek vagyoni helyzetének ellenőrzését,

államközi szinten is fontosnak ítélték meg – az illetékes orosz nemzetbiztonsági szervezetek közreműködésével – a nemzetközi terrorizmus, kábítószerkereskedelem és csempészet elleni fellépést;

- a kulturális szellemi-erkölcsi örökség, a történelmi hagyományok s a társadalmi élet normáinak védelme kapcsán: feladatként jelenítették meg ezen értékek tömegtájékoztatási eszközök révén történő hirdetését, megkülönböztetett szerepet szántak az oroszországi pravoszláv egyháznak, az orosz nyelv szerepe fokozásának;
- a kidolgozók a külpolitikát Oroszország nemzeti biztonsága biztosításának legfontosabb összetevőjeként értékelték, rögzítették, hogy nem kívánnak konfrontációba kerülni a nemzetközi politika más szereplőivel, nincsenek hegemon és expanzív törekvések, emellett célul tűzték ki az egyenjogú partnerség megteremtését, az aktív együttműködést;
 - megemlíti a dokumentum a legfontosabb szövetséges partnereket is: Független Államok Közössége, Fehéroroszország, Kazahsztán és Kirgizisztán;
 - a fontosabb külpolitikai partnereket: Amerikai Egyesült Államok, Európai Unió, Kína, Japán, India;
 - legfontosabb biztonsági szervezetek Oroszország számára: ENSZ BT, Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet;
 - megkülönböztetett jelentőséget tulajdonítottak a nemzeti biztonság biztosítása szempontjából a regionális és lokális béketámogató missziókban történő orosz szerepvállalásnak, főként a FÁK, az ENSZ és az EBESZ keretein belül.
- a védelmi szférában a haderő fejlesztését, a 21. századi kihívásokra reagálni képes haderő és fegyveres testületek kialakítását, az állam katonai szervezetének megfelelő átalakítását tűzték ki célul a társadalom és az állam számára;
 - a dokumentumban deklarálták, hogy Oroszország nem törekszik a fegyverzetek és a fegyveres erők tekintetében a paritás fenntartására, hanem a reális visszatartás elvét követi az agresszió megelőzésében:

meglévő katonai erő megfelelő alkalmazása, konfliktusok megelőzésében pedig politikai, gazdasági és más, nem katonai eszközöket részesít előnyben;

- deklarálták az orosz vezetés álláspontját, amely szerint az ország védelméhez elégséges haderő megléte továbbra is szükséges a nemzeti érdekek biztosításához;
- a haderő feladatrendszere kapcsán is fontos kitételeket tartalmaz a dokumentum: a haderő az állam katonai szervezetének alapja, a nemzeti biztonság erőszakos eszközökkel történő biztosításában vezető szereppel bír, legfontosabb feladata a nukleáris visszatartás biztosítása (nukleáris és hagyományos nagyméretű és/vagy regionális háború megelőzésére) saját és szövetségesei védelmére;
- további feladatok: külföldi jelenlét, részvétel béketámogató missziókban, nukleáris és hagyományos fegyverzetek csökkentésére és korlátozására vonatkozó nemzetközi megállapodások teljesítése;
- nevesítették a kidolgozók a belső veszélyek elhárításáért felelős szervezeteket: a belügyminisztériumot, a polgári védelemért és rendkívüli helyzetekért felelős minisztériumot, továbbá a Szövetségi Biztonsági Szolgálatot;
- a külső fenyegetések felfedéséért és elhárításáért fő felelősként a Külföldi Hírszerző Szolgálatot nevesítették;
- az államhatárok védelme vonatkozásában a határőrséget nevezték meg vezető szervezetként, szükségesnek tartották a kollektív védelem biztosítása kapcsán a FÁK-tagországok együttműködését ezen a téren is;
- megkülönböztetett fontosságot tulajdonítottak a hadiipari komplexum fejlesztésének, a haditechnika modernizálásával összefüggő tudományos-kutató, kísérleti-fejlesztő és termelő tevékenységnek;
- a nemzeti biztonság vonatkozásában felismerték és deklarálták az igényt a katonai társadalmi státusának, elismertségének, szociális védelmének, a szolgálat presztízsének növelésére;

o a katonai erő alkalmazásának vonatkozásában az alábbi elveket határozták meg:

- fenntartották a jogot minden rendelkezésre álló erő és eszköz felhasználására (atomfegyver is!), amennyiben fegyveres agresszió fenyegetné Oroszország, mint független állam létezését – azaz gyakorlatilag jogot formáltak a preventív atomcsapás alkalmazására;
- a haderőt tervszerűen és következetesen, a törvényekkel összhangban és csak akkor lehet alkalmazni, ha az adott válsághelyzetben már minden nem katonai válságkezelési eszköz kimerült vagy hatástalan volt;
- nem vethető be békés polgárok ellen belpolitikai célokra, de törvényes keretek között illegális fegyveres csoportokkal szemben igen;
- Oroszország nemzeti érdekeinek védelmére és szövetségi kötelezettségeinek teljesítésére.

– az információs technológia terén a nemzeti biztonság érdekében elengedhetetlennek tartották az informatikai és távközlési ipar, az új informatikai technológiák fejlesztését, valamint az állami információs bázis védelmét.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy az orosz vezetés 1997-ben a katonai biztonság vonatkozásában túllépett a 1993. évi Katonai Doktrínában megfogalmazottakon. Az 1997. évi Nemzeti Biztonsági Konceptióban nevesítette szövetségi körét, amely alapvetően a volt Szovjetunió utódállamaira, a Független Államok Közösségére épült. Fenyegetésként deklarálták a nemzetközi terrorizmust, a NATO keleti irányú bővítésének perspektíváját és európai domináns politikai-katonai erővé válását, továbbá az orosz határok közelében megjelenő, nagyhatalmak által létrehozott, fegyveres csoportosításokat. Az orosz vezetés az adott geopolitikai és biztonságpolitikai helyzetben a külpolitikát Oroszország nemzeti biztonsága biztosításának legfontosabb összetevőjeként értékelte. Mindazonáltal a külső fenyegetéseket, katonai jellegű biztonsági kihívásokat nem tekintették meghatározó jelentőségűnek, reális fenyegetésekkel főként a belső instabilitásból, a belpolitikai

helyzetből eredően számoltak. Feladatként tűzték ki a haditechnikai és hadiipari fejlesztéseket, továbbá az informatikai rendszerek és információs bázisok – főként a védelmi komplexum – védelmét. Az orosz vezetők már abban az időben is deklarálták a propaganda-műveletek, a korszerű telekommunikációs technológiák, az állami információvédelem fontosságát, továbbá az információ tömegtudat-manipuláló szerepét. Alapvető fontosságú, hogy deklarálták: Oroszország nem törekszik a paritás fenntartására, az ország védelmére elégséges katonai erőt tart fenn, védelmi alapelv marad továbbra is a nukleáris visszatartás/elrettetés, fenntartják ugyanakkor a jogot az atomfegyver alkalmazására amennyiben az állam létezése veszélybe kerülne.

1.2. A 2000. évi Nemzeti Biztonsági Koncepció

Az 1997. évi Nemzeti Biztonsági Koncepció hatályba lépését követően Oroszország perspektívájából szemlélve alapvető változások mentek végbe a nemzetközi biztonságpolitikában. Az egykori Varsói Szerződés tagországai közül három ország 1999-ben csatlakozott a NATO-hoz, így megkezdődött – a két Németország egyesülését követően valójában folytatódott – a Szövetség keleti irányú terjeszkedése. A NATO kijelölt erői és az orosz haderő kontingensei 1994-től kezdődően közösen hajtották végre balkáni béketámogató missziójukat, az ENSZ felhatalmazása nélkül végrehajtott 1999. márciusi koszovói NATO-beavatkozás miatt azonban zavar keletkezett az orosz–NATO kétoldalú kapcsolatokban.

A Vlagyimir Putyin elnökségének első hónapjában megjelent 2000. évi Nemzeti Biztonsági Koncepció⁴⁹ tükrözi a nemzetközi kapcsolatokban bekövetkezett változásokat, az orosz vezetésnek a kialakult helyzet miatti csalódottságát és az ebből eredő helyzetértékelését. A 2000-ben megjelent nemzeti biztonsági koncepció valójában az 1997. évi dokumentum aktualizált változata, amelyben megmutatkozik az orosz–NATO viszonyban bekövetkezett változás, a bizalmatlanság. A megújítás nem érintette a koncepció felépítését, továbbra is négy – a korábbi változatban bevezetett – fejezetet tartalmazott. Az alábbi elemzésben a főbb eltérésekre, különös tekintettel a biztonság katonai szegmensét érintő megállapításokra térek ki.

⁴⁹ Magyar fordításban megjelent: *Oroszország nemzeti biztonsági koncepciója és katonai doktrínája*, Új Honvédségi Szemle 2000/5. füzet, eredeti nyelven elérhető az orosz elnöki honlapon: <http://kremlin.ru/acts/bank/14927>, letöltés időpontja: 2016.02.09.

Az első fejezetben – I. Oroszország a világ közösségében – a hidegháborút követő időszak kapcsán az orosz álláspont már nem önmagában a többpólusú világ kialakulásának folyamatát (lsd. 1997. évi Koncepció) említi, hanem két egymásnak ellentmondó tendenciát rögzít: „Az első tendencia jelentős számú állam (és integrációs egyesüléseik) gazdasági és politikai pozícióinak megerősödésében, valamint a nemzetközi folyamatok sokoldalú irányítási mechanizmusának tökéletesedésében nyilvánul meg. Ebben a folyamatban egyre nagyobb szerepet játszanak a gazdasági, politikai, tudományos-technikai, ökológiai és informatika tényezők. Oroszország ezen az alapon fogja elősegíteni egy új, sokpólusú világ ideológiájának kialakulását. A második tendencia a nemzetközi viszonyok olyan struktúrája létrehozásának kísérletében nyilvánul meg, amely a fejlett nyugati országok – élükön az Amerikai Egyesült Államok – dominanciáján alapul a nemzetközi közösségen belül, s amely a világpolitika kulcsproblémáinak egyoldalú (elsősorban katonai, erőszakos) megoldásával számol a nemzetközi jog alapvető normáinak megkerülésével.”⁵⁰ A koncepció azonban az orosz–amerikai/nyugati ellentétes érdekek mellett felhívta a figyelmet a globális biztonság szempontjából (is) fontos tényre: a nemzetközi viszonyokban továbbra is meghatározó szerepük marad a katonai tényezőknek, ráadásul egyre több ország törekszik tömegpusztító fegyverekre is szert tenni. A dokumentum hangsúlyozta az orosz részvétellel történő együttműködés fontosságát a nemzetközi biztonság számos területén (pl. tömegpusztító eszközök terjedése, regionális konfliktusok megelőzése és rendezése, nemzetközi terrorizmus), de újból, megerősítve az 1997. évi koncepcióban már rögzítetteket, felhívta a figyelmet, utalva a Nyugat hozzáállására, az orosz érdekeket sértő, politikai–gazdasági–katonai és más területeken Oroszország pozícióit gyengítő, a nemzetközi kapcsolatokban az orosz álláspontot ignoráló magatartásra.

A dokumentum második és harmadik fejezete – II. Oroszország nemzeti érdekei és III. Az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonságát fenyegető veszélyek – a biztonság különböző szegmenseinek vonatkozásában tárgyalta az orosz nemzeti érdekeket. A korábbi dokumentum kitétele, amely szerint az orosz vezetésnek gyakorlatilag nem kellett számolnia egy Oroszország ellen irányuló átfogó agresszió fenyegetésével nem került bele a megújított változatba. A legfontosabb – az értekezés szempontjából releváns – tényezők az alábbiak voltak:

⁵⁰ Oroszország nemzeti biztonsági koncepciója és katonai doktrínája, Új Honvédségi Szemle 2000/5. füzet, p.2.

- rögzítették, hogy gazdasági téren a nemzeti érdekek érvényesülése kulcsfontosságú, arra pedig csakis a tartós gazdasági fejlődés adhat megfelelő alapot;
 - a fenyegetések okaként többek között a gazdaság általános állapotát, a termelés visszaesését, az adósságállomány növekedését, a nyersanyag- és szénhidrogén alapú exportot, a tudományos-technikai potenciál csökkenését, a stratégiaileg fontos kutatások, a szakemberek és a szellemi tulajdon külföldre áramlását nevesítették;
- a belpolitikai téren megerősítették a stabilitás, az alkotmányos rend, a területi egység és a jogállamiság fenntartásának szükségességét;
 - kihívásként tekintettek az etnoegoizmusra, etnocentrizmusra és a sovinizmusra, az ellenőrizhetetlen migrációra, amelyek mind a nacionalizmus, a politikai és a vallási szélsőségesség erősödését, végül pedig konfliktusok kialakulását eredményezhetik;
 - a szervezett bűnözés és a korrupció alapjaiban ássák alá a jogrendet, az összefonódások miatt az ezek elleni küzdelemnek politikai jellegűnek is kell lennie;
 - kihívásként értékelték továbbá a terrorizmus és a szervezett bűnözés egyre növekvő mértékét;
- a dokumentumban foglaltak szerint a szociális szférában az orosz nemzeti érdekek a lakosság magas életszínvonalának biztosításában összegezhetőek, fontos feladatként tekintettek az erkölcsi értékek hazafiság hagyományainak, tudományos potenciáljának megőrzésére;
 - kihívásként tekintettek a társadalom szétszakadására, a munkanélküliségre, a részben a szociális válság miatt kialakult demográfiai helyzetre, a nemzet fizikai egészségügyi állapotára (alkoholizmus, kábítószerfogyasztás);
- az orosz vezetés a biztonság nemzetközi szférája vonatkozásában nemzeti érdekként definiálta a szuverenitás megőrzését, Oroszországot a többpólusú világ egyik központjaként pozícionálta, és célul tűzte ki a nagyhatalmi pozíció megerősítését, a FÁK-tagállamaival való együttműködést;

- fenyegetésként értékelték ebben a tekintetben a következőket: egyes államoknak, államcsoportoknak a nemzetközi biztonsági szervezetek, főként az ENSZ és az EBESZ szerepének csökkentésére vonatkozó törekvését, Oroszország politikai, gazdasági, katonai befolyása gyengítésének veszélyét, a katonai-politikai tömbök és szövetségek megerősödését, különösen a NATO keleti irányú bővítését, az ország határainak közelében megjelenő külföldi katonai bázisokat és jelentős méretű katonai kontingenseket, a tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközeik elterjedését, az Oroszország és a FÁK-tagországok határainál kialakuló és eszkalálódó konfliktusokat, az országgal szembeni területi követeléseket;
- komoly fenyegetésként értékelték a terrorizmust és az Oroszország destabilizálására irányuló nemzetközi terrorizmust;
- az információs szférában nemzeti érdekek tekintették az állampolgároknak az információhoz való hozzáférése szabadságát, a korszerű telekommunikációs technológiák fejlődését, az állami információs források védelmét;
 - veszélyként értékelték más országoknak a világ informatikai térségének uralmára vonatkozó törekvését, Oroszország kizorítását;
 - ebben a stratégiai dokumentumban jelent meg először az orosz vezetők aggodalma más országoknak az információs hadviselésre kidolgozott koncepciója kapcsán (informatikai és telekommunikációs rendszerek zavarása, információ-források feltörése);
- a nemzeti biztonság katonai szegmensében a nemzeti érdeket a függetlenség, a szuverenitás, területi integritás védelmében, az ország és szövetségesei elleni agresszió megakadályozásában látták;
 - a dokumentumban rögzítették, hogy a katonai téren növekszik a fenyegetések szintje és mértéke;
 - a NATO kapcsán a dokumentum nemcsak a Szövetség keleti irányú terjeszkedést, hanem – valószínűleg a jugoszláviai bombázás következtében – az ENSZ BT felhatalmazása nélküli erőszakos, katonai

tevékenységét és a felelősségi körzetén kívüli beavatkozását fenyegetésként értékelték a világ biztonságára;

- rögzítették, hogy növekszik a vezető országok technológiai fölénye, képességük új generációs fegyverek és haditechnikai eszközök kifejlesztésére előre vetítik egy minőségileg új fegyverkezési verseny kialakulásának, valamint a harctevékenység formáinak és módjainak gyökeres megváltozásának lehetőségét;
 - megállapították, hogy az ország területén egyre nagyobb méreteket ölt a külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok és az általuk működtetett szervezetek tevékenysége;
 - a katonai szférában érzékelhető belső kihívásokat is összegezték, a főbb negatív tendenciákat abban látták, hogy lelassult a haderőreform, valamint a hadiipar megújításának folyamata, elégtelennek értékelték a védelmi célú finanszírozást és a jogi háttérrel; a vezetők értékelése szerint a problémák megmutatkoztak a haderő és más fegyveres testületek kritikusan alacsony szintű hadműveleti és harci kiképzettségében, a csapatok korszerű fegyverekkel és haditechnikai eszközökkel való ellátásának hiányosságaiban, továbbá a szociális problémák kiéleződésében – mindezek a tényezők pedig az ország katonai biztonságának meggyengülését vetítették előre;
- a határőrizeti szférában a nemzeti érdekek érvényesülését a politikai, jogi és szervezeti feltételek kialakításához kötötték;
- fenyegetésnek tekintették a szomszédos országok behatolását gazdaság, demográfiai, és kulturális-vallási téren Oroszország területére;
 - fenyegetésként értékelték továbbá a határokon átnyúló szervezett bűnözést és a külföldi terrorszervezetek tevékenységét is.

A dokumentum negyedik fejezetének – IV. Az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonságának biztosítása – a jelen értekezés témájához leginkább kapcsolódó megállapításai a következők:

- az orosz vezetés által a 2000. évi dokumentumban meghatározott legfontosabb feladatokat a következőkben összegezték: külső és belső

veszélyek előrejelzése és feltárása, hosszú távú intézkedések a fenyegetések semlegesítésére, a szuverenitás és a területi integritás, továbbá a határok védelme, a gazdaság fejlesztése, független és szociális irányultságú gazdasági kurzus folytatása, a tudományos–technológiai és technológiai függés felszámolása, az államhatalmi szervezetek és a föderatív berendezkedés, a nemzetek közötti harmonikus viszony, a jogrend, a társadalmi stabilitás megerősítése, a törvények tiszteletben tartásának biztosítása, egyenjogú és kölcsönösen előnyös nemzetközi együttműködés, főként a világ vezető államaival, az állam katonai potenciáljának fejlesztése és megfelelően magas szinten tartása, a tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközeik terjedését korlátozó mechanizmusok megerősítése, hatékony intézkedések bevezetése az ország ellenirányuló külföldi felderítő és felforgató tevékenység időbeni felfedésére és megakadályozására;

- prioritásként határozták meg a nemzeti érdekek védelmét a gazdasági biztonság területén;
 - a külgazdasági tevékenységet illetően a legfontosabb feladatoknak az ország nemzetközi integrációját, exportpiacának bővítését, a külső hitelintézetektől való függésének felszámolását, a FÁK területén az egységes gazdasági térség kialakítását, továbbá Oroszország pozícióinak nemzetközi pénzügyi-gazdasági szervezetekben történő megerősítését tekintették;
 - a belső gazdasági tevékenység főbb irányait a reformok végrehajtásában, a törvények betartásában, az állami szabályozás erősítésében, a termelési potenciál növelésében, a gazdasági növekedésre való áttérésben, valamint az orosz ipari termékek versenyképességének növelésében, a beruházások és innovációk támogatásában határozták meg;
- belpolitikai téren legfontosabb feladatnak tekintették: föderatív berendezkedés és az állam egységének erősítését, alkotmányellenes és szeparatista pártok és egyesületek elleni hatékony intézkedések bevezetését, továbbá a bűnözés és a korrupció elleni harcot, a szervezett bűnözés, a kábítószerkereskedelem és a terrorizmus ellen fellépő rendvédelmi

szervezetek megerősítését, valamint a jogvédelmi együttműködést a FÁK-tagországaival;

- szociális, kulturális, szellemi-erkölcsi örökség terén: a többnemzetiségű ország kulturális örökségének és társadalmi normáinak védelmét, ez erkölcsi nevelést, a tömegtájékoztatási eszközökön az erőszak-propaganda és a külföldi vallási szervezetek propagandájának tiltását szabták feladatul;
- az ökológiai biztonság terén megjelennek a haderővel és hadiiparral kapcsolatos feladatok, mint például: a hadrendből kivont fegyverzet (pl. atomhajtóműves tengeralattjárók és hajók, rakéták hajtóanyaga és atomerőművek fűtőanyaga, vegyi fegyverek) biztonságos tárolása, hasznosítása, megsemmisítése;
- a külpolitika terén a kidolgozók feladatul szabták az aktív külpolitikai irányvonal folytatását, rögzítették az orosz vezetés ENSZ BT világpolitikában betöltött irányítási szerepkörére vonatkozó álláspontját, a regionális és globális stabilitás szükségességét, az orosz állampolgárok jogainak és érdekeinek védelmét külföldön, az együttműködés kérdéseiben pedig az alábbi prioritásokat jelölték ki:
 - a kapcsolatok fejlesztését és az integrációt a FÁK keretében;
 - Oroszország teljes jogú részvételét a globális és regionális gazdasági é politikai mechanizmusokban/szervezetekben;
 - részvételt a nemzetközi konfliktuskezelési feladatokban, ENSZ és nemzetközi szervezetek égisze alatti béketámogató műveletekben;
 - nukleáris és más tömegpusztító, valamint hagyományos fegyverek ellenőrzésére, csökkentésére, korlátozására, leszerelésére, továbbá bizalomépítő mechanizmusok működtetésére irányuló nemzetközi megállapodások végrehajtását és újak kidolgozását;
 - tömegpusztító fegyverektől mentes övezetek kialakításának elősegítését;
 - a transznacionális bűnözés és terrorizmus visszaszorítására irányuló nemzetközi együttműködés erősítését;

- a dokumentumban deklarálták, hogy Oroszország nemzeti biztonsága tekintetében az állam tevékenységének legfontosabb iránya a katonai biztonság szavatolása;
 - a fő célként határozták meg a megfelelő – a 21. század kihívásainak megfelelő – reagálási képesség kialakítását;
 - kijelentették, hogy a háborúk és a fegyveres konfliktusok megoldásakor Oroszország előnyben részesíti a politikai, diplomáciai, gazdasági és egyéb nem katonai eszközöket; az ország érdekei azonban megkövetelik a katonai erő meglétét, mivel a katonai biztonság garantálásában vezető szerepe kell, hogy legyen a haderőnek;
 - Oroszország legfontosabb feladatának a visszatartást/elrettentést határozták meg az ország és szövetségesei elleni bármilyen méretű – beleértve az atomfegyverrel indított támadást is – agresszió megelőzése érdekében;
 - deklarálták, hogy Oroszországnak olyan nukleáris potenciállal kell rendelkeznie, amely bármilyen helyzetben garantáltan képes az agresszor államra vagy koalícióra csapást mérni;
 - meghatározták, hogy a haderőnek a békeállománnyal képesnek kell lennie az ország megbízható védelmére, helyi háborúban az agresszió elhárítására, nagyméretű háború esetén pedig a hadászati szétbontakozásra, továbbá béketámogató misszióban való részvételre;
 - az egyik legfontosabb feladatnak tekintették a FÁK-tagországaival való együttműködést;
 - továbbra is fontos feladatnak tartották a katonai jelenlét, katonai kontingensek állomásoztatásának biztosítását a világ néhány stratégiaiilag fontos térségében a nemzetközi jog alapján a külpolitikai célok, a válságreakálás, valamint a hadászati egyensúly biztosítása érdekében;
 - a hadiipari komplexum átalakításának, a fejlesztéseknek és az orosz vállalatok világpiaci jelenlétének fontos szerepet tulajdonítottak;
 - rögzítették az alapkutatások, a tudományos-technikai fejlesztések szükségességét;

o a katonai erő alkalmazásának vonatkozásában az alábbi elveket határozták meg:

- fenntartották a jogot minden rendelkezésre álló erő és eszköz felhasználására, beleértve az atomfegyvert is, amennyiben fegyveres agresszió elhárításának szüksége merülne fel – abban az esetben, ha a válsághelyzet megoldására bevetett minden más eszköz hatástalannak bizonyult;
 - belföldön a katonai erő alkalmazása kizárólag a jogszabályi háttérrel összhangban történhet az állampolgárok életét, az ország területi egységét és az alkotmányos rend megdöntését érintő fenyegetése esetén;
- a dokumentumban a határőrizeti szféra kapcsán nevesített feladatok: jogi háttér kialakítása, nemzetköz együttműködés, más országok gazdasági, demográfiai, és kulturális-vallási behatolásának megakadályozása, transznacionális szervezett bűnözés és az illegális migráció felszámolása, a FÁK egységes határőrizeti térségének biztosítása;
- az informatikai biztonság megkülönböztetett jelentőséget tulajdonítottak, ezért feladatul tűzték ki az oroszországi informatika hálózat fejlesztését, egy potenciálisan kialakuló információs hadviselés fenyegetésének elhárítását;
- a 2000. évi nemzeti biztonsági koncepció amellet, hogy felhívta a figyelmet más országok nemzetbiztonsági szolgálatai Oroszország területén folytatott tevékenységére, feladatul szabta az orosz nemzetbiztonsági szektor képességeinek teljes körű fejlesztését a fenyegetések és azok forrásának időben történő feltárása érdekében.

Összegezve a Nemzeti Biztonsági Koncepció legfontosabb téziseit és változásait, figyelemre méltó, hogy a 2000. évi dokumentumba nem került bele az agresszió veszélyének csökkenésére vonatkozó 1997. évi kitétel, sőt, a katonai szférában a kihívások erősödésére hívták fel a figyelmet. A NATO vonatkozásában fenyegetésként tekintettek mind annak keleti irányú bővítésére, mind pedig a felelősségi zónáján kívüli, az ENSZ felhatalmazása nélkül végrehajtott beavatkozására. Ami a nemzeti biztonság védelmét illeti, az orosz vezetés 1997-ben még a külpolitikát értékelte Oroszország nemzeti biztonsága biztosításának

legfontosabb összetevőjeként, 2000-ben pedig már azt deklarálta, hogy Oroszország nemzeti biztonsága tekintetében az állam tevékenységének legfontosabb iránya a katonai biztonság szavatolása.

Előremutató gondolatok jelentek meg a koncepcióban a terrorizmus kapcsán: az orosz vezetés komoly fenyegetésként számolt az ország nemzeti biztonsága szempontjából a terrorizmussal, a regionális és globális stabilitást fenyegető transznacionális jellegű nemzetközi terrorizmussal. Akárcsak az 1997. évi dokumentumban, a 2000. évi koncepcióban is nagy jelentőséget tulajdonítottak az informatikai-információs szféra biztonságának, azonban az utóbbiban már – talán felismerve, beismerve Oroszország lemaradását a fejlett Nyugattal szemben ezen a téren – megjelenítik az orosz vezetők aggodalmait más országoknak az információs hadviselésre kidolgozott koncepciója kapcsán. Az információbiztonság fontosságának felismerésére utal az a tény is, hogy Vlagyimir Putyin 2000 szeptemberében jóváhagyta Oroszország Információbiztonsági Doktrínáját.

2. Oroszország 2000. évi Katonai Doktrínája

A Nemzeti Biztonsági Koncepció katonai biztonságra vonatkozó téziseinek részletes kifejtését, a haderő feladatait, azaz az orosz katonai gondolkodás aktuális főbb jellemzőit – az immár államfővé megválasztott Vlagyimir Putyin által 2000. április 21-én a 706. számú elnöki rendelettel jóváhagyott katonai doktrína tartalmazta. Ebben az időszakban a védelmi minisztériumot Igor Szergejev⁵¹ marsall vezette.

⁵¹ Igor Szergejev marsall (1938–2006) az Oroszországi Föderáció hőse (1999), védelmi miniszter 1997. és 2001. között. A Szovjetunió felbomlása után, az Oroszországi Föderáció időszakában ő az egyetlen katonai vezető, akit az államfőtől marsalli kinevezést kapott. 1955-től szolgált a szovjet haderőben, 1960-ban szerzett diplomát a Nahimov haditengerészeti főiskolán (Szevasztopol). 1973-ban elvégezte a hadászati rakétacsapatok Dzerzsinszkij katonai akadémiáját (Moszkva), majd a pedig 1980-ban a vezérkari akadémiát (Moszkva). 1960-tól a hadászati rakétacsapatok állományában szolgált különböző beosztásokban, 1973-tól rakétaezred-parancsnok, majd 1975 februárjától hadosztály-törzsfőnök, szeptemberétől pedig rakétahadosztály-parancsnok. 1980-ban rakétahadsereg-parancsnokká, 1983-ban hadműveleti csoportfőnökké, majd 1985-ben a hadászati rakétacsapatok törzsfőnökének első helyettesévé, 1989-ben pedig a hadászati rakétacsapatok főparancsnokának kiképzési helyettesévé nevezték ki. 1992 augusztusában a hadászati rakétacsapatok főparancsnokaként, a védelmi miniszter helyetteseként folytatta katonai pályafutását. 1997 májusában az államfő védelmi miniszterré, 1997 júliusában a Biztonsági Tanács tagjává nevezte ki, majd ugyanebben az évben az Oroszországi Föderáció marsalljává nevezte ki. Az 1998-as kormányválság időszakában is folyamatosan ő vezette a védelmi tárcát, 2001-ben lemondott a védelmi miniszteri posztról, 2001 és 2004 között az orosz államfő a hadászati stabilitásért felelős tanácsadója volt. Miniszteri évei alatt az orosz haderőben jelentős reformok kezdődtek, amelyek a vezetés-irányítási rendszer átalakítását, a haderőnemek és fegyvernemek integrációját, a mobil és jól felszerelt haderő létrehozását tűzték ki célul.

Szergejev marsall a hadászati rakétacsapatoknál szolgált, nagy jelentőséget tulajdonított a hadászati visszatartásnak/elrettetésnek: úgy ítélte meg, hogy az ország védelmi képessége biztosításában döntő szerepük van a hadászati nukleáris erőknél.

A 2000. évi Katonai Doktrína⁵² összhangban van a fentebb részletesen ismertetett 2000. évi Nemzeti Biztonsági Koncepcióval – ez részben annak köszönhető, hogy a két dokumentum kidolgozása közel egyidőben történt, részben pedig annak, hogy emiatt azonos biztonsági környezet alapján készült a helyzetértékelés, amely alapján a koncepció és a doktrína tézisei megfogalmazásra kerültek. A katonai doktrína bevezetőjében rögzítették, hogy egy átmeneti időszakban, a demokratikus berendezkedés formálódásának, a gazdaság újjászervezésének, továbbá az ország katonai szervezetének átalakítása fázisában lévő ország stratégiai dokumentuma került jóváhagyásra, amely alapvetően az 1993. évi Katonai Doktrínára és a hatályos Nemzeti Biztonsági Koncepció téziseire építkezik.

A katonai doktrína az első tételében közölte, hogy „*az orosz katonai doktrína védelmi jellegű, Oroszország elkötelezett a béke, a nemzeti érdekek és a szövetségesei érdekeinek védelme iránt*”⁵³ (Deák, 2006, p. 53.). A katonai doktrína rendelkezéseinek megvalósításához, azaz az ország és szövetségesei katonai biztonságának szavatolásához már 2000-ben sem pusztán a katonai erőre, azaz az orosz haderőre kívánt támaszkodni az ország vezetése, hanem a több eszköz komplex alkalmazását tartották szükségesnek, úgymint politikai, diplomáciai, gazdasági, szociális, információs, jogi és katonai eszközökét.

A doktrína három fejezetből áll, amelyek a következők: a katonai doktrína katonapolitikai alapjai, katonai-stratégiai alapok, gazdasági alapok.

Megjegyzés: az életrajzi adatok az orosz védelmi minisztérium honlapjáról: http://structure.mil.ru/management/info.htm?id=11345961@SD_Employee, továbbá: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D0%B2.%D0%98%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%8C.%D0%94%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87>, letöltés időpontja: 2016.03.21.

⁵² Magyar fordításban megjelent: *Oroszország nemzeti biztonsági koncepciója és katonai doktrínája*, Új Honvédségi Szemle 2000/5. füzet, eredeti nyelven elérhető az orosz elnöki honlapon: <http://kremlin.ru/acts/bank/15386>, letöltés időpontja: 2016.02.10.

⁵³ DEÁK János: *Az Oroszországi Föderáció katonai stratégiája* tanulmány, ZMNE, Budapest, 2006., 53. oldal.

Az első fejezet – I. Katonapolitikai alapok – öt témakört ölel fel. Az első témakörben a dokumentum részletezi az adott katonapolitikai helyzetet és azokat a biztonságpolitikai körülményeket, amelyek között az orosz vezetők a nemzeti biztonság katonai szegmensére vonatkozó stratégiai dokumentumot megfogalmazták. Jelen értekezés szempontjából fontos megemlíteni, hogy az orosz katonai vezetés már ebben a katonai doktrínában is felhívta a figyelmet arra, hogy bizonyos katonapolitikai célok eléréséhez lehetőség nyílt közvetett/indirekt/kontaktus nélküli műveletekre, ami előrevetíti a modernkori háborúk és fegyveres konfliktusok veszélyét. Ezek a műveletek azok fenyegetését, egyben létfontosságúvá teszi az érintett és potenciálisan fenyegetett országok számára, hogy az ellentétek kialakulását megakadályozzák, a fegyveres konfliktusokat pedig a rendelkezésre álló összes eszköz alkalmazásával mielőbb békés úton rendezzék. A katonapolitikai helyzetértékelés összhangban áll a Nemzeti Biztonsági Koncepcióban rögzített értékeléssel és megállapítja, hogy csökkent a nagyméretű háborúk, beleértve egy atomháború kialakulásának veszélye, folytatódik a regionális erőközpontok kialakulása és megerősödése. Emellett rögzíti a negatív tendenciákat is a dokumentum: erősödik a szeparatizmus, az etnikai és vallási szélsőségeség, új lokális (helyi) háborúk és fegyveres konfliktusok jelennek meg a világban (utalva a délszláv és az észak-kaukázusi/csecsenföldi háborúra), erősödik a regionális fegyverkezési verseny, terjednek az atom- és más tömegpusztító fegyverek és az azok célba juttatására szolgáló eszközök, egyre élesebbé válik az információs szembenállás. A negatív tendenciák megfogalmazásán túl a doktrína külön felsorolja a katonai biztonsági helyzetet destabilizáló tényezőket. Ezek közül első helyen említi a nemzetközi biztonsági mechanizmusok és a hozzájuk kapcsolódó szervezetek (ENSZ, EBESZ) gyengítésére, működésük akadályozására irányuló kísérleteket. A destabilizáló hatású tevékenységek felsorolásában megjelenik továbbá a katonai erőnek „humanitárius beavatkozás” álcájával, az ENSZ felhatalmazása nélküli és a szankciók nemzetközi joggal ellentétes módon történő alkalmazása; az egyes országok részéről a leszerelési és fegyverzetkorlátozási egyezmények megsértése; a nemzetközi kapcsolatok rendszerében az információs és más technológiák agresszív, befolyásszerző célokra történő alkalmazása; a nacionalista, szélsőséges vallási, szeparatista és terrorista szervezetek és mozgalmak tevékenysége; továbbá a szervezett bűnözés, a terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem, az illegális

fegyverkereskedelem volumenének növekedése, a kihívások transznacionális mértékűvé válása.

A második témakör a katonai biztonságot érintő fenyegetéseket részletezi. A kidolgozók visszatértek a korábbi (1993. évi) katonai doktrína megállapításához, amely szerint a hagyományos értelemben vett közvetlen katonai agresszió veszélye Oroszország és szövetségesei ellen csökkent. Az orosz vezetés értékelése szerint ez egyrészt a nemzetközi helyzetben végbement javulásnak, másrészt Oroszország aktív, béke iránt elkötelezett, következetes külpolitikájának, továbbá a katonai, főként nukleáris visszatartó/elrettető potenciálja megfelelő szinten történő fenntartásának volt köszönhető. A doktrína kidolgozói szerint Oroszországgal és szövetségeseivel szemben ennek ellenére is fennmaradtak a katonai biztonságot érintő külső és belső fenyegetések.

A katonai biztonságot érintő külső fenyegetések közül a doktrínában rögzítettek szerint a következők a legfontosabbak:

- Oroszországgal és szövetségeseivel szemben megfogalmazott területi követelések;
- az Oroszországi Föderáció belügyeibe történő beavatkozás;
- a nemzetközi biztonságpolitikai kérdésekben az Oroszországi Föderáció érdekeinek figyelmen kívül hagyására irányuló kísérletek;
- Oroszország akadályozása abban, hogy a többpólusú világrend egyik hatalmi központjává váljon;
- fegyveres konfliktusok kialakulásának veszélyét rejtő gócpontok kialakulása, főként Oroszország és szövetségesei határainak térségében;
- katonai csoportosítások létrehozása és megerősítése Oroszország és szövetségesei határainak, és felségvizeinek közelében olyan módon, hogy az a kialakult erőegyensúlyt felborítását eredményezze;
- katonai tömbök és szövetségek bővítése az orosz katonai biztonsági érdekek sérelmére – akárcsak az 1993. évi dokumentumban, ezúttal sem nevesítették a kidolgozók a Szövetséget, de egyértelmű, hogy a NATO-ra, annak keleti irányú bővítésére utaltak;

- külföldi katonai erők telepítése az Oroszországgal szomszédos országok területére az ENSZ Alapokmányának megsértésével;
- fegyveres alakulatok, csoportok megalakítása, felszerelése és felkészítése külföldön azzal a céllal, hogy azokat Oroszországban vagy szövetségei területén alkalmazzák;
- támadás és/vagy fegyveres provokáció Oroszország külföldön települő katonai létesítményei, az orosz államhatáron és a szövetséges országok államhatárain, valamint a világtengeren található infrastrukturális létesítmények és objektumok ellen;
- a globális és a regionális biztonság megsértésére irányuló, külső fenyegetést megtestesítő tevékenységek közül a doktrína külön kiemeli az orosz állami és katonai vezetési-irányítási rendszer, a hadászati nukleáris csapásmérő erők, a rakétatámadásokat előrejelző rendszer, a rakétavédelmi rendszer, az űrvédelmi rendszer, az atomtöltetek őrzésére szolgáló objektumok, továbbá az atomenergetikai, atom- és vegyipari, valamint további létfontosságú létesítmények megbízható működésének akadályozását;
- az Oroszország katonai biztonságát veszélyeztető rosszindulatú informatikai, információ-technológiai, információs-pszichológiai tevékenységek;
- a külső fenyegetések közé sorolják az orosz állampolgárok ellen külföldön megnyilvánuló diszkriminációt, jogaik és törvényes érdekeik sérelmét is;
- külső fenyegetésként értékelik a nemzetközi terrorizmust.

A belső fenyegetést jelentő legfontosabb tényezők között – figyelembe véve az Oroszország megalakulását követő évtizedben bekövetkezett olyan eseményeket, mint például az 1993. évi kormányválsággal kapcsolatos erőszakos cselekmények, a FÁK-térségében bekövetkezett polgárháborúk és függetlenségi törekvések, az oroszországi szeparatista törekvések és észak-kaukázusi háborúk – az alábbiakat nevesítették:

- az alkotmányos rend erőszakos megdöntésére irányuló kísérleteket;
- szélsőséges nacionalista, vallási, szeparatista és terrorszervezetek, mozgalmak Oroszország területi egységének megbontására és belpolitikai stabilitásának destabilizálására irányuló jogellenes tevékenységet;

- az állam- és közigazgatás és a szövetségi szervek munkájának ellehetetlenítését, az állami, gazdasági, katonai, továbbá a létfenntartáshoz szükséges létesítmények, valamint az információs/informatikai infrastruktúra elleni támadásokat is – a szovjet/orosz szemléletben hagyományosnak tekinthető katonai, állami és polgári (lakossági) támadási célpontok mellett az orosz vezetés – már 2000-ben! – számolt annak a lehetőségével is, hogy a támadás az információs/informatikai szférában érheti az országot;
- illegális fegyveres szervezetek létrehozását, felfegyverzését, kiképzését és működtetését;
- fegyverek, lőszeres, robbanóanyagok, továbbá más, diverziós és terrorakciókhoz, bűncselekményekhez felhasználható szerek illegális kereskedelmét;
- a belső fenyegetések sorát a doktrínában az ország katonai biztonságát fenyegető mértékű szervezett bűnözés, terrorizmus és más törvényellenes tevékenység zárja.

A katonai biztonság szavatolásának feladatrendszerét az első fejezet harmadik témaköréként részletezi. A katonai doktrínának a haderő, a katonai/védelmi szféra szempontjából az egyik meghatározó jelentőségű kitétele itt került rögzítésre: Oroszország katonai biztonságának szavatolása az állam tevékenységének legfontosabb iránya. Ennek deklarálásával tulajdonképpen megismételték, megerősítették a hatályos Nemzeti Biztonsági Konceptióban foglalt, erre vonatkozó kijelentést. A katonai biztonság terén az ország elleni katonai fenyegetések megakadályozását, felfedését és semlegesítését határozták meg fő célként. A doktrínában taglaltak szerint a katonai biztonság szavatolása tekintetében az orosz katonai vezetés továbbra is megkülönböztetett jelentőséget tulajdonított az atomhatalmi státus fenntartásának, valamint a kialakított szövetségi kör – Államszövetség Fehéroroszországgal, FÁK, Kollektív Biztonsági Szerződés részes államai – megerősítésének. Azt is rögzítették, hogy Oroszország elkötelezett a nemzetközi jog és az ENSZ vezető szerepe mellett. Ebben a dokumentumban, akárcsak az előző katonai doktrínában (1993) is megjelent az, hogy a globális és regionális katonai fenyegetések elhárítása kapcsán az orosz vezetés főként a politikai, diplomáciai és más nemkatonai eszközök alkalmazását tartja elsődlegesnek, a

katonai biztonság szavatolására azonban minden rendelkezésére álló eszközt, erőt és forrást felhasznál.

A doktrína hangsúlyozza azt is, hogy Oroszország számára alapvető fontosságú, hogy olyan megfelelő nukleáris potenciállal rendelkezzen, amelynek birtokában képes bármilyen körülmények között csapást mérni a katonai agressziót végrehajtó feltételezett ellenségre. A nukleáris visszatartás/elrettetés kapcsán az orosz álláspont abban az időben úgy alakult, hogy visszatértek az 1993. évi „elsőként történő alkalmazás” előtti, azaz a szovjet időszakban elfogadott alkalmazási alapelvhez: az orosz vezetés fenntartotta a jogot az atomfegyver válaszként történő bevetésére, amennyiben az ország vagy szövetségesei ellen atom- vagy más tömegpusztító fegyverrel indítanak támadást, továbbá hagyományos fegyverek alkalmazásával végrehajtott nagyméretű agresszióra adandó válaszként (azaz valójában tehát elsőként!) a nemzeti biztonság szempontjából kritikus helyzetekben. Egyúttal megerősítették az 1993. évi dokumentumban rögzített kivételek körét, amely esetekben adott országok ellen Oroszország nem alkalmaz atomfegyvert. Így az Atomsorompó szerződés tagjai ellen nem, atomfegyverrel nem rendelkező országok ellen pedig kizárólag abban az esetben alkalmaznának nukleáris fegyvert, amennyiben azoknak lenne atomfegyverrel rendelkező állammal kötött szövetségi/kollektív védelmi szerződésük és támadást indítanak Oroszország, annak szövetségesei vagy az orosz haderő ellen.

Az orosz vezetés által a katonai biztonság szavatolásával kapcsolatban megfogalmazott alapelvek magukban foglalták egy erősen központosított katonai szervezeti rendszer kialakítását, továbbá – nyugati normáknak megfelelően – a polgári ellenőrzés megerősítését és ezek tevékenységének összehangolását. Fontosnak ítélték meg, hogy a katonai biztonság érdekében képesek legyenek a fenyegetések hatékony előrejelzésére, időben történő felfedésére és az adekvát reagálásra. Ehhez megfelelő mennyiségű, a készenlét, a kiképzettség és a harckészültég szempontjából pedig minőségileg is megfelelő katonai erő, továbbá anyagi-technikai forrás rendelkezésre állását és azok racionális felhasználását határozták meg. Az orosz vezetés a katonai doktrína ezen részében elkötelezettséget vállalt amellet, hogy Oroszország tiszteletben tartja és nem veszélyezteti más országok nemzeti biztonságát és a nemzetközi biztonságot.

A katonai biztonság kapcsán a doktrína az állam és a haderő feladatait két részre osztva taglalja. Megkülönböztették és részletesen kifejtették a békeidőszakra, továbbá a fenyegetés és a háború/egyveres konfliktus időszakára vonatkozó feladatokat. A békeidőszak feladatai közül a legfontosabbnak ítélték és így az első helyen említették a katonai biztonságra vonatkozó egységes állami politika kidolgozását és megvalósítását. A Nemzeti Biztonsági Konceptióval összhangban fontosnak tartották a belpolitikai stabilitás és a területi integritás fenntartását. A külkapcsolatok terén célul tűzték ki egyrészt a baráti és szövetségesi kapcsolatok fejlesztését, másrészt pedig az ország és szövetségesei védelmi rendszerének létrehozását és megerősítését. A biztonság katonai elemét érintő veszélyek és fenyegetések kapcsán szükségesnek látták magának a haderőnek és a többi fegyveres testületnek/szervezetnek a minőségi fejlesztését, képességeiknek és készenlétüknek a belső és külső fenyegetések elhárításához szükséges szinten történő fenntartását. Már a békeidőszakra meghatározott feladatok tartalmazták a haderő és a gazdaság (az ipari termelés) felkészítését a hadiállapotra történő átállásra és mozgósítási feladatokra, amely magában foglalta a gazdaság hadigazdaságra átállásának és az állam- és a közigazgatás szervezeteinek, továbbá a lakosságnak a területvédelmi és polgári védelmi feladatok ellátására történő felkészítését is. A dokumentumban feladatul szabták az orosz államhatárok őrzés-védelmét a szárazföldön, a levegőben, a felségvizeken és a kontinentális talapzaton, továbbá az ezekben a térségekben fellelhető természeti kincsekre vonatkozóan. Emellett feladatként határozták meg a külföldön, a világtengeren, az úrtérben található orosz tulajdonú objektumok és infrastruktúra védelmét, továbbá a hajózás, a kitermelés biztosítását ezeken a területeken.

A haderő feladatul kapta, hogy szükség esetén a megfelelő katonai jellegű intézkedések – a katonai eszköztár alkalmazásával, amelynek részét képezi a külföldi katonai és haditengerészeti jelenlét is – végrehajtásával támogassa az orosz politikai vezetés külpolitikai tevékenységét. A békeidőben elvégzendő feladatok közé sorolták továbbá a területvédelem és a polgári védelemre történő felkészülést, továbbá a szükséges katonai infrastruktúra kialakítását is. A lakosságot érintő feladatok közül az állampolgárok katonai fenyegetésekkel szembeni védelmét és biztonságuk szavatolását emelték ki a kidolgozók, továbbá felhívták a figyelmet arra is, hogy a társadalmat is fel kell készíteni arra, hogy tudatos állampolgárként viszonyuljanak az

ország katonai biztonságának kérdésköréhez, vegyenek részt annak megvalósításában. Ebben a szakaszban a doktrína részletezi a nemzetközi/multilaterális fegyverzetkorlátozási és csökkentési, továbbá bizalomerősítési megállapodások végrehajtásának szükségességét. Az orosz vezetés itt deklarálta szándékát arra vonatkozóan is, hogy fenn kívánja tartani a készenlétet a béketámogató műveletekben történő részvételre.

A fenyegetés és a háború/fegyveres konfliktus időszakára vonatkozó feladatokat illetően a doktrína első helyen említi a háború, a hadiállapot vagy rendkívüli állapot bevezetésének időben történő kihirdetését és a haderő – szükséges mértékben történő – harckészültségbe helyezését. A békeidőszakban elvégzendő feladatként határozták meg az állam- és közigazgatási szervezetek, az önkormányzatok és a társadalmi szervezetek, továbbá az állampolgárok felkészítését a számukra az agresszió elhárítása érdekében előírt tevékenység végrehajtására, valamint a vezetés-irányításra kijelölt szervezetek feladatait ezen tevékenységek koordinálására. A 2000. évi Katonai Doktrína ezen időszakra szabta feladatul a fegyveres, politikai, diplomácia, információs, gazdasági és más típusú küzdelem megszervezését és összehangolt végrehajtását – tehát az orosz vezetés már 2000-ben sem kizárólag katonai/fegyveres küzdelemben gondolkodott. Az orosz vezetés elgondolása szerint a hadiállapot bevezetésével és a hadigazdaságra történő átállással egyidejűleg kezdődhet meg a felkészülés a katonai cselekményekre, haditevékenységekre. A feladatok az előkészítésen túlmenően magukban foglalták a döntések meghozatalát és megvalósítását a konkrét katonai műveletek, a hadigazdaságra történő átállás, a terület- és polgári védelem végrehajtásának vonatkozásában.

A doktrínában fontos elemként jelent meg a szövetségesek védelme iránti elkötelezettség: Oroszország a doktrína szintjén is felvállalta a háborúban/fegyveres konfliktusban a közös célok elérése érdekében történő segítségnyújtást a szövetségesek számára. Másik szemszögből azonban az orosz vezetés meg akarta akadályozni azt, hogy az agresszor oldalán bármely további állam beavatkozzon a háborúba/fegyveres konfliktusba. Az agresszió beszüntetése, az agresszor megállítása, általa a háború/fegyveres konfliktus mielőbbi feladására történő kényszerítése és a béke helyreállítása érdekében az orosz vezetők – a fentebb leírt

saját intézkedések bevezetése és végrehajtása mellett – az ENSZ és más nemzetközi szervezetek bevonásának lehetőségével is számoltak.

A 2000. évi Katonai Doktrína az állam katonai szervezete vonatkozásában deklarálja, hogy a haderő fejlesztésének célja az ország és szövetségesei katonai biztonságának garantált védelme. A dokumentum alapján az orosz katonai vezetés az állam katonai szervezetének központi elemeként tekint a haderőre, a katonai biztonság szavatolásában azonban számít továbbá a további fegyveres testületekre és más katonai szervezetekre, az azokat irányító szervekre, valamint a tudományos és ipari szektor egyes elemeire is. Szükségesnek tartották a vezetés központosítására, az egyszemélyi parancsnoki döntéshozatalra, a kiképzés-oktatás-nevelés egységesítésére, a katonák szociális védelmére és szabadságjogaik érvényesítésére vonatkozó alapelvek rögzítését. Az állam katonai szervezetének fejlesztése során prioritásként határozták meg az egységes irányítási-vezetési rendszer kialakítását, a hadászati visszatartás/elrettentést biztosító erők – főként a nukleáris csapásmérő erők – fejlesztését, a mozgósítási készenléti képesség fejlesztését, valamint az állandó készenlétű alakulatok helyi háború és/vagy fegyveres konfliktus megvívására történő felkészítését. Az állam katonai szervezetének irányítását – csakúgy, mint 1993-ban – az államfő hatáskörébe utalja a doktrína. A kormány és a szövetségi állam- és közigazgatási szervek, egyes ipari vállalatok, társadalmi szervezetek és az állampolgárok is feladatuk kapták, hogy a hatályos jogszabályok alapján részt vegyenek az ország katonai biztonságának szavatolásában. A kormányzati koordinációt a védelmi tárcahatáskörébe utalta a dokumentum, míg a vezérkarra a hadműveleti vezetés-irányítás feladatainak végrehajtását bízta.

A második – II. Katonai stratégiai alapok – fejezet jelentősége abban rejlik, hogy részletesen bemutatta az orosz katonai vezetés álláspontját a háború, a fegyveres konfliktus meghatározásáról, továbbá lefektette a haderő és más fegyveres szervezetek alkalmazásának alapelveit. Itt rögzítették, hogy Oroszország kizárólag annak érdekében tartja fenn haderejének harci készenlétét, hogy képes legyen biztosítani saját maga és a szövetséges országok katonai biztonságát, elhárítani és visszaverni az agressziót, megvédeni területi egységét, szuverenitását. Az orosz katonai vezetők szerint katonapolitikai szempontból a háború/fegyveres konfliktus lehet igazságos (ENSZ Alapokmányával összhangban megvívott önvédelmi művelet) és igazságtalan (az agresszor által, a fegyveres támadást elindító fél által vezetett

támadó művelet). Az alkalmazott fegyverek tekintetében lehet hagyományos vagy nukleáris és más tömegpusztító eszközökkel vívott, a méretét, területi kiterjedését tekintve pedig megkülönböztettek helyi, regionális és nagyméretű háborút. A modern háború vonatkozásában a kidolgozók a következő általános jellemzőket összegezték: azok az emberi lét és tevékenység minden szféráját áthatják, általában koalíciós csoportok vívják. A fegyveres konfliktus vonatkozásában megállapították, hogy a fegyveres konfliktus lehet fegyveres incidens vagy akció, tovább korlátozott célú művelet, ezekre mind nemzetközi (legalább két ország bevonásával) szinten, mind pedig egy ország határain belüli formában sor kerülhet.

Az értekezés szempontjából fontos külön és kiemelve megemlíteni, hogy már 2000-ben is úgy értékelték, hogy a modern háború/fegyveres konfliktus során a felek széleskörűen alkalmazzák az indirekt, kontaktus nélküli műveleteket, az információs és propaganda műveleteket, a felek kölcsönösen az állami és katonai vezetési-irányítási rendszerek működésének ellehetetlenítésére törekszenek, a háterszág (gazdaság, kommunikációs rendszerek, infrastruktúra, veszélyes üzemek) pusztítása nem kerülhető el. Ezekben a konfliktusokban a haderő, illetve nemzetközi konfliktus során az érintett országok haderői mellett további szereplők is megjelennek: jelentős mértékben bevonásra kerül a helyi lakosság, a felek irreguláris fegyveres csoportokat alkalmaznak, diverzáns és terrorjellegű akciókat hajtanak végre.

A haderő és más fegyveres testületek alkalmazását a doktrína kizárólag Oroszország nemzetközi szerződéseinek teljesítése érdekében, a szövetségi jogszabályi háttérrel összhangban, az ország területi integritását veszélyeztető jogellenes fegyveres erőszak és alkotmányellenes tevékenység elleni fellépés érdekében, továbbá az Oroszországi Föderáció elleni agresszió elhárítására tartotta jogszerűnek. A haderő alkalmazásának módjaira vonatkozóan a hagyományos (hadászati, hadműveleti, harcászati) katonai műveletek mellett belső fegyveres konfliktusok esetén számoltak a más fegyveres testületekkel közösen végrehajtásra kerülő különleges, továbbá – nagy valószínűséggel a csecsenföldi harcok tapasztalatai alapján – terrorellenes, valamint – feltehetően a nemzetközi tapasztalatok alapján – béketámogató műveletekkel is.

A harmadik – III. Gazdasági alapok – fejezetben az orosz vezetés deklarálja szándékát arra vonatkozóan, hogy az biztosítja a katonai biztonság szavatolásához az ország katonai szervezetének megbízható működéshez szükséges hadigazdasági,

hadiipari, pénzügyi, infrastrukturális, technológiai, kutatás-fejlesztési és termelési alapokat. Fontos momentuma a katonai doktrínának az is, hogy az állam magára vállalta nemcsak magának a haderőnek és a hadiiparnak a fejlesztését, hanem figyelmet szentelt – később pedig forrásokat is biztosított – a haderőben és más fegyveres szervezetekben szolgáló katonaszemélyek és polgári állomány, továbbá a hadiiparban dolgozó állampolgárok szociális ellátási szintjének javítására is.

A rendelkezésére álló, illetve szükség esetén mozgósítható hazai források és képességek mellett az orosz vezetés szükségesnek tartotta a nemzetközi haditechnikai együttműködést is, mégpedig Oroszország nemzeti érdekei mentén. A katonai és haditechnikai együttműködés terén prioritásként tekintettek a FÁK tagországai által a kollektív biztonság érdekében megkötött szerződésére, az annak alapján létrehozni kívánt egységes térség, kollektív biztonsági szervezet megalakítására.

3. A 2003. évi Fehér Könyv (Ivanov-Doktrína) az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői fejlesztéséről

Szergej Ivanov⁵⁴ 2001-ben került a védelmi tárca élére. Az általa 2003 októberében a védelmi minisztérium vezetői értekezletén elmondottak alapján összeállított Fehér

⁵⁴ Szergej Ivanov az Oroszországi Föderáció védelmi minisztere 2001. és 2007. között. Leningrádban született 1953-ban, 1975-ben a Leningrádi (akkori nevén Zsdanov) Állami Egyetem bölcsészettudományi karán angol szakos tolmácsként szerzett diplomát, egyúttal a katonai kart is elvégezte. Időközben 1974-ben angol nyelvet tanult 16 hetes tanfolyam keretében Londonban, Nagy-Britanniában. Az egyetem elvégzését követően kapott ajánlatot, hogy az állambiztonsági szolgálatnál kezdje meg pályafutását. A haderőben nem szolgált. 1976-ban az Állambiztonsági Bizottság (KGB) állományába került, eleinte elhárítóként, majd külső hírszerzőként dolgozott. Ezekben a kezdeti években a KGB leningrádi igazgatóságán együtt dolgozott Vlagyimir Putyinnal. 1977-ben elvégezte a KGB felsőfokú szaktanfolyamait Minszkben, 1982-ben pedig a KGB külső hírszerzési iskoláját. 1981 és 1998 között a KGB-nél, a Külső Hírszerző Szolgálatnál (SZVR), majd pedig a Szövetségi Biztonsági Szolgálatnál (FSZB) dolgozott különböző beosztásokban. Külszolgálaton volt Finnországban, majd Kenyában. 1998 augusztusában az FSZB frissen kinevezett új igazgatója, Vlagyimir Putyin, kinevezte az FSZB igazgatóhelyettesévé, az elemzésért, az előrejelzésért és a hosszú távú tervezésért felelős főosztály vezetőjévé. 1999. november 15-én az államfő (Borisz Jelcin) kinevezte az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsának titkárává. 2000. november 9-én az államfő hivatalosan felmentette a katonai szolgálat alól. Ivanov tartalékos vezérezredesi rendfokozatot visel. 2001. március 28-án védelmi miniszter lett (Mihail Kaszjanov kormányában), majd 2005. november 14-én megtartva a védelmi miniszteri tisztséget egyúttal a miniszterelnök-helyettesi pozíciót is megkapta Mihail Fradkov kormányában. 2007. február 16-án Putyin államfő Anatolij Szergyukovot nevezte ki védelmi miniszteré, ekkor Ivanov a miniszterelnök első helyettese lett. 2008 májusában az orosz jogszabályok értelmében Vlagyimir Putyinnak távoznia kellett az államfői tisztségből, utódja, Dmitrij Medvegyev elnök Putyint nevezte ki kormányfővé. Szergej Ivanov Putyin mellett 2008 májusától miniszterelnök-helyettesként dolgozott, majd 2011 decemberében átvette az elnöki adminisztráció vezetését és 2016 augusztusáig ezt a pozíciót töltötte be, azóta pedig az orosz államfő természetvédelmi és ökológiai ügyekért felelős különmegbízottja. Angolul és svédül beszél.

Könyv tartalmazta a politikai és katonai vezetés álláspontját és nézeteit a haderő aktuális állapotára és fejlesztésének jövőbeni feladataira vonatkozóan⁵⁵. A Szergej Ivanov által a haderőről, annak helyzetéről és fejlesztési programjáról megfogalmazottakat bár nem emelték a stratégiai dokumentumok szintjére – elvileg továbbra is a 2000. évi Katonai Doktrína maradt hatályban – a dokumentum azonban fontos állomást jelentett az orosz katonai gondolkodás átalakulásának folyamatában. A haderőfejlesztéssel kapcsolatban összeállított Fehér Könyv összegezte az egykori Szovjetuniótól megörökölt tömeghadsereg átalakításában az Oroszországi Föderáció megalakulása óta eltelt időszakban elért eredményeket, továbbá meghatározta az orosz haderő átalakításának főbb feladatait és irányvonalait.

A nemzetközi biztonságpolitikai helyzet, a NATO és Oroszország kapcsolata – a koszovói válság miatt megromlott viszony, valamint a NATO keleti irányú bővítése kapcsán kialakult feszültségeket követően – jelentős enyhülésen ment át. 2002 májusában a Szövetség római csúcstalálkozóján megalakult a NATO–Oroszország Tanács (NATO–Russia Council). Az orosz vezetés úgy ítélte meg, hogy szükséges a Nyugattal a partnerségi kapcsolatok kialakítása, mivel az együttműködés mindkét fél számára kedvező lehet saját nemzeti biztonsága szempontjából.

A Fehér Könyv már a bevezetőjében utal arra, hogy az orosz vezetés a megváltozott biztonságpolitikai helyzetben átértékelte Oroszország helyét és szerepét a világban, az Amerikai Egyesült Államokra és más fejlett országokra is úgy tekint, mint partnerekre. Az új biztonsági környezet, a kedvezőbb külpolitikai helyzet miatt

Megjegyzés: az életrajzi adatok az orosz védelmi minisztérium honlapjáról: http://structure.mil.ru/management/info.htm?id=11360949@SD_Employee és a <http://www.scilla.ru/works/raznoe/ivanov.html> internetes oldalról, továbbá: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2.%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D0%B9.%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>, letöltés időpontja: 2016.03.21.

⁵⁵ A Fehér Könyv 2003. október 11-én megjelent a védelmi minisztérium Krasznaja Zvezda kiadványának mellékleteként: „Актуальные задачи развития Вооруженных Сил Российской Федерации” címmel, lsd. az erről szóló tájékoztatást: http://old.redstar.ru/2003/10/11_10/1_03.html. A dokumentum elektronikus formában a kiadvány archívumából volt elérhető: http://hghltd.yandex.net/yandbtm?fmode=inject&url=http%3A%2F%2Fold.redstar.ru%2F2003%2F10%2F11_10%2F3_01.html&tld=ru&la=&tm=1476254330&text=%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%A3%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%AB%D0%95%20%D0%97%D0%90%D0%94%D0%90%D0%A7%D0%98%20%D0%A0%D0%90%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%98%D0%AF&110n=ru&mime=html&sign=8b53a3b697d21bd903b774d802fe8558&keyno=0, letöltés időpontja: 2016.10.12., jelenleg pedig https://shtab.su/konspekt/ogp/aktualnue_zadachi_razvitiya_vooruzhennuh_sil_rossiyskoy_federacii.html, letöltés időpontja: 2018.02.19.

a haderő fejlesztésére vonatkozó tervek kialakítására is hatással volt. A hidegháború befejezését és a kétpólusú világrend megszűnését követően sem csökkent a haderők jelentősége. Azt is megállapították, hogy nemhogy nem csökkent a katonai erő alkalmazásának jelentősége, de számos országban fontos elemét képezi a gazdasági-politikai céljaik megvalósítása érdekében létrehozott és alkalmazott eszköztárnak. Az orosz vezetés mindig is az állam, az állam által képviselt és megvalósítani kívánt külpolitika egyik legfontosabb eszközeként tekintett a haderőre. Putyin elnöki hatalomra kerülésével, az országnak a Szovjetunió széthullását követő válságból történő talpra állásával és folyamatos megerősödésével a hidegháborúban vesztesnek bizonyult, de nagyhatalmi terveit soha fel nem adó Oroszország vezetői úgy látták, hogy országuk számára geopolitikai szempontból is fontos, hogy erős haderővel rendelkezzen. A haderőt olyan eszköznek tekintették, amely képes szavatolni az ország biztonságát és egyben a nemzetközi stabilitást is.

A Fehér Könyv hat fejezetet foglal magában. Az első fejezet – I. Az orosz haderő: a fejlődés új szakaszának küszöbén – az eddig elért eredményeket rögzíti. Ami a feltételrendszert illeti, létrehozták a haderő fejlesztésének teljes körű jogszabályi hátterét, megteremtették a politikai ellenőrzés rendszerét, kialakították a társadalmi ellenőrzés kereteit – mindezt a demokratikus politikai berendezkedés jegyében. A haderőt illető legfontosabb szervezeti változtatásokat végrehajtották. A korábbi szervezeti felépítést jelentős mértékben átalakították, átszervezték a katonai körzetek rendszerét és megváltoztatták a haderőnemek és önálló fegyvernemek struktúráját. Ennek eredményeként a miniszter beszámolója szerint az 1992-ben megörökölt 2,75 milliós létszámról 2003 augusztusára a haderő személyi állományát 1,16 millió főre csökkentették. A korábbi haderőnemi/fegyvernemi struktúra helyett újat alakítottak ki: három haderőnemet és három önálló fegyvernemet, továbbá a haderőnemekhez nem tartozó, központi alárendeltségű csapatokat (pl. hadtáp, építő és elhelyezési csapatok és szervezetek) hoztak létre.

2. számú ábra: Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek (orosz haderő) felépítése 2003-ban

Haderőnemek	Önálló fegyvernemek
Szárazföldi csapatok	Hadászati rakétacsapatok
Légierő	Kozmikus erők

Haditengerészet	Légideszantcsapatok
-----------------	---------------------

Katonai körzetek (szárazföldi csapatok)	Flották (haditengerészet)
Leningrádi Katonai Körzet	Északi Flotta
Moszkvai Katonai Körzet	Csendes-óceáni Flotta
Észak-Kaukázusi Katonai Körzet	Balti Flotta
Volga-Uráli Katonai Körzet	Fekete-tengeri Flotta
Szibériai Katonai Körzet	Kaszpi-tengeri Flottilla
Távol-Keleti Katonai Körzet	

A táblázatokat az értekezés szerzője szerkesztette a 2003. évi Fehér Könyvben foglalt információk alapján

A Fehér Könyv megállapította, hogy a szervezeti-strukturális átalakítások mellett felülvizsgálták a katonai tervezés korábban alkalmazott alapjait. A megváltozott nemzetközi helyzetnek, az Amerika Egyesült Államokhoz és a Nyugathoz fűződő politikai kapcsolatok miatt úgy értékelték, hogy szükségessé vált az orosz katonapolitika alapelveinek átdolgozása is. Ennek keretében megkezdték a haderő felkészítését a hagyományos alkalmazási formák mellett béketámogató, különleges és terrorelhárító műveletekben, továbbá helyi/lokális háborúkban történő részvételre. 2003-ban az orosz politikai és katonai vezetés úgy gondolkodott, hogy az új globális biztonsági környezetben a legvalószínűbb konfliktusok közül kizárható a globális nukleáris háború és a NATO-val vagy az Amerikai Egyesült Államok által vezetett koalícióval szembeni hagyományos fegyverekkel vívott nagyméretű háború lehetősége.

Az orosz haderő hadkiegészítési rendszerét központosították, továbbá megjelent a szerződéses katonai szolgálat lehetősége is. Megkezdték a katonák korszerű szociális ellátási rendszerének kialakítását és illetményrendszerének rendezését. Az állam más erőstruktúráival, fegyveres testületeivel történő együttműködés kereteinek kialakítása során a haderő megkülönböztetett jelentőséget kapott. A haderőt az állam katonai szervezete központi, alapvető elemeként

nevesítették, amelyre az ország nemzeti érdekei védelmének és biztonsága szavatolásának zálogaként tekintettek: a jogszabályi háttér értelmében a haderő – meghatározott feltételek mentén – belföldön is alkalmazhatóvá vált belső fegyveres konfliktusokban és katasztrófhelyzetekben. Új alapokra helyezték a nemzetközi szervezetekkel és a szövetségesekkel folytatott együttműködést is. Az Oroszországi Föderáció katonai-politikai kötelezettséget vállalt az ENSZ béketámogató misszióiban történő részvételre, a Független Államok Közösségével a katonai együttműködésre, továbbá a FÁK egyes tagországai által létrehozott KBSZSZ irányában a kollektív védelemre, valamint a Fehéroroszországgal folytatott biztonsági együttműködésre. Mindemellett a Fehér Könyv rögzítette a NATO és Oroszország közötti viszony átalakulását, a valódi partnerségi viszony kialakításának szükségességét is.

A második fejezet – II. Oroszország a világ katonai-politikai viszonyainak rendszerében – az ország nemzetközi kapcsolatokban betöltött szerepét ismerteti. Az orosz vezetés rögzítette, hogy a külpolitika eszközeként tekint a haderőre. Meghatározták, hogy a haderőt – a megfelelő reformok révén – korszerűvé kell tenni, hogy képes legyen megfelelni a kor kihívásainak és biztosítani tudja a nemzeti érdekek (külpolitikai, gazdasági) érvényesülését, továbbá képes legyen fellépni a terrorizmus (belső és nemzetközi) ellen.

Ebben a fejezetben tekintették át Oroszország nemzetközi szervezetekhez fűződő kapcsolatrendszerét, ezen szervezetek közül az orosz vezetés deklarálta a globális biztonság központi elemeként tekint az ENSZ-re, az ENSZ BT-re.

A harmadik fejezetben – III. A fenyegetettség értékelése – áttekintették azokat a külső, belső és határokon átnyúló fenyegetéseket, amelyek semlegesítésében a haderő alkalmazásával számoltak.

A Fehér Könyvben foglaltak szerint a külső fenyegetések között a legfontosabbak a következők:

- az orosz vezetés első és legfontosabb fenyegetésként rögzítette az Oroszország és szövetségesei elleni katonai támadás szándékával erők és eszközök szétbontakoztatását;
- katonai fenyegetésként tekintettek továbbá az ország határainak közelében történő katonai erődemonstrációra és provokáció céljából végrehajtott

gyakorlatokra, a katonai tömbök/szövetségek Oroszország katonai biztonságát veszélyeztető bővülésére, az ország és szövetségesei határainak közelében potenciálisan kialakuló fegyveres konfliktusokra, a kialakult erőegyensúlyt felborítására tett lépésekre (csoportosítások megerősítése), az ENSZ felhatalmazása hiányában az országgal szomszédos és baráti országok területére külföldi csapatok telepítésére, az orosz katonai infrastruktúra külföldön és az államhatárokon települt létesítményei ellen elkövetett fegyveres támadásokra és más provokációkra, továbbá a katonai vezetés-irányítási rendszer és a hadászati nukleáris csapásmérő erők, a rakétavédelem és a kozmikus tér ellenőrzését szolgáló rendszerek működését akadályozó tevékenységre, valamint a tömegpusztító fegyverek és a célba juttatásukhoz szükséges eszközök terjedésére;

- fenyegetést láttak egyes állami és nem állami szereplők által folytatott tömegpusztító fegyverek kifejlesztésére irányuló programokban;
- szintén fenyegetésként értékelték az Oroszországgal szembeni területi követeléseket, valamint a külföldi államok beavatkozását Oroszország belügyeibe;
- már ekkor is fontosnak tartották az orosz állampolgárok védelmét: fenyegetésként értékelték az ellenük külföldön megnyilvánuló diszkriminációt, jogaik és érdekeik sérelmét.

A Fehér Könyv a legfontosabb belső fenyegetések közül a dokumentumban az alábbiakat emelte ki:

- az első helyen rögzítették az alkotmányos rend és az ország területi integritásának erőszakos megdöntésére irányuló kísérleteket;
- jelentős fenyegetésként értékelték az állam- és közigazgatás működésének akadályozását, az ország politikai stabilitását veszélyeztető szervezett bűnözést;
- fenyegetésként tekintettek az állami, a katonai és a nemzetgazdasági objektumok, továbbá a polgári és informatikai infrastruktúra létesítményei elleni támadások végrehajtására;

- megkülönböztetett figyelmet tanúsítottak továbbá a fenyegetések között az illegális fegyveres csoportok megalakítására, felfegyverzésére, kiképzésére, az országterületén folytatott illegális fegyverkereskedelemre, valamint a szeparatista és vallási-nemzeti szélsőséges mozgalmak tevékenységére.

A határon átnyúló fenyegetésként definiálták azokat a fenyegetéseket, amelyek belső biztonsági kihívásként jelenhetnek meg, de eredetüket tekintve külső szereplőkhöz köthetők. Ilyeneknek tekintették, többek között, az alábbiakat:

- a felsorolás elsőként említi a fegyveres csoportok megalakítását és kiképzését külföldi államok területén azzal a céllal, hogy azok Oroszország és szövetségesei területén hajtsanak végre meghatározott feladatokat;
- fenyegetésként tekintettek az ország területi egysége és alkotmányos rendje megbontása szándékával szeparatista, nacionalista és vallási szélsőséges csoportok tevékenységének külföldi támogatására;
- már ekkor fenyegetésként számoltak az Oroszország és szövetségesei ellen irányuló ellenséges információs műveletekkel;
- rögzítették a nemzetközi terrorszervezetek tevékenységében rejlő fenyegetést;
- megemléstették továbbá az ország és szövetségesei politikai és katonai biztonságát fenyegető, határokon átnyúló szervezett bűnözést is.

A Fehér Könyv alapján a külső fenyegetések elhárítása és semlegesítése tekintetében a katonai vezetés a haderőre testálta a feladatot, míg a belső és határokon átnyúlók esetében feladatul szabta a haderő számára az együttműködést a többi fegyveres testülettel és erőszakszervezettel, valamint a szövetséges országok illetékes szervezeteivel.

Összességében Oroszország katonai biztonsága tekintetében a dokumentum szerint az orosz vezetés viszonylag alacsonyra („относительно невысокий”) értékelte a katonai fenyegetettség szintjét. Álláspontjuk szerint – a dokumentum kidolgozásának időpontjában – egyetlen meglévő konfliktus sem jelentett közvetlen katonai fenyegetést az országra nézve. Mindazonáltal felismerték, hogy kizárólag a politikai eszköztárra építkezve nem lehetséges az ország biztonságának szavatolása a geopolitikai helyzetben, annak éles változásaiban rejlő bizonytalansági tényezők miatt – szükséges a haderő átgondolt, tervszerű fejlesztése.

A negyedik fejezet – IV. A modern háborúk és fegyveres konfliktusok jellemzői – azt az elemzést tartalmazza, amely alapján az orosz katonai vezetés meghatározta a haderő feladatait és fejlesztésének irányait. Az orosz vezetők meglátása szerint a jelenkori konfliktusok alapján úgy tűnik, hogy azok egyre inkább aszimmetrikus jellegű öltenek a szemben álló felek haderőinek fejlettségi/felkészültségi szintje tekintetében, általában egy adott hadszíntérré összpontosulnak (de erőforrásaik utánpótlását azon kívülről biztosítják), a konfliktus kezdeti szakaszában alapvetően a légi erők kerültek alkalmazásra és jelentős volt a nagy pontosságú fegyverek használata, a későbbi szakaszokban azonban a szárazföldi csapatok jutottak meghatározó szerephez. Az orosz katonai vezetés álláspontja szerint megnőtt a konfliktus kezdeti szakaszának jelentősége: a hadászati kezdeményezés megszerzése már ebben a stádiumban eldönthette a konfliktus végső kimenetelét. A levont következtetések tekintetében az alábbiakat szeretném kiemelni:

- a fegyveres konfliktusokban meghatározó jelentőségű a reguláris haderő szerepe;
- a siker, azaz a kitűzött katonai-politika cél elérése érdekében fontos a hadászati kezdeményezés megszerzése;
- a csapásmérések célpontjaiként nem kizárólag a katonai objektumok szolgálnak, a szemben álló felek támadásai egymás gazdaságát, létfontosságú infrastruktúráját és lakosságát és érinti – ezért is fontos a megfelelően megszervezett, hatékony polgári védelem kialakítása;
- a győzelem fogalma átalakul: a fegyveres konfliktusok során nem a katonai műveletek eredménye a legfontosabb, hanem a politikai célkitűzések elérése;
- nagy fontosságot tulajdonítottak a hadászati tartalékoknak, a mozgósítási képességnek;
- szükségesnek ítélték meg a hírszerzés és felderítés tevékenységének eredményeként megszerzett információk központi feldolgozására egy olyan átfogó rendszer kialakítását, amely lehetővé teszi a szemben álló fél támadási szándékának felfedését és a saját csapatok harckészültségi szintjének időbeni megemelését;
- emellett elengedhetetlennek látták a megfelelő vezetési-irányítási rendszerek kialakítását;

- az orosz katonai vezetés felismerte továbbá azt is, hogy a haderő felszereltsége és kiképzettsége mellett a győzelem elérése érdekében kulcsfontosságú a saját csapatok morális-erkölcsi-pszichológiai tartásának megerősítése, a szemben álló fél haderejének a lakosságának elbizonytalanítása többek között információs és propaganda műveletek alkalmazásával.

Az ötödik fejezet – V. Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek (azaz az orosz haderő) feladatai – bemutatja, hogy az orosz katonai vezetés milyen feladatok végrehajtásában kívánt a haderőre támaszkodni. Értékelésük szerint a megváltozott kül- és biztonságpolitikai környezetben a haderő feladatköre jóval tágabban értelmezhető, mint a korábbi időszakokban. A feladatokat négy főbb csoportba sorolták, amelyek a következők:

- az ország ellen irányuló katonai és katonapolitikai fenyegetések visszatartása (ez tulajdonképpen a haderő hagyományos feladatköreinek egyikeként értelmezhető);
- Oroszország gazdasági és politikai érdekeinek védelme (nem hagyományos katonai feladat, állampolgárok, gazdasági tevékenység biztonságának védelme, elnöki felhatalmazással meghatározottműveletek végrehajtása, ide sorolták továbbá az információs hadviselést is);
- katonai műveletek végrehajtása békeidőszakban (ezek végrehajtása szavatolja a nemzeti biztonság érvényesülését a katonai szférában, továbbá az ország reagálóképességét a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben, részvételét a nemzetközi béketámogató műveletekben);
- katonai erő alkalmazása (ami valójában a haderő alapvető, hagyományos feladata, ennek keretében a következő típusú katonai konfliktusokkal számoltak: fegyveres konfliktus, lokális/helyi háború, nagyméretű háború).

A haderő feladatait rögzítő fejezet azt is meghatározta, hogy milyen feladatok végrehajtására kell készen állnia az orosz haderőnek a különböző katonai-biztonságpolitikai-politikai helyzetekben. Ezek alapján a haderőnek békeidőben és rendkívüli helyzetekben a hadászati visszatartás/elrettetés és a harcészültség szinten tartása mellett az állandó készenlétű erők alkalmazásával, további mozgósítás

elrendelése és végrehajtása nélkül, egyidejűleg két fegyveres konfliktus sikeres kezelésére, továbbá béketámogató missziókban való részvételre – önálló és többnemzeti koalíciós erők részeként – kell képesnek lennie. Amennyiben a nemzetközi biztonságpolitikai környezet megváltozik, úgy a feszültség fokozódása esetén a haderőnek végre kell hajtania a hadászati szétbontakozást és meg kell akadályoznia a helyzet eszkalálódását a hadászati visszatartás/elrettentés eszköztárával és az állandó készenlétű erők műveletei révén. Háborúban pedig a haderőnek képesnek kell lennie az ellenség légi-kozmosz csapásmérő műveleteinek elhárítására, továbbá a teljes körű hadászati szétbontakozást követően egyidejűleg két lokális/helyi háború megvívására.

A biztonsági kihívások, a fegyveres konfliktusok jellemzői és a haderő előtt álló feladatok alapján határozta meg az orosz katonai vezetés a haderő fejlesztésének legfontosabb feladatait. A Fehér Könyv hatodik fejezete – VI. Az Oroszországi Föderáció fejlesztésének főbb prioritásai – rögzítette a haderőfejlesztés vonatkozásában megfogalmazott elvárásokat és prioritásokat:

- elsődleges fontosságú a hadászati visszatartó/elrettentő potenciál fenntartása;
- az állandó készenlétű alakulatok számának növelését, majd azokra alapozva csapatcsoportosítások megalakítását tervezték;
- feladatul szabták a haderő hadműveleti felkészítésének, kiképzési rendszerének fejlesztését;
- célul tűzték ki a haderő feltöltési rendszerének korszerűsítését;
- modernizálni kívánták a fegyverzeti és haditechnikai eszköztárat, el akarták érni az eszközök hadrafoghatóságának folyamatos biztosítását;
- felismerték, hogy szükséges a hadtudomány és a katonai oktatás rendszerének fejlesztése;
- a személyi állomány vonatkozásában pedig feladatként rögzítették a katonák szociális ellátásának, kiképzésének, nevelésének, erkölcsi-pszichológiai felkészítésének tökéletesítését.

A Fehér Könyv a fentiekben felsorolt prioritások mellett, azok részeként fontosnak ítélte meg nemcsak a haderő, hanem a teljes lakosság felkészítését egy esetleges fegyveres konfliktusra. Éppen ezért indokoltnak tartották az állampolgárok

katonai-hazafias képzését, felkészítésüket a katonai szolgálatra, a Haza védelmére. Az állam politikája ebben a tekintetben nemcsak arra irányult, hogy az oktatási intézményekben speciálisan összeállított, hazafias nevelést szolgáló képzési programokat vezessen be, hanem arra is, hogy növelje a haderő társadalmi elismertségét és támogatottságát.

4. Részkövetkeztetések

A független, a belpolitikai és gazdasági összeomlás után újjáalakult Oroszország rövid történelmének során újra fordulóponthoz érkezett az ezredfordulón. Boris Jelcin, az első – a szavazati joggal rendelkező állampolgárok által – közvetlenül megválasztott orosz államfő lemondott elnöki tisztségéről. Jelcin 1991-től töltötte be az államfői posztot, távozásakor az általa elindított belpolitikai és gazdasági átalakítás folytonosságának biztosítása érdekében kijelölte utódjául az akkor miniszterelnökként funkcionáló Vlagyimir Putyint.

Az ezredforduló környékének időszakára jellemző orosz katonai gondolkodás az alábbiakban foglalható össze:

Az ezredfordulón az átmeneti időszakra jóváhagyott 1993. évi Katonai Doktrínában megfogalmazott tézisek kapcsán már érzékelhető volt a változás. Az orosz–NATO viszonyban bekövetkezett fejlemények – 1999: a NATO jugoszláviai légi művelete és új tagállamok csatlakozása a Szövetséghez – bizalmatlanságot eredményeztek. Míg korábban az orosz stratégiai dokumentumokban nem nevesítették a NATO-t (legfeljebb katonai tömbként utaltak rá), az új Konceptiókban és a 2000. évi Katonai Doktrínában egyértelműen fenyegetésként jelenítették meg a NATO keleti irányú bővítését, az ENSZ felhatalmazása nélkül végrehajtott beavatkozását. továbbá az orosz határok közelében megjelenő, nagyhatalmak által létrehozott, fegyveres csoportosításokat. A korábban potenciális külső katonai veszélyként deklarált nemzetközi terrorizmust – valószínűleg a nemzetközi/külföldi iszlám szélsőséges szervezetek által támogatott észak-kaukázusi szeparatista törekvések leküzdésére indított csecsenföldi háborúk tapasztalatai alapján – immár komoly katonai fenyegetésként jelenítették meg.

Az orosz álláspont szerint a legfontosabb feladat továbbra is a háború elkerülése maradt, amelyet elsősorban békés, politikai eszközök révén kell

megvalósítani. A biztonságpolitikai helyzetértékelés az ezredforduló táján kissé átalakult, míg a kilencvenes évek közepétől nem számoltak egy külső katonai agresszióval, hanem inkább a belső biztonsági kihívásokra összpontosítottak, addig 2000-ben már azt rögzítették, hogy csökkent – azaz nem szűnt meg, tehát számolniuk kell vele – a hagyományos jellegű katonai agresszió fenyegetése.

Nem változott a biztonság katonai szférájára vonatkozóan az orosz vezetés azon álláspontja sem, amely szerint nem pusztán a katonai kihívásokban, fenyegetésekben látták az ország biztonságát veszélyeztetető tényezőket és folyamatokat, továbbá azok elhárításának lehetőségeit is összetettebb szemlélettel vizsgálták – szükségesnek tartották politikai, a gazdasági, a jogi és a katonai eszközök összehangolt alkalmazását. Mindez különös megvilágításba helyezi a NATO által hibrid hadviselésként meghatározott, új generációs orosz hadviselési elméletet tükröző orosz katonai elgondolást – annak gyökerei már a '90-es években és az ezredfordulón is felfedezhetők.

Nem változott továbbá az informatikai-információs szféra biztonságának megítélése, amelynek az orosz vezetők továbbra is nagy jelentőséget tulajdonítottak, valamint deklarálták a propaganda-műveletek, a korszerű telekommunikációs technológiák, az állami információvédelem fontosságát, továbbá az információ tömegtudat-manipuláló szerepét. Az ezredfordulón is úgy értékelték, hogy a modern háború/fegyveres konfliktus során a katonai erő mellett a felek széleskörűen alkalmazzák az indirekt, kontaktus nélküli műveleteket, az információs és propaganda műveleteket, így szükségesnek látták a politikai, diplomácia, információs, gazdasági és más típusú küzdelem megszervezését is.

Ami a nukleáris visszatartás/elrettetés eszköztárát képező atomfegyverek alkalmazását illeti, Oroszország az ezredfordulón visszatért a szovjet időszakban elfogadott „válaszként alkalmazás” alapelvhez: az orosz vezetés fenntartotta a jogot az atomfegyver – meghatározott biztonsági és katonapolitikai helyzetben adekvát (lsd. fentebb) – válaszként történő bevetésére.

Az Oroszországi Föderáció stratégiai dokumentumaiban azt rögzítette, hogy elkötelezett a konfliktusok békés rendezése mellett, egyetlen országot sem tekint ellenségének, továbbá haderejét és más fegyveres testületeit másik állammal szemben kizárólag saját vagy szövetségeseivel közös kollektív önvédelem céljából

áll szándékában alkalmazni. Míg a '90-es évek elején csak említés szintjén jelenítették meg a szövetségesei kört, addig az ezredforduló végéhez közeledve, a nemzetközi biztonságpolitikai környezet fejlődési irányait figyelembe véve az orosz vezetés már meghatározta azon országok körét, amelyek a legfontosabb szövetségesek: Független Államok Közössége, Fehéroroszország, Kazahsztán és Kirgizisztán – ezek jelenleg is megkülönböztetett szereppel bírnak az orosz vezetés számára. Nagy hangsúlyt kapott a szövetségesei kör védelme iránti elkötelezettség, Oroszország vállalta a katonai biztonság garantálását, a háborúban/fegyveres konfliktusban a közös célok elérése érdekében történő segítségnyújtást. Deklarálta továbbá a legfontosabb külpolitikai partnereket: Amerikai Egyesült Államok, Európai Unió, Kína, Japán, India – ezek tekintetében időről-időre hangsúlyeltolódás tapasztalható, de alapvetően jelenleg is fontos partnerek az orosz vezetés számára. Ami az Oroszország számára legfontosabb biztonsági szervezetet illeti, alapvetően az ENSZ az orosz vezetés számára a mai napig a legfontosabb, a nemzetközi politika meghatározó központi intézményeként elfogadott világszervezet.

Az ezredfordulóhoz tehát Oroszország úgy érkezett el, hogy főként belpolitikai, gazdasági, társadalmi kihívásokkal küzdött. Rendelkezett a nemzeti biztonságot és a katonai biztonságot érintő stratégiai dokumentumokkal. A haderő szempontjából azonban az új államfő, Vlagyimir Putyin által jóváhagyott új katonai doktrína többet jelentett egy átlagos jogszabálynál. A 2000. évi Nemzeti Biztonsági Koncepció és Katonai Doktrína szerves folytatása az 1997. évi Nemzeti Biztonsági Koncepciónak, illetve az 1993. évi Katonai Doktrínának, ugyanakkor azok téziseit új, erőteljesebb módon fogalmazza meg, különösen, ami a Nyugathoz / NATO-hoz való viszonyt illeti.

Mindemellett érzékelhető, hogy a 2000-es évek elején és különösen 2003-tól az orosz katonapolitika magabiztosabbá kezdett válni, összhangban az állami-politikaivezetés megújuló szemléletével és törekvéseivel, valamint Oroszország megerősödő nemzetközi súlyával és szerepével.

III. A 21. SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDE: AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ NAGYHATALMI TÖREKVÉSEI, HADERŐREFORM ÉS KATONAI DOKTRÍNA

1. A nemzetközi geopolitikai környezet változásai: kihívások és lehetőségek az Oroszországi Föderáció előtt

Samuel P. Huntington az egyik legismertebb könyvében így fogalmazott az ezredfordulót követő évszázad világrendjének várható alakulásáról (Huntington, 2001., p. 24.): „*A 21. század nemzetközi rendszere [...] legalább hat nagyhatalmat foglal majd magában: az Egyesült Államokat, Európát, Kínát, Japánt, Oroszországot és valószínűleg Indiát...*”⁵⁶

Az Oroszországi Föderáció a Szovjetunió széthullását követő gazdasági, belpolitikai és külpolitikai válságból a 2000-es évek közepére talpra állt. Az ország gazdasági helyzetének stabilizálódását elősegítette az energiahordozók exportjából származó jövedelem, a belpolitikai helyzet alakulását, továbbá az ország nemzetközi politikában betöltött szerepét pedig alapvetően a 2000 és 2008 közötti időszakban két cikluson keresztül is az államfői tisztséget betöltő Vlagyimir Putyin elnöksége határozta meg. A belpolitika stabilizálódását eredményezte az is, hogy a két államfői terminust követően az orosz jogszabályok értelmében háttérbe vonult Vlagyimir Putyint az általa „kijelölt”, majd hivatalosan is megválasztott Dmitrij Medvegyev követte az elnöki székben. Mindkét személy az Egységes Oroszország Párt jelöltjeként került hatalomra, amely párt a 2003. évi parlamenti választások óta folyamatosan bírja a választópolgárok támogatását és parlamenti többséggel rendelkezik. Medvegyev elnöki ciklusa alatt Putyin töltötte be a miniszterelnöki pozíciót az orosz kormányban (a Medvegyev–Putyin vezető tandem kapcsán számos olyan vélemény jelent meg, hogy az ország vezetése továbbra is Putyin kezében összpontosul), valójában pedig az Egységes Oroszország Párt, Medvegyev államfő és Putyin miniszterelnök által alkotott hármas hatalmi központ volt – és jelenleg is ez a vezetési berendezkedés⁵⁷ – az orosz politikai élet meghatározója.

⁵⁶ HUNTINGTON, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, Budapest, 2001., p.21.

⁵⁷ *Megjegyzés:* Vlagyimir Putyin pártonkívüliként volt az Egységes Oroszország Párt elnöke és miniszterelnök 2008 és 2012 között, majd a párt jelöltjeként nyerte meg 2012-ben az elnökválasztást,

Az Oroszországi Föderáció belső helyzetének rendeződésével párhuzamosan, az orosz vezetés a 21. század első évtizedének közepétől kezdődően a nemzetközi politikai életben egyre erőteljesebben, akár a diplomáciai konfrontációt is felvállalva, képviseli a nemzeti érdekeket. Az orosz biztonságpolitikai dokumentumok az Oroszországi Föderációt ekkor már a regionális szervezetek, a FÁK és a KBSZSZ biztonságának fő letéteményeseként definiálják. A 21. század első évtizedében megerősödött Oroszország egyre inkább elérkezettnek látta-látja az időt arra, hogy maga is hatalmi tényezőként jelenjen meg a világpolitikában. Oroszország számára meghatározó jelentőségű, hogy a nemzetközi közösség partnerként fogadja el a regionális és a globális biztonságot befolyásoló ügyekben. Az új Oroszország célja, hogy a kialakulóban lévő multipoláris világrendben a nemzetközi közösség a jelenleg egyetlen globális vagy szuperhatalomként értékelt Amerikai Egyesült Államok mellett alakuló hatalmi központok egyikeként ismerje el. A nemzetközi rend jövőjét Oroszország egy „hatalmi koncert” (például a G–8⁵⁸ kibővítésével – Kína, India és Brazília csatlakozásával történő) kialakításában és az ahhoz szükséges új intézmények létrehozásában látja. A multipoláris világrend kialakítására vonatkozó szándékon túl azonban Oroszország elkötelezett amellett, hogy a nemzetközi kérdésekben az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) központi szerepét meg kell őrizni, és a nemzetközi biztonság szempontjából meghatározó kérdésekben a világszervezet Biztonsági Tanácsának kell döntenie.⁵⁹ (Kaczmarek, 2009, p. 64.)

Az Oroszországi Föderáció 2009-ben elfogadott, időközben megújított Nemzeti Biztonsági Stratégiája szerint⁶⁰ az orosz vezetés úgy értékeli az ENSZ, az ENSZ BT szerepét, hogy az képezi a nemzetközi viszonyok stabil rendszerének központi elemét. Emellett Oroszország erősíteni kívánja együttműködését olyan formációkkal, mint a G–8, a G–20, a BRIC-csoport⁶¹, a FÁK, a FÁK KBSZSZ, a Sanghaji Együttműködési Szervezet, továbbá az EU-val, a NATO-val és az Amerikai

2018-ban azonban egyéni jelöltként indul az elnökválasztáson, Dmitrij Medvegyev jelenlegi miniszterelnök 2012 májusa óta az Egységes Oroszország Párt elnöke.

⁵⁸ Tagok: Franciaország, Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Németország, Japán, Olaszország, Kanada, Oroszország.

⁵⁹ KACZMAREK, Marcin: *Russia's revisionist policy towards the West*, OSW Studies, Warsaw, December 2009, ISBN 978-83-930151-2-2, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/PRACE_33.pdf, letöltés időpontja: 2011.05.17.

⁶⁰ Az Oroszországi Föderáció Nemzeti Biztonsági Stratégiája 2020-ig, II. rész. 13-18. bekezdés.

⁶¹ Tagjai: Brazília, Oroszország, India, Kína – 2010-ben a Dél-afrikai Köztársasággal kiegészült a csoport, egyúttal megnevezése BRICS-re változott.

Egyesült Államokkal. A 2010-ben jóváhagyott Katonai Doktrínában megfogalmazott orosz katonapolitika is a felsorolt szervezetekkel történő együttműködésben látja a kollektív biztonság rendszerének megerősítési lehetőségét, az Oroszországi Föderációt pedig a FÁK és a KBSZSZ politikai–gazdasági–katonai szövetségek vezetőjeként jeleníti meg. Oroszország határozott célja, hogy visszaszerezze és megerősítse befolyását az ország határainak közvetlen közelében, azaz a „közel-külföldön”, és tekintélyt vívjon ki magának a nemzetközi szinten.

Az új évezred első évtizedében elfogadott stratégiai dokumentumok tükrözik az orosz politikai és a katonai vezetés által megfogalmazott igényeket, amelyekkel az Oroszországi Föderáció élni kíván a nemzetközi kapcsolatok rendszerében. Ezek közül a legfontosabbak a következők: visszatérés a többpólusú világrendhez, amelyben Oroszországot ismét globális hatalomként fogadja el a nemzetközi közösség; az ország és szövetségesei (a Független Államok Közössége és a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete tagországai) nemzeti biztonságának garantálása; az orosz nemzeti (politikai, biztonsági, gazdasági, katonai) érdekek védelme és érvényesülésük biztosítása.

2. A haderőreform

Az orosz katonai gondolkodás formálódásában ebben az időszakban is fontos szerepet játszanak a haderőátalakítási törekvések. Az Oroszországi Föderáció megalakulását követően a katonai vezetés több haderőátalakítási és átfegyverzési programot indított, a „haderőreformok” azonban mindössze létszámleépítést jelentettek, a haderő korszerű eszközökkel történő ellátása érdekében kezdeményezett állami fegyverzeti programok pedig nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Az Oroszországi Föderáció a 21. század elején továbbra is a hidegháború időszakából megörökölt, többségében elöregedett fegyverzettel és haditechnikai eszközökkel, elavult híradó- és kommunikációs eszközökkel felszerelt, idejétmúlt vezetési-irányítási rendszerrel ellátott, a kor kihívásainak megfelelni képtelen tömeghadsereggel rendelkezett.

Szergej Ivanov védelmi miniszterként, majd később az azzal párhuzamosan miniszterelnök-helyettesi (2005) pozíciót is betöltő vezetőként, továbbá az orosz szövetségi kormány mellett működő hadiipari bizottság tagjaként (2006) megfelelő

rálátással, hatáskörrel és illetékességgel rendelkezett a haderőreform folyamatára. 2007 februárjában azonban új, az eddigieknél magasabb, első miniszterelnök-helyettesei beosztásba került, majd Dmitrij Medvegyev elnöki és Vlagyimir Putyin miniszterelnöki beiktatását követően (2008) ismét a haderőreform szempontjából meghatározó jelentőségű pozícióba nevezte ki az államfő, nevezetesen Ivanov lett Putyin akkori miniszterelnök hadiipari ügyekért felelős helyettese.

Amint az a fentebb leírtakból látszik, 2007 februárjában megüresedett a védelmi miniszteri poszt az orosz kormányban. A megüresedett helyre pedig Vlagyimir Putyin olyan személyt választott és nevezett ki, aki minden eddigi védelmi miniszternél távolabb állt a haderőtől – kivéve, hogy orosz/szovjet állampolgárként még teljesítette sorkatonai kötelezettségét, menedzseri és pénzügyi téren azonban jelentős tapasztalatokkal rendelkezett, továbbá az államfő bizalmát és támogatását is bírta. Oroszország első valóban civil, a fegyveres erőkhöz és a nemzetbiztonsági szolgálatokhoz közvetlenül nem köthető védelmi minisztere 2007. február 15-én Anatolij Szergyukov lett. Szergyukov, akárcsak Vlagyimir Putyin, Dmitrij Medvegyev, Szergej Ivanov, Nyikolaj Patrusjev⁶², Szergej Nariskin⁶³, Viktor Zubkov későbbi miniszterelnök (2007–2008) leningrádi/szentpétervári kötődésű.

Anatolij Szergyukov⁶⁴ a védelmi tárca vezetőjeként jelentős változásokat indított el mind a minisztériumnál, mind a haderőben. Ezek a változtatások nem

⁶² Az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsának Titkára, Vlagyimir Putyin utódja a Szövetségi Biztonsági Szolgálat igazgatói beosztásában.

⁶³ Az orosz parlament alsóházának – Állami Duma – elnöke 2011–2016 között, jelenleg a Külső Hírszerző Szolgálat igazgatója.

⁶⁴ Anatolij Szergyukov 1962-ben született. 1984-ben Leningrádban elvégezte a szovjet kereskedelmi főiskolát, a közgazdász diploma megszerzését követően 1984–1985-ben sorkatonaként szolgált a szovjet hadseregben. A katonai szolgálat után a Lenmebeltorg leningrádi székhelyű bútorkereskedelmi vállalatnál dolgozott különböző munkakörökben, 1991-re a vállalat kereskedelmi igazgatóhelyettese lett. 1993-ban a Mebel-Market bútorkereskedelmi részvénytársaság vezérigazgató-helyettese, marketingért felelős vezetője, majd 1995-ben vezérigazgatója lett. 2000–2004 között az Oroszországi Föderáció Adó- és Járulékügyi Minisztériuma szentpétervári részlegén a kiemelt adófizetőkkel foglalkozó igazgatóság vezetőhelyettese, 2001 júniusától a szentpétervári kirendeltség vezetőjének helyettese, majd 2001 novemberétől a kirendeltség vezetője (ebben az időszakban közvetlen munkakapcsolatban volt Viktor Zubkov későbbi miniszterelnökkel). 2004-ben további jelentős lépések történtek szakmai pályafutásában: február elején a moszkvai igazgatóság vezetője, március elején a Adó- és Járulékügyi Minisztérium miniszterhelyettese, március közepétől megbízott minisztere, majd a szervezet átalakítását követően az újonnan létrehozott Szövetségi Adóügyi Szolgálat vezetője – egészen védelmi miniszterré történt kinevezéséig. *Megjegyzés:* az életrajzi adatok az orosz védelmi minisztérium honlapjáról: http://structure.mil.ru/management/info.htm?id=11361289@SD_Employee, továbbá: <http://kommersant.ru/doc/743408>, https://en.wikipedia.org/wiki/Anatolij_Serdyukov, <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B4%D1%8E%D0%BA%D0%BE%D0%B2,%D0%90%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D0%>

korlátozódtak pusztán személycserékre, hanem minden korábbinál nagyobb változást hoztak, Szergyukov ugyanis teljes körű haderőreformot hirdetett meg.

Az új, független Oroszország megalakulása óta az ország politikai és katonai vezetése többször is kezdeményezte a haderő átalakítását, átszervezését, átfegyverzését – azok a haderőreformok azonban gyakorlatilag csakis a létszámleépítésben testesültek meg, alapvetően a pénzügyi források hiánya, a hidegháború úgymond elvesztése feletti gyász és bizalomvesztés, a katonai szemléletben érzékelhető – a körülmények megváltozásának tényét figyelmen kívül hagyó –, a változtatni nem tudás/nem akarásból fakadó megrekedtség miatt. Az ország vezetése kénytelen volt szembesülni azzal a ténnyel, hogy a rendelkezésére álló haderő valóban nem képes kiszolgálni a politikai vezetés elvárásait, nem képes kiszolgálni a kül- és biztonságpolitikai célkitűzéseket, teljes körűen szavatolni a nemzeti biztonsági érdekeket. A belpolitikai stabilizációs folyamatok, az ország pénzügyi-gazdasági helyzetének rendeződése biztosította ugyan a fegyveres szervezetek, köztük a haderő fenntartását, de a haderő fejlesztését, eszközeinek korszerűsítését, a személyi állomány megfelelő felkészítését, kiképzését nem.

Az ezredfordulót követő évtized második felében – a továbbra is strukturális problémákkal küzdő gazdaság helyett a szövetségi költségvetés bevételeinek döntő többségét kitevő – a szénhidrogének és nyersanyagok értékesítéséből származó exportbevételeknek köszönhetően az ország gazdasági helyzete stabilizálódott, ami megteremtette az alapot egy valódi haderőreform végrehajtásához. A külső körülmények is hozzájárultak a változáshoz. A 2008. évi grúziai ötnapos fegyveres konfliktus katalizátorként hatott. Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői legyőzték ugyan a grúz haderőt, de nem mutattak meggyőző fölényt: a keretalakulatok parancsnokai nem voltak képesek az alájuk rendelt és a fegyveres összecsapások helyszínére vezényelt személyi állomány eredményes irányítására, az alakulatok nem voltak felkészítve a harci körülményekre és a közös műveletek végrehajtására, nem voltak képesek egymással együttműködni a harcok során.⁶⁵

[AD%D0%B4%D1%83%D0%B0%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87#cite_re_f-kombio_1-0](#), letöltés időpontja: 2017.04.03.

⁶⁵ GOLTS, Alexander: *Protectors of Putin's vertical – Russian Power ministries before the 2011-2012 elections*, The Finnish Institute of International Affairs, FIIA Briefing Paper 86, Helsinki, September 2011, ISBN 978-951-769-314-1, ISSN 17958059, http://www.fia.fi/en/publication/207/protectors_of_putin_s_vertical/, letöltés időpontja: 2011.10.21.

(Golts, 2011. p. 4.) Ez a fegyveres konfliktus egyben tehát azt a fordulópontot is jelentette, amikor az orosz politikai és katonai vezetésnek rá kellett ébrednie, hogy a haderő gyökeres átalakítása, azaz a valódi haderőreform végrehajtása tovább már nem halogatható. Szakítaniuk kellett az addigi gyakorlattal, azaz el kellett indulniuk azon az úton, amelynek végén képessé válhatnak arra, hogy megszabaduljanak az egykori szovjet hadsereg hagyatékától, a gazdaságilag fenntarthatatlan, elavult haditechnikai eszközállománnyal rendelkező tömeghadseregtől és létrehozzanak egy korszerű, kisebb létszámú, mobil, rugalmas, korszerű fegyverekkel ellátott, jól kiképzett, a kor biztonsági kihívásainak megfelelni képes haderőt. Márpedig ez elengedhetetlen abban az esetben, ha az Oroszországi Föderáció valóban az egykori Szovjetunió nagyhatalmi státusának visszanyerésére törekszik és a nemzetközi politikai színtéren meghatározó szereplővé kíván válni.

Anatolij Szergyukov – Dmitrij Medvegyev, az Oroszországi Föderáció akkori elnökének vonatkozó döntését követően – az általa megindított haderőreformmal az elmúlt 50 év legnagyobb szabású átalakítását kezdte meg az orosz haderőben: 2008 szeptemberében megkezdődött az orosz haderő új arculatának kialakítása.⁶⁶

Az orosz haderő „új arculata” kialakításának tervezésekor Anatolij Szergyukov három ütemben látta azt megvalósíthatónak: 2008–2011 között a létszámviszonyok és a vezetés-irányítás rendszerének optimalizálását, továbbá a katonai oktatás rendszerének átalakítását, 2012–2015 között az illetményrendezést és a pénzügyi ellátás reformját tervezték, valamint a leginkább költségigényes feladatot, az átfegyverzést a 2016 és 2020 közötti időszakban szándékozták végrehajtani.⁶⁷

A megfogalmazott célok megvalósításához nagyban hozzájárult az is, hogy a védelmi tárca és a haderő vezetése, úgymint Anatolij Szergyukov védelmi miniszter és Nyikolaj Makarov⁶⁸ hadseregtábornok vezérkari főnök a haderőreform

⁶⁶ Anatolij Szergyukov védelmi miniszter haderőreformra vonatkozó elgondolásairól összefoglaló jelent meg 2008 decemberében: https://ria.ru/defense_safety/20081218/157554452.html, letöltés időpontja: 2017.07.04.

⁶⁷ ROMANOVA, Aszja: „Военная реформа 2008-2020: промежуточные итоги” (2008–2020 katonai reform: részeredmények) 2015.11.25., http://saint-petersburg.ru/m/kak_eto_sdelano/romanova/343254/, letöltés időpontja: 2017.09.16.

⁶⁸ Nyikolaj Makarov hadseregtábornok 1949-ben született Glebovo településen (Rjazanyi Terület). 1971-ben elvégezte a moszkvai összefegyvernemi katonai főiskolát, majd 1971. és 1974. között a szovjet hadseregcsoport állományában szolgált szakasz-, század-, és zászlóaljparancsnoki beosztásokban Németországban. 1976–1979 között a moszkvai Frunze katonai akadémia hallgatója volt, amelynek elvégzését követően a Bajkálon-túli Katonai Körzet állományába került és különböző törzsfőnöki és parancsnoki beosztásokban szolgált. Hadosztályparancsnoki beosztásából vezényelték át az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői Vezérkari Akadémiájára (Moszkva). 1993-ban a

végrehajtása az ország politikai vezetése részéről, azaz Dmitrij Medvegyev és Vlagyimir Putyin államfői/miniszterelnöki tandem részéről teljes mértékű támogatást élvezett, így a reform első eredményei már 2010 végén, 2011 elején érzékelhetővé váltak⁶⁹:

A haderőreform, azaz az orosz haderő új arculatának kialakítása érdekében az alábbi célkitűzéseket fogalmazták meg:

- egymillió főre csökkenteni a Fegyveres Erők állományának létszámát (Szergyukov tervei szerint az eredetileg 1,2 millió fős létszámot 2012-re kellett volna ilyen mértékben lecsökkenteni);
- a tiszti állomány létszámának jelentős csökkentése (Szergyukov tervei szerint az akkori 355 ezer főről 150 ezer főre), altiszti állománykategória kialakítása, továbbá a szerződéses katonák létszámának növelése;
 - az államfő által végül jóváhagyott létszámadatok végül 220 ezer hivatásos tiszti, továbbá 425 ezer szerződéses katonai beosztást rögzítettek azzal, hogy a szerződéses katonák arányának növelésével együtt sem terveznek változtatni a közeljövőben az orosz haderő feltöltési rendszerén, azaz az továbbra is a vegyes – a kötelező sorkatonai szolgálatot teljesítő mintegy 300 000 főnyi sorállományt is magában foglaló – rendszerben fog történni;
- a tartalékos rendszer, a tartalékos katonák kiképzési rendszerének átalakítása;

vezérkari akadémia elvégzését követően Tádzsikisztánban szolgált az ott települő orosz csapatcsoporthoz törzsfőnökeként. Ezt követően a Volgai Katonai Körzetbe vezényelték, ahol önálló hadsereg törzsfőnökeként, parancsnokhelyetteseként, majd parancsnokaként szolgált. 1998-ban a Balti Flotta állományába került, ahol a flotta parancsnokának szárazföldi és partvédelmi csapatokért felelős helyettese volt. 1999-ben kinevezték a Moszkvai Katonai Körzet törzsfőnökévé, a katonai körzet parancsnokhelyettesévé. 2002-től a Szibériai Katonai Körzet parancsnokaként szolgált. Ezt követően 2007-től az orosz haderő fegyverzeti főnöke, egyben a védelmi miniszter helyettese volt egészen a vezérkarfőnöki kinevezéséig, azaz 2008. június 3-ig. *Megjegyzés:* az életrajzi adatok az orosz védelmi minisztérium honlapjáról: http://structure.mil.ru/management/info.htm?id=10330298@SD_Employee, továbbá: https://en.wikipedia.org/wiki/Nikolay_Yegorovich_Makarov, https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2,%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B9_%D0%95%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87, letöltés időpontja: 2017.08.15.

⁶⁹ Az erre vonatkozó információk és adatok az orosz államfő honlapján olvashatók: Az Oroszországi Föderáció államfőjének és védelmi miniszterének 2011. március 18-ai beszéde a Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülésén, <http://kremlin.ru/news/10677>, letöltés időpontja: 2011.10.21.

- a katonai oktatás-képzés rendszerének átalakítása: a katonai középiskolai rendszer további bővítése és fejlesztése, „professzionális” tiszthelyettesi képzési intézményrendszer kialakítása, a haderő igényeinek megfelelő, a polgári felsőoktatási rendszerrel egyenértékű színvonalra felfejlesztett katonai felsőoktatás megteremtése;
- a korábbi hat katonai körzet helyett négy új létrehozása úgy, hogy a katonai körzetek központjai hadászati-hadműveleti parancsnokságként funkcionáljanak. Az új elvek alapján megalakítandó körzetek – Déli, Nyugati, Központi és Keleti Katonai Körzet – a korábbiaknál jóval erősebb, összhaderőnemi csoportosításokat képezzenek a hadászati irányokban;
- a katonai körzetekben a négyszintű (katonai körzet – hadsereg – hadosztály – ezred) vezetés-irányítási rendszer helyett új, háromszintű rendszer bevezetése: katonai körzet – hadműveleti parancsnokság – dandár vezetési lépcsőkkel, azaz a hadosztályok és ezredek helyett alapvetően dandárokat terveztek létrehozni;
- a keretalakulatok felszámolása a szárazföldi csapatoknál és a magasabbegységek állandó készenlétű erőkké történő átalakítása, ezzel együtt a haderő harckészültségének növelése;
- az alakulatok számának jelentős csökkentése minden haderőnemnél, továbbá az önálló fegyvernemeknél (kivéve a légideszantcsapatokat);
- az átalakítások végrehajtását nem csak a szárazföldi haderőnemnél, hanem a légierőnél és a haditengerészetnél is tervezték: a légierőnél a 340 alakulat helyett 180 alakulattal számoltak, a repülőezredek helyett pedig légibázisokban gondolkodtak. A haditengerészetnél a meglévő 240 alakulat számát 123-ra tervezték csökkenteni;
- a légideszantcsapatokra továbbra is az államfő hadászati tartalékként, gyorsreagálási képességekkel rendelkező erőként tekintettek, erre utal, hogy a védelmi miniszter nem csökkenteni, hanem éppen megerősíteni tervezte az önálló fegyvernemet: az akkori négy – két-két ezredből álló – hadosztály helyett hét-nyolc dandárt terveztek létrehozni, mégpedig oly módon, hogy mind a négy katonai körzet rendelkezzen ilyen típusú gyorsreagálású erővel;

- a haderő érdemi átalakításához elengedhetetlennek tartották a csapatok átfegyverzését is: 2016-ra a haderőt – új szervezeti felépítésében – 100%-ban hadrafogható fegyverzettel és haditechnikai eszközökkel tervezték feltölteni, amelyek mintegy 30%-a a legmodernebb lesz;
- ennek jegyében dolgozták át a haderőreform bevezetésének idején már folyamatban lévő, a 2007–2015 közötti időszakra vonatkozó Állami Fegyverzeti Programot úgy, hogy az jobban megfeleljen az átalakítás utáni haderőnek;
- a 2011 és 2020 közötti időszakra az orosz vezetés összesen 23 ezer milliárd rubelt⁷⁰ szánt összesen: a 2010 végén elfogadott Állami Fegyverzeti Program végrehajtására 20 ezer milliárd rubelt, a hadiipari komplexum korszerűsítésére pedig háromezer milliárd rubelt;

Fontos megjegyezni, hogy a fegyverzeti program átdolgozása, illetve annak végrehajtása kapcsán is új szemlélet jelent meg az orosz katonai vezetés részéről, mivel a Szergyukov–Makarov kettős a külföldi beszerzéseket szorgalmazta a haderő mielőbbi reformja érdekében és a korszerű haditechnikai eszközök mihamarabbi beszerzése, a csapatok minél gyorsabb átfegyverzése érdekében – akár a táborki kar, az orosz katonai szakértők és a hadiipari cégek ellenvéleménye esetén is.

Célul tűzték ki a haderő új arculatának kialakítása során a katonai hivatás társadalmi elismertségének, presztízsének növelését, az aktív és a nyugállományú katonák és családjaik szociális ellátási támogatásának átalakítását: intézkedéseket hoztak a katonák szociális ellátása és lakhatási körülményeinek javítására, illetményük növelésére, a sorállományú katonák szolgálati körülményeinek javítására, az állomány étkeztetésének, ruházati ellátásának, mindennapi szükségleteinek magasabb minőségi szinten történő biztosítására.

A 2008-ban elindított haderőreform, azaz az orosz haderő új arculatának kialakítása tehát meglehetősen széles körű, átfogó jellegű átalakítást tűzött ki célul, amely a haderő szervezeti felépítésének és vezetés-irányítási rendszerének átalakításán, a létszámának csökkentésén, az állandó készenlétű alakulatok megalakításán, a haderő általános készenlétének fokozásán, továbbá a katonai

⁷⁰ Megjegyzés: az Állami Fegyverzeti Program jóváhagyásának napján 1 RUB=6,83 HUF (MNB, 2010.12.31.)

oktatás, felsőoktatás rendszerének átalakításán kívül érintette a katonák társadalmi presztízsét és megfelelő illetményrendszerét, azaz a szociális szférát is.

3. A biztonsági környezet értékelése: Nemzeti Biztonsági Stratégia 2009

Az orosz katonai gondolkodás formálódásának ebben a fontos szakaszában nagy szerepet kapott az immár új elnevezéssel megjelenő Nemzeti Biztonsági Stratégia is, hiszen ez képezte alapját a katonai doktrínában megfogalmazásra kerülő téziseknek.

Az Oroszországi Föderáció biztonsági környezetének átalakulása, az ország nemzetközi szerepének megerősödése, a közvetlen környezetében bekövetkezett 2008. évi grúziai fegyveres konfliktus során szerzett tapasztalatok is hozzájárultak ahhoz, hogy az 1997-ben hatályba lépett, majd 2000-ben átdolgozott Nemzeti Biztonsági Koncepció helyett új, az aktuális helyzetnek megfelelő, hosszú távra szóló stratégiai dokumentum készüljön. Dmitrij Medvegyev államfő 2009. május 12-én az 537/2009. számú elnöki rendeletével hagyta jóvá a Nemzeti Biztonsági Stratégiát⁷¹, amely a 2020-ig tartó időszakra határozta⁷² meg az ország biztonságpolitikai, nemzetvédelmi, társadalmi és gazdasági prioritásait.

A Nemzeti Biztonsági Stratégia tartalmazta az orosz vezetés álláspontját az Oroszországi Föderáció helyzetéről, az állami és társadalmi biztonságról, a nemzeti érdekekről és azok védelméről, ezen tézisek megfogalmazásához felhasználták a 2008. augusztusi orosz–grúz háború tapasztalatait is. A megváltozott geopolitikai helyzet, a NATO által Ukrajnának és Grúziának tett NATO-csatlakozási ígéletben is megnyilvánuló külső fenyegetettség, az annak következtében bekövetkezett kül- és biztonságpolitikai változások, valamint az azok által indukált belső folyamatok sürgetővé tették, hogy az orosz politikai vezetés a stratégiai dokumentumok szintjén is kinyilvánítsa álláspontját a világ aktuális helyzetéről és benne Oroszország szerepéről. Az orosz vezetés álláspontja ebben a tekintetben az volt, hogy az általa szorgalmazott, formálódó új, többpólusú világrendben Oroszországnak meghatározó

⁷¹ Magyar nyelvű fordításban megjelent: DEÁK János: *Oroszország katonai stratégiája a második világháború befejezésétől napjainkig*, Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 2010, eredeti nyelven elérhető az orosz elnöki honlapon: <http://kremlin.ru/acts/bank/29277>, letöltés időpontja: 2016.02.10.

⁷² A dokumentumot a megváltozott biztonsági környezet miatt 2015-ben átdolgozták.

szerepet kell betöltenie, Oroszországnak a nemzetközi kapcsolatokban versenyképes, nemzeti érdekeit kellően érvényesíteni tudó, meghatározó szereplővé kell válnia.

A dokumentum kisebb változtatásokkal követi a korábbi koncepciók felépítését. Az elemzésben a dokumentum főbb hangsúlyaira és a katonai-védelmi szektort érintő, a katonai gondolkodás fontosabb irányait meghatározó gondolataira kívánom felhívni a figyelmet.

Az első fejezet – I. Általános megállapítások – az évtized végére kialakult helyzetet rögzíti, elsőként azt a tényt, hogy Oroszország túljutott a 20. század végét jellemző politikai, társadalmi és gazdasági válságon. Az orosz vezetés értékelése szerint sikerült megállítani az orosz állampolgárok életszínvonalának esését, ellenállni a nemzetközi terrorizmus, a nacionalizmus és a szeparatizmus veszélyeinek, megőrizni az ország szuverenitását és területi egységét. A helyzetértékelés szerint a nemzeti biztonsággal szemben eddig megjelent kihívások eredményes leküzdése lehetőséget biztosít arra, hogy Oroszország a nemzetközi kapcsolatokban versenyképes, nemzeti érdekeit kellően érvényesíteni tudó, meghatározó szereplővé váljon a formálódó új, többpólusú világrendben. A fejezet emellett tartalmazza a dokumentumban alkalmazott alapvető kifejezések meghatározását, magyarázatát. A dokumentum szerint a nemzeti biztonság fogalma alatt az orosz vezetés a következőt érti: *„az egyén, a társadalom és az állam védettségi állapota a belső és a külső fenyegetésektől, amely lehetővé teszi az alkotmányos jogok és szabadságjogok érvényesülését, az állampolgárok méltó életminőségét és életszínvonalát, az állam szuverenitását, területi sérthetetlenségét, stabil fejlődését, védelmét és biztonságát”*.⁷³

A fejezet az orosz haderőt, más csapatokat, fegyveres testületeket és szervezeteket nevezi meg, mint a nemzeti biztonság fenntartásáért felelős erőket. Ezeknek az erőknek a felelőssége azonban nemcsak a katonai fenyegetések elhárítására terjed ki, hanem a nemzeti biztonságot annak más szegmenseiben fenyegető kihívásokra is, mint például a belpolitikai, gazdasági, társadalmi, tudományos, információs és ökológiai szféra.

A második fejezetben – II. A mai világ és Oroszország: a jelenlegi állapot és a fejlődés tendenciái – részletesen értékeli Oroszország helyét és szerepét a világban,

⁷³ Magyar nyelvű fordításban, DEÁK János: *Oroszország katonai stratégiája a második világháború befejezésétől napjainkig*, Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 2010., p. 205.

a nemzetközi politikában. A dokumentum rögzíti a globalizációs folyamatok révén bekövetkezett változásokat és felhívja a figyelmet az országok egyenlőtlen gazdasági fejlődéséből, a multipoláris rendszerben az új politikai hatalmi központok kialakulásából eredően egyre fokozódó ellentmondásokra. Az orosz vezetés itt jelenítette meg kritikus álláspontját a NATO vonatkozásában. Az orosz aggodalmak nagy valószínűséggel arra vonatkoztak, bár nem jelenítették meg azokat a dokumentumban, hogy egyre erősödik a Szövetség dominanciája a világpolitikában.

A stratégiában deklarálták – ahogy azt a megelőző néhány évben a nemzetközi kapcsolatokban egyre erőteljesebben megjelenő orosz érdekérvényesítési gyakorlat már korábban előre vetítette – azt is, hogy kibővültek a lehetőségek az ország nemzetközi befolyásának megerősítésére és Oroszország készen áll arra, hogy vezető hatalmként, hatalmi központként jelenjen meg a nemzetközi szintén.

A fejezet magában foglalja azon kihívásokat és fejlődési tendenciákat, amelyek megnehezíthetik az orosz nemzeti érdekek érvényesülését, ezek közül fontosnak ítélem meg kiemelni az alábbiakat:

- egyoldalú és erőszakos konfliktusrendezési gyakorlat (az orosz vezetés itt valószínűleg az Amerikai Egyesült Államok/NATO tevékenységére utal);
- tömegpusztító fegyverek terjedése, esetlegesen terrorszervezetek általi megszerzése;
- globális információs küzdelem;
- nacionalizmus, idegengyűlölet, szeparatizmus és vallási radikalizmus;
- a világ demográfiai helyzetének negatív változásai;
- illegális migráció, fegyver- és kábítószerkereskedelem;
- versenyfutás az energiahordozók és édesvíz-készletek kiaknázásáért, például a Közel-Keleten, a Kaszpi-tenger és Közép-Ázsia térségében, valamint az Északi-sarkvidék térségében;
- széleskörű nemzetközi kihatású regionális konfliktusok, mint például Irak, Afganisztán, Közel-Kelet;
- veszélyes anyagok kritikus fizikai biztonsága, hagyományos fegyverek proliferációja, atomeszközök terjedésének veszélye;

A Nemzeti Biztonsági Stratégia külön kitért a kidolgozás időszakában felmerült két aktuális nemzetközi problémára. Egyrészt nevesíti az Amerikai Egyesült Államok globális rakétavédelmi rendszere egyes elemeinek európai térségben történő telepítését, mint a regionális és globális stabilitás fenntartásának lehetséges akadályát. Másrészt pedig a 2008–2009. évi pénzügyi-gazdasági világválság tapasztalatai alapján megemlíti, hogy a hasonló válságok negatív kihatásai az orosz álláspont szerint összevethetők lehetnek akár a katonai erő nagyméretű alkalmazásának következményeivel.

A dokumentum Oroszország vonatkozásában alábbi megállapításokat tette:

- arra törekszik, hogy a nemzetközi viszonyokban a nemzetközi jog és az államok egyenlő biztonságának elve érvényesüljön;
- a nemzetközi jog keretei között megmaradva, saját nemzeti érdekeit védve, egyúttal a konfrontációt és a fegyverkezési versenyt kizáró, racionális és pragmatikus külpolitikát kíván folytatni;
- a nemzetközi viszonyok rendszerének meghatározó jelentőségű, központi elemének tekinti az ENSZ-t és annak Biztonsági Tanácsát – ebben természetesen közrejátszik az a tényező is, hogy Oroszország az ENSZ BT állandó tagja, így jelentős jogkörrel és egyben érdekérvényesítő pozícióval rendelkezik a világszervezetben is a nemzetközi politika főbb kérdéskörében;
- törekedni fog szerepének további megerősítésére olyan nemzetközi gazdasági fórumokon, mint például a G–8, a G–20, az Oroszország–Kína–India és a BRIC-csoport;
- prioritásként tekint a Független Államok Közösségére, valamint a térségben aktív politikai-katonai-biztonsági szervezetként működő Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetére; az orosz vezetés ebben a stratégiai dokumentumban deklarálta, hogy a KBSZSZ alapvető eszköze a regionális kihívások, valamint a katonapolitikai és katonai-stratégiai fenyegetések leküzdésének;
- megkülönböztetett jelentőséget tulajdonít a Sanghaji Együttműködési Szervezetnek, amelynek tevékenysége – a tagországok közötti kölcsönös bizalom megerősítésével és a térséget érintő transznacionális (főként a

terrorizmus) kihívások elleni közös fellépés eredményként – hozzájárulhat az egész Közép-Ázsiai térség stabilitásához;

- a közvetlen földrajzi és biztonságpolitikai környezetben túlmenően az orosz vezetés együttműködésre törekszik az Európai Unióval;
- a NATO vonatkozásában egyenjogú/egyenrangú együttműködésre törekszik, amennyiben a Szövetség a maga részéről kész elfogadni Oroszország érdekeit;
- az Amerikai Egyesült Államokat illetően szintén az egyenjogú/egyenrangú, stratégiai szintű kétoldalú kapcsolatok fejlesztésére törekszik, különös tekintettel a két ország globális biztonságra gyakorolt befolyásának tükrében.

Kiemelem, hogy a dokumentumban rögzítették azt a hivatalos álláspontot, hogy orosz részről nem elfogadható a NATO további keleti irányú bővítése, sem katonai infrastruktúrájának közelítése az orosz államhatárokhoz, sem globális szerepének további fokozása. Ekkor már lezajlott a 2008. évi bukaresti NATO-csúcstalálkozó, ahol Grúzia és Ukrajna is ígéretet kapott a Szövetségtől a jövőbeni csatlakozásra, valamint lezárult a 2008. augusztusi grúziai fegyveres konfliktus is.

Az orosz vezetés a kétoldalú kapcsolatok vonatkozásában négy együttműködési területet jelölt ki a dokumentumban: új fegyverzetkorlátozási és fegyverzetellenőrzési, valamint bizalomerősítési megállapodásoknak, a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozásának, a terrorellenes együttműködésnek, továbbá a regionális konfliktusok kezelésének kérdéskörei.

A dokumentumban rögzítették, hogy Oroszország továbbra is prognosztizálható és nyitott külpolitikát kíván folytatni, a nemzeti biztonság területén pedig az állami szuverenitásának és nemzeti érdekeinek védelme érdekében elkötelezett a rendelkezésére álló politikai, jogi, külgazdasági, katonai és más eszközök alkalmazása mellett.

A harmadik fejezetben – III. Oroszország nemzeti érdekei és stratégiai prioritásai – az orosz vezetés részletesen ismerteti a hosszú távú nemzeti érdekeit. A stratégia három prioritást jelölt ki: a demokrácia, a társadalom fejlesztése, valamint a gazdaság versenyképességének növelése mellett ezek a prioritások a biztonság katonai szféráját illetően az alkotmányos rend, a területi egység és szuverenitás biztosításán túl azt is megfogalmazták, hogy Oroszországnak a többpólusú világban

az egyik meghatározó világhatalmi tényezővé kell válnia. A nemzeti biztonság vonatkozásában a nemzeti védelemnek és az állami és társadalmi biztonságnak tulajdonítottak leginkább jelentőséget.

A negyedik fejezetben – IV. A nemzeti biztonság szavatolása/fenntartása – a biztonság főbb szegmenseit érintő kihívásokat és azok védelmében szükséges teendőket tekintették át. A nemzeti védelem kapcsán fő célként a globális és a regionális háborúk és konfliktusok megakadályozását, valamint az ország katonai biztonságának szavatolása érdekében a hadászati visszatartást/elrettentést határozták meg. A nemzeti védelem tekintetében nem kizárólag a katonai eszközökben, hanem a diplomáciában, a békeműveletekben, a nemzetközi katonai együttműködésben rejlő lehetőségeket is számba vették. Ami a katonai biztonságot illeti, a Nemzeti Biztonsági Stratégia az állam katonai szervezetének és a védelmi képességek fejlesztésével, a megfelelő pénzügyi és egyéb források biztosításával számolt.

A Nemzeti Biztonsági Stratégia meghatározta, hogy melyek azok a tényezők, amelyek a katonai biztonságra fenyegetést jelentenek. A vezető külföldi államok által képviselt azon politikát emeli ki a dokumentum, amely túlnyomó erőfölény megszerzésére irányul a katonai szférában, különös tekintettel a hadászati nukleáris erőkre, valamint a nem nukleáris eszközök közül a nagy pontosságú és magas technológiai szintet képviselő fegyverek terén, továbbá a rakétavédelmi rendszerek egyoldalú kiépítését és az új militarizálását, azaz egy új fegyverkezési verseny potenciális lehetőségét hordozza magában. A katonai biztonságot érintő további fenyegetésként rögzítették a nukleáris, vegyi, biológiai technológiák terjedését, a tömegpusztító fegyverek és a célba juttatásukhoz szükséges eszközök gyártását.

Az orosz politikai és katonai vezetés a nemzeti biztonság megerősítése, a potenciális fenyegetések semlegesítése érdekében indította el a haderőreform folyamatát, határozta meg a haderő új arculata kialakításának szükségességét. A Nemzeti Biztonsági Stratégia tulajdonképpen össze is foglalja röviden a haderőreform lényegét: *„A nemzeti védelem erősítésének fő feladata középtávon az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői minőségileg új arculatának megteremtése a stratégiai nukleáris erők potenciáljának megőrzésével, a csapatok és erők szervezeti-állományi struktúrájának és területi elhelyezkedési rendszerének korszerűsítése, az állandó készenlétű alakulatok mennyiségének növelése, a hadműveleti és*

harckiképzés javítása, valamint a csapatok és erők haderőnemek közötti együttműködésének jobb megszervezése révén.”⁷⁴

A katonai biztonság részeként figyelmet szenteltek a haderő és más fegyveres testületek, csapatok korszerű fegyverzeti és speciális haditechnikai eszközökkel történő ellátásának, ennek érdekében már középtávon szükségesnek tartották a hadiipar fejlesztését, tevékenységének, szerkezetének átalakítását.

Az állami és társadalmi biztonság vonatkozásában a dokumentum három célkitűzést fogalmazott meg, amelyek az ország alkotmányos rendjének, az emberi, állampolgári és szabadságjogok védelmére, továbbá az ország területi sérthetetlenségének, függetlenségének és szuverenitásának biztosítására, valamint a társadalmi béke, a politikai és szociális stabilitás megóvására irányulnak.

Oroszország nemzeti biztonságát fenyegető tényezőként tekintettek a következőkre:

- külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok, azokhoz köthető személyek és szervezetek Oroszország biztonsági érdekeit sértő hírszerző/felderítő tevékenysége;
- terrrorszervezetek, azokhoz köthető csoportok és személyek részéről az ország alkotmányos rendjének erőszakos megváltoztatására, normális működésének megakadályozására irányuló tevékenysége;
- katonai és ipari létesítmények, a lakosság, társadalom létfenntartásához szükséges vállalatok és intézmények megsemmisítése;
- a lakosság megfélemlítése, többek között nukleáris és vegyifegyverek, radioaktív, vegyi és biológiai anyagok felhasználásával;
- nacionalista, vallási, etnikai szélsőséges csoportok részéről az ország társadalmi és területi egységének megbontására irányuló szélsőséges jellegű tevékenysége;
- transznacionális bűnözői csoportok, szervezetek illegális fegyver-, lőszer- és robbanóanyag-kereskedelemhez, kábítószer-kereskedelemhez köthető tevékenysége;

⁷⁴ Magyar nyelvű fordításban, DEÁK János: *Oroszország katonai stratégiája a második világháború befejezésétől napjainkig*, Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 2010., p. 213.

- szervezett bűnözői tevékenységgel összefüggő, a korrupcióhoz köthető, valamint az emberek, a tulajdon, az állam, a társadalmi és gazdasági biztonság ellen irányuló támadások számának folyamatos emelkedése.

A dokumentumban rögzítettek szerint tehát az Oroszország nemzeti biztonságát veszélyeztető tényezők közül a terrorszervezetek, valamint a külföldi államok nemzetbiztonsági szolgálatainak hírszerző tevékenységét tekintették a legsúlyosabbnak, ezen fenyegetések elhárítása érdekében prioritásként jelölték ki a nemzetbiztonsági szolgálatok erősítését, munkájuk hatékonyságának növelését.

A dokumentum a nemzeti biztonság alapvető részeként tárgyalja az államhatár megbízható őrzés-védelmének szükségességét. A határok védelmének kérdésköréhez tartoznak egyrészt az államhatár közelében potenciálisan kirobbanó fegyveres konfliktusok, másrészt a határmegállapítás vitás kérdései, továbbá a nemzetközi terror- és szélsőséges szervezeteknek az orosz államhatáron átívelő – terror és diverziós célú illegális határátlépés és migráció, kábítószer-kereskedelem, víz- és más biológiai források, anyagi és kulturális javak, egyéb áruk szállításával kapcsolatos – tevékenysége. Ezen fenyegetések kiküszöbölése érdekében szükségesnek tartották a határokon a megfelelő védelmi infrastruktúra kiépítését. A dokumentum részletesen kitér az államhatárok védelmének erősítésére, a határvédelmi infrastruktúra kialakításának szükségességére az ukrajnai, a kaukázusi, a közép-ázsiai, a távol-keleti és az északi-sarkvidéki területeken.

Fontos kiemelni, hogy az orosz vezetés a dokumentum kidolgozásakor felismerte és nagy jelentőséget tulajdonított a nemzeti védelem szempontjából a belső állami és társadalmi biztonság, a társadalmi-gazdasági fejlődés érdekében szükséges kedvező külső és belső feltételek kialakításának.

A fejezet további pontjai a biztonság olyan egyéb szektoraihoz kötődnek, amelyek nem tartoznak szorosan a katonai/védelmi/nemzetbiztonsági szegmenshez, így a jelen értekezésben nem kívánok azokra részletesen kitérni, egy felsorolást azonban – az orosz vezetés szemléletmódjának demonstrálására – érdemes megtenni. A Nemzeti Biztonsági Stratégiában nagy fontosságot tulajdonítottak az állampolgárok életminősége javításának, a gazdasági fejlődésnek, a tudománynak és technológiának, továbbá az oktatás- és egészségügynek, a kultúrának, valamint a természetnek és az ökológiai biztonságunknak.

A fejezet utolsó része azonban ismét visszatér a katonai biztonság, a stratégiai/hadászati stabilitás témaköréhez. Az orosz vezetés a dokumentum szerint aktív külpolitikájával, kölcsönösen előnyös partneri kapcsolatok révén, a stratégiai/hadászati stabilitás fenntartásával kívánta megteremteni a feltételeket a hosszú távú fejlődéshez, az atomfegyverektől mentes, minden szereplő számára egyenlő biztonságot kínáló világrend kialakulásához. Az orosz vezetés a dokumentumban vállalta, hogy továbbra is részese lesz a különböző nemzetközi két- és többoldalú, globális és regionális szintű fegyverzetkorlátozási, csökkentési és bizalom erősítő megállapodásoknak. Emellett vállalta azt is, hogy részt vesz az ENSZ és más nemzetközi szervezetek békemisszióiban, valamint humanitárius műveleteiben. Ebben a fejezetben jelenik meg a stratégiai egyik legfontosabb gondolati eleme, amely – eltérően az 1997. és 2000. évi változattól – a paritás fenntartása az Amerikai Egyesült Államokkal, miközben utóbbi új képességek (globális csapás koncepciója) kifejlesztésén dolgozik.

Az ötödik fejezet – V. A jelen stratégia megvalósításának szervezeti, normatív jogi és információs alapjai – fontosság abban rejlik, hogy nevesíti azokat a szereplőket, amelyekre a fő felelősség hárul a stratégia végrehajtásában. A legfontosabb irányítói-vezetői szerepkört az államfőre, a koordináló feladatkört az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsára, a végrehajtásról szóló éves beszámoló összeállítását annak titkárára helyezték a kidolgozók. Emellett azt is meghatározták, hogy az egyes szövetségi körzetekben a közigazgatási szervezeteknek a kormány koordinálásával kell felkészülniük a nemzeti biztonságot érintő fenyegetések elhárítására.

A hatodik, befejező fejezetben – VI. A nemzeti biztonság állapotának alapvető mutatói – kísérletet tettek arra, hogy számszerűsítsék azokat a főbb jellemzőket, amelyek leginkább képesek megmutatni az állam társadalmi-gazdasági-védelmi állapotát. Valószínűleg úgy értékelték, hogy az egyes éves összegzéseknél az adott jellemzők/mutatók összehasonlításával szemléletes módon láthatóvá válik az ország, azon belül pedig a nemzeti biztonság aktuális helyzete.

Összegezve a 2009. évi Nemzeti Biztonsági Stratégia legfontosabb megállapításait, az orosz vezetés a 21. század végén azzal szembesült, hogy a bár Oroszország túljutott a 20. század végét jellemző politikai, társadalmi és gazdasági válságon, a globalizáció hatására olyan új típusú kihívások jöttek létre a nemzetközi

politikai és gazdasági folyamatok hatására, amelyek fenyegetéseket jelentenek az emberekre, a társadalomra és az államra egyaránt. A stratégia megállapította, hogy az euro-atlanti térségben az egyoldalúan a NATO-ra épülő biztonsági rendszer veszélyt jelent a nemzetközi biztonság egészére nézve, ezért szorgalmazták a többpólusú világrend kialakítását, s abban Oroszország meghatározó szerepvállalását, pozícióját. Míg a korábbi dokumentumokban a nemzeti biztonság szavatolásának az állam részéről teljesítendő főbb feladatait a külpolitikában, illetve a katonai biztonság szavatolásában határozták meg, addig az évtized végére hangsúlyeltolódás következett be. Az orosz vezetés felismerni vélte azt, hogy a külső fenyegetések mellett a nemzeti biztonságot veszélyeztető, nem közvetlenül a biztonsági és védelmi szegmenshez kötődő belső problémák is léteznek. Ezen belső problémák nevesítése, a hozzájuk rendelt feladatok meghatározása jelentős változásként értékelhető: Oroszországban a nemzeti biztonság fogalomkörében először jelent meg az állampolgárok alkotmányos jogai és szabadságjogai, életminősége és életszínvonala, általános egészségi állapota, tudása, a kulturális élet, a vallás és a családi értékek, mint a nemzeti biztonságot befolyásoló tényezők. A dokumentumban foglaltak szerint a haderő, a fegyveres testületek és a nemzetbiztonsági szolgálatok megerősítése mellett figyelmet kívántak fordítani az állampolgárok jogaira, gazdasági-társadalmi jólétére is, olyan feladatokat nevesítettek, mint például a gazdasági növekedés, a tudományos és technikai fejlődés, az egészségügy, a környezetvédelem és a kulturális élet komplex fejlesztése.

A biztonság katonai szegmensét érintő egyik legfontosabb gondolati eleme a stratégiának, hogy – eltérően az 1997. és 2000. évi változattól – Oroszország számára fontos a nukleáris paritás fenntartása az Amerikai Egyesült Államokkal. Mindemellett az orosz vezetés egyenrangú és teljes körű stratégiai partneri viszony kiépítését tűzte ki célul, továbbá meghatározó jelentőséget tulajdonított a leszerelés és a fegyverzetkorlátozás témakörének, a rendezetlen regionális konfliktusoknak, továbbá terrorellenes küzdelemnek. A dokumentum több helyen is megerősíti, hogy az orosz vezetés számára az ENSZ és az ENSZ BT jelenti a nemzetközi viszonyok stabil rendszerének központi elemét, deklarálja továbbá, hogy Oroszország az ENSZ égisze alatt kész részt venni békemissziókban, katasztrófavédelmi és humanitárius műveletekben.

4. A 2010. évi Katonai Doktrína

Dmitrij Medvegyev akkori államfő 2010. február 5-én jóváhagyta az Oroszországi Föderáció Katonai Doktrínáját⁷⁵ és a „Nukleáris elrettentés állami politikájának alapelvei 2020-ig” című minősített dokumentumot. A katonai doktrína, amelynek kidolgozását az orosz katonai vezetés hivatalosan még 2007 januárjában hirdette meg, nyílt dokumentum, minősített részeket nem tartalmaz.

Az új doktrína kidolgozását a világban 2000 óta – azaz az addig utolsó hivatalos orosz katonai doktrína hatályba lépése óta – bekövetkezett, az Oroszország számára kockázatok és fenyegetéseket jelentő geopolitikai változások tették szükségessé. A 2010. évi Katonai Doktrína kidolgozásának elvi alapjául a 2000. évi Katonai Doktrína, a 2008. évi külpolitikai koncepció, a 2020-ig érvényes 2009. évi Nemzeti Biztonsági Stratégia, valamint a tengeri doktrína szolgált. Megalkotásánál figyelembe vették az orosz alkotmányt, az általános nemzetközi jogi normákat, az Oroszországi Föderáció érvényben lévő védelmi, fegyverzetellenőrzési és leszerelési tárgyú nemzetközi szerződéseit, szövetségi törvényeit és más jogszabályait. Oroszország 2010. évi Katonai Doktrínája négy fejezetből áll. Az alábbi elemzésben főként azzal kívánok foglalkozni, hogy Oroszország – legalábbis a doktrína II. és III. fejezetében hivatalosan megfogalmazott tételek alapján – milyen katonai veszélyekkel és fenyegetésekkel számolt tízéves időtávlatban és milyen eszközök révén, milyen módon szándékozott azokra reagálni⁷⁶.

A 2010. évi Katonai Doktrína I. fejezetében – I. Általános rendelkezések – kinyilvánította, hogy célja az elvi alapok összegzése az Oroszországi Föderáció fegyveres védelmére történő felkészítésének, illetve a fegyveres védelem megvívásának érdekében. A dokumentumban az orosz vezetés deklarálta az Oroszországi Föderáció elkötelezettségét amellyel, hogy saját és szövetségesei nemzeti érdekei védelmére alkalmazza a rendelkezésére álló politikai, diplomáciai, jogi, gazdasági, katonai és más eszközöket. A 2010. évi Katonai Doktrína tehát alapvetően védelmi beállítottságú dokumentum, annak ellenére, hogy ezúttal a

⁷⁵ Magyar nyelvű fordításban megjelent: DEÁK János: *Oroszország katonai stratégiája a második világháború befejezésétől napjainkig*, Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 2010, eredeti nyelven elérhető az orosz elnöki honlapon: <http://kremlin.ru/acts/bank/30593>, letöltés időpontja: 2016.02.09.

⁷⁶ *Megjegyzés*: Az értekezés szerzője a dolgozat jelen részéhez alapvetően a korábban a 2010. évi katonai doktrínáról publikált saját tanulmányát használta fel, azt egészítette ki, illetve a bekövetkezett változások tükrében aktualizálta: „*Változások az orosz katonai doktrínában: a veszélyek és a fenyegetések értékelése*”, MK KFH FELDERÍTŐ SZEMLE IX. ÉVF. 1. szám – 2010. március, HU ISSN 1588-242X, pp. 14-23.

készítők ezt nem deklarálták oly módon, mint a korábbi, 2000. évi változatban. A 2010. évi Katonai Doktrína a I. fejezetében részletesen definiálja⁷⁷ a katonai biztonság, a katonai veszély, a katonai fenyegetés, továbbá a katonai konfliktus, a fegyveres konfliktus, a helyi, a regionális és a nagyméretű háború, valamint a katonapolitika, az állam katonai szervezete és a katonai tervezés fogalmát. Az orosz vezetők által a doktrínában meghatározott értelmezések eltérnek a NATO által használt fogalmaktól, ezért fontos, hogy azokra az orosz megközelítés szerinti tekintsünk. A dokumentum a főbb terminológiákat az alábbiak szerint határozza meg:

- a *katonai biztonság fogalma*: a személyek, a társadalom és az állam létfontosságú érdekeinek olyan védelme a katonai erő alkalmazásához vagy az azzal való fenyegetéshez köthető külső és belső katonai fenyegetésektől, amelynek eredményeként nem alakul ki a katonai fenyegetés, illetve megvan a képesség annak elhárítására;
- a *katonai veszély fogalma*: olyan nemzetközi és hazai tényezők összessége, amelyek meghatározott körülmények között katonai fenyegetés kialakulásához vezethetnek;
- a *katonai fenyegetés fogalma*: olyan nemzetközi és hazai tényezők, amelyek fennállása esetén az ellenérdekelt felek között valós lehetőség van katonai konfliktus kialakulására, és valamely ország (országcsoport), szeparatista (terrorista) szervezet készen áll katonai erő (fegyveres erőszak) alkalmazására.

A 2000. évi Katonai Doktrína a nemzeti biztonság katonai dimenzióját érintő kihívásokat még más megközelítésben tartalmazta, azokat a katonapolitikai helyzetet destabilizáló tényezőkre, a katonai biztonságra fenyegetést jelentő alapvető belső és külső fenyegetésekre osztotta fel, azonban az egyes fogalmak konkrét meghatározását nem tartalmazta, hanem csak az egyes tényezők, fenyegetések felsorolására terjedt ki.

A 2010. évi Katonai Doktrína II. fejezete – II. Az Oroszországi Föderáció elleni katonai veszélyek és katonai fenyegetések – részletesen ismerteti az Oroszországot érintő katonai veszélyeket és katonai fenyegetéseket.

⁷⁷ lsd. 2010. évi katonai doktrína I.6. bekezdés

A dokumentum megállapítja, hogy a különböző országok, országcsoportok és szövetségek gazdasági, politikai és katonai befolyása, a közöttük kialakult erőviszonyok folyamatosan változnak, különböző területeken a többpólusú rend kialakulásához vezető, valamint globalizációs folyamatok indultak el.

A doktrína értékelése szerint a világon számos regionális konfliktus áll fenn, és tendenciává vált, hogy az egyes regionális konfliktusokat az érintett országok erő alkalmazásával kívánják rendezni. Ez volt tapasztalható a dokumentum összeállításának idején többek között az Oroszországi Föderációval szomszédos térségekben is. A doktrína megállapította, hogy a jelenlegi nemzetközi biztonsági rendszer – beleértve az érvényben lévő nemzetközi jogi mechanizmusokat is – nem nyújt egyenlő mértékben biztonságot minden országnak.

A 2010. évi Katonai Doktrína egyik legfontosabb tézise, hogy ugyan csökkent az Oroszországi Föderáció elleni nagyméretű, hagyományos vagy nukleáris fegyverekkel indított háború kialakulásának valószínűsége, de a katonai jellegű veszélyek számos területen erősödő tendenciát mutatnak. Ezek az erősödő folyamatok az alábbi alapvető külső és belső katonai veszélyek terén érzékelhetőek:

Alapvető külső katonai veszélyek az Oroszországi Föderáció számára:

- a NATO azon törekvése, hogy akár a nemzetközi jog normáinak megsértésével is globális funkciókkal növelje meglévő erőpotenciálját, továbbá, hogy katonai infrastruktúráját – többek között az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (továbbiakban: Szövetség) bővítésével – közelebb helyezze az Oroszországi Föderáció határaihoz;
- az egyes államok és régiók destabilizálására irányuló kísérletek;
- külföldi katonai kontingensek telepítése az Oroszországi Föderáció és szövetségesei területével és felségvizeivel határos térségekbe;
- hadászati rakétavédelmi rendszerek kialakítása és telepítése, a világűr militarizálása, hadászati rendeltetésű nem nukleáris töltetű nagypontosságú fegyverek telepítése a globális stabilitás és a nukleáris erőegyensúly felborításával;
- az Oroszországi Föderációval és szövetségeseivel szembeni területi követelések, beavatkozás belügyeikbe;

- tömegpusztító fegyverek, rakéták és rakétatechnológiák proliferációja, a nukleáris fegyverrel rendelkező országok számának növekedése;
- nemzetközi egyezmények megsértése, a fegyverzetkorlátozási és fegyverzetcsökkentési egyezmények be nem tartása;
- katonai erő alkalmazása az Oroszországi Föderációval határos országok területén az ENSZ alapokmányának és a nemzetközi jog más normáinak megsértésével;
- fegyveres konfliktusok kiújulása, újabbak kialakulása, illetve eszkalációjuk az Oroszországi Föderációval és szövetségeseivel határos területeken;
- a nemzetközi terrorizmus terjedése;
- etnikai/vallási feszültségek erősödése, nemzetközi fegyveres radikális csoportok tevékenysége az Oroszországi Föderációval és szövetségeseivel határos területeken, területi konfliktusok megléte, a szeparatizmus erősödése, a vallási szélsőségek erősödése.

Figyelemre méltó, hogy a dokumentumban rögzítettek alapján az orosz állami és katonai vezetés szerint Oroszországra nem jelentett közvetlen külső katonai veszélyt a NATO – sőt, a nemzetközi biztonság megteremtése érdekében a Szövetséggel való együttműködés kiszélesítésére törekedtek és törekszenek. Az orosz vezetés továbbra sem tartott a NATO részéről indított közvetlen katonai konfliktustól, nem is nevesítette azt az alapvető külső katonai fenyegetések között. Megállapítható azonban, hogy még mindig Vlagyimir Putyin akkori orosz elnök 2007. február 10-én, az éves müncheni biztonságpolitikai konferencián elmondott beszédének fő tételei a meghatározók: *„A NATO egymást követő bővítéseit a katonai szembenállás megszűnése óta Oroszország, ha nehezen is, tudomásul vette. Tudomásul vette, hogy a korábbi megállapodások ellenére az Észak-atlanti Szövetség kiterjesztette érdekeltségét az orosz határokig, továbbá eltűri az amerikai jelenlétet Közép-Ázsiában. Ugyanakkor Oroszország semmiképpen nem fogadja el ezt az egyfajta ellene irányuló bekerítési politikát”*⁷⁸. Az orosz vezetők által a NATO–orosz és az amerikai–orosz kapcsolatokban, továbbá az európai térség biztonsági helyzetére vonatkozó nemzetközi fórumokon évek óta képviselt nézet a doktrínában

⁷⁸ DEÁK János, SZTERNÁK György: *„Az orosz geopolitikai gondolkodás megváltozásának tükröződése az új katonai doktrína tervezetében”*, MK KFH Felderítő Szemle VI. évfolyam 2. szám 2007. június, ISSN 1588-242X p.18.

is rögzítésre került. Az orosz állami és katonai vezetés a Szövetség keleti irányú terjeszkedését, katonai infrastruktúrájának az orosz államhatárokhoz való közelítését tehát alapvető külső katonai veszélyként⁷⁹ értékeli, és első helyen szerepelteti a katonai biztonsággal kapcsolatos kihívások között.

Alapvető *belső katonai veszélyek* az Oroszországi Föderáció számára:

- az Oroszországi Föderáció alkotmányának erőszakos megváltoztatására tett kísérletek;
- az Oroszországi Föderáció szuverenitásának megbontása, a szövetségi állam, a területi egység megsértése;
- az államigazgatás és a fontosabb állami és katonai szervezetek, valamint az informatikai infrastruktúra működésének bomlasztása.

Alapvető *katonai fenyegetések* az Oroszországi Föderáció számára:

- a nemzetközi kapcsolatok és katonapolitikai helyzet éles változása és a katonai erő alkalmazásához szükséges feltételek megteremtése;
- az orosz állami és katonai irányítási rendszer, továbbá a hadászati nukleáris erők, a rakétatámadásokat előrejelző, a kozmikus térség ellenőrzésére szolgáló rendszerek, a nukleáris raktárak, valamint az atomenergetikai, vegyipari és más potenciálisan veszélyt jelentő objektumok működésének akadályozása;
- törvénytelen fegyveres szervezetek létrehozása és kiképzése, valamint tevékenysége az Oroszországi Föderáció és szövetségesei területén;
- provokatív célú erődemonstráció az Oroszországi Föderációval és szövetségeseivel szomszédos területeken végrehajtott hadgyakorlatok során;
- országok (országcsoportok) fegyveres erői tevékenységének aktivizálódása, részleges vagy teljes mozgósításuk, hadiállapot bevezetése.

⁷⁹ „Основной военной угрозой для России признано соседство с НАТО” / „Oroszország számára alapvető katonai fenyegetésként lett elismerve a NATO-val való szomszédság, Lenta hírgynökség, 2010.02.05., <http://lenta.ru/news/2010/02/05/threat/>, letöltés időpontja 2010.02.20. *Megjegyzés:* a cikk a „külső katonai fenyegetés” kifejezést használja, azonban a katonai doktrína terminológiájában csak „alapvető külső katonai veszélyek” és „alapvető katonai fenyegetések” kifejezéseket alkalmazza. A NATO Oroszországhoz való közeledésével, globális szerepre való törekvésével kapcsolatos kitétel a doktrínában az előbbi kategóriában került rögzítésre.

A 2010. évi Katonai Doktrína a modern katonai konfliktusok jellemzőinek felsorolásával tovább bővítette azoknak a tényezőknek a körét, amelyekkel a katonai biztonságot érintő kihívások között az orosz állami és katonai vezetésnek számolnia kell. A dokumentum megállapította, hogy napjaink katonai erővel vívott konfliktusaiban a katonai és a nem katonai képességek integrált alkalmazása vált szükségessé, előtérbe került az új fizikai elveken alapuló, a nukleáris fegyverekkel összevethető hatóerejű fegyverek és haditechnikai eszközök bevetése, megnőtt az információs hadviselés szerepe és a nemzetközi közösségre gyakorolt befolyása, a katonai eszközök és erők alkalmazásához egyre szélesebb körben kerül igénybevétele a légtér és a világűr. A dokumentum figyelmeztetett arra is: a modern katonai konfliktusok azt a veszélyt is magukban rejtik, hogy kirobbanásukat általában nem lehet előre jelezni, továbbá nem feltétlenül közvetlen katonai – hanem például összetett, katonapolitikai, gazdasági, stratégiai – céllal indítják azokat, ezért az Oroszországi Föderációnak fel kell készülnie arra, hogy szükség esetén ezekre a kihívásokra is megfelelően reagáljon.

A globális biztonsággal szembeni egyik legfontosabb kihívásnak az orosz állami és katonai vezetés azt tartotta, hogy akár egy hagyományos fegyverekkel vívott katonai konfliktus (nagy méretű és regionális háború) is atomháborúvá alakulhat át, amennyiben az egy nukleáris fegyverrel rendelkező ország állami létét veszélyezteti. Az orosz vezetők értékelése szerint mindemellett a nukleáris fegyverek fontos eszközök maradnak a háborúk, köztük az atomháborúk kialakulásának megelőzésében.

A 2010. évi Katonai Doktrína III. fejezete – III. Az Oroszországi Föderáció katonapolitikája – a katonai biztonságot érintő veszélyek és fenyegetésekre adandó válaszokat jeleníti meg. A dokumentum szerint az Oroszországi Föderáció katonapolitikája arra irányul, hogy megelőzze és megakadályozza a fegyverkezései verseny, a fegyveres konfliktusok kialakulását, fejlessze a fegyveres erőit az ország és szövetségesei védelme és biztonságuk garantálása érdekében.

A dokumentum deklarálta, hogy az Oroszországi Föderáció katonapolitikájának legfontosabb feladata a fegyveres – köztük a nukleáris eszközökkel vívott – konfliktusok megakadályozása. Az Oroszországi Föderáció ennek érdekében, illetve saját maga és szövetségesei fegyveres védelme céljából

fejleszti és állandó készenlétben tartja haderejét, valamint megfelelő szinten tartja nukleáris visszatartó/elrettentő képességét.

A kihívásokra adandó válaszok közül az orosz és a nemzetközi közvélemény, katonai vezetők és szakértők részéről a doktrínának az atomfegyverek alkalmazására vonatkozó tézisei tartalmát illetően előzte meg a legnagyobb várakozás, az azokban előrevetített változásokkal kapcsolatos bejelentéseket és azok visszhangját kísérték a legnagyobb érdeklődéssel. 2009 októberében Nyikolaj Patrusjev, az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsa titkára bejelentette, hogy az új katonai doktrína kidolgozásánál felmerült, hogy a dokumentumban megjelenjen a megelőző csapás, illetve a megelőző nukleáris csapás lehetősége is. A doktrína tervezésének időszakában az orosz állami és katonai vezetés úgy gondolta: a doktrínában deklarálja annak lehetőségét, hogy az orosz haderő az adott körülmények és a valószínűsített ellenség szándékának függvényében, a nemzeti biztonság szempontjából kritikus helyzetben hagyományos vagy akár nukleáris eszközökkel is megelőző csapást mérjen az agresszorra. A megelőző csapásra vonatkozó kitétel azonban kimaradt a doktrína végleges szövegéből. Ennek háttérében több tényező is állhatott, a legvalószínűbb talán az lehetett, hogy az orosz vezetés nem kívánt rontani nemzetközi megítélésén, különösen nem akarta terhelni a kétoldalú kapcsolatokat az Amerikai Egyesült Államokkal a hadászati nukleáris eszközökre vonatkozó leszerelési tárgyalások időszakában – mindemellett a kidolgozás időszakában meglehetősen ellentmondásos reakciót váltottak ki a „megelőzésre” vonatkozóan bejelentett információk⁸⁰.

Akárcsak a 2000. évi változat, a 2010-ban hatályba lépett doktrína is deklarálta, hogy az atomfegyverek alkalmazásáról az államfő dönt, továbbá, hogy az Oroszországi Föderáció fenntartja magának a jogot az atomfegyverek válaszként való alkalmazására az őt vagy szövetségeseit ért, nukleáris vagy más tömegpusztító fegyverrel végrehajtott támadás esetén. A kitétel alapján az orosz haderő akkor is alkalmazhat atomfegyvert, ha a hagyományos fegyverekkel végrehajtott agresszió az orosz állami létet fenyegeti. Nem határoztak meg azonban kivételeket a csapásmérés célpontjaira vonatkozóan, ahogy tették azt a 2000. évi dokumentumban. Mégis, ha értelmezzük és összehasonlítjuk az atomfegyverek esetleges alkalmazására

⁸⁰ LITOVKIN, Dmitrij: „Ядерная перезагрузка” / Nukleáris újratöltés, 2010.02.08., <http://izvestia.ru/news/358184>, letöltés időpontja: 2010.02.08.

vonatkozó kitételeket, akkor láthatjuk, hogy a 2010. évi megfogalmazás kizárólag válaszcsapásra vonatkozik, és erőteljes feltételt tartalmaz: az állami lét fenyegetettségét köti ki (igaz ugyanakkor, hogy nem határozza meg az „állami lét” fogalmát). A 2000. évi megfogalmazás pedig meglehetősen szubjektíven értelmezhető: az ország „nemzeti biztonsága szempontjából kritikus helyzet”. Azaz a 2010. évi doktrína értelmében az orosz állami és katonai vezetők csakis utolsó „mentsvárként” alkalmazhatják az ország és szövetségesei védelme érdekében az orosz haderő rendelkezésére álló nukleáris eszközöket, azáltal az „atomküszöb” a 2000. évi helyzethez viszonyítva magasabbra került.

A válaszlépések kapcsán meg kell jegyezni, hogy a 2010. évi doktrína új elemként tartalmazta a haderő külföldi alkalmazására vonatkozó kitéletet, amely szerint az orosz haderő alakulatai az Oroszországi Föderáció érdekeinek, állampolgárainak, valamint a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében külföldön is bevetethetők⁸¹ a nemzetközi jog alapelveivel és normáival, valamint az Oroszországi Föderáció nemzetközi szerződéseivel összhangban.

A biztonsági veszélyekre és fenyegetésekre adandó válaszok között a 2010. évi Katonai Doktrína új elemként rögzítette a kollektív védelem elvét, azaz, hogy az Oroszországi Föderáció az Oroszország és Fehéroroszország által alkotott Államszövetség elleni agresszióknak tekint bármilyen, az Államszövetség tagja elleni fegyveres támadást vagy katonai erő alkalmazásával végrehajtott cselekményt. Emellett az Oroszországi Föderáció a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete bármely tagországára elleni fegyveres támadást a KBSZSZ összes tagországára elleni agresszióknak tekint, és a szervezet alapokmányának megfelelően – a KBSZSZ Egyesített Gyorsreagálású Erőinek tagjaként – reagál arra. Az Oroszországi Föderáció a továbbiakban is elkötelezettséget vállalt a Független Államok Közössége tagállamainak kollektív biztonsági rendszerének fejlesztése mellett, együttműködik az EBESZ-szel és a Sanghaji Együttműködési Szervezettel, kapcsolatainak bővítésére törekszik az Európai Unióval és a NATO-val is.

A doktrína meghatározta a haderő számára a legfontosabb feladatokat békeidőszakra, továbbá a fenyegetés és a fegyveres konfliktus időszakára. Ezek a

⁸¹ *Megjegyzés:* az 1996. évi Védelmi törvényben 2009 novemberében végrehajtott módosítás szerint meghatározott helyzetekben, köztük az orosz nemzeti érdekek, katonai alakulatok, fegyveres erők és szervezetek, továbbá állampolgárok védelme érdekében, de kizárólag az ellenük indított fegyveres támadás esetén lehetőség van az orosz haderő külföldi alkalmazására.

békeidőszakra meghatározott feladatok magukban foglalják többek között a következőket: az ország szuverenitásának védelmét, a hadászati visszatartást és a katonai konfliktusok megelőzését, a haderő állománya mozgósítási készenlétének, továbbá a hadászati nukleáris erők képességeinek fenntartását, a légi- és kozmikus térből érkező támadások elhárítását, a katonai veszélyekről és fenyegetésekről az illetékes katonai vezetők tájékoztatását, a létfontosságú állami és katonai objektumok védelmét, a védelmi célú infrastruktúra kialakítását, az orosz állampolgárok fegyveres támadás elleni védelmét külföldön. Rögzítették továbbá, hogy a regionális és globális biztonságot veszélyeztető tényezők, azaz a különböző helyi és regionális konfliktusok, a nemzetközi terrorizmus és kalóztevékenység, valamint a hajózás biztonságát fenyegető törekvések kihívására adandó válaszként Oroszország részt vállalt az ENSZ égisze alatti nemzetközi békefenntartásban, a terrorizmus elleni harcban, valamint a kalózkodás elleni nemzetközi erőfeszítésekben. A fenyegetés időszakára feladatul szabta az agresszió/ fenyegetés szintjének csökkentése és a haderő megfelelő harckészültségének és mozgósítási készenlétének növelése, a mozgósítási és a hadászati szétbontakozás érdekében szükséges intézkedések végrehajtását, a hadiállapot meghirdetését követően annak biztosításában, a területvédelemben és a polgári védelemben való részvételt, a kollektív védelemre vonatkozó nemzetközi kötelezettségek teljesítését. A fegyveres konfliktus időszakára a doktrína meghatározta az Oroszország vagy annak szövetségesei elleni agresszió elhárítását, az agresszor legyőzését és kényszerítését a katonai tevékenységének beszüntetésére.

A IV. fejezet – IV. A védelem hadigazdasági biztosítása – jelentősége abban áll, hogy rögzíti az ország védelmének szavatolásához, az ország katonapolitikai céljainak eléréséhez elengedhetetlen gazdasági, pénzügyi, anyagi-technikai ellátási feladatokat. Ez a fejezet foglalkozik a haderőfejlesztés és a hadiipar finanszírozásának, a haderő logisztikai biztosításának, a hadiipari fejlesztések kérdéseivel. Ez a fejezet foglalja magában Oroszország nemzetközi katonapolitikai és haditechnikai együttműködési kapcsolatainak feladatrendszerét és nevesíti főbb partnereit. A főbb feladatok között a nemzetközi biztonság erősítését, a nemzetközi kötelezettségek teljesítését, továbbá a FÁK és a KBSZSZ vonatkozásában szövetségi viszony elmélyítését nevesítette a dokumentum, a főbb katonapolitikai

prioritások között pedig az Államszövetség, a KBSZSZ, a Sanghaji Együttműködési Szervezet, továbbá az ENSZ szerepel.

A doktrína legnagyobb visszhangot kiváltó, a katonai veszélyek és fenyegetések tárgykörébe tartozó kitétele az Oroszország és a NATO közötti viszonyrendszerre vonatkozó azon megállapítás volt, amely szerint az Oroszországi Föderáció számára katonai veszélyt jelent a NATO terjeszkedése. Anders Fogh Rasmussen, a NATO akkor hivatalban lévő főtitkára szerint a 2010. évi orosz Katonai Doktrína nem a valós helyzetet tükrözte, és egyben ellentmondott azoknak a törekvéseknek, amelyek az Oroszországi Föderáció és a NATO közötti kapcsolatok javítására irányultak. A főtitkár egyben megerősítette, hogy a NATO nem ellensége Oroszországnak⁸². A NATO főtitkára részéről elhangzott kritikai megjegyzés kapcsán Szergej Lavrov orosz külügyminiszter felhívta a figyelmet arra, hogy a doktrína szövegezése szerint nem maga a NATO jelent biztonsági kockázatot az Oroszországi Föderáció számára⁸³. Az orosz állami vezetők a dokumentummal kapcsolatos kijelentéseikben következetesen tartják magukat az abban megfogalmazottakhoz, azaz, hogy orosz álláspont szerint a NATO további bővítése, katonai infrastruktúrájának Oroszországhoz való közelítése, továbbá a hadászati rakétavédelmi rendszerek telepítése jelenthetnek veszélyt a globális stabilitásra és katonai erőegyensúlyra.

A 2010. évi Katonai Doktrína tartalmának véglegesítésére döntő hatással volt a 2008. évi grúziai fegyveres konfliktus. Több katonai veszéllyel és fenyegetéssel kapcsolatos bekezdésnél valószínűsíthető, hogy a kidolgozók figyelembe vették az akkori tapasztalatokat, a konfliktus kapcsán levont tanulságokat pedig beépítették a doktrína szövegébe. Ilyen – Grúziára utaló – tételek például: regionális konfliktusok rendezetlensége, a NATO bővítési folyamata, egyes országok helyzetének destabilizálása, területi követelések, fegyveres konfliktusok kirobbanása az Oroszországi Föderációval határos térségekben, erődemonstráció katonai hadgyakorlatok keretében, információs hadviselés folytatása a konfliktus, illetve az abban érintett felek nemzetközi megítélésének kedvező irányba történő befolyásolása

⁸² „Новая Военная доктрина РФ не отражает реальности - генсек НАТО” / Az új katonai doktrína nem a realitást tükrözi, http://ria.ru/defense_safety/20100206/207964865.html, 2010.02.06., letöltés időpontja: 2010.02.19.

⁸³ „Россия готова продолжать диалог с НАТО по своей военной доктрине” / Oroszország kész folytatni a NATO-val a katonai doktrínájára vonatkozó párbeszédet, http://ria.ru/defense_safety/20100209/208353280.html, 2010.02.09., letöltés időpontja: 2010.02.19.

érdekében, külföldön lévő orosz erők és állampolgárok ellen indított fegyveres támadás esetén a haderő külföldi alkalmazásának lehetősége.

A 2010. évi Katonai Doktrína értékelése során megállapítható, hogy annak tételei összhangban vannak a 2009 májusában elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégia katonai biztonságra vonatkozó legfontosabb megállapításával, amely szerint a katonai biztonságra fenyegetést jelent néhány vezető országnak (nem nevesítve az Amerikai Egyesült Államokat) a katonai szférában döntő katonai erőfölény elérésére irányuló politikája. Ez a politika főként a hadászati nukleáris erők fejlesztésében, nagy pontosságú fegyverek, információs hadviselési eszközök, nem nukleáris töltetű nagy pontosságú és más korszerű fegyverek kifejlesztésében; globális rakétavédelmi rendszerek egyoldalú létrehozásában, a világűr militarizálása – amelyek összességében új fegyverkezési versenyt eredményezhetnek –, valamint a tömegpusztító fegyverek, rakéták és rakétatechnológiák gyártásában és proliferációjában nyilvánul meg.

A 2010. évi Katonai Doktrína az ország és szövetségesei számára a külső katonai veszélyt jelentő tényezők között első helyen említette a NATO globális törekvéseit, továbbá katonai infrastruktúrájának bővítését és Oroszország államhatáraihoz történő közelítését. A katonai veszélyek, külső és belső katonai fenyegetések között megjelenítették a Nemzeti Biztonsági Stratégiában megfogalmazottakkal összhangban az állami és társadalmi biztonságot és a határok biztonságát fenyegető tényezőket is (pl. a terrrorszervezetek tevékenységét, a katonai és ipari létesítmények megsemmisítését).

A dokumentum „profilisztának” tekinthető, mivel szinte kizárólag a katonai jellegű veszélyekre és fenyegetésekre koncentrál. Valószínűleg ezért nem kerültek bele az új katonai doktrínába a 2000. évi Katonai Doktrínában és a Nemzeti Biztonsági Stratégiában megjelenített más jellegű fenyegetések (például: szervezett bűnözés, csempészet és más illegális tevékenységek), illetve az azokra adandó válaszok.

A nemzeti biztonság katonai dimenziójával kapcsolatos alapvető elveket magában foglaló 2010. évi doktrína alapján láthatóvá vált, hogy az orosz állami és katonai vezetés elkötelezett a haderő védelmi képességeinek további fejlesztése mellett. A haderő 2009 őszén megkezdett átfogó reformja, a személyi állomány

átstrukturálása, új fegyverzeti eszközök beszerzése, az oktatási rendszer átalakítása, a hadiipari komplexum versenyképességének növelése mind ezt a célt szolgálja. Az Oroszországi Föderáció vezetése ragaszkodik a nukleáris elrettentés politikájához, a nukleáris elrettentő képesség fenntartásához, a nukleáris eszközök alkalmazásának jogához, mivel ezt tekinti legfontosabb eszköznek az ország nemzeti és katonai biztonságának garantálásában, a katonai veszélyek és külső katonai fenyegetések elleni védelem biztosításában. A biztonság katonai dimenzióját fenyegető veszélyek részletes elemzése mellett azonban a doktrína felhívta a figyelmet arra is, hogy a modern katonai konfliktusok megvívását, sőt, kitörésük előrejelzését megnehezíti, hogy azokat nem feltétlenül közvetlen katonai céllal indítják, azokat általában összetett, politikai, katonapolitikai, gazdasági szándékok vezérlik, így Oroszországnak ezekre a kihívásokra is fel kell készülnie.

A 2010. évi Katonai Doktrína elvileg a 2020-ig tartó időszakra szóló alapvető stratégiai dokumentumként került kidolgozásra és jóváhagyásra. A dokumentum befejező szakaszában kimondta, hogy a katonapolitikai helyzet függvényében a doktrína tételei módosíthatóak, illetve kiegészíthetőek. A dokumentum záradéka ezáltal szabad mozgásteret biztosított az orosz állami és katonai vezetés számára arra az esetre, ha a hatályos doktrína – az abban még előre nem nevesített – az elkövetkező időszakban potenciálisan felmerülő katonai veszélyek és fenyegetések miatt, illetve bármilyen más okból változtatásra szorul. Vlagyimir Putyin – újbóli és jelenleg is tartó elnöksége idején – 2014 végén élt a változtatás lehetőségével és több fontos ponton is aktualizálta Oroszország katonai doktrínáját. A 2009-ben jóváhagyott Nemzeti Biztonsági Stratégia, az abban megfogalmazott katonai kihívások és az azokra adandó válaszok alapján összeállított 2010. évi Katonai Doktrína, valamint a 2008 őszen megkezdett haderőreform már egy új orosz katonai gondolkodás jegyeit magán viselő védelmi politika kialakulását tükrözte. Ez a politika része lehet annak a folyamatnak, amelynek célja, hogy a gazdaságilag megerősödött, belpolitikai szempontból stabil, széleskörűen alkalmazható és ütőképessé haderővel rendelkező Oroszország ismét a világpolitika meghatározó tényezőjévé váljon.

5. 2012: Személycserék, a reform során elért eredmények, új vezetés és szemléletváltás a katonai felső vezetésben

A 2008 őszén megindított haderőreform jelentős átalakításokat és eredményeket hozott az orosz haderő vezetés-irányítási rendszerében, szervezeti felépítésében, harckészültségében, az állomány összetételében, kiképzettségében, szociális ellátásában, morális állapotában. 2010 végén Dmitrij Medvegyev államfő jóváhagyta a 2011–2020 közötti időszakra vonatkozó Állami Fegyverzeti Programot és a hadiipar fejlesztésére összeállított szövetségi célprogramot. Oroszország 2011 decemberében a parlamenti választás, valamint 2012 márciusában az elnökválasztás eredményeként újból bizalmat szavazott a Putyin–Medvegyev vezetői tandemnek: Putyin államfőként, Medvegyev pedig miniszterelnökként folytathatta tovább a nagy hatalmi ambíciókkal rendelkező Oroszország építését, megerősítését.

Katonai téren ez azt jelentette, hogy az újraválasztott politikai vezetés – a korábban is biztosított támogatással összhangban – felhatalmazást adott a katonai vezetésnek, azaz Anatolij Szergyukov védelmi miniszternek és Nyikolaj Makarov hadseregtábornok, vezérkari főnöknek, hogy folytassák az elkezdett haderőátalakítást. 2012 novemberére azonban olyan helyzet alakult ki a védelmi tárca vezetése körül, amelynek – az államfő hivatalos indoklása szerint⁸⁴ – objektív kivizsgálása érdekében szükségessé vált a védelmi miniszter távozása. Dmitrij Peszkov elnöki szóvivő megerősítette⁸⁵, hogy Anatolij Szergyukov védelmi miniszter november 6-ai távozásáról Vlagyimir Putyin személyesen döntött, helyére pedig Dmitrij Medvegyev miniszterelnök javaslatára, az államfő Szergej Sojgu Moszkva megyei kormányzót nevezte ki. Nyikolaj Makarov hadseregtábornok november 9-én mondott le vezérkarfőnöki beosztásáról, helyére az államfő Valerij Geraszimov vezérezredest⁸⁶ nevezte ki.

Anatolij Szergyukov távozása valójában hosszú ideje valószínűsíthető volt. Minisztersége alatt folyamatosan összeütközésbe került ő maga személyesen és a

⁸⁴ MATVEJEVA, Polina, SZMIRNOV, Szergej, ZAGVIZGYINA, Darja: „Чрезвычайная ситуация в Минобороны” / Rendkívüli helyzet a védelmi minisztériumban, http://www.gazeta.ru/politics/2012/11/06_a_4841881.shtml, 2012.11.06., letöltés időpontja 2012.11.06.

⁸⁵ „Что кроется за отставкой Сердюкова?” / Mi rejtőzik Szergyukov menesztésének hátterében? http://www.bbc.com/russian/russia/2012/11/121106_serdyukov_dismissal, 2012.11.06., letöltés időpontja 2012.11.06.

⁸⁶ *Megjegyzés:* Vezérkarfőnöki kinevezésekor Valerij Geraszimov vezérezredesti rendfokozattal rendelkezett, hadseregtábornoki rendfokozatba az államfő 2013 februárjában nevezte ki.

védelmi minisztérium általa kinevezett vezetői is a katonai vezetőkkel. Ennek oka egyrészt az lehetett, hogy az újonnan érkezett civil/polgári vezetők nem rendelkeztek kellő ismerettel és szaktudással a védelmi-katonai szférában, másrészt nem is adták meg a kellő tiszteletet a védelmi tárcanál és a csapatoknál szolgáló katonai vezetőknek. A katonai vezetők részéről Szergyukov folyamatos ellenállásba ütközött a haderőreform következetes – a politikai vezetés részéről is támogatott – végrehajtása miatt, amit tovább nehezített a miniszternek és közvetlen környezetének a katonai vezetés, a tábornoki kar részéről elfogadhatatlan stílusa is. Szergyukov mindemellett az orosz hadiipar képviselőivel is – akár az azok mellett kiálló Dmitrij Rogozin védelmi iparéért felelős miniszterelnökhelyettes ellenében is – állandó harcot vívott, elégedetlen volt az orosz fegyvergyárak által kínált termékekkel, azok minőségével és ár-érték arányával, ezért a haderő mielőbbi átfegyverzése érdekében a Szergyukov–Makarov vezetés számos esetben külföldi beszállítók mellett döntött.⁸⁷

Az államfő részéről végül a 2012 októberében a védelmi minisztériumhoz tartozó OBORONSZERVISZ vállalatnál kipattant korrupciós botrány váltotta ki a védelmi miniszter eltávolítására és a minisztériumi helyzet kivizsgálására vonatkozó reakciót. A védelmi tárca vezetését érintő negatív politikusi, szakértői és katonai vezetői észrevételek közismertek voltak a politikai vezetés és a társadalom előtt egyaránt, a haderőreform menetét, következetes végrehajtását nem hátráltatták, sőt a civil szférából érkezett miniszter képes volt a reform érzelmektől és katonai nosztalgiától mentes levezénylésére. A politikai vezetés elvárása pedig éppen az volt vele szemben, hogy oly módon alakítsa át a haderőt, hogy az képes legyen megfelelni a hagyományos és az új biztonsági kihívásoknak egyaránt, továbbá képes legyen a nemzetközi szerepvállalásra is: kisebb méretű, bárhol és bármikor bevethető, jól kiképzett és jól felszerelt haderő álljon az orosz vezetés rendelkezésére. A pénzügyi visszaélések, a korrupciós ügyek azonban elfogadhatatlanok voltak a politikai vezetés számára.

De milyen eredményeket ért el a Szergyukov–Makarov által irányított haderőreform a két vezető távozásáig? Mennyiben változott meg, újult meg az orosz haderő arculata a 2008 ősze óta eltelt időszakban?

⁸⁷ *Megjegyzés:* A külföldi haditechnikai eszközbeszerzés egyik legismertebb példája a 2011-ben megkötött, később az ukrajnai konfliktus kapcsán bevezetett nyugati szankciók miatt meghiúsult orosz–francia szerződés a francia gyártmányú Mistral osztályú helikopterhordozók beszerzéséről.

Anatolij Szergyukov védelmi miniszter a Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülésén 2011. március 18-án azt jelentette az Oroszországi Föderáció elnökének, a haderő legfelsőbb főparancsnokának, hogy 2010. évben befejezték a haderő „új arculata” kialakításának első, egyben legbonyolultabb időszakát⁸⁸, amelynek legfontosabb eredményei az alábbiakban összegezhetők:

- a haderő személyi állományának létszámát 2010-re egymillió főre csökkentették;
- kialakították a haderő új szervezeti felépítését, 2010. december 1-jével a hat korábbi katonai körzet helyett négy új, a korábbiaknál erősebb és ütőképesebb összhaderőnemi csoportosítást hoztak létre minden egyes hadászati irányban: megalakult a négy új hadászati-hadműveleti parancsnokság és az alárendeltségbe tartozó új katonai körzetek, azaz a Déli, a Nyugati, a Központi és a Keleti Katonai Körzet;
- az egyes hadászati-hadműveleti irányokban pontosították az alakulatok diszlokációját, erők és az eszközök telepítését, illetve a személyi állomány földrajzi megoszlását, így:
 - a csapatrepülő erőknél a szárazföldi csapatok támogatását biztosító korábbi 33 légbázis helyett a mobilitás és a tűzképesség növelése érdekében optimalizálták a légbázisok rendszerét, a korábbi eszközöket és erőket összesen nyolc korszerű, racionálisan üzemeltethető bázisra vonták össze;
 - a korábbi mintegy 21 000 katonai bázis/katonaváros helyett összesen 184 újat alakítottak ki, aminek következtében az új elgondolások szerint kialakított helyőrségekben az eszközök tekintetében a korábbiakhoz képest nyolcszoros, a személyi állomány létszáma viszonylatában pedig tízszeres növekedés történt;
- megújították a haderőben a katonai tervezés rendszerét, a csapatok harckiképzési, vezetési, valamint anyagi-technikai ellátási rendszerét;

⁸⁸ Az orosz államfő beszédének és a védelmi miniszter beszámolójának szövege megjelent az orosz elektronikus médiában, elérhető az államfő hivatalos honlapján „*Расширенное заседание коллегии Министерства обороны России*” (Oroszország Védelmi Minisztériuma kibővített kollégiumi ülése) 2011.03.18., <http://kremlin.ru/events/president/news/10677>, letöltés időpontja: 2011.10.21.

- a haderő átfegyverzése érdekében 2010. december 31-én az államfő jóváhagyta a 2011 és 2020 közötti időszakra szóló Állami Fegyverzeti Programot, az átfegyverzés keretében 2020-ra a modern, korszerű haditechnikai eszközök és fegyverek aránya a csapatoknál el kell, hogy érje a 70%-ot;
- megújították a védelmi beszerzések rendszerét, összehangolták a megrendelő (azaz az állam, a védelmi tárca és a beszállító hadiipari vállalatok) érdekeit annak érdekében, hogy az új Állami Fegyverzeti Programban rögzítettek teljesülhessenek;
- szétválasztották a műveleti és a támogató funkciókat, két felelősségi irányt alakítottak ki: az első a tervezést, az alkalmazást, valamint a haderő fejlesztésének területeit öleli fel, a második a haderő fenntartását, működtetését támogatja;
- az állandó készenlétű dandárokra való átszervezés első szakasza 2009-ben lezárult, felszámolták a keretalakulatokat és 85 állandó készenlétű dandár alakult meg, ezzel valójában mindegyik alakulat teljes mértékben állandó készenlétű lett⁸⁹;
- jelentős mértékben javult az aktív és a nyugállományú katonák és családjaik szociális ellátása, lakhatási körülménye, nőttek az illetmények és nyugellátások, ennek keretében:
 - az elsődleges feladatokhoz sorolták a lakásellátás problémájának megoldását és a védelmi miniszter 2011. márciusi beszámolója szerint 2011 tavaszáig 98 és fél ezer lakást adtak át⁹⁰, 2013 februárjában pedig az újraválasztott Putyin elnök azt közölte a védelmi tárca vezetői állományával, hogy három év alatt több mint 100 000 katonacsalád jutott lakáshoz, továbbá feladatul szabta a teljes katonaállomány lakással

⁸⁹ PUHOV, Ruszlan – MAKIJENKO, Konsztantyin – BARABANOV, Mihail: „Реформа Сердюкова – Макарова: главные задачи — часть III” / Szergyukov–Makarov reformja: a fő feladatok – III. rész, 2012.08.29., <http://vpk-news.ru/articles/9209>, letöltés időpontja: 2012.09.05.

⁹⁰ „Расширенное заседание коллегии Министерства обороны России” / Oroszország Védelmi Minisztériuma kibővített kollégiumi ülése (2010. évről), 2011.03.18., <http://kremlin.ru/events/president/news/10677>, letöltés időpontja: 2011.10.21.

történő ellátását, nagyarányú lakásépítések folytatását és a várólisták felszámolását⁹¹;

- az új pénzügyi ellátási rendszer bevezetése azt jelentette az aktív állomány számára, hogy gyakorlatilag háromszorosukra emelték az illetményeket. Így 2012. január 1-jétől a pályakezdő tiszti állomány havonta minimum 50 ezer rubel⁹² illetményt kap⁹³, amely ennél jóval több is lehet – függően a beosztástól, rendfokozattól és a szolgálati helytől, valamint az egyéb szolgálati pótlékoktól;
 - a nyugállományú katonák ellátása személyenként átlagosan 1,6-szorosára emelkedett;⁹⁴
- megújult a katonai képzés, oktatás rendszere:
- új, minőségi, a polgári felsőoktatási intézményekkel összemérhető színvonalú képzést biztosító katonai felsőfokú oktatási rendszert vezettek be;
 - megkezdődött a hivatásos altisztek képzése is;⁹⁵
- a kiképzés tekintetében a csapatok szintjén jelentős mértékben nőtt a kiképzési események, gyakorlatok száma, további alapvető változást jelentett, hogy a katonákat felmentették mindennemű nem közvetlenül katonai/védelmi jellegű feladat végzése alól, egyúttal a mindennapos testnevelési foglalkozások bevezetésével (napi öt óra! és az ehhez szükséges infrastruktúra kialakításával) újra nagy hangsúlyt helyeztek a katonák fizikai felkészítésére.⁹⁶

Anatolij Szergyukov és Nyikolaj Makarov vezetése alatt megváltozott az orosz haderő területi-adminisztratív felépítése, vezetés-irányítási rendszere, továbbá a szervezeti struktúrája. Dmitrij Medvegyev államfői periódusa végéhez közeledve,

⁹¹ „Расширенное заседание коллегии Министерства обороны России” / Oroszország Védelmi Minisztériuma kibővített kollégiumi ülése (2012. évről), 2013.02.27., <http://www.kremlin.ru/catalog/keywords/91/events/17588>, letöltés időpontja: 2013.02.27.

⁹² 1 RUB=7,56 HUF (MNB 2012.01.02.)

⁹³ „Расширенное заседание коллегии Министерства обороны России” (Oroszország Védelmi Minisztériuma kibővített kollégiumi ülése (2010. évről), 2011.03.18., <http://kremlin.ru/events/president/news/10677>, letöltés időpontja: 2011.10.21.

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ Uo.

2011. december 22-én a Szövetségi Gyűléshez intézett üzenetében összegezte az elnöksége alatt elért eredményeket, ennek részeként hangsúlyosan említette a haderőfejlesztés folyamata során végrehajtott feladatokat. A fentiekben felsorolt eredményeket összegezve bejelentette, hogy elindult a haderő modernizációja, korszerű fegyverekkel és haditechnikai eszközökkel történő felfegyverzése, továbbá megkezdődött az átállás a professzionális haderőre: a személyi állomány összetételében megjelentek a szerződéses állományú tisztek, altisztek és legénységi állományú katonák. Jelentős eredményként értékelte az államfő, hogy a haderő a fejlesztéseknek és a harckiképzés rendszerének átalakítása eredményeként képessé vált éves rendszerességgel hadászati szintű gyakorlatok végrehajtására.⁹⁷ Mindezeket túl felhívta a figyelmet arra, hogy teljesen átalakult a haderő területi, adminisztratív felépítése, vezetés-irányítása, struktúrája. A haderőnemek és az önálló fegyvernemek rendszerét átalakították, ennek egyik legfontosabb lépéseként létrehozta egy új, magas technológiai színvonalat képviselő önálló fegyvernemet. 2011. december 1-jei hatállyal a légvédelmi rakétacsapatok, az űrcsapatok – beleértve a pleszecki űrrepülőteret – a rakétavédelmi erők, valamint a rakétavédelmi korai előrejelző és riasztó rendszer – beleértve a radarállomásokat – összevonásával, önálló fegyvernemként megalakították a lég- és űrvédelmi csapatokat.⁹⁸

A személyi állomány vonatkozásában a fentiekben túl valószínűleg a legnagyobb változást az jelentette, hogy a katonai szolgálat jelentős mértékben humánusabb jelleget öltött: a korábbi két évről egy évre csökkentették a sorkatonai szolgálat időtartamát, az állomány a szolgálat részét képező kiképzési feladatokhoz nem közvetlenül kapcsolódó, külső vállalkozások által elvégezhető feladatok helyett a valódi feladatokkal foglalkozhatott, a csapatoknál javult a fegyelmi helyzet, így a fiatalabb sorállományú katonákkal szemben korábban mindennapi rutinnak számító „gyedovscsina”, azaz megfélemlítés és bántalmazás jelensége is visszaszorult.⁹⁹

⁹⁷ Dmitrij Medvegyev beszédének teljes szövege letölthető az orosz jogszabálygyűjteményt tartalmazó internetes oldalról: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_123798/ 2011.12.22., letöltés időpontja: 2017.09.16.

⁹⁸ U.o. és „Смена караула: после ухода Сердюкова ждут нового главу Генштаба” (Őrségváltás: Szergyukov távozása után várják a vezérkar új főnökét), 2012.11.06., <https://ria.ru/politics/20121106/909791335.html>, letöltés időpontja: 2012.11.07.

⁹⁹ NYIKANOROV, Szergej: „Реформа армии, которая не останавливается” / A haderő reformja, amely nem áll meg, Nyezaviszimaja Gazeta, 2012.12.16., http://www.ng.ru/economics/2012-12-26/4_reform.html, letöltés időpontja: 2014.11.07.

Vitathatatlan, hogy a Szergyukov–Makarov vezetői kettős számos hibát követett el tevékenysége során, de az általuk megindított reform jelentette a valós változások kezdetét az újkori Oroszország hadereje számára. Nagy valószínűséggel az orosz vezetés is tudatában volt annak, hogy a megkezdett haderőreform végigvitele elengedhetetlen, ezért az újonnan kinevezett tárcavezető és vezérkari főnök felé megfogalmazott feladatszabásban elrendelte annak folytatását, a haderő további szervezeti és vezetés-irányítási átalakítását, az átfegyverzés végrehajtását.¹⁰⁰ A Sojgu–Geraszimov vezetés feladatul kapta a védelmi tárca és a hadiipari vállalatok közötti nézetletérések elsimítását, valamint a védelmi tárca korábbi érában kinevezett vezetői és a katonai vezetők közötti kapcsolatok megfelelő rendezését, ennek érdekében pedig a szükséges személyi változtatások megtételét – gyakorlatilag 2012 végére a minisztérium szinte teljes vezetése lecserélődött.

Vlagyimir Putyin államfő az orosz védelmi minisztérium 2013. február 27-én kibővített kollégiumi ülésén éves értékelő és feladatszabó értekezlet tartott¹⁰¹, amelynek keretében értékelte a védelmi tárca és a haderőreform eredményeit továbbá összefoglalta az orosz politikai és katonai vezetés által meghatározott irányvonalakat, valamint a haderőreform helyzetét és célkitűzéseit. Putyin emlékeztetett a haderőreform kezdete óta eltelt időszakban végrehajtott jelentős változásokra, köztük a szerkezeti átalakításokra, az új vezetési-irányítási rendszer kialakítására, a kiképzési rendszer hatékonyságának fokozására, a haditengerészet és a hadászati légi erő állandó jelenlétének biztosítására a világ stratégiai fontosságú térségeiben, az átfegyverzés megindítására és a katonai infrastruktúra megújítására, továbbá az aktív és a nyugállományú katonák illetményének és ellátásának teljes körű rendezésére. Az államfő beszédében elismeréssel említette meg, hogy a minisztérium vezetésében történt személycseréket követően az új vezetők, Szergej Sojgu hadseregtábornok, védelmi miniszter és Valerij Geraszimov hadseregtábornok, vezérkari főnök aktív szerepet vállaltak a haderőreform folytatásában. Vlagyimir Putyin bejelentette, hogy pontosítások és korrekciók lehetségesek a haderőreform területén, emlékeztette azonban a minisztérium vezetői állományát, hogy a haderő megújításával

¹⁰⁰ „Сергей Шойгу назначен Министром обороны Российской Федерации” / Szergej Sojgut kinevezték az Oroszországi Föderáció védelmi miniszterévé, 2012.11.06., <http://en.kremlin.ru/events/president/news/16755>, <http://kremlin.ru/events/president/news/16755>, letöltés időpontja: 2012.11.06.

¹⁰¹ „Расширенное заседание коллегии Министерства обороны России” / Oroszország Védelmi Minisztériuma kibővített kollégiumi ülése (2012. évről), 2013.02.27., <http://www.kremlin.ru/catalog/keywords/91/events/17588>, letöltés időpontja: 2013.02.27.

kapcsolatban a stratégiai cél változatlan maradt: korszerű, mobil, jól felfegyverzett és ellátott haderő létrehozása, amely képes haladéktalanul és megfelelő módon reagálni bármilyen potenciális biztonsági fenyegetésre, továbbá képes megvédeni Oroszországot, annak állampolgárait és szövetségeseit.

Miért Szergej Sojgut¹⁰² nevezte ki védelmi miniszterré az államfő? Vlagyimir Putyin harmadik elnöki ciklusát megelőzően, már a 2011. évi parlamenti választások idején feszült volt a belpolitikai helyzet, az ellenzék több tömegdemonstrációt is szervezett. Putyinnak nem volt szüksége olyan kormánytagokra, akik nem rendelkeztek sem a választópolgárok, sem pedig az általuk képviselt hivatás/intézmény személyi állományának támogatásával. Márpedig Szergyukov folyamatosan a támadások keresztüzében állt a következetesen lefolytatott, számos katonai vezető részéről éles kritikával illetett haderőreform, továbbá az általa képviselt vezetői viselkedésmód, a védelmi tárcanál véghez vitt személycserék, később pedig a pénzügyi visszaélések miatt. Vlagyimir Putyinnak olyan vezetőre volt szüksége a védelmi tárca élén, akiben megbízhatott, aki felette állt a korrupció gyanújának, aki képes lehetett visszaszerezni a katonák és a lakosság bizalmát. Szergej Sojgu pedig nagyon népszerű politikus volt, emellett óriási szakmai és

¹⁰² Szergej Kozsugetovics Sojgu 1955. május 21-én született Csadan településen a Tuva Autonóm Köztársaságban. 1972. és 1977. között elvégezte a Krasnojarszki Műszaki Egyetemet és építőmérnöki diplomát szerzett. Az építőiparban helyezkedett el, 1985-ig építőipari vállalatoknál dolgozott beosztott mérnökként, művezetőként, építésvezetőként, majd főépítésvezetőként, főmérnökként, később pedig igazgatóhelyettesként. 1985. és 1988. között szibériai építőipari vállalatokat vezetett. 1988-ban pártvonalon folytatta pályafutását, a Kommunista Párt helyi szervezetének másodtitkára volt, majd a krasnojarszki területi pártszervezet ellenőre. 1990–1991-ben az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság építészeti és építőipari állami bizottságának elnökhelyettese volt Moszkvában. 1991-ben kinevezték a Rendkívüli Helyzetek Minisztériuma elődszervezete, azaz a katasztrófaelhárító mentőosztagok törzsének vezetőjévé, az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság rendkívüli helyzetekért felelős állami bizottságának elnökévé. 1991 novemberében Sojgu vezetésével alakult meg az Oroszországi Föderáció polgári védelmi, valamint rendkívüli helyzetek kezelésével és természeti katasztrófák következményeinek felszámolásával kapcsolatos ügyekért felelős állami bizottsága, amely 1994-ben minisztériummá alakult át. Szergej Sojgu 2012 májusáig ezt a tárcát vezette. Az államfő 2012. május 11-én kinevezte Moszkva megye kormányzójává. 2012. november 6. óta az Oroszországi Föderáció védelmi minisztere. Sojgu az 1990-es évek elején részt vett a kaukázusi fegyveres konfliktusok rendezési folyamatában Észak- és Dél-Oszétiában, Abháziában és Ingusföldön. Az államfő Sojgunak 1999-ben az Oroszországi Föderáció hőse címet, 2003-ban pedig hadseregtábornoki katonai rendfokozatot adományozott.

Megjegyzés: az életrajzi adatok az orosz védelmi minisztérium honlapjáról: <http://structure.mil.ru/management/minister.htm>, továbbá: <https://lenta.ru/lib/14159636/>, https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%BE%D0%B9%D0%B3%D1%83_%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D0%B9_%D0%9A%D1%83%D0%B6%D1%83%D0%B3%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87, letöltés időpontja: 2012.11.27.

vezetői tapasztalattal rendelkezett.^{103 104}; Szergej Sojgu politikusként 1991 augusztusában, majd az 1996-os elnökválasztási kampányban aktívan támogatta Borisz Jelcint. Az 1999-es parlamenti és a 2000-es elnökválasztás során meghatározó szerepe volt az általa alapított „Egység” elnevezésű mozgalomnak, amely elősegítette Vlagyimir Putyin győzelmét. 2001-ben Sojgu a részben az Egység mozgalomból megalakult Egységes Oroszország párt társelnöke lett, 2003-ban a parlamenti választásokon a pártlista második helyén szerepelt, 2007-ben és 2011-ben is parlamenti mandátumot szerzett (ezekről lemondott). Sojgu a lakosság körében az általa vezetett, az Oroszországi Föderáció polgári védelmi, rendkívüli helyzetek kezelése és természeti katasztrófák következményeinek felszámolása ügyeiben illetékes minisztérium (rövid megnevezése Rendkívüli Helyzetek Minisztériuma) tevékenysége révén nagy szimpátiára tett szert, az általa vezetett intézmény sokkal kevesebb kritikát és támadást kapott a sajtó részéről is, mint a védelmi és a belügyi tárca. Szergej Sojgu, aki két évtizeden át vezette a Rendkívüli Helyzetek Minisztériumát, tagja volt az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsának, ismertséggel és elismertséggel rendelkezett az orosz hatalmi elit és a lakosság részéről egyaránt, ideális választásnak ígérkezett az államfő számára.

A vezérkar élére is új vezető került, az Anatolij Szergyukov minisztersége alatt vezérkari főnöki beosztást beöltő Nyikolaj Makarov hadseregtábornok helyett Szergej Sojgu hadseregtábornok, védelmi miniszter javaslatára az államfő 2012. november 9-ei hatállyal kinevezte Geraszimov vezérezredest a vezérkar főnökévé, a védelmi miniszter első helyettesévé. A vonatkozó jogszabályok alapján Putyin elnök 2012. november 13-ai hatállyal törölte a Nemzetbiztonsági Tanács tagjainak sorából Nyikolaj Makarov hadseregtábornokot és helyére kinevezte Valerij Geraszimov vezérezredest¹⁰⁵.

¹⁰³ „Что кроется за отставкой Сердюкова?” / Mi rejtőzik Szergyukov menesztése mögött?, 2012.11.06., http://www.bbc.com/russian/russia/2012/11/121106_serdyukov_dismissal, letöltés időpontja: 2017.08.25.

¹⁰⁴ „Шойгу назначен министром обороны вместо Сердюкова” / Sojgut kinevezték védelmi miniszterré Szergyukov helyett, 2012.11.06., http://www.bbc.com/russian/russia/2012/11/121106_shiogu_minister_defence, letöltés időpontja: 2017.08.25.

¹⁰⁵ Valerij Vasziljevics Geraszimov 1955. szeptember 8-án született Kazanyban. Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői Vezérkarának főnöke, a védelmi miniszter első helyettese, Oroszország Biztonsági Tanácsának tagja, 2013 februárjától hadseregtábornok, 2016-ban az államfő az Oroszországi Föderáció hőse kitüntetésben részesítette. Munkáscsaládból származik. 1973-ban kiváló eredménnyel végzett a kazanyi „Szuovorov” katonai középiskolában. 1973–1977 között Kazanyban a harckocsizók parancsnoki főiskoláján tanult, amelyet aranyéremmel fejezett be. 1984–1987 között

A haderő élén végrehajtott személycserék változásokat eredményeztek a védelmi tárcanál, valamint a haderőben. Ami nem változott, az a politikai és a katonai vezetés egységes kiállása és elkötelezettsége a haderőreform folytatása mellett. Felismerték, hogy szükségszerű a haderő átalakítása, átszervezése és átfegyverzése a meghatározott – a változatlanul érvényes – cél elérése, azaz egy mobil, jól kiképzett, jól felszerelt haderő létrehozása érdekében. Az új katonai vezetés, azaz Szergej Sojgu hadseregtábornok, védelmi miniszter és Valerij Geraszimov hadseregtábornok, vezérkari főnök Vlagyimir Putyin feladatszabásának megfelelően a pontosítások és korrekciók érdekében több változtatást is végrehajtottak a haderő vezetése-irányítása tekintetében: szükségesnek ítélték meg a haderő állapotának és harcképességének, vagyis a haderőreform addigi eredményeinek ellenőrzését, valamint intézkedéseket tettek további változtatások, fejlesztések érdekében. Ilyen új vezetés-irányítási-ellenőrzési módszernek tekinthetjük a 2013 óta rendszeressé tett, az egyes katonai körzetekre, valamint az önálló fegyvernemekre elrendelt azonnali mozgósítási-harckészültségi gyakorlatokat, valamint az éleslövészettel egybekötött hadműveleti-harcászati gyakorlatokat. Az ezekből levont tapasztalatok később további változtatásokat generáltak az orosz haderő adminisztratív felépítésében és ellátási rendszerében, az egyes haderőnemek szervezeti stuktúrájában. Az átfegyverzés tekintetében alapvető változás következett

Moszkvában, a páncélos csapatok Malinovszkij marsallról elnevezett akadémiáján folytatta katonai tanulmányait. Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői Vezérkari Akadémiáját 1997-ben végezte el. Katonai szolgálata alatt volt szakasz-, századparancsnok, illetve zászlóalj törzsfőnök az Északi Hadseregcsoport (Lengyelország) 90. gárda harckocsihadosztály 80. harckocsiezredében, majd 1977–1984 között a Távolségi Katonai Körzet alakulatainál. 1987–1993 között harckocsiezred-törzsfőnöki, parancsnokhelyettesi beosztásban, majd 1993–1995 között gépesített lövészadosztály-parancsnoki beosztásban szolgált a Balti Katonai Körzetben és az Észak-nyugati Hadseregcsoportnál. 1994-ben Geraszimov irányította a parancsnoksága alá tartozó gépesített lövészadosztály áttelepítését a Baltikumból a Moszkvai Katonai Körzetbe. 1997-ben kinevezték a Moszkvai Katonai Körzethez, az 1. harckocsihadsereg parancsnoka első helyettesének. 1998-tól az Észak-kaukázusi Katonai Körzetben az 58. összefegyvernemi hadsereg (Vlagyikavkaz) parancsnokhelyettese, törzsfőnöke, majd 2001-től parancsnoka volt. 2003-ban áthelyezték a Távolségi Katonai Körzetbe, ahol a katonai körzet törzsfőnökeként szolgált. 2005–2006-ban a védelmi minisztériumban a kiképzési főcsoportfőnökséget vezette. Az államfő 2006 decemberében az Észak-kaukázusi Katonai Körzet törzsfőnökévé, 2007 decemberében a Leningrádi Katonai Körzet parancsnokává, majd 2009 februárjában a Moszkvai Katonai Körzet parancsnokává nevezte ki. 2010 decemberétől 2012 áprilisáig vezérkarifőnök-helyettesként, majd vezérkari főnöki kinevezéséig a Központi Katonai Körzet (Jekatyerinburg) parancsnokaként szolgált.

Megjegyzés: az életrajzi adatok az orosz védelmi minisztérium honlapjáról: http://structure.mil.ru/management/info.htm?id=11113936@SD_Employee, továbbá: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B2.%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B9_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87, https://en.wikipedia.org/wiki/Valery_Gerasimov, letöltés időpontja: 2017.01.09.

be. Míg korábban a Szergyukov–Makarov kettős a korszerű haditechnikai eszközök mihamarabbi beszerzése, a csapatok minél gyorsabb átfegyverzése érdekében a külföldi beszerzéseket szorgalmazta, az új vezetés ezzel ellentétben a haderő átfegyverzéséhez az orosz hadiipari komplexum vállalataival megújított együttműködés keretében látott hozzá. Sojgu és Geraszimov célul tűzte ki a szükséges feltételek létrehozását ahhoz, hogy az orosz hadiipari komplexum vállalatai képesek legyenek új haditechnikai eszközök kifejlesztésére és legyártására. A védelmi tárca új vezetése elvárta a hadiipari vállalatoktól, hogy azok teljesíteni tudják a haderő minőségi és mennyiségi elvárásait, ennek érdekében pedig a gyártókat hosszú távú szerződésekkel biztosította a megrendelésekről, támogatási programokat indított számukra a megfelelő technológiai és munkaerő-fejlesztésekre. A valóban új fejlesztésű eszközök sorozatgyártásának beindítása és hadrendbe állítása előtt pedig a meglévő eszközök korszerűsített változatainak beszerzését tartották célszerűnek.

Szergej Sojgu hadseregtábornok, védelmi miniszter és Valerij Geraszimov hadseregtábornok, vezérkari főnök a védelmi tárca működésén is változtatott: a korábbi polgári vezetők részéről gyakorlatilag negligált katonai szemléletet újból meghonosították, új alapokra helyezték a haderő vezetői állományával történő együttműködést. A Sojgu–Geraszimov kettős tevékenysége, annak eddigi eredményei arra utalnak, hogy átgondoltan, megfontoltan, a politikai és a katonai vezetőkkel egyeztetve, az állam biztonság- és katonapolitikai céljaival összhangban viszik végig, hajtják végre a meghatározott feladatokat. Az új katonai vezetés kapcsán fontos hangsúlyozni, hogy mind személyükben, mind pedig döntéseikben és tevékenységükben a politikai vezetés mellett – ellentétben a korábbi vezetőkkel – a haderő részéről is teljes elismerést és támogatást élveznek.

6. Az orosz haderő aktuális szervezete 2010-ben

A haderőreform részeként 2010-ben új szervezeti struktúrát vezettek be: 2010. szeptember 1-jével megalakult a Nyugati Katonai Körzet a korábbi Moszkvai és Leningrádi Katonai Körzet összevonásával.¹⁰⁶ 2010. szeptember 20-án az államfő

¹⁰⁶ Orosz elnöki honlap 2010.09.21., <http://en.kremlin.ru/events/president/news/page/447>, letöltés időpontja 2017.11.18.

további átalakításról rendelkezett, amelynek értelmében átalakult Oroszország katonai igazgatási rendszere.¹⁰⁷

Az új elvek alapján megalakított, összhaderőnemi csoportosításokat képező négy új katonai körzet a korábbiaknál jóval összetettebb erőstruktúrával rendelkezett. Az egyes katonai körzetek az újonnan megalakított körzetközpontok, összhaderőnemi hadászati parancsnokságok alárendeltségébe kerültek. Mit jelentett ez a gyakorlatban?

„A katonai körzet békeidőben továbbra is a legnagyobb katonai szervezeti egység marad [...]. Az összhaderőnemi hadászati parancsnokságok – amelyek földrajzilag teljesen egybeesnek a katonai körzetekkel – alárendeltségébe tartozik valamennyi katonai alakulat, így haditengerészeti erők, a légierő és a légvédelmi erők, kivéve a hadászati rakétacsapatokat és az űrvédelmi csapatokat. A légideszantcsapatok, a nagy hatótávolságú és a szállító légierő változatlanul a légierő főparancsnokának közvetlen irányítása alatt maradnak.”¹⁰⁸

2010 decemberére tehát katonai igazgatási szempontból tehát az ország négy – Nyugati, Déli, Keleti és Központi – katonai körzetre tagozódott. A haderő három haderőnemből (szárazföldi csapatok, légierő és légvédelem, haditengerészet) és három önálló fegyvernemből (hadászati rakétacsapatok, űrcsapatok, légideszantcsapatok) állt.

3. számú ábra: Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek felépítése a 2010. évi átszervezéskor

Haderőnemek	Önálló fegyvernemek
Szárazföldi csapatok	Hadászati rakétacsapatok
Légierő és légvédelem	Űrcsapatok
Haditengerészet	Légideszantcsapatok

¹⁰⁷ Megjegyzés: az öt, majd pedig a négy katonai körzet megalakításáról szóló rendelet elérhető az orosz elnöki honlapon: Oroszországi Föderáció 1144. sz. (2010.09.20.) elnökének rendelete, 2010.09.20., <http://www.kremlin.ru/acts/bank/31761>, letöltés időpontja 2017.11.18.

¹⁰⁸ Tóth István mk. ezredes „Az orosz hadiipar átalakulása 1992-től napjainkig, fejlődésének várható tendenciái 2020-ig, és ezek eredményeinek lehetséges hasznosítása a Magyar Honvédség haditechnikai fejlesztésében” Doktori (PhD) értekezés 2011., 42. oldal

Katonai körzetek – Összhaderőnemi hadászati parancsnokságok	Parancsnokágok
Nyugati Katonai Körzet a Leningrádi Katonai Körzet és a Moszkvai Katonai Körzet, továbbá a Balti Flotta és az Északi Flotta összevonásával	Szentpétervár
Déli Katonai Körzet az Észak- Kaukázusi Katonai Körzet, a Fekete-tengeri Flotta és a Kaszpi-tengeri Flottilla összevonásával	Rosztov-na-Donu
Központi Katonai Körzet a Volga-Uráli Katonai Körzet és a Szibériai Katonai Körzet nyugati részének összevonásával	Jekatyerinburg
Keleti Katonai Körzet a Volga-Uráli Katonai Körzet, a Szibériai Katonai Körzet keleti részének és a Csendes-óceáni Flotta összevonásával	Habarovszk

A táblázatokat az értekezés szerzője szerkesztette a 2010. évi 1144. számú (2010.09.20.) elnöki rendelet és interneten elérhető további források¹⁰⁹ alapján

7. Részkövetkeztetések

A második évezred első évtizedében az orosz vezetés új igénnyel lépett fel a nemzetközi szintéren. Ennek első és azóta is az egyik legmarkánsabb megnyilvánulási formája a 2007. évi müncheni biztonságpolitikai fórumon Vlagyimir Putyin beszéde volt. Putyin második elnöki ciklusa utolsó évéhez érkezve egy olyan ország, olyan nagyhatalom vezetőjeként vett részt a rendezvényen, amely az ő elnöksége alatt rendezte a belpolitikai viszonyokat, a szénhidrogének exportjából pedig gazdaságilag megerősödött, pénzügyi stabilitást ért el, jelentős nemzetközi valuta- és aranytartalékot halmozott föl (2007 februárjában ennek értéke 314,534 millió USD volt, azóta jelentős hullámozást követően jelenleg emelkedő

¹⁰⁹ *Megjegyzés:* további források az egyes körzetek összetételéről:
https://wikivisually.com/wiki/Template:Military_Districts_of_the_Russian_Federation, letöltés időpontja: 2017.12.02.,
<http://fb.ru/article/171789/voennyie-okruga-rossii-sostav-voennyih-okrugov-rossii>, 2015.03.02., letöltés időpontja: 2017.12.02.,
<https://ria.ru/infografika/20100921/277774861.html?sa=X&ved=0ahUKEwjMz5ntiMTQAhWBiiwKHRD7ADEQ9QEIDjAA> 2010.09.21., letöltés időpontja: 2017.12.02.,
<http://megabook.ru/article/%D0%92%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9%20%D0%BE%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B3>, letöltés időpontja: 2017.12.02.

tendenciát mutat, 2018 januárjának végére 447,735 millió USD-re emelkedett¹¹⁰). Ezen tények birtokában az orosz államfő éles kritikával illette a hidegháborút követően kialakult egypólusú világrendet, abban az Amerikai Egyesült Államok szerepét, amely átlépte saját határait politikai, gazdasági és humanitárius téren egyaránt. Az orosz államfő bejelentette, hogy a mai világ számára nem elfogadható és nem megvalósítható az egypólusú világrend. A világ új gazdasági hatalmi központjai elkerülhetetlenül politikai befolyássá változtatják majd át gazdasági potenciáljukat, ez pedig megerősíti majd a kialakuló többpólusú világrendet. Nehezményezte a NATO erőinek közelítését az orosz határokhoz, a CFE-szerződés be nem tartását, továbbá azt is, hogy megindult az EBESZ egy ország/országcsoport külpolitikai érdekérvényesítési eszközévé degradálása. Bejelentette, hogy a katonai erő alkalmazása csakis az ENSZ Alapokmányával összhangban történhet.¹¹¹ Azért tartom fontosnak kiemelni az orosz államfő beszédéből ezeket a gondolatokat, mert azok visszaköszönnek az elmúlt évtizedben hatályba lépett orosz stratégiai dokumentumokban.

Az ezredfordulót követő első évtizedre jellemző biztonsági felfogás és katonai gondolkodás az új biztonságpolitikai helyzetnek, valamint biztonsági kihívásoknak megfelelően kidolgozott új stratégiai dokumentumokban került összegzésre.

A 2009. évi Nemzeti Biztonsági Stratégia megerősíti, hogy az orosz vezetés az ENSZ, az ENSZ BT szerepét tekinti meghatározónak a nemzetközi kapcsolatok rendszerében. Deklarálták, hogy a kialakuló új, többpólusú világrendben Oroszországnak meghatározó, a nemzeti és szövetségesi (FÁK tagországai) érdekeinek érvényesítésére képes szereplővé kell válnia.

A 2010-ben hatályba lépett Katonai Doktrína Oroszországot a FÁK és a KBSZSZ politikai–gazdasági–katonai szövetségek vezetőjeként jeleníti meg. legfontosabb külső katonai veszélyként a NATO erőpotenciáljának növelését, katonai infrastruktúrájának orosz államhatárokhoz közelítését, az amerikai – bár nem nevesíti a dokumentum – rakétavédelmi rendszer elemeinek európai telepítését, egyes országok és/vagy térségek destabilizálása, belügyekbe történő beavatkozást,

¹¹⁰ http://www.cbr.ru/eng/hd_base/mrrf/mrrf_m/, letöltés időpontja: 2018.02.18.

¹¹¹ Putyin beszéde elérhető az elnöki honlapon: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034> 2007.02.10., letöltés időpontja: 2017.12.02.

Oroszország határai mentén a nemzetközi jog megsértésével katonai erő alkalmazását és fegyveres konfliktusok kiújulását, kialakulását tekinti, ugyanakkor a NATO az orosz katonai vezetés szerint Oroszországra 2010-ben közvetlen katonai veszélyt nem jelentett.

Ami jelen értekezés szempontjából különösen fontos tartalmi eleme a dokumentumnak az az, hogy rögzítette azokat a tényezőket, amelyek a modern katonai konfliktusok főbb jellemzői és ezért az orosz katonai vezetés megkülönböztetett jelentőséget tulajdonított nekik. Már akkor úgy értékelték, hogy a katonai és a nem katonai képességek integrált alkalmazásával kell számolni, a nukleáris fegyverek mellett az új fizikai elveken alapuló, a nukleáris fegyverekkel összemérhető hatóerejű fegyverek kerülhetnek alkalmazásra, megnőtt az információs hadviselés szerepe. Már 2010-ben is úgy ítélték meg, hogy napjaink katonai konfliktusait nem lehet előre jelezni, ráadásul azokat nem feltétlenül katonai, hanem összetett, katonapolitikai, gazdasági, stratégiai eszközökkel és céllal vívják.

A 2010. évi doktrína egy új orosz védelmi politika kialakulását tükrözte, a megújulás mellett azonban magában foglalta azt az állandóságot is, hogy az orosz állami és katonai vezetés elkötelezett a haderő védelmi képességeinek további fejlesztése, az ország és szövetségesei nemzeti biztonságának garantálása, továbbá az orosz nemzeti (politikai, biztonsági, gazdasági, katonai) érdekek védelme és érvényesülésük biztosítása mellett. Deklarálták továbbá azt is, hogy Oroszország a nemzeti és szövetségesei érdekeinek védelme érdekében kész alkalmazni a rendelkezésére álló politikai, diplomáciai, jogi, gazdasági, katonai és más eszközöket.

A stratégiai dokumentumokban deklarált elgondolások és irányelvek, valamint az azok megvalósítására tett erőfeszítések, a megkezdett haderőreform mind a kezdetét jelentették annak a folyamatnak, amelynek keretében megkezdődött az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői, az orosz haderő valódi átalakítása. A reformok és átalakítások megnyitották azt az utat, amelyen végig haladva az orosz haderő új képességekre tehet szert. Az új struktúrájú, új szervezetű, új vezetési rendben működő orosz haderő, megújuló parancsnoki gárdájával, korszerűbb fegyverzettel és haditechnikával, új műveleti elvek és eljárások hazai és nemzetközi gyakorlatok során történt begyakorlásával – a korábbi, főként létszámleépítésre

szorító reformoktól eltérően – már valóban egy új haderő létrejöttének és egy újfajta katonai gondolkodás kezdeti időszakát jelentették.

IV. AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ KATONAI VEZETÉSÉNEK ÚJ STRATÉGIÁJA A 21. SZÁZAD ELEJÉN: AZ INDIREKT HADVISELÉS

1. A geopolitikai helyzet és a biztonságpolitikai környezet értékelése

A 21. század második évtizedére a világban kialakult globális biztonságpolitikai helyzetet így jellemzi írásában Bernek Ágnes geopolitikai szakértő (Bernek, 2014., pp. 20-21.): *„A világ egyelőre még a hidegháborús asszociációkkal szakítani nem tud. Mintha ez a 2014. év egy újabb hidegháborút idéző időszak kezdetét hozná. Ahol egyre élesebb a Nyugat (az euro-atlanti erőter) és a Kelet (Oroszország) szembenállása, ahol a még magát egyértelműen vezető hatalmi pozícióban gondoló Nyugat Oroszországgal szemben újabb és újabb gazdasági szankciókat hoz és a kelet-közép-európai térségünkben – amely így geopolitikai értelemben újra ütközőzóna – a NATO katonai erőinek növelését és megerősítését tervezi. Ugyanakkor a Nyugat meglepődve veszi tudomásul, hogy Oroszország is képes ellenlépéseket tenni, s az orosz nemzeti öntudat, az orosz állam függetlenségének és önálló geopolitikai stratégiájának deklarálása sokkal erősebb, mint néhány éve volt.”*¹¹²

Az évtizedforduló körüli időszak fordulópontot jelentett az orosz–NATO és az orosz–amerikai kapcsolatokban azt követően, hogy a Nyugat elfordult Oroszországtól a 2008. évi grúziai ötnapos fegyveres konfliktusban betöltött szerepe, majd a grúziai háborút követően a korábban szakadár, azaz de facto független országként működő Dél-Oszétia és Abházia független államként történő elismerése miatt. Barack Obama amerikai elnök beiktatásával (2009) javulás következett be Oroszország és a NATO kapcsolataiban, a felek pozitívan értékelték a NATO–Oroszország Tanács működését, amelynek keretében lehetőséget láttak a nemzetközi biztonsági kihívásokra adandó válaszok közös kidolgozására, a közös fellépésre, különösen a szélsőséges vallási csoportok, nemzetközi terrorszervezetek, valamint a proliferáció elleni küzdelem területén. Oroszország a Szövetséggel kialakított katonai

¹¹² BERNEK Ágnes: *21. századi geopolitikai stratégiák: Az ortodox geopolitika újjászületése és az egyre fokozódó biztonsági kockázatok*, <http://uni-nke.hu/kutatas/egyetemi-folyoiratok/nemzetbiztonsagi-szemle/korabbi-szamaink/2014-3-szam> pp. 20-21. letöltés időpontja: 2015.06.23.

együttműködés területén a mindkét felet érintő fenyegetések azonosítását, valamint az új típusú kihívások elleni közös fellépést tekintette a legfontosabbnak. A konkrét együttműködésre példaként szolgálhat a NATO afganisztáni missziójához biztosított orosz hozzájárulás: Oroszországon áthaladó utánpótlási útvonal, valamint a pénzügyi alap biztosítása az orosz gyártmányú helikopterek beszerzéséhez az afgán haderő számára. Az orosz–amerikai kapcsolatokat az „újraindítás” (reset) határozta meg ebben az időszakban. Az Obama amerikai elnök által meghirdetett külpolitikai stratégia lényege abban rejlett, hogy az amerikai elnök felismerte annak tarthatatlanságát és a világ biztonságára nézve veszélyes voltát, hogy a két meghatározó hatalom nem képes jelentős kérdésekben együttműködni, ezért változtatni akart a kialakult helyzeten: a kapcsolatok javítása érdekében olyan témakörökben indították meg az együttműködést, amelyekben az Amerikai Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció érdekei találkoztak egymással, például a nemzetközi terrorizmus, leszerelés és fegyverzetkorlátozás, iráni és észak-koreai atomprogram. A kétoldalú kapcsolatok és a globális biztonság szempontjából legfontosabb lépés a hadászati (nukleáris) támadófegyverek csökkentéséről szóló Új START¹¹³ szerződés volt, amelyet 2010. április 10-én írt alá Barack Obama amerikai és Dmitrij Medvegyev akkori orosz államfő. A megállapodás jelentősége egyrészt magában a megegyezés elérésében rejlik, mivel az előző – START I – szerződés 2009 decemberében lejárt, másrészt a fegyverek számának további jelentős csökkentésében: a szerződés hét éve alatt a felek 1550-re csökkentik a hadászati nukleáris töltettel szerelt telepített robbanófejek számát, 700-ra csökkentik a telepített hordozóeszközök számát, valamint 800-ra a telepített és nem telepített hordozóeszközök számának összmenységét.¹¹⁴

Az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek európai telepítéséről azonban nem tudtak a felek megállapodni – az orosz vezetés egy közös, felelősségi területi alapon kialakított európai rakétavédelmi rendszer létrehozását tartotta célszerűnek, illetve az Új START szerződésben is garanciát kért az amerikai vezetéstől arra vonatkozóan, hogy az Európába telepítendő rakétavédelmi rendszer nem irányul Oroszország ellen.

¹¹³ BBC NEWS „US and Russian leaders hail nuclear treaty”, 2010.04.08., <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8607985.stm>, letöltés időpontja: 2017.12.18.

¹¹⁴ A szerződés szövege és rövid ismertetője elérhető az amerikai külügyi honlapon: <https://www.state.gov/documents/organization/140035.pdf>, <https://www.state.gov/t/avc/newstart/index.htm>, letöltés időpontja: 2017.12.18.

Oroszország NATO-val és EU-val szembeni politikájában folyamatosan felfedhető azon orosz törekvés, hogy – kétoldalú alapon erősítve kapcsolatait az egyes tagországokkal – megossza a szervezeteket. 2011-ben Putyin akkori miniszterelnök 2012. évi elnökválasztási programjának részeként – az Izvesztyija napilapban megjelentetett írásában¹¹⁵ – javaslatot tett egy új szövetség, egy politikai-gazdasági térség, az Eurázsiai Unió¹¹⁶ létrehozására, amely megítélése szerint új korszakot jelenthet a Független Államok Közösségéhez tartozó országok kapcsolatrendszerében, továbbá az újonnan létrehozásra tervezett szervezet alternatívát kínálhat a közép- és kelet-európai országoknak az euroatlanti struktúrákkal szemben – tesztelve egyúttal a NATO és az EU kohézióját. Tetten érhető továbbá az a putyini szándék is, hogy az egykori Szovjetunió utáni „nosztalgia” jegyében – az Orosz–Fehérorosz Államszövetség, a Független Államok Közössége, a KBSZSZ, illetve részben a Sanghaji Együtműködési Szervezet mellett – újabb integrációs szervezetet hozzanak létre az utódállamok.

Putyin elgondolása a politikai, gazdasági és kulturális egységről nem valósulhatott meg, az alapító, majd csatlakozó tagországok azonban egyetértettek az Eurázsiai Gazdasági Unió alapelveivel.

A nagy fordulópontot az integrációs törekvésekben és a szövetségi rendszer megszilárdításában éppen Ukrajna jelentette. Ukrajna Viktor Janukovics akkori államfő szerint 2013 augusztusában még megfigyelőként kívánt részt venni az Eurázsiai Gazdasági Unió munkájában.¹¹⁷ Később azonban Janukovics nem tudott döntést hozni abban a kérdésben, hogy az Eurázsiai Gazdasági Unióhoz¹¹⁸ csatlakozzon az ország vagy az EU-integráció felé vezető társulási megállapodás érdekében folytatott tárgyalásokat vigye tovább – nagy valószínűséggel az orosz vezetés nyomására utóbbi felmondása mellett döntött.¹¹⁹ Az ukrán lakosság azonban

¹¹⁵ PUTYIN, Vlagyimir: „Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня” (Új integrációs projekt Eurázsia számára – a jövő, amely ma születik), Izvesztyija 2011.10.03., <https://iz.ru/news/502761>, letöltés időpontja: 2017.12.18.

¹¹⁶ Megjegyzés: a 2015-ben az Orosz–fehérorosz–kazah Vámunió alapjain létrehozott szervezet jelenlegi tagjai: Oroszország, Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Örményország.

¹¹⁷ Ukraine seeking observer status in Eurasian Economic Union – Yanukovich, <http://en.interfax.com.ua/news/general/182869.html>, 2013.12.19., letöltés időpontja: 2017.12.18.

¹¹⁸ Introducing the Eurasian Economic Union, Where three is a crowd, The Economist, <https://www.economist.com/blogs/banyan/2014/05/introducing-eurasian-economic-union>, 2014.05.30., letöltés időpontja: 2017.12.18.

¹¹⁹ TRAYNOR, Ian – GRYTSENKO, Oksana: „Ukraine suspends talks on EU trade pact as Putin wins tug of war”, 2013.11.21., <https://www.theguardian.com/world/2013/nov/21/ukraine-suspends-preparations-eu-trade-pact>, letöltés időpontja: 2017.12.18.

nem értett egyet az államfő „akaratával”, a következményeket pedig már ismerjük: 2013 november 21-től 2014 február 21-ig tüntetések Kijev főterén, a Majdanon, Viktor Janukovics államfő és az akkori hatalmi elit megdöntése, Oroszország beavatkozása, a Krím-félsziget annektálása, a mai napig tartó fegyveres konfliktus a kelet-ukrajnai szakadár köztársaságok területén.

A nemzetközi politikai téren egyre nagyobb befolyással rendelkező Oroszország folytatja a 2007 óta felvállalt asszertív magatartást, ennek jegyében a diplomáciai és a politikai konfrontációt is felvállalva képviseli nemzeti érdekeit a nemzetközi szinten. Az ország vezetői számára fontos feladat az orosz állampolgárok, továbbá az orosz származású, illetve oroszajkú lakosság érdekeinek, jogainak védelme külföldön, ami különösen a FÁK-tagállamok tekintetében nagy fontosságú. Ez az elv tiszteletre méltó, mindazonáltal lehetőséget biztosít az orosz vezetés számára, hogy éljen vele, adott esetben pedig visszaéljen vele: hivatkozási alapként használja fel egy ellenérdekelt féllel szemben (Izd. Grúzia, Ukrajna). Márpedig a Szovjetunió felbomlása, majd az Oroszországi Föderáció megalakulása sok tekintetben változást okozott, így a népesség, a lakosság területi eloszlásában is. Kemény László így vélekedett a Szovjetunió felbomlása és a Független Államok Közössége megalakulása közötti átmeneti időszakról (Kemény, 2017., p. 159.): *„A Szovjetunió felszámolásával a megmaradt Oroszország számára a „geográfiai” viszonyok katasztrofális változást jelentettek. A „perifériától” mindenképpen megszabadulni szándékozó „reformátorok” a „művik” – vagyis a 15 önálló ország – tényével szembesülve, döbrentek rá, hogy Oroszország területe az 1613-as határok közé zsugorodott. Békeidőben, egyetlen tollvonással közel 300 millióan veszítették el – a nemzetiségüktől függetlenül az egységes országhoz tartozásukat jelképező – szovjet állampolgárságukat; több mint 50 millió, magát orosznak tekintő, illetve orosz anyanyelvű ember került a hazáján kívülre, felbecsülhetetlen azoknak a különböző nemzetiségűeknek a száma, akik ebben a forgatagban nem találták az ország szerinti identitásukat.”*¹²⁰

¹²⁰ KEMÉNY László: *A Szovjetunióból a 21. század Oroszországáig*, Russica Pannonicana, Budapest, 2017, p. 159.

2. Az új szemléletű katonai gondolkodás, az elmélet megfogalmazása: Geraszimov „Doktrínája”

Az orosz haderő vezérkari főnöke, Valerij Geraszimov hadseregtábornok 2013 januárjában az orosz Hadtudományi Akadémia ülésén, majd 2013 februárjában az orosz parlament védelemért felelős bizottságainak¹²¹ szervezésében megrendezett „Oroszország katonai biztonsága: 21. század” című konferencia keretében ismertette álláspontját arról, hogy milyen kihívásokkal kell szembe néznie Oroszországnak a következő évtizedekben, milyen feladatok teljesítésére kell felkészíteni az orosz haderőt.¹²²

A nemzetközi közvélemény, a hadtudományi kutatók „Geraszimov-doktrínaként” említik a Valerij Geraszimov hadseregtábornok által az államok közötti konfliktusok kezelésére és megoldására kidolgozott modellt. A modell újszerűsége abban rejlik, hogy az orosz katonai vezetés felismerte és megfogalmazta, hogy a politikai vezetés által meghatározott célok elérésére a politikai, gazdasági, információs, humanitárius eszközök, valamint a reguláris haderő és az irreguláris fegyveres csoportok összehangolt alkalmazása szükséges – emellett pedig külön felhívta a figyelmet a konfliktuskezelésben a nem katonai eszközök jelentőségére. Geraszimov megfogalmazta azt is, hogy miként változtak meg a politikai célok elérése érdekében folytatott fegyveres küzdelem jellemzői, továbbá milyen kihívásokat jelentenek a modern fegyveres konfliktusok a haderő számára – a hagyományos hadviselés mellett milyen nem hagyományos jellegű feladatok állnak a haderő előtt. A Geraszimov hadseregtábornok által kidolgozott konfliktuskezelési modell, ahogy azt utólag már látjuk, elkerülte a magyar és a nyugati katonai szakértők figyelmét, csak annak első gyakorlati végrehajtását, azaz ukrajnai alkalmazását követően vették észre a hasonlóságot a „Geraszimov-doktrína” tézisei

¹²¹ *Megjegyzés:* Az orosz parlament alsóházának, a Duma Védelmi Bizottsága és a felsőház, a Föderációs Tanács Védelmi és Biztonsági Bizottsága.

¹²² GERASZIMOV, Valerij: *Основные тенденции развития форм и способов применения ВС, актуальные задачи военной науки по их совершенствованию / Főbb tendenciák a fegyveres erők alkalmazási formáinak és módjainak fejlesztésében, a hadtudomány aktuális feladatai ezek tökéletesítésében*), *megjegyzés:* az orosz vezérkarfőnök által kidolgozott modell vázlata és leírása megjelent az orosz hadtudományi folyóiratokban, pl. Vesztnyik – az orosz Hadtudományi Akadémia kiadványa, No.1. (42) 2013., <http://www.avnrf.ru/index.php/zhurnal-qvoennyj-vestnikq/arkhiv-номерov/534-vestnik-avn-1-2013>, letöltés időpontja: 2015.12.10.; *Ценность науки в предвидении / A tudomány értéke az előrelátásban van*, Vojennij Promislennij Kurjer No.8. (476), 2013.02.27., <http://vpk-news.ru/articles/14632>, letöltés időpontja: 2014. 11. 07.; *Будущее закладывается сегодня / A jövőt a jelen alapozza meg*, Vojennij Promislennij Kurjer No.10. (478), 2013.03.13. <http://vpk-news.ru/articles/14865>, letöltés időpontja: 2014. 11. 07.

és a végrehajtott ukrainai műveletek között. A külföldi kutatók közül az elsők között, ha nem elsőként, Mark Galeotti¹²³ elemezte, hogy mi is történt Ukrajnában 2014-ben és kötötte össze a gyakorlatban megtörtént eseményeket az 2013 februárjában megjelent „*The Value of Science in Prediction / A tudomány értéke az előrejelzésben van*” című publikáció téziseivel. Galeotti utólag párhuzamot állított fel a Geraszimov által a Nyugat országainak nemzetközi műveleteiből (pl. Irak 1991 és 2003, Arab tavasz) levont tapasztalatok, valamint a kísértetiesen azokra hasonlító, azokra épülő ukrainai események között. Álláspontom szerint Galeotti lényeglátása abban rejlik, hogy rámutat: Geraszimov a Nyugat beavatkozásának beállítva az Arab tavasz eseményeit gyakorlatilag jogot formál arra, hogy hasonló eszköztárral – közvetlen, fedett vagy nagyméretű katonai beavatkozás nélkül – maga Oroszország is beavatkozhat más országok belügyeibe. Hasonlóan vélekedik erről a kérdéssel Rác András is, aki szerint (Rác, 2014., pp. 6-7.): „*Narratív érdekesség, hogy a tanulmányban Geraszimov az átalakuló hadviselésről mindvégig az általa jelentett fenyegetés elleni védekezés szellemiségével írt. Ezt a megközelítést Mark Galeotti, az orosz fegyveres erők egyik legismertebb nyugati szakértője (nem minden malícia nélkül) ezópusinak nevezte, utalva arra, hogy valójában Geraszimov az új módszerekkel történő támadásra tett javaslatokat.*”¹²⁴

Vannak olyan külföldi kutatók is, akik megkérdőjelezzik a „Geraszimov-doktrína” létezését, ilyen például Roger N. McDermott, aki szerint az orosz vezérkari főnök tanulmányának lényege abban áll, hogy egyértelmű fenyegetésként azonosítja Oroszország számára a színes forradalmakat és javaslatokat tesz az azok elleni fellépés módjaira. McDermott szerint csak a Krím-félsziget annektálását követően megjelent nyugati szakértői vélemények teremtették meg annak látszatát, hogy az orosz katonai vezetés új elgondolást dolgozott volna ki a kemény és puha eszközök alkalmazására, az állam rendelkezésére álló új „hibrid hadviselési” eszközrendszer kialakításával.¹²⁵

¹²³ GALEOTTI, Mark: *The 'Gerasimov Doctrine' and Russian Non-Linear War*, 2014.06.06., <https://inmoscowshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/>, letöltés időpontja: 2014.11.07.

¹²⁴ RÁCZ András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*, Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2014/1, letöltés időpontja: 2014.10.15.

¹²⁵ McDERMOTT, Roger N.: *Does Russia Have a Gerasimov's Doctrine?* http://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/issues/Spring_2016/12_McDermott.pdf, In: U.S. Army

Szintén a Nyugatot okolja a téves „orosz hibrid hadviselési stratégia” vagy „hibrid háború” gondolatának elterjedéséért az amerikai Charles K. Bartles is, aki szerint Geraszimov hadseregtábornoknak vezérkarfőnöki beosztásából adódóan feladata a haderő hadászati-hadműveleti tervezése, alkalmazásának, fejlesztési és alkalmazási elveinek kidolgozása, jóváhagyása. Geraszimov modelljében azonban Bartles szerint az a szembeötlő, hogy a műveleti környezet elemzésekor Oroszország számára az Amerikai Egyesült Államokat azonosítja fő fenyegetésként.¹²⁶

A magyar és a nemzetközi szakirodalom az új orosz konfliktuskezelési modell megnevezésére többféle kifejezést – pl. hibrid, nem hagyományos, nemlineáris – is használ. A Geraszimov által publikált tanulmányból, valamint Oroszország ukrajnai konfliktusban tanúsított magatartása és végrehajtott műveleteiből kiindulva értékelésem szerint leginkább az „indirekt hadviselés” kifejezés fedi le a konfliktuskezelésnek ezt holisztikus szemléletben történő megközelítését, ezért jelen értekezésben ezt használom. Fontosnak tartom az „indirekt hadviselés” által megtestesített, vélt vagy valós fenyegetések feltérképezését, a szükséges ellenállási képesség létrehozását – ehhez első lépésként szükséges lenne a fogalom meghatározása, ez azonban még nem történt meg. A NATO különböző szervezetei kutatásokat folytattak, tanulmányokat készítettek a témakörben, a Szövetség pedig időközben kidolgozta a főként Oroszországnak – de nem kizárólag neki – tulajdonított „hibrid hadviselés” elleni stratégiát¹²⁷, a fogalmát azonban nem definiálta. A NATO által megjelentetett „Hibrid háború – létezik-e egyáltalán?” című írásában¹²⁸ Damien Van Puyvelde amerikai kutató úgy véli, hogy a NATO tagjai tulajdonképpen nem tudtak megállapodni abban, hogy miként fogalmazzák meg azt, hogy mivel állnak szemben, mi is az a fenyegetés, ami ellen hatékony katonai stratégiát kellene kidolgozniuk. Puyvelde azt javasolja a

War College: Parameters (Spring 2016), <https://www.hsdl.org/?abstract&did=793184>, pp. 97-105. letöltés időpontja: 2017.12.19.

¹²⁶ BARTLES, Charles K.: *Getting Gerasimov Right*, 2016.02.27., http://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art009.pdf, In: <http://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/January-February-2016/>, pp. 30-38., letöltés időpontja: 2017.12.19.

¹²⁷ NATO Foreign Ministers address challenges to the south, agree new hybrid strategy and assurance measures for Turkey, 2015.12.01., https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_125368.htm, letöltés időpontja: 2016.02.23.

¹²⁸ PUYVELDE, Van Damien: *Hybrid war – does it even exist?*, 2015., NATO Review magazin, <https://www.nato.int/docu/review/2015/also-in-2015/hybrid-modern-future-warfare-russia-ukraine/EN/index.htm>, letöltés időpontja: 2016.02.25.

Szövetségnek, a nyugati döntéshozóknak, hogy felejtse el mindent, ami „hibrid”, inkább az egyes fenyegetések sajátosságaira és azok összefüggéseire figyeljenek, mivel amikor minden egyes fenyegetést, vagy erő alkalmazását hibridként azonosítunk, akkor a kifejezés elveszti értékét, zavart kelt, ahelyett, hogy rávilágítana a modern hadviselés lényegére.

A Geraszimov által összeállított konfliktuskezelési modell, az indirekt hadviselés tartalma nem azonos a mára azzal azonosított és általánossá vált „hibrid hadviselés” fogalmával. A magyar és a nemzetközi hadtudományi kutatásokban a hibrid háborúk értelmezési alapját Frank J. Hoffmann a hibrid háborúkról 2007-ben írt koncepciója¹²⁹ határozza meg, amely szerint a hibrid háborúban a hadviselő felek lehetnek államok és nem állami szereplők is, akik a fegyveres küzdelem során felhasználják a hagyományos és irreguláris harcmodor, a terrorizmus és a bűnözés területén rendelkezésre álló valamennyi eszközt.

A „Geraszimov-doktrínaként” ismertté vált konfliktuskezelési modellt, a hibrid fenyegetéseket és azok legveszélyesebb megjelenési formáját, a hibrid hadviselést – főként azért, mert külön is hangsúlyozza a nem katonai eszközök szerepét – napjainkban sok kutató és szakértő az információs és propagandaműveletekkel, a kiber-tevékenységgel, a stratégiai kommunikációval, az asszertív/agresszív külpolitikával azonosítja. A nyugati szakértők közül sokan úgy gondolják, hogy a Geraszimov által felvázolt eszköztár nem katonai alkotóelemei önmagukban is jelentős fenyegetést testesítenek meg, sőt a fenyegetést maguk ezek az eszközök jelentik.

A Geraszimov által összeállított korszerű, holisztikus szemléletű katonai gondolkodást tükröző stratégia eszköztárának elemei eddig is az orosz állami vezetés rendelkezésére álltak. Új képességszintet jelent azonban a különböző katonai és nem katonai eszközök egy koncepcióban történő összehangolt megjelenítése, illetve az azokért felelős szereplők felkészítése azok alkalmazására, továbbá valós körülmények közötti tesztelése (Ukrajna).

A nem katonai eszköztár eddig is rendelkezésre állt, a Geraszimov által kidolgozott modell azonban ennek tudatosabb alkalmazását teszi lehetővé az orosz

¹²⁹ HOFFMAN, Frank G.: Conflicts in the 21st century: the rise of the hybrid wars, 2007. december, Potomac Institute for Policy Studies, http://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf, letöltés időpontja: 2016.02.25.

vezetés számára. Lehetőséget ad arra, hogy a politikai szándéknak megfelelően mindig az adott helyzetnek és körülménynek megfelelően kiválasztott eszköz alkalmazása révén a háború szintjét el nem érő konfliktusban, az egyes elemeiben/műveleteiben nehezen felismerhető, a konkrét katonai beavatkozásig, a kinetikus katonai műveletek végrehajtásáig tagadható – a nem katonai eszközök alkalmazásával végrehajtott egyszerű politikai/gazdasági nyomásgyakorlásként, befolyásolásként is értelmezhető – stratégia megvalósításával jelentős mértékben befolyásolja az ellenérdekelt fél/ellenség ellenállási képességét. A modell működéséhez, működtetéséhez azonban mindig szükséges a hiteles katonai elrettentés, nyomásgyakorlás fenntartása is: adott esetben, politikai döntés következtében a hibrid fenyegetés szintje hibrid hadviselés/hibrid háború szintjére emelkedhet, amelynek már részét képezi a haderő alkalmazása is.

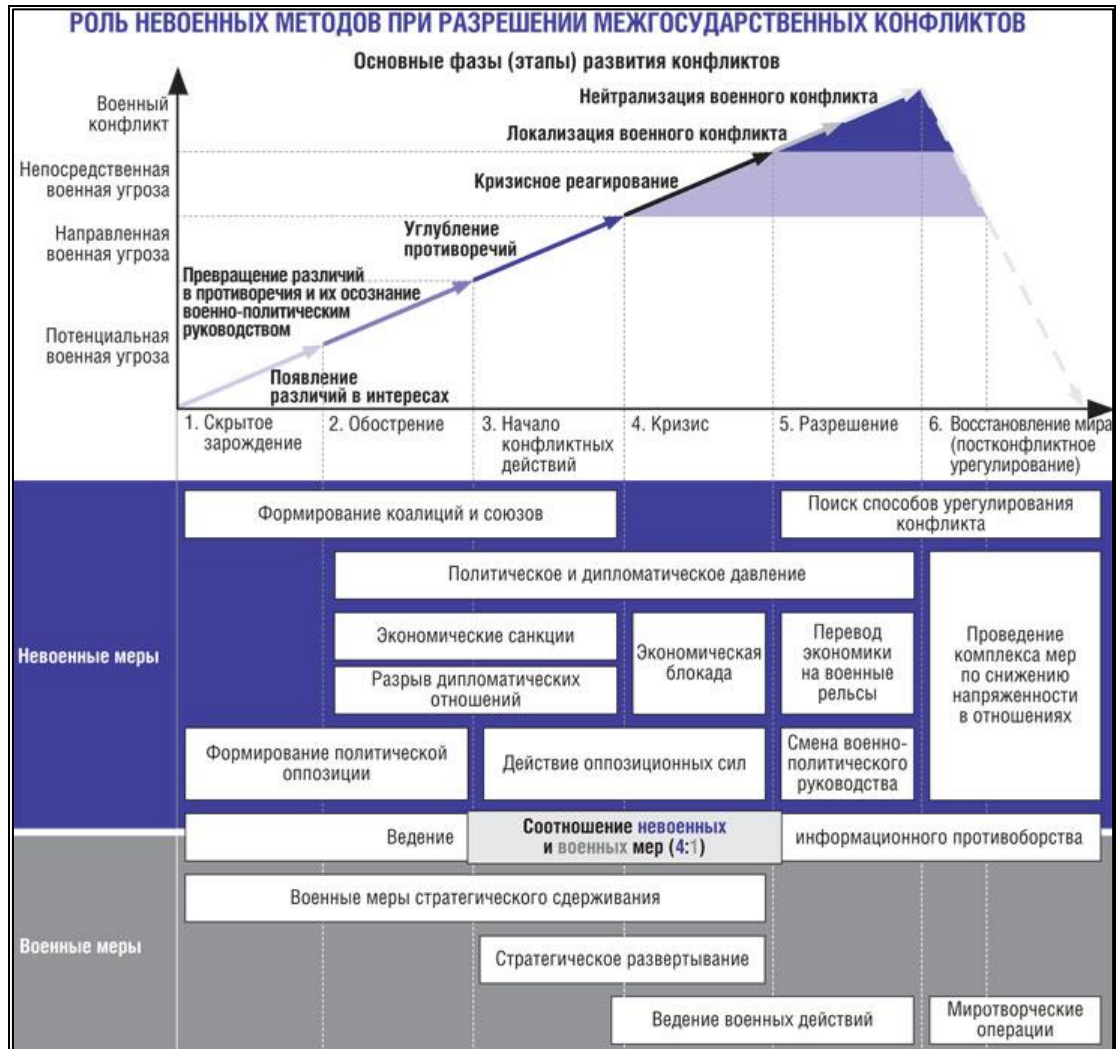
Megtévesztő lehet a hibrid fenyegetéseket a nem katonai eszköztár elemeivel azonosítani és ennek következtében megfeleledkezni arról, hogy Oroszország tudatosan készíti haderejét egy esetleges fegyveres konfliktus megvívására: haderőreformmal, átfegyverzéssel, kiképzéssel, hadászati-hadműveleti gyakorlatokkal (legutóbb a Nyugat–2017 keretében), hadszíntéri tapasztalatokkal (Ukrajna, Szíria) – szükség esetén pedig képes és kész a haderő alkalmazására. A valós veszélyt álláspontom szerint éppen ez utóbbi jelenti.

Geraszimov hadseregtábornok az államok közötti konfliktusok kezelésére és megoldására összeállított modell szemléltetésére az alábbi ábrát tette közzé:

4. számú ábra: Valerij Geraszimov modelljének vázlata:

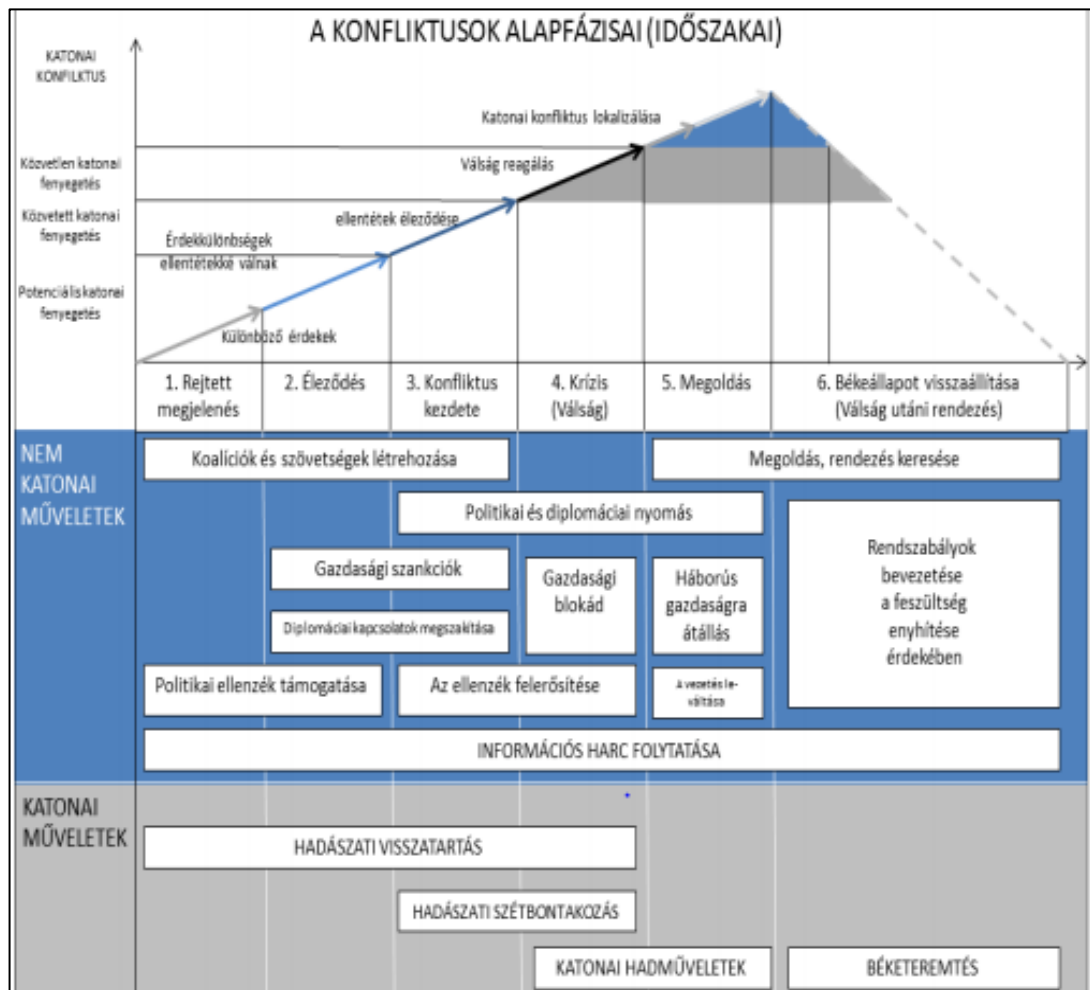
A nem katonai módszerek alkalmazásának szerepe

az államközi konfliktusok rendezésében ¹³⁰

¹³⁰ A Valerij Geraszimov hadsereg-tábornok, vezérkarfőnök által összeállított vázlat: *A nem katonai módszerek alkalmazásának szerepe az államközi konfliktusok rendezésében / Основные тенденции развития форм и способов применения ВС, актуальные задачи военной науки по их совершенствованию (Főbb tendenciák a fegyveres erők alkalmazási formáinak és módjainak fejlesztésében, a hadtudomány aktuális feladatai ezek tökéletesítésében)* Vojennij Promislenij Kurjer No.8. (476), 2013.02.27., <http://vpk-news.ru/articles/14632>, letöltés időpontja: 2014. 11. 07., Vesztnyik – az orosz Hadtudományi Akadémia kiadványa, No.1. (42) 2013., <http://www.avnrf.ru/index.php/zhurnal-qvoennyj-vestnikq/arkhiv-nomerov/534-vestnik-avn-1-2013>, letöltés időpontja: 2015.12.10.

5. számú ábra: A nem katonai módszerek alkalmazásának szerepe az államközi konfliktusok rendezésében (magyar fordítás)

A vázlat magyar változata megjelent Deák János fordításában¹³¹

A „Geraszimov-doktrínát” nem helyes leegyszerűsítve úgy értelmezni, mintha abban az orosz vezérkari főnök csupán az ún. hibrid háború orosz változatát fogalmazta volna meg.

Azzal együtt, hogy az orosz katonai vezetés is úgy értékelte, hogy az új évszázadban megváltozott a fegyveres konfliktusokban, háborúkban a katonai erő alkalmazásának jellege, és nagyobb hangsúlyt kapnak a politikai, a diplomáciai, a

¹³¹ DEÁK János: *Az orosz birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje a 18. századtól napjainkig*, NKE, Budapest, 2015, ISBN 978-615-5527-51-7, p. 131

gazdasági, valamint információs ráhatások a szemben álló félre, mégsem értékelik úgy, hogy csökkent volna a katonai műveletek, a katonai erő jelentősége.

Az orosz értékelés szerint az elkövetkező évtizedekben tovább nőhet a potenciális veszélyek szintje, a vezető hatalmak közötti érdekkülönbségek egyre fokozódhatnak. A politikai-gazdasági szembenállás során pedig egyre fontosabb szerepe lesz az államok, államcsoportok, koalíciók katonai potenciáljának

Az orosz vezetés is felismerte és – akárcsak a korábbi katonai-politikai dokumentumokban – ezúttal is hangsúlyozta, hogy a politikai és hadászati célok elérése érdekében szükség van a politikai, a gazdasági, a diplomáciai ráhatásra, mindezek során az információs, kiber, valamint más, nem kifejezetten katonai jellegű műveletekre. Ezzel együtt a Geraszimov hadseregtábornok által ismertetett tézisek (előadások és publikációk) nem arra utalnak, hogy az orosz katonai gondolkodásban csökkent volna a katonai műveletek, illetve azok hatásainak jelentősége. Ezért is fogalmazznak úgy, hogy az új műveleti formák és módok során a katonai erővel egyidejűleg kell alkalmazni a politikai, a gazdasági és más nem katonai módszereket.

A „Geraszimov-doktrína” értelmezése során érdemes megfigyelni a különbséget a jelen dolgozatban is bemutatott két táblázat/ábra között. A nemzetközi konfliktusok kezelésében történő katonai részvétel (lsd. fenti ábra) is feltételezi a hadászati visszatartó erők, így a hadászati rendeltetésű nukleáris triád azonnali és folyamatos készenlétbe helyezését, illetve a hadászati szétbontakozást¹³², valamint a szükséges és elégséges katonai erők hadműveleteit, nem utolsó sorban a katonai erők bevonását a béketeremtés és a válság utáni rendezés időszakában.

A „Geraszimov-doktrína” másik ábrája (lsd. lenti ábra) viszont nem csak a konfliktuskezelésről és/vagy válságkezelésről szól, hanem a fegyveres küzdelemről, amely alatt az orosz katonai doktrínák egyértelműen helyi, regionális vagy éppen nagyobb méretű háborút értenek. Az orosz katonai vezetés szerint – azzal együtt, hogy megváltoztak a katonai erő bevetésének, alkalmazhatóságának a feltételei és körülményei – átalakultak a fegyveres küzdelem formái és módjai is. A megváltozott feltételek és körülmények következtében az orosz vezetők a politikai célok elérése érdekében vívott fegyveres küzdelem során is szükségesnek látják a nem katonai jellegű műveletek végrehajtását (ezeket láttuk a 20. század háborúi

¹³² *Megjegyzés:* Az orosz elmélet a „hadászati szétbontakozás” fogalma alatt nem csupán a haderő, hanem az egész államszervezet és a gazdaság háborúra történő mobilizálását érti.

során is). Ugyanakkor a fegyveres küzdelem belső jellege (formái és módjai – lsd. az ábra második oszlopa) már lényegesen mások lehetnek, mint korábban voltak.

Itt fontos kiemelni, hogy az orosz katonai vezetés a megváltozott körülmények között a haditevékenység megkezdését a békében meglévő erőkkel látja célszerűnek, nem a hadászati szétbontakozást követően. Fontosnak tartják, hogy a katonai műveletekkel egyidejűleg – amelyek az ellenség katonai és gazdasági potenciáljának azonnali pusztítását, a katonai műveletek minden szférában történő, az ellenség teljes földrajzi mélységében való pusztítását tartalmazzák az egységes információs térben megszervezett irányítás és vezetés mellett – aszimmetrikus és nem lineáris (nem közvetlen) műveleteket hajtsanak végre. Így tehát részben érthető, hogy Geraszimov hadseregtábornok arra a kérdésre nem adott választ, hogy szükség van-e az orosz haderőnél a háborús műveletek korábban tervezett mennyiségére és tartamuk megváltoztatására. Itt Alekszandr Szvecsint, korábbi tekintélyes orosz hadtudóst idézi, aki szerint *„A háborús helyzetet...különösen nehéz előre látni. Minden háborúra ki kell dolgozni a stratégiát, minden háború egyedi, saját magára jellemző logikát követel meg, nem valamiféle sablont.”*¹³³

Fentiekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Geraszimov hadseregtábornok publikációiban és előadásaiban nem csupán az orosz ún. hibrid hadviselés elveit vázolta fel, hanem annál jóval többet: megfogalmazta a 2014. évi Katonai Doktrína alap gondolatait is.

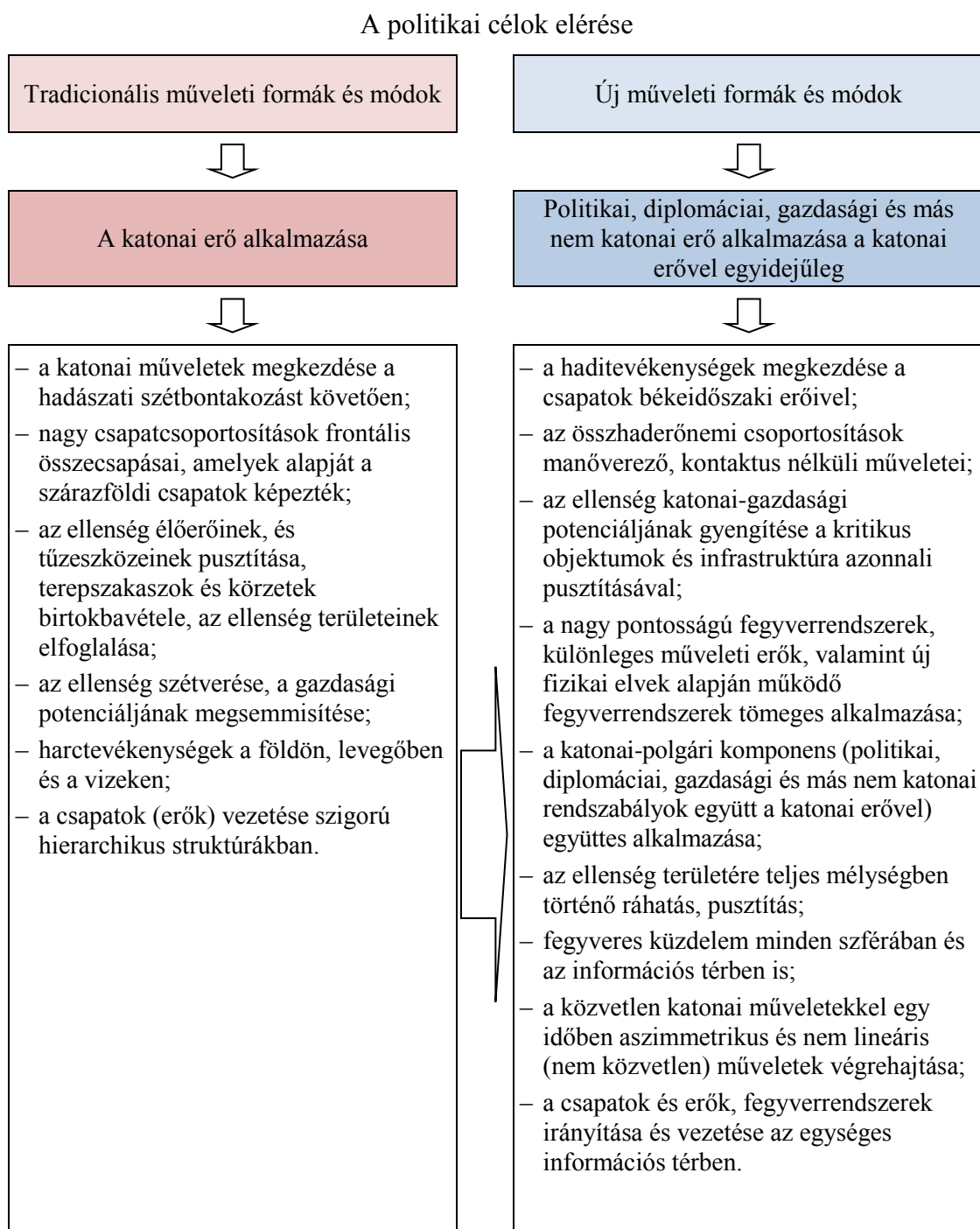
¹³³ GERASZIMOV, Valerij: *Ценность науки в предвидении / A tudomány értéke az előrelátásban* van, Vojennij Promislennij Kurjer No.8. (476), 2013.02.27., <http://vpk-news.ru/articles/14632>, letöltés időpontja: 2014. 11. 07., és GERSZIMOV, Valerij: *Основные тенденции развития форм и способов применения ВС, актуальные задачи военной науки по их совершенствованию / Főbb tendenciák a fegyveres erők alkalmazási formáinak és módjainak fejlesztésében, a hadtudomány aktuális feladatai ezek tökéletesítésében*, Vesztnyik – az orosz Hadtudományi Akadémia kiadványa, No.1. (42) 2013., <http://www.avnrf.ru/index.php/zhurnal-qvoennyj-vestnikq/arkhiv-nomerov/534-vestnik-avn-1-2013>, letöltés időpontja: 2015.12.10.

6. számú ábra: Valerij Geraszimov – A fegyveres küzdelem jellemzőinek változása¹³⁴

¹³⁴ GERASZIMOV, Valerij: *A fegyveres küzdelem jellemzőinek változása / Основные тенденции развития форм и способов применения ВС, актуальные задачи военной науки по их совершенствованию / Főbb tendenciák a fegyveres erők alkalmazási formáinak és módjainak fejlesztésében, a hadtudomány aktuális feladatai ezek tökéletesítésében, Vojennij Promislennij Kurjer No.8. (476), 2013.02.27., <http://vpk-news.ru/articles/14632>, letöltés időpontja: 2014. 11. 07., Vesztnyik – az orosz Hadtudományi Akadémia kiadványa, No.1. (42) 2013., <http://www.avnr.ru/index.php/zhurnal-qvoennyj-vestnikq/arkhiv-nomerov/534-vestnik-avn-1-2013>, letöltés időpontja: 2015.12.10.*

7. számú ábra: Valerij Geraszimov: A fegyveres küzdelem jellegének megváltozása
(magyar fordítás)

A táblázat magyar változata megjelent Deák János fordításában¹³⁵

¹³⁵ DEÁK János: Az orosz birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje a 18. századtól napjainkig, NKE, Budapest, 2015, ISBN 978-615-5527-51-7, p. 130

A „Geraszimov-doktrína” elfogadása, a haderő annak szellemében történő felkészítése fokozza az orosz haderőalkalmazás képességét a különböző fegyveres műveletekben. A geraszimovi válságkezelési koncepció megtévesztésig hasonló a korábbi béketeremtő műveleti elvekhez, látnunk kell azonban a lényegi különbségeket is.

Az orosz konfliktuskezelési modell, bár magában hordozza az ún. „hibrid” műveleti elemeket (Geraszimov hadseregtábornok ezt a kifejezést nem használta!), ami az orosz műveleti elvekre korábban nem mindig volt jellemző, álláspontom szerint – nem tagadva a politikai-gazdasági-diplomáciai nyomásgyakorlás fontosságát, hatékonyságát, a kiber-és információs műveletek hatását – mégis a katonai erő elsődlegességét tükrözi. A haderőnek a koncepció szerinti azonnali aktivizálása már a konfliktus kezdetén, a katonai erő demonstrálása, a katonai erővel történő háttértámogatás, különösen a hadászati visszatartó erők magasabb készenlétbe helyezése, továbbá a hadászati szétbontakozás rendszabályainak esetleges bevezetése pedig teljességgel más jelleget és tartalmat ad az „orosz” válságkezelésnek, mint amit korábban ismertünk.

Ezzel együtt megállapítható, hogy az orosz haderő számára a konfliktuskezelésben történő újszerű részvétel új képességeket, az ellenérdekelt hatalmak, országok, szövetségek számára pedig új kihívást jelent.

Ami a „Geraszimov-doktrína” másik oldalát illeti, amelyet általában nem szoktak a szakértők elemezni, mivel a többségük általában az ún. hibrid hadviseléssel foglalkozik, a következőket állapíthatjuk meg:

A fegyveres küzdelem bemutatott új műveleti formái és módjai lényegesen különböznek a korábbiaktól, amikor elsődlegesen és kifejezetten a katonai erő alkalmazásával értelmezték a fegyveres küzdelmet. Az új háborús műveleti eljárásokat ezzel szemben az orosz vezetés olyan módon látja, hogy a politikai, a diplomáciai, a gazdasági és más nem katonai eszközök alkalmazásával egyidejűleg vetné be a haderőt. Ezzel az elgondolással tulajdonképpen semmi gond nem lehetne, minthogy a nyugati hadelmélet már korábban értelmezte az ún. „hatásalapú

műveleteket”¹³⁶ és megfogalmazta a katonai és nem katonai műveletek egyidejű alkalmazását, együttes hatások szükségességét.

Az új orosz koncepció azonban abban jelent lényeges különbséget, egyben a szemben álló fél számára figyelmeztetést és adott esetben veszély/fenyegetést, hogy a katonai erőt a fegyveres küzdelem (háború) legelső időszakában, a haditevékenységek kezdetekor azonnal, a csapatok békeidőszaki erőivel, az ellenség teljes mélységében történő azonnali pusztításával kívánják bevetni, a fegyveres küzdelmet nagy intenzitással, minden szférára – kiemelten az információs térre – kiterjeszteni, a csapatok és erők, fegyverrendszerek egységes információs térben történő vezetésével-irányításával.

Feltételezhetjük, hogy az orosz haderő vezérkari főnöke teljes mélységében ismeri az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek, azon belül a műveleti csapatok és erők képességszintjét, egyébként nem lenne értelmezhető a bemutatott koncepció sem az orosz vezetés, illetve a haderő számára, sem számunkra – külső szemlélők, kutatók számára. Nem lehet más a következtetésünk, csak az, hogy az orosz haderő rendelkezhet a koncepció végrehajtásához szükséges – a korábbiaknál magasabb szintű – felkészültséggel, képességekkel.

Itt érdemes állást foglalni abban a – szakértőket napjainkban különösen foglalkoztató – kérdésben, hogy a „Geraszimov-doktrína” következtében megváltozott-e az Oroszországból eredő veszélyek, fenyegetések forrása, hatása?

Elemelve az orosz haderő jelenlegi állapotát, különös tekintettel a fegyveres küzdelem, a fegyveres konfliktusok (válságok) lefolytatásának új elveire és eszközrendszereire, a következő álláspontom alakult ki:

A fegyveres (konfliktusok) válságok kezelésére kidolgozott és bemutatott orosz műveleti eljárások, különösen a komplex politikai-diplomáciai-gazdasági-információs és más nem fegyveres műveletekkel egyidőben végrehajtott katonai fellépés a „válságkezelés” orosz típusú értelmezésében kihívást és veszélyt, a feszültség időszakában fenyegetést jelent nem csak a válságkörzetre, hanem más térségekre is, egyben hadászati-hadműveleti szintű kihívást testesít meg az ellenérdekelte politikai-katonai szövetség – köztük akár a NATO – számára.

¹³⁶ *Megjegyzés:* Effects-based operations (EBO) az Amerikai Egyesült Államok katonai koncepciója, amelyet az Öbölháborúban (1991) alkalmazott első alkalommal.

Ezzel együtt arra a következtetésre jutottam, hogy az orosz haderő új képességrendszere nem változtatott a korábbiakban is jól ismert nukleáris szembenállás, a visszatartás/elrettetés fenntartása által ma is meglévő, az egész emberiséget veszélyeztető fenyegetésen. Álláspontom lényegi momentuma az, hogy a 21. században még évtizedekig a legnagyobb kihívás a nukleáris fenyegetés marad.

A „Geraszimov-doktrínaként” ismertté vált orosz vezérkarfőnöki elgondolás kapcsán itt még érdemes néhány megjegyzést tenni.

Először: nyilvánvaló, hogy a haderő, a fegyveres erők alkalmazási terveinek folyamatos pontosítása elkerülhetetlen, arra szükség van még akkor is, ha a katonai doktrínákban megfogalmazott alapfeladatok viszonylagos állandóságot mutatva gyakorlatilag változatlanok. A tervek folyamatos átdolgozása az orosz haderő tekintetében azért is feltételezhető, mert

- a reformok és átalakítások következtében lényegesen megváltozott a haderő struktúrája, szervezete, változik a haditechnikai színvonala, összességében a haderő képessége;
- azt a változó katonai-politikai helyzet, a potenciálisan szemben álló fél, a NATO erői, de főként az Amerikai Egyesült Államok katonai képességeinek erősítése is elengedhetlenné teszi;
- szükség van a feladatok és a hadászati műveletek elgondolásának pontosítására abból adódóan is, hogy az megfeleljen az egyre markánsabban kialakuló katonai együttműködések követelményének, figyelembe véve a szövetségesi kötelékben végrehajtott hadászati-hadműveleti szintű gyakorlatok, mint a ZAPAD–2017 tapasztalatait;

Másodszor: Az orosz katonai gondolkodás a korábbi tapasztalatok szerint is azt feltételezi, hogy ha a legfelső katonai vezetők katonai-politikai, illetve stratégiai (hadászati) kérdésekben megnyilatkoznak, az egyrészt üzenet a saját társadalomnak, üzenet a potenciálisan szemben álló félnek is, ugyanakkor egy központi előjárói elképzelést, elvárást is kommunikált az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői teljes állománya számára. Ebben az értelemben Geraszimov megnyilatkozását feladatszabásként is felfoghatjuk, amelynek lényege az, hogy az orosz haderőnek fel kell készülnie mind az új típusú „hibrid műveletekben” való részvételre, mind pedig

újrértelmezett módon a fegyveres küzdelem, a háború új típusú, új formákban és új módon való megvívására is.

Harmadszor: Elemezve és értékelve Geraszimov hadseregtábornok gondolatait a fegyveres küzdelem új módon történő megvívásában való részvételt illetően azt a következtetést is levonhatjuk, hogy az orosz haderő szervezetei a feladatrendszerből, illetve a műveletek megvívásának sorrendiségéből és módjából következően, függetlenül a haderőnemi, illetve fegyvernemi tagoltságtól, az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- a hadászati visszatartás erői: nukleáris és nem nukleáris erők;
- azonnali békeállománnyal bevethető erők;
- általános rendeltetésű erők;
- a haderő működését biztosító és ellátó szervezetek.

Negyedszer: Az orosz haderő vezérkari főnöke azon túl, hogy megfogalmazta a katonai vezetés igényét a hadtudományi akadémia kutatói felé a jövő fő kutatási témáira vonatkozóan, egyben mint az állami katonai-politikai, illetve nemzetbiztonsági vezetés egyik legfontosabb tagja, programot hirdetett kettős irányultsággal:

- egyrészt a fegyveres konfliktusban, válságreagáló műveletekben való részvételt illetően;
- másrészt a háborús konfliktusban való részvételt illetően.

Ezzel kifejezésre juttatta az orosz állam és haderejének elkötelezettségét az ország érdekeinek védelme iránt nem csupán a válságreagáló és béketeremtő műveletek során, hanem a nagyobb, kiterjedtebb fegyveres összecsapásokban is. Minthogy pedig a háborús jellegű katonai műveletek kisebb konfliktusokban nem értelmezhetőek, hanem csakis összevethető erejű potenciális ellenséggel szemben, így végkövetkeztetésként azt lehet megállapítani, hogy Geraszimov hadseregtábornok megnyilatkozásában katonai programot hirdetett meg a legmeghatározóbb potenciális ellenséggel szemben.

3. Az új elgondolás gyakorlati megvalósítása: indirekt hadviselés Ukrajnában

Az indirekt hadviselés ukrajnai végrehajtására vonatkozóan jelen értekezésnek nem célja az orosz haderő és az ukrajnai oroszbarát szakadár fegyveres erők hadműveletei és harcászati tevékenységének elemzése. Fontosnak tartom inkább azt bemutatni, hogy mi áll Oroszország döntése mögött, milyen tényezők segítették tevékenységét, mit akart és mit tudott elérni az indirekt hadviselés ukrajnai alkalmazása révén.

Az Oroszország és Ukrajna közötti kétoldalú kapcsolatok a Szovjetunió felbomlása óta hullámzó tendenciát mutatnak. A közös történelmi múlt, a kulturális, vallási, részben pedig nemzeti összetartozás, illetve a Független Államok Közössége megalakulása ellenére már a szuverenitás elnyerését követően megmutatkoztak az arra utaló jelek, hogy a két ország közötti kölcsönös egymásraultalság, függőségi viszony olyan összekötő kapocs, amely miatt Oroszország nem mondhat le Ukrajnáról, ami miatt pedig ellehetetlenülhet a felek békés elválása. A Szovjetunió felbomlását követően a függetlenné vált országok közül Oroszország mellett Ukrajna rendelkezett olyan geopolitikai jelentőséggel, amely meghatározó volt Európa biztonsága szempontjából. A 15 független posztsovjet ország függetlenné válását követően az európai kontinensen elhelyezkedő balti országok minden tekintetben szakítani akartak az egykori – a balti országok által megszállóként értékelt – Szovjetunió jogutódjának számító, általuk történelmi ellenségként definiált Oroszországgal, így gyakorlatilag azonnal az EU és NATO-integráció mellett döntöttek (csatlakozási kérelmüket 2002-ben adták be, 2004-ben pedig felvételt nyertek mindkét szervezetbe) – az orosz vezetés pedig beletörődött a kialakult helyzetbe.

Ukrajnáról azonban nem tud és nem akar lemondani az orosz vezetés. Miért?¹³⁷ Oroszország számára Ukrajna nemcsak a testvéri szláv ukrán népet jelenti, hanem meghatározó jelentőséggel bír az orosz nemzeti biztonság szempontjából is. Ukrajnán halad keresztül az Oroszországot Európával összekötő főbb közlekedési és kereskedelmi (pl. szénhidrogén-vezetékek) infrastruktúra, az ukrán mezőgazdasági és agráripari vállalatok, továbbá az ipari termelőüzemek jelentős mennyiségű termékkel

¹³⁷ Megjegyzés: Az értekezés szerzője korábban *Regionális biztonsági komplexum – a Független Államok Közössége* címmel megjelent tanulmányában írt a témáról, KNBSZ FELDERÍTŐ SZEMLE X. évfolyam 3-4. szám 2011. szeptember-december, XI. évfolyam 1. szám 2012. március, KNBSZ, HU ISSN 1588-242X, pp. 254-263.

látták el az orosz piacot, Ukrajna pedig fontos felvevőpiaca volt az orosz termékeknek. Az együttműködés különösen igaz (volt) a hadiipari termékekre. Az egykori szovjet hadiipar sok meghatározó vállalata és jelentős gyártókapacitása az országhatáron kívül maradt, így például Ukrajna területén maradtak fontos hadiipari vállalatok, amelyeket gyakorlatilag azóta sem sikerült teljes mértékben kialakítani Oroszország területén, pl. hajógyártás, repülőgépgyártás, rakétatechnológia. A két ország haditechnikai együttműködése keretében a felek gyakorlatilag – a Szovjetunióból fennmaradt hadiipari kapcsolatok révén – közösen gyártották, vagy az egyes haditechnikai termékeihez kölcsönösen beszállították egymás számára a szükséges alkatrészeket.

A katonai biztonság szempontjából több szempontból is meghatározó jelentőségű Oroszország számára Ukrajna. Földrajzi elhelyezkedése miatt az orosz vezetés katonai, geostratégiai viszonylatban nyugati irányban ütközőzónának tekinti Ukrajnát. A FÁK egyesített légvédelmi rendszerében Ukrajna nem vett részt, kizárólag kétoldalú megállapodás alapján azonban együttműködött Oroszországgal, területén pedig több, az egykori szovjet, majd orosz korai rakéta-előrejelző és riasztó rendszer részét képező radarállomás is üzemelt.

Ukrajna többször is elbizonytalanodott azt illetően, hogy önállóan, vagy szövetségi rendszerben, ha ez utóbbi, akkor pedig a NATO, avagy Oroszország szövetségesi körében képzelel el a jövőjét. Leonyid Kucsma elnöksége alatt többvektorú kül- és biztonságpolitikát folytatott, így például 2002-ben akkori elnökként hivatalosan is bejelentette a Szövetséggel 1994. óta együttműködő Ukrajna csatlakozási szándékát a NATO-hoz, majd 2004 júliusában lekerült a napirendről a közvetlen csatlakozási szándék. Közvetlenül a 2004/2005 fordulóján lezajlott, ún. „narancsos forradalom” eredményeként hatalomra került ukrán vezetés, Viktor Juscenko államfővel az élen, ismét a nyugati orientáció felé mozdult el, külpolitikai prioritás lett a NATO-csatlakozás. Sem a narancsos forradalmat, sem a Juscenko elnöksége alatt megerősödött nyugati irányultságot nem fogadta szívesen az orosz vezetés, de az orosz–ukrán kétoldalú kapcsolatokat fenntartották. 2010-ben a 2004. évi elnökválasztáson elindult, az előzetes, majd semmissé nyilvánított eredmények alapján győztesként szerepelt Viktor Janukovics szerezte meg a győzelmet. Janukovics döntése nyomán Ukrajna letért az EU- és NATO-integráció útjáról, a 2010-ben meghirdetett új külpolitikai program, a „Ukrajna kül- és

biztonságpolitikájának alapelvei” című törvény tömbökön kívüli, de a Szövetséggel továbbra is együttműködő országgént deklarálta Ukrajnát. Mindemellett azonban a 2010-ben hatalomra került ukrán vezetés újból Oroszország felé fordult: ebben fontos momentum volt az energiafüggőség és a kölcsönös gazdasági függőség, a katonai/haditechnikai, valamint nemzeti biztonsági szférában folytatott együttműködés mellett az orosz nemzeti kisebbség, az orosz haditengerészet Fekete-tengeri Flottájának krími állomásoztatása. A Fekete-tengeri Flotta számára az eredetileg 2017-ig szóló megállapodás meghosszabbításával¹³⁸ 2042-ig vált lehetővé a jelenlét a Krím-félszigeten, ami egyúttal a kijáratot és összeköttetést is biztosítja a Földközi-tengerre. A 2013–2014 fordulóján lezajlott hatalmváltó kijevi események kapcsán az orosz vezetés felismerte, hogy az elégedetlen ukrainai lakosság, az egyre erőteljesebb politikai üzenetet küldő EU/Nyugat eltérítheti az aktuális kijevi vezetést az oroszbarát politikától, ami pedig azt eredményezheti, hogy Ukrajna ismét, esetleg immár végérvényesen az EU/NATO-csatlakozás útjára lép. Ennek következtében pedig Oroszország elveszítette volna a Ukrajnát – a szövetségest, a baráti szomszédot, az ütközőzónát, a gazdasági, a katonai és a hadiipari partnert –, sőt a NATO további, egészen az orosz államhatárokig nyúló keleti terjeszkedése volt a tét. Mindezek elkerülése érdekében az orosz vezetés – a már kidolgozott, a gyakorlatban azonban az orosz haderő/orosz állam által összességében még nem alkalmazott holisztikus szemléletű, a biztonság minden szegmensét érintő konfliktuskezelési modell bevetése mellett döntött. Ukrajnában tulajdonképpen minden előfeltétel rendelkezésre állt az orosz vezetésnek ehhez: orosz nemzeti kisebbség, oroszajkú és/vagy oroszul is beszélő lakosság, politikai és gazdasági befolyás, médiajelenlét, orosz katonai kontingens az ország területén (Krím-félsziget), sőt, a korábbi együttműködésből kifolyólag Oroszország helyismerettel és hírszerzési információkkal is rendelkezett. Ahogy Philip Breedlove vezérezredes, a Szövetséges Erők Európai Főparancsnokaként 2014 augusztusában mondta: *„A hibrid modell ’összefogja a nemzetállami hatalom, befolyás valamennyi eszközét, és felhasználja egy másik nemzet ellen’, és éppen ennek a modellnek a működését lehet megfigyelni Oroszország Ukrajnával kapcsolatban folytatott tevékenységében [...] NATO-nak meg kell tanulnia kezelni az Oroszország által folytatott „hibrid háború” révén*

¹³⁸ WATSON, Ivan – TKACHENKO, Maxim: *Russia, Ukraine agree on naval-base-for-gas deal*, 2010.04.21., CNN, <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/europe/04/21/russia.ukraine/index.html?hpt=T2>, letöltés időpontja: 2018.01.14.

keletkező helyzetet, és mindenekelőtt fel kell készülnie a felségjelezés nélküli egyenruhát viselő fegyveresek beszivárgására”.^{139 140}

2013. november 21-én az Euromajdan mozgalom tiltakozásokat és tüntetéseket indított el Kijev főterén (Majdan Nezalezsnosztji), amiért Viktor Janukovics ukrán elnök nem írta alá az EU társulási egyezményt. A Nyugat által kinyilvánított szimpátia, az ellenzéki fellépés, a folyamatos tüntetések következtében végül 2014. február 21-én Viktor Janukovics elhagyta Kijevet, később pedig Oroszországba menekült. Az ukrán törvényhozás megfosztotta Janukovicsot elnöki jogkörétől, továbbá új kormány alakult. A kijevi események miatt az orosz vezetésnek át kellett értékelnie az Ukrajnához fűződő kapcsolatát, fel kellett mérnie, hogy milyen veszteséggel bírna Oroszország számára, ha le kellene mondania Ukrajnáról. A februári kijevi politikai fordulat után Ukrajna több térségében is, főként a nagyszámú oroszajkú kisebbség által lakott területeken, így Kelet-Ukrajnában és az orosz haderő Fekete-tengeri Flottájának állomásoztatását biztosító Krím-félszigeten is tüntetések indultak Janukovics kormányának leváltása, valamint a nemzeti kisebbségek jogait biztosító 2012. évi nyelvtörvény kilátásba helyezett eltörlése ellen. Nagy valószínűséggel már ezek mögött a szervezett demonstrációk mögött is, majd pedig a fegyveres csoportok által vezetett zavargások mögött is Oroszország állt – mégpedig a „Geraszimov-doktrínában” is leírt módszertan szerint. A belső ellenzék megszervezésén, a zavargások fenntartásán túl az orosz vezetés képesnek bizonyult arra is, hogy gyakorlatilag közvetlen katonai kinetikus küzdelem, egyetlen lövés nélkül, a lakosság felbujtásával, a központi hatalom elleni fellépésének támogatásával, a stratégiai kommunikáció, az információs hadviselés, valamint a katonai nyomásgyakorlás, a rendelkezésére álló helyismeret és felderítési információ felhasználásával elfoglalja a Krím-félszigetet. Ahogy azt Rácz András is összegezte (Rácz, 2014., pp. 7.) Jānis Bērziņš lett kutató által az ukrajnai konfliktusról leírtak alapján¹⁴¹: „a Krímben látott orosz hadviselésiforma az ellenfél

¹³⁹ A NATO szerint kezelni kell az oroszok hibrid háborúját, HVG, 2014.08.17., http://hvg.hu/vilag/20140817_A_NATO_szerint_kezeleni_kell_az_oroszok_hi, letöltés időpontja: 2017.12.02.

¹⁴⁰ A NATO megtanulja kezelni Oroszország „hibrid háborúját”, Mandiner, 2014.08.18., http://mandiner.hu/cikk/20140818_a_nato_megtanulja_kezeleni_oroszorszag_hibrid_haborujat, letöltés időpontja: 2017.12.02.

¹⁴¹ BĒRZIŅŠ, Jānis: *Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy*, National Defense Academy of Latvia, Centre for Security and Strategic Research, Policy Paper No. 02, 2014. április,

megsemmisítése helyett annak befolyásolására és a belső bomlasztására törekszik, a hadviselésben a fegyverek mellett a kulturális és kommunikációs eszközökre is nagy hangsúlyt helyez, és hagyományos erők helyett a különleges erők műveletein van a hangsúly. A hagyományos, közvetlen érintkezésen alapuló háború helyett a harcot inkább az információs térben vívja meg, kiemelten támaszkodva a lélektani hadviselés eszközeire.” Február 26-án az orosz államfő azonnali harckészültségi gyakorlatot rendelt el a haderő egyes erőinél, ennek részeként az Ukrajnával határos Déli Katonai Körzetnél. Az orosz különleges műveleti erők alegységei pedig február 27-én jelentek meg a félszigeten, ők voltak a зелёные человечки / little green men, vagy вежливые люди / polite people azaz zöld emberkékként, udvarias emberekként ismertté vált zöld alakok, vagyis a felségjelzés nélküli egyenruhát viselő katonák.

Bár Putyin államfő és Szergej Sojgu hadseregtábornok is eleinte következetesen tagadták az orosz katonák részvételét az eseményekben, az egyenruhásokat a félsziget lakosságának önkénteseiként igyekeztek beállítani. 2014 áprilisában végül az államfő nyilvánosan is elismerte, hogy „*a Krím félsziget Oroszországhoz csatlakozását megelőző eseményekben, így a március 16-án tartott népszavazás biztosításában részt vettek az orosz katonák. Azt mondta, 'az önkéntesek háta mögött korrekt módon, de határozottan és professzionálisan cselekedtek az orosz katonák, hogy lehetővé tegyék a krími népszavazás szabad lebonyolítását, és megakadályozzák, hogy a lakosság ellen fegyvert használjanak'*”¹⁴² Az elnöki beismerésen túl árulkodó jel az is, hogy a különleges rendeltetésű erők napját február 27-ében határozta meg az államfő – ez volt ugyanis az első valós művelete¹⁴³ a létrehozott új parancsnokságnak, majd ezt követően vetették be az alárendeltségébe tartozó erőket Kelet-Ukrajnában, később pedig Szíriában. Az orosz beavatkozás igen rövid idő alatt sikerrel zárult a Krím-félszigeten: az ukrán katonák – bár létszámfölényben voltak – gyakorlatilag feladták a küzdelmet, teljesítették a kijevi parancsot és kivonultak a félszigetről. A Krím-félszigeten az ukrán erők kivonulását

<http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/Publikacijas/PP%2002-2014.ashx>, letöltés időpontja: 2014.10.15.

¹⁴² Putyin elismerte: a krími önkéntesek mögött orosz katonák álltak, 2014.04.17., https://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/putyin_elismerte_a_krimi_onkentesek_mogott_orosz_katonak_alltak.580194.html, letöltés időpontja: 2018.01.20.

¹⁴³ MARSH, Christopher: *Developments in Russian Special Operations: Russia's Spetsnaz, SOF and Special Operations Forces Command*, Canadian Forces Special Operations Forces (CANSOFCOM) Education and Research Centre, 2017, http://publications.gc.ca/collections/collection_2017/mdn-dnd/D4-10-21-2017-eng.pdf, ISBN 978-0-660-07353-8, p. 21., letöltés időpontja: 2018.01.11.

és az ukrán alakulatok laktanyáinak elfoglalását követően az oroszbarát helyi erők, valamint az azoknak feltüntetett orosz katonák – a területen élő orosz nemzeti kisebbség védelme érdekében – gyakorlatilag megszállták a félszigetet, politikai szempontból pedig a március 16-án az Autonóm Krím Köztársaság, azaz a Krím-félsziget Ukrajnától történő elszakadásáról szóló népszavazáson a terület lakossága a függetlenségre szavazott. Vlagyimir Putyin orosz államfő 2014. március 18-án a krími vezetőkkel, azaz Szergej Akszjonovval, a krími parlament elnökével és Alekszej Csalijjal, Szevasztopol város polgármesterével aláírta a Krím-félsziget és Szevasztopol Oroszországi Föderációhoz történő csatlakozásáról szóló megállapodást.¹⁴⁴

A Krím-félsziget elcsatolását követően az oroszbarát szakadárak támogatására Kelet-Ukrajnában is megjelentek az orosz különleges erők fegyveresei, a kijevi februári események idején megkezdődött tüntetések pedig felerősödtek: áprilisban a Donyecki és a Luganszki Népköztársaság is kikiáltotta függetlenségét – ezt azonban sem Kijev, sem a nemzetközi közösség nem ismeri el. A történetek fegyveres küzdelemmé eszkalálódtak, az ukrán kormány terrorellenes műveletet indított a szeparatisták ellen. Az orosz művelet azonban kevésbé volt sikeres, mint a Krímben, a lakossági támogatás is kisebb mértékű volt, tulajdonképpen az orosz vezetésnek sem volt olyan fontos ezen területek közvetlen megszerzése – a feszültség fenntartása igen – számára elegendő a szakadár erők politikai, pénzügyi és katonai támogatása, akik így továbbra is képesek az orosz érdekeknek megfelelően a konfliktus fenntartására. A fegyveres küzdelem pedig a mai napig folytatódik, Oroszország kívülállóként jeleníti meg magát a konfliktusban, a 2014. és 2015. évi Minszki Megállapodásoknak a felek és a nemzetközi közösség nem tudott érvényt szerezni.¹⁴⁵

Az ukrainai hibrid műveletekkel Oroszország elérte célját, a „Geraszimov-doktrína” jól működött a gyakorlatban: az orosz vezetés nem csak a katonai erőre

¹⁴⁴ Путин подписал договор о вхождении Крыма и Севастополя в состав России / Putyin aláírta a megállapodást a Krím és Szevasztopol csatlakozásáról Oroszországhoz, RBK, 2014.03.18., https://www.rbc.ru/politics/18/03/2014/570419969a794761c0ce8098?from=materials_on_subject, letöltés időpontja: 2018.01.20.

¹⁴⁵ Megjegyzés: Az EBESZ honlapja folyamatos tájékoztatást ad a kelet-ukrainai konfliktusról, a Minszki Megállapodás teljesítésének aktuális helyzetéről: www.osce.org, pl. Latest from the OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine (SMM), based on information received as of 19:30, 17 January 2018, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/367131>, letöltés időpontja: 2018.01.20.

támaszkodott, hanem teljes körűen alkalmazta az információs tér nyújtotta lehetőségeket, a hazai és a nemzetközi közvélemény számára megfogalmazott stratégiai kommunikáció révén is nyomást gyakorolt Ukrajnára, a helyi oroszajkú, orosz nemzetiségű lakosság érdekeinek védelmezőjének szerepkörében gyakorlatilag az orosz nemzeti érdekeket képviselte, beavatkozását pedig a konfliktuskezelési modell jellegéből adódóan a lehető legtovább tagadta.

4. A 2010. évi Katonai Doktrína pontosítása 2014 decemberében: a „Geraszimov-doktrína” stratégiai szintre emelése

Vlagyimir Putyin államfő 2014. december 25-én jóváhagyta¹⁴⁶ az Oroszországi Föderáció 2010. évi Katonai Doktrínájának megújított változatát. A doktrína továbbra is nyílt dokumentum, minősített részeket nem tartalmaz. A dokumentum az előzetes várakozások ellenére sem tartalmaz konkrét ellenségképet, nem nevesíti az orosz vezetés által potenciális fenyegetésként értékelt országokat. Az orosz politikai és katonai vezetés indoklása szerint a doktrína aktualizálását a világban 2010 óta végbement biztonságpolitikai és katonapolitikai változások, az „Arab Tavasz” eseményeiből levont következtetések, az Oroszországi Föderáció számára biztonsági kihívást jelentő új katonai veszélyforrások és fenyegetések megjelenése tette szükségessé. Annak ellenére, hogy a doktrína továbbra is védelmi jellegű, számos tézise valószínűsíti a határozott orosz reagálást és az esetleges (katonai vagy nem katonai) ellenlépést, amelyek biztonsági kihívást jelenthetnek Magyarországnak, az Európai Unió és a NATO számára.

A doktrína szövege változatlanul hagyta az atomküszöböt és továbbra sem tartalmazza a megelőző atomcsapás lehetőségét. A doktrína szövegében megjelentek a Geraszimov hadseregtábornok, vezérkari főnök által az államközi konfliktusok megoldásáról készített modell részét képező indirekt hadviselés – az ukrajnai konfliktus során már a gyakorlatban is alkalmazott – tézisei. A doktrína alapvetően nem új katonai gondolkodást mutat, hanem inkább egy újfajta szemléletet tükröz. Az

¹⁴⁶ *Megjegyzés:* A doktrína szövege elérhető az orosz elnöki honlapon és elektronikus jogszabálygyűjteményekben: *Президент утвердил новую редакцию Военной доктрины*, 2014.12.26., <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47334>, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_172989/, letöltés időpontja: 2015.01.30.

oroszl vezetés stratégiai célkitűzései nem változtak, a politikai vezetés azok megvalósításában továbbra is megkülönböztetett szerepet szán a haderőnek. Az új szemlélet korábban már megnyilvánult a Valerij Geraszimov hadseregtábornok, vezérkari főnök által 2013-ban ismertett, az államközi konfliktusok megoldásáról összeállított, az indirekt hadviselés módszereit és eszközeit részletesen ismertető modellben. A 2014. évi Katonai Doktrína pedig gyakorlatilag a modell főbb téziseivel egészítette ki, újította meg a 2010. évi változatot, stratégiai dokumentum szintjére emelve a „Geraszimov-doktrína” téziseit.

Oroszország 2014. évi Katonai Doktrínája négy fejezetből áll. Az értekezésben arra kívánom ráirányítani a figyelmet, hogy melyek azok a tételek, amelyeket az orosz vezetés továbbra is időszerűnek ítél és változatlanul hagyott, illetve fel kívánom hívni a figyelmet az új gondolati elemekre, tézisekre, amelyek gyakorlati alkalmazása biztonsági kihívást jelenthet az Oroszországgal nem egy szövetségi rendszerbe tartozó államok és integrációs/szövetségi rendszerek számára.

A 2014. évi Katonai Doktrína I. fejezetében – I. Általános rendelkezések – a dokumentum kidolgozásának politikai, jogi és elvi alapjai olvashatók. A doktrína szerint annak jogszabályi háttere kiegészült az Északi-sarkkör térségének fejlesztésére vonatkozó stratégiával, de a doktrína kapcsán megállapítható, hogy az állami vezetés a korábbiaknál nagyobb feladatot ró a haderőre, a fegyveres erőkre, valamint az illetékes intézményekre az orosz nemzeti érdekek szavatolása terén.

A doktrína továbbra is deklarálja Oroszország elkötelezettségét az ország és szövetségesei nemzeti érdekeinek védelme mellett, változás érzékelhető azonban abban, hogy nagyobb hangsúlyt kapott a katonai eszközök alkalmazásának lehetősége: a nemzeti és szövetségi érdekek védelme érdekében felhasználható politikai, diplomáciai, jogi, gazdasági, ökológiai, információs és más eszközök erőszakmentes jellegű intézkedések alkalmazása lehetőségének kimerülését követően az orosz vezetés a katonai eszközök felhasználása mellett dönthet.

Az állami irányítás központosítása a haderő számára a katonai szférában korábban is feladat volt, ezt a feladatrendszert a doktrína kiterjesztette, így a katonai szféra kibővül és az állami irányítás központosítását a védelmi és biztonsági szektorban is feladatul szabja a dokumentum.

Az általános részben taglalt szakmai terminológia új tartalmi elemekkel, fogalmakkal bővült, ami valójában a feladatok, a feladatrendszer bővülését is jelenti egyben. Kiegészítették az „állam katonai szervezete” kifejezés meghatározását, azaz új elemként jelenik meg, hogy háborús időszakra új szereplőként különleges alakulatok létrehozását tervezik. Rögzítették azt is, hogy a katonai tervezéskor a vezetésnek a haderő és más fegyveres szervezetek mellett számolnia kell egyéb szervek/intézmények fejlesztésével, ellátásával és alkalmazási lehetőségeivel is, ezen szereplőket pedig meghatározott feladatok terhelik az állam katonai védelmének biztosítása során. A dokumentumban deklarálták továbbá a hadiipari komplexum felelősségét az ország fegyveres védelmére történő felkészülés és fegyveres védelem megvívása kapcsán.

A doktrína első fejezetében két új kifejezés jelent meg a terminológiai felsorolásban, mégpedig:

- *az Oroszországi Föderáció mozgósítási készenléte*: a haderő és más fegyveres erők, valamint szervek/intézmények, a gazdaság, valamint az állami szövetségi intézményrendszer, az államigazgatás és a közigazgatás különböző szintű szervezeti egységeinek a mozgósítási tervek végrehajtásával kapcsolatos képessége;
- *nem-nukleáris visszatartás/elrettetés*: az Oroszországi Föderáció ellen irányuló agresszió megghiúsítására irányuló nem-nukleáris – külpolitikai, katonai és haditechnikai – eszközök és intézkedések összessége.

Fontos megjegyezni, hogy a fogalommeghatározáson túl az orosz doktrína a korábbi változathoz képest nagyobb jelentőséget tulajdonít a mozgósítási képesség növelésének, valamint a nem-nukleáris visszatartásnak/elrettetésnek.

A 2014. évi Katonai Doktrína II. fejezetében – II. Az Oroszországi Föderációt érintő katonai veszélyek és katonai fenyegetések – a korábbi változathoz képest új, részletesebb jellemzést ad a világ biztonságpolitikai helyzetéről. A dokumentum szerint nőtt a globális verseny és a feszültség az államközi, a régiók közötti kapcsolatokban, a világban megkezdődött a befolyás fokozatos újraelosztása, mégpedig a gazdasági fejlődés és a politikai hatalmi befolyás új központjai javára. Új tényezőként említi a dokumentum a katonai veszélyek és a katonai fenyegetések áttolódásának tendenciáját az Oroszországi Föderáció belső szférájába és

információs terébe. A doktrína megerősíti a korábbi változatban is szereplő azon kitételt, amely szerint csökkent a valószínűsége egy Oroszország ellen indított nagyméretű háború kialakulásának, az országgal szembeni katonai veszélyek azonban számos területen erősödnek.

A dokumentum a helyzetértékelést követően fel is sorolja ezeket a *külső katonai veszélyeket*, ezek száma és értelmezése pedig a világban bekövetkezett biztonságpolitikai változások következtében bővült.

Első helyen – ezúttal már nem törekvésenként értékelve, hanem a 2010. évinél jóval élesebben fogalmazva, immár tényként – rögzíti a NATO nemzetközi jog normáinak megsértésével történő globális szerepvállalását és katonai infrastruktúrájának közelebb helyezését Oroszországhoz.¹⁴⁷

Szintén tényként jeleníti meg a katonai veszélyek között a dokumentum a biztonsági helyzet destabilizálását egyes államokban és térségekben, valamint a globális és a regionális stabilitás megbontását.

Élesebben fogalmaz a dokumentum és pontosítja a korábbi változatban foglaltakat abban a tekintetben is, hogy a külföldi államok katonai kontingenseinek az Oroszország és szövetségesei területével és felségvizeivel határos térségekbe telepítését az orosz vezetés azért tartja katonai veszélynek, mert a külföldi katonai csoportosítások megjelenését az Oroszországra történő politikai és katonai nyomásgyakorlás részeként értékeli.

A nemzetközi terrorizmus terjedésének veszélye eddig az említés szintjén szerepelt a katonai doktrínában, a 2014. évi dokumentumban azonban a részletesen kifejtették a veszély/fenyegetés mibenlétét, mégpedig: a globális terrorizmus / szélsőségeség (extrémizmus) növekvő fenyegetése, a nem kellő mértékben hatékony nemzetközi terrorellenes együttműködés miatt annak újabb megjelenési formái, a radioaktív és toxikus vegyi anyagok alkalmazásával végrehajtott terrorcselekmények reális fenyegetése, a transznacionális szervezett bűnözés, főként a fegyverek és a kábítószeres illegális forgalmának növekedése.

A dokumentumban új tényezőként jelent meg a külföldi katonai magánvállalatok tevékenysége által jelentett veszély. Új tényezőként jelentek meg továbbá az alábbi, egyértelműen a „Geraszimov-doktrínához” köthető elemek is:

¹⁴⁷ *Megjegyzés:* 2014. évi katonai doktrína II. fejezet 12. bekezdés a. pont

- információs és kommunikációs technológiák alkalmazása a nemzetközi joggal ellentétes tevékenység keretében olyan katonapolitikai célok érdekében, amelyek az államok szuverenitása, politikai függetlensége, területi egysége ellen irányulnak és fenyegetést jelentenek a nemzetközi közösségre, biztonságra, globális és regionális stabilitásra;
- az Oroszországi Föderációval szomszédos államokban olyan politikai vezetés létrehozása, többek között az államhatalom legitim intézményeinek megdöntésével, amely fenyegeti az Oroszországi Föderáció érdekeit;
- a külföldi államok és azok koalíciói különleges szolgálatainak és szervezeteinek az Oroszországi Föderáció elleni felforgató tevékenysége.

A dokumentum ezúttal is foglalkozik az Oroszországot fenyegető belső katonai veszélyekkel is. Az alapvető *belső katonai veszélyek* köre, értelmezésük jelentős mértékben kibővült, mégpedig az alábbiak szerint:

- az Oroszországi Föderáció alkotmányának erőszakos megváltoztatására irányuló tevékenység mellett nevesítik az országon belüli belpolitikai és társadalmi helyzet destabilizálására irányuló tevékenységet is;
- Oroszország szuverenitása és az ország területi egysége megsértésére vonatkozó gondolatot kiegészítették a terrorszervezetek és egyes személyek tevékenységével, mint veszélyeztető tényezővel;
- új tényezőként jelent meg az ország lakosságára, főként a fiatal állampolgárokra gyakorolt azon információs befolyás, amelynek célja a haza védelmével kapcsolatos történelmi, lelki és hazafias hagyományok aláásása;
- szintén új tényezőként fogalmazták meg a nemzetiségi és társadalmi feszültség, extrémizmus kiprovokálását, etnikai és vallási gyűlölet vagy ellenségeskedés szítását.

Az alapvető *katonai fenyegetések terén* az orosz vezetés nem számol új tényezővel, értékelése szerint továbbra is a katonapolitikai helyzet, az államközi kapcsolatok éles változása és a katonai erő alkalmazásához szükséges feltételek megteremtése, valamint az országgal és szövetségeseivel szomszédos területeken végrehajtott hadgyakorlatok keretében megvalósított erődemonstráció jelentik a főbb katonai fenyegetéseket az Oroszországi Föderáció számára.

A pontosított katonai doktrína modern katonai konfliktusok jellemzőinek bemutatását tartalmazó bekezdésében erőteljesen megjelennek a „Geraszimov-doktrína” indirekt hadviselésre vonatkozó tézisei. A felsorolásban a modern hadviselés ismertetésének részeként jelennek meg az egyes jellemzők, sajátosságok – az orosz vezetés szándéka azonban az, hogy feladatot szabjon a haderő és az illetékes szervezetek számára, hogy ezeken a területeken járuljanak hozzá Oroszország képességeinek célirányos fejlesztéséhez. Ezek a területek pedig a következők:

- a katonai erő mellett politikai, gazdasági, információs és további nem katonai módszerek és eszközök alkalmazása, összehangolva a lakosság tiltakozási potenciáljának és a különleges műveletek széleskörű kihasználásával;
- az információs hadviselés alkalmazása, azaz hatásgyakorlás az ellenségre annak teljes területi mélységében, a globális információs térben, a légtérben és az űrben, valamint szárazföldön és tengeren;

A katonai doktrína átdolgozott változatában új jellemzőként, sajátosságként jelennek meg az alábbi, a korábbi doktrínákban nem szereplő jellemzők:

- irreguláris fegyveres alakulatok és katonai magánvállalatok részvétele a katonai műveletekben;
- indirekt és aszimmetrikus műveleti módszerek alkalmazása;
- kívülről finanszírozott és irányított politikai erők és társadalmi mozgalmak felhasználása.

A Katonai Doktrína III. fejezete – III. Az Oroszországi Föderáció katonapolitikája – a katonai biztonságot érintő veszélyek és fenyegetésekre adandó válaszokat jeleníti meg. A leginkább szembetűnő változás ebben a fejezetben az, hogy eltűnt az a gondolat, amely korábban az orosz katonapolitika egyik alaptétele volt, nevezetesen, hogy az katonai konfliktusok megelőzése mellett a fegyverkezési verseny megakadályozására is irányul. A katonapolitika alapját a pontosított doktrína szerint a nukleáris és más katonai konfliktusok megakadályozása képezi, a doktrína ennek értelmében meghatározza a fő feladatokat is, amelyek közül az újakat emelem ki:

- az ország védelmének és biztonságának, valamint szövetségesei érdekeinek szavatolására a mozgósítási képesség növelése: az

Oroszországi Föderáció gazdaságának, államigazgatás és a közigazgatás különböző szintű szervezeti egységei mozgósítási képességének szinten tartása annak érdekében, hogy háborús időszakban megfelelő szinten tudják végrehajtani a számukra meghatározott feladatokat;

- az állam, a társadalom és az egyének erőfeszítéseinek egyesítése az ország védelmére, intézkedések kidolgozása és végrehajtása az Oroszországi Föderáció állampolgárainak katonai szolgálatra való felkészítése, katonai-hazafias nevelése hatékonyságának növelése érdekében;
- egyes országok azon törekvésének megakadályozása, amelynek keretében katonai fölényre tennének szert hadászati rakétavédelmi rendszerek felvonultatásával, a fegyverek űrtérben történő telepítésével, nagy pontosságú hadászati nem-nukleáris rendszerek telepítésével;
- az ENSZ keretében az űrtérben végzett tevékenységekkel kapcsolatos biztonsági kérdések normatív szabályozása;
- Oroszország képességének növelése a földközi térségben található objektumok és események megfigyelése terén, beleértve a nemzetközi együttműködés lehetőségét is;
- nemzetközi ellenőrzési mechanizmus kidolgozása és jóváhagyása a bakteriológiai, biológiai, toxikus fegyverek létrehozásával, termelésével és tartalékok felhalmozásával kapcsolatos, valamint azok megsemmisítésére vonatkozó konvenció betartására.

A katonai konfliktusok megakadályozása kapcsán megfogalmazott feladatokban – az új tényezők megjelenése mellett – több gondolat is kiegészítésre került. A dokumentumban meghatározták Oroszország partnerországainak és potenciális partnereinek körét. Az orosz vezetés az európai biztonság érdekében továbbra is egyenrangú párbeszédre törekszik az Európai Unióval és a NATO-val, bővíteni kívánja együttműködését a BRICS országaival, emellett új szereplőként – a közös védelem és biztonság szavatolása érdekében új együttműködő partnerként – nevesíti a dokumentum Abháziát és Dél-Oszétiát, továbbá kész részt venni az ázsiai és csendes-óceáni térségben egy új kollektív biztonsági modell létrehozásában.

A doktrínában megjelent új tézis szerint Oroszország – a korábbi változatban deklarált, a hadászati rendeltetésű támadófegyverekre vonatkozó egyezményeken túl

– feladatának tekinti a nukleáris rakétaeszközökre vonatkozó nemzetközi fegyverzetcsökkentési és korlátozási egyezmények betartását.

A haderő, a további fegyveres erők, valamint más szervezet/intézmények béke-, fenyegetettségi és háborús időszakban történő alkalmazását meghatározó részben több kiegészítés is bekerült a dokumentumba.

A békeidőszakra vonatkozó feladatokban megjelent változtatások közül megítélésem szerint a legfontosabbak az alábbiak:

- a hadászati visszatartásra/elrettentésre vonatkozó bekezdés pontosításában deklarálták, hogy az orosz vezetés a nukleáris mellett a nem-nukleáris elrettentés eszköztárára is számít;
- a létfontosságú objektumok kapcsán az őrzés mellett új feladatként jelenítették meg azok védelmét, a katonai és a kettős rendeltetésű infrastruktúra vonatkozásában nagyobb hangsúlyt kapott a katonai infrastruktúra korszerűsítése, védelmi célú fejlesztése;
- a terrorizmus elleni harc kapcsán a feladatot úgy pontosították, hogy azt folytatni kell az ország határain belül, továbbá az ország határain kívül meg kell akadályozni a nemzetközi terrorizmushoz köthető tevékenységeket;
- új feladatként jelölték ki Oroszország nemzeti érdekeinek biztosítását az Északi-sarkkör térségében;

A főbb változások, új gondolatok mellett fontosnak tartom az értekezésben megjeleníteni azt is, hogy a feladatok közül változtatás nélkül hagyták az orosz állampolgárok fegyveres támadás elleni védelmét külföldön.

A haderő, más fegyveres erők, valamint egyéb szervezet/intézmények közvetlen fenyegetettségi időszakban történő alkalmazásával foglalkozó részben a doktrína új feladatként a haderő hadászati szétbontakozását határozza meg.

A háborús időszakra vonatkozó feladatok terén nem történt változtatás a doktrínában: a fő feladat továbbra is Oroszország és annak szövetségesei elleni agresszió elhárítása, az agresszor legyőzése és kényszerítése a katonai tevékenységének beszüntetésére mégpedig olyan módon, hogy az megfeleljen Oroszország és szövetségesei érdekeinek.

Az állam katonai szervezetének fejlesztésére vonatkozó részben az állami és a katonai vezetés-irányítási rendszer működése hatékonyságának és biztonságának növelése mellett új gondolatként, egyben új feladatként jelenik meg a különböző állam- és közigazgatási szervezetek és intézmények közötti információs/informatikai együttműködés rendszerének fejlesztése is, továbbá a haderő és más fegyveres szervezetek információbiztonságának erősítése is.

Új feladatként jelenítették meg a dokumentumban a haderő, más fegyveres erők, valamint egyéb szervezet/intézmények mozgósítási felvonultatási rendszerének fejlesztését, a mozgósítási tartalékokat képező személyi állomány kiképzését, a feltöltési rendszer tökéletesítését. Szintén új feladatként jelölték ki a csapatok és a lakosság radiológiai, vegyi és biológiai védelmét biztosító rendszer fejlesztését.

A haderő, más fegyveres erők, valamint egyéb szervezet/intézmények építése és fejlesztése kapcsán alapvető változást jelent, hogy a doktrína a védelem biztosítása érdekében feladatokat ró az államhatalmi, államigazgatási, közigazgatási intézményrendszer különböző szintű egységeire, intézményeire, továbbá együttműködést határoz meg közöttük, valamint a haderő meghatározott szervezeti elemei között. Új feladatként jelent meg az is, hogy szükségesnek ítélték meg a hadiipari komplexum hatékonyságának növelését – ebből arra is következtethetünk, hogy a korábbi változatban szereplő, a minőségi színvonal emelésére vonatkozó feladatot már teljesítették. Szintén teljesítették a polgári védelem rendszerének létrehozására vonatkozó, a 2010. évi Katonai Doktrínában meghatározott feladatot, a pontosított dokumentum már a rendszer fejlesztését írja elő.

A haderő, más fegyveres erők, valamint egyéb szervezet/intézmények építése és fejlesztése érdekében meghatározott feladatok teljesítése kapcsán új gondolatként jelentek meg az alábbiak:

- a területvédelmi erők megalakítására vonatkozó elgondolás: ezen erők feladata a katonai, állami és különleges létfontosságú objektumok, a lakosság tevékenységét, a közlekedési és kommunikációs infrastruktúrát, az energiaellátást biztosító létesítmények, valamint az emberek életére és egészségére fokozottan potenciális veszélyt jelentő objektumok védelme;
- a haderő, a további fegyveres erők, valamint más szervezet/intézmények hatékony informatikai biztonságának szavatolása.

A 2010. évi változathoz képest jelentős változás, hogy a pontosított doktrína nem tartalmaz a katonai tervezésre vonatkozó részt, helyette azonban nagyobb hangsúlyt kapott az új prioritásként kijelölt mozgósítási felkészítés, készenlétnövelés.

Az Oroszországi Föderáció mozgósítási felkészítését és mozgósítási képességét taglaló, átdolgozott szövegrész rögzíti, hogy a mozgósítási képesség a vonatkozó tervek végrehajtására történő felkészüléssel és azok megvalósítása révén biztosítható, szintje függ az előre jelzett katonai fenyegetéstől, a katonai konfliktus típusától. A dokumentum részletesen meghatározza a mozgósítási felkészítés célját: a gazdaság különböző szintjeinek (szövetségi, állami és közigazgatási szintek), az állam- és közigazgatás intézményrendszerének, szervezeteinek, valamint a haderő, más fegyveres erők és egyéb szervek/intézmények felkészítése arra, hogy azok képesek legyenek az állam és a lakosság igényeit háborús időszakban kielégíteni, valamint – új feladatként – az állam fegyveres támadás elleni védelmét biztosítani. A mozgósítással kapcsolatos feladatok között újként jelent meg az emberi erőforrások és az anyagi-technikai eszközök pótlására, továbbá a harci cselekmények során megsérült vagy megsemmisült objektumok, a fegyverek és a haditechnikai eszközök gyártását biztosító termelési kapacitások, valamint a közlekedési infrastruktúra helyreállítására irányuló tevékenység.

A IV. fejezet – IV. A védelem hadigazdasági biztosítása – azokat a feladatokat részletezi, amelyek végrehajtását az orosz politikai és katonai vezetés elengedhetetlennek ítélte meg az ország katonai-gazdasági és haditechnikai lehetőségeinek fenntartható fejlesztése, továbbá a kitűzött katonapolitikai célok elérése szempontjából.

A fegyverekkel, haditechnikai és speciális eszközökkel való ellátás rendszerével foglalkozó rész többségében változatlanul maradt, új feladatként határozták meg azonban, hogy az új típusú nagy pontosságú fegyverek kifejlesztésén túlmenően, az azok elleni védelmi eszközrendszer elemeit (pl. lég- és űrvédelem, híradó-, felderítő, irányító rendszerek, rádióelektronikai harc, pilótánélküli repülőeszközök, robottechnológia, katonák egyéni védelmét biztosító felszerelés) is létre kell hozni.

A hadiipari komplexum fejlesztésére vonatkozó szövegrész is pontosításra került. A hadiipari kapacitások fenntarthatósága és a védelmi célú beszerzések

folyamatosságának biztosítása érdekében a fegyverek, a haditechnikai és speciális eszközök vonatkozásában azok teljes életciklusára vonatkozó irányítási rendszer kialakítását tűzték ki célul. Emellett új feladatul jelölték ki a hadiipari komplexum technológiai-termelési készenlétének szavatolását a prioritást jelentő fegyvertípusok, haditechnikai és speciális eszközrendszerek kifejlesztése, továbbá meghatározott mennyiségben és minőségben történő gyártása terén.

Az Oroszországi Föderáció katonapolitikai és haditechnikai együttműködésével foglalkozó rész tartalma nem változott, néhány helyen azonban kiegészítették azt. A deklaráció szintjén az orosz vezetés ezúttal is jelzi elkötelezettségét a nemzetközi jog, főként az ENSZ alapokmánya, továbbá a globális és a regionális stabilitás fenntartása mellett. Az ukrajnai események rávilágítottak azonban arra, hogy mindez, akárcsak a korábbi stratégiai dokumentumokban erre vonatkozóan megfogalmazott gondolat a megvalósulás szintjén nem érvényesül. A doktrína a katonapolitikai együttműködés vonatkozásában Fehéroroszország mellett megkülönböztetett jelentőséget tulajdonít a prioritásként megnevezett, a 2008. augusztusi grúziai fegyveres konfliktust követően Oroszország által független államként elismert – a nemzetközi közösség által továbbra is Grúzia részének tekintett – szakadár Abháziának és Dél-Oszétának, feladatul tűzi ki a közös védelem és biztonság szavatolása érdekében folytatott együttműködést. A nemzetközi közösség által továbbra is Grúzia részének tekintett területeket a KBSZSZ és a FÁK tagországait magában foglaló szövetségi rendszer bővítésével kapcsolatos célkitűzésben is nevesítették. Prioritásként jelölték ki továbbá a katonapolitikai együttműködés vonatkozásában a Sanghaji Együttműködési Szervezetet, valamint az ENSZ és más nemzetközi szervezetek körét. Az együttműködés kérdéskörében a doktrína új feladatként határozza meg, hogy az egyedi nemzeti álláspontok megismerése érdekében szükséges a párbeszéd fejlesztése azokkal az országokkal, amelyek érdekeltek az információs és kommunikációs technológiák katonapolitikai célokra történő felhasználása következtében kialakuló katonai veszélyek elleni küzdelemben.

A fentiekben bemutatott tézisekből az a következtetés vonható le, hogy az orosz politikai és katonai vezetés – annak ellenére, hogy nincs hivatalosan deklarált ellenségképe – úgy értékeli, hogy a világban bekövetezett biztonságpolitikai folyamatok következtében nőttek az országgal szemben a katonai veszélyek és

fenyegetések, ezért Oroszországnak fel kell készülnie egy esetleges fegyveres konfliktus megvívására. A doktrínában megerősítést nyert az az elgondolás, hogy az orosz vezetés az államközi konfliktusok rendezésében a katonai erő alkalmazása mellett, illetve annak közvetlen alkalmazását megelőzően olyan „erőszakmentes” eszközökkel, mint a külpolitikai, a gazdasági, az információs és informatikai műveletek, illetve a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységével számol. A „Geraszimov-doktrínában” is ismertetett nem katonai eszköztár elemeinek alkalmazása a megtámadott fél perspektívájából nézve azért veszélyes és a támadó részéről azért eredményes, mert a jelenkori konfliktusokban alkalmazva – ahol a fegyveres konfliktusok már valójában hadüzenet nélkül indulnak – egészen a konkrét katonai nyílt műveletek időpontjáig azok nehezen felfedhetők, tagadhatók. A befolyásolás, zavarkeltés, elbizonytalanítás eredményeként a megtámadott fél nem képes időben felismerni a támadás tényét és önerőből vagy szövetségesi segítséggel megfelelő időben és eszközökkel fellépni ellene. Mindemellett fontosnak tartom megjegyezni, hogy egy esetleges konfliktus megoldásában, egy potenciális fegyveres konfliktus megvívásában az orosz politikai és katonai vezetés nem csak a haderőre és más fegyveres testületekre számít. A doktrína tükrözi, hogy az orosz felfogásban a haza védelme az egész ország feladata, így az országvédelemmel és a mozgósítási készenléttel kapcsolatos feladatok a haderőn és a különböző fegyveres testületeken kívül érintik az állami szövetségi intézményrendszert, az állam- és közigazgatás különböző szintű szervezeti elemeit, a gazdaság különböző szektorait, továbbá a lakosságot is.

5. Az orosz haderő aktuális szervezete 2014-2015-ben

Az orosz katonai gondolkodásban bekövetkezett változásokat jól tükrözi az a tény is, hogy a Szergyukov–Makarov által elindított haderőreform részeként az adminisztratív átalakításokat a szervezeti struktúra megújítása követte. 2011. december 1-jei hatállyal a légvédelmi rakétacsapatok, az űrvédelmi erők, a rakétavédelmi erők, valamint a rakétavédelmi korai előrejelző és riasztó rendszer összevonásával, önálló fegyvernemként létrehozták a Lég- és Űrvédelmi Csapatokat¹⁴⁸. Az átszervezés eredményeként 2011 decemberétől a haderőt három

¹⁴⁸ *Войска Воздушно-космической обороны заступают на боевое дежурство в РФ*
A lég- és űrvédelmi csapatok harci ügyeletbe állnak, 2011.12.01.,

haderőnem (Szárazföldi Csapatok, Légierő, Haditengerészet) és három önálló fegyvernem (Hadászati Rakétacsapatok, Lég- és Űrvédelmi Csapatok, Légideszantcsapatok) alkotta.

8. számú ábra: Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek felépítése
2011 decemberétől 2015 augusztusáig

Haderőnemek	Önálló fegyvernemek
Szárazföldi csapatok	Hadászati rakétacsapatok
Légierő	Lég- és Űrvédelmi Csapatok
Haditengerészet	Légideszantcsapatok

A táblázatot az értekezés szerzője szerkesztette a vonatkozó jogszabályok és interneten elérhető információk alapján

Szergej Sojgu hadseregtábornok, védelmi miniszter további változtatást tartott szükségesnek. 2015. augusztus 1-jével az államfő rendelete értelmében Légi–Kozmikus Erők¹⁴⁹ megnevezéssel új haderőnem alakult meg a Légierő és a Lég- és Űrvédelmi Csapatok összevonásával. Az új haderőnem megalakulása óta egységes parancsnokság alatt magában foglalja a légierő repülőerői mellett az űr/kozmosz csapatokat, a lég- és rakétavédelmi, valamint az űrvédelmi csapatokat is.¹⁵⁰

https://ria.ru/defense_safety/20111201/503030677.html, letöltés időpontja: 2017.12.02., *1 декабря первая дежурная смена командного пункта Войск ВКО заступает на боевое дежурство / A lég- és űrvédelmi csapatok parancsnokságának első váltása december 1-jén lép harci ügyeleti szolgálatba,* 2011.12.01.,

https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=10827666@egNews, letöltés időpontja: 2017.12.02. *Megjegyzés: Az új önálló fegyvernemet a légvédelmi rakétacsapatok, az űrvédelmi erők, a rakétavédelmi erők, valamint a rakétavédelmi korai előjelző és riasztó rendszer összevonásával hozták létre.*

¹⁴⁹ *Шойгу: в России создан новый вид вооруженных сил - Воздушно-космические силы / Sojgu: Oroszországban új haderőnem került létrehozásra – a Légi-kozmosz Erők, 2015.08.03., <http://tass.ru/armiya-i-opk/2160599>, letöltés időpontja: 2017.12.02.*

¹⁵⁰ *Министр обороны России генерал армии Сергей Шойгу провел очередное селекторное совещание / Szergej Sojgu hadseregtábornok, Oroszország védelmi minisztere megtartotta a soron következő vezetői értekezletet 2015.08.03., https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12047184@egNews, letöltés időpontja: 2017.12.02. és *Новый вид Вооруженных Сил РФ – Воздушно-космические силы – приступил к несению боевого дежурства по воздушно-космической обороне / Új haderőnem – a légi-kozmosz erők megkezdték a légi-kozmosz védelem biztosítása érdekében a harci ügyeleti szolgálatot**

2015. augusztus 1. óta az orosz haderő három haderőnemből (Szárzaföldi Csapatok, Légi-kozmosz Erők, Haditengerészet) és két önálló fegyvernemből (Hadászati Rakétacsapatok és Légideszantcsapatok) áll.

9. számú ábra: Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek (orosz haderő) felépítése 2015. augusztus 1. óta

Haderőnemek	Önálló fegyvernemek
Szárzaföldi csapatok	Hadászati rakétacsapatok
Légi–Kozmosz Erők	Légideszantcsapatok
Haditengerészet	

A táblázatot az értekezés szerzője szerkesztette a vonatkozó jogszabályok és interneten elérhető információk alapján

2010 decemberétől katonai igazgatási szempontból Oroszország négy – Nyugati (Szentpétervár), Déli (Rosztov-na-Donu), Központi (Jekatyerinburg), Keleti (Habarovszk) – katonai körzetre tagozódott. 2014 december 1-jével – a Nyugat hadászati-hadművelési parancsnokság alárendeltségéből történő kivonását követően – az Északi Flotta bázisán, egy új egyesített hadászati parancsnokság^{151 152} alakult meg, amely kvázi ötödik katonai körzethez az Északi-sarkkör térségéért felelős, a hadászati parancsnokság Szeveromorszkban települt.¹⁵³

Az Észak hadászati parancsnokság, avagy Észak Katonai Körzet fő feladata Oroszország nemzeti érdekeinek védelme az északi térségekben. A 2009. évi Nemzeti Biztonsági Stratégia megállapította, hogy a világban megkezdődött a versenyfutás az energiahordozók és édesvíz-készletek kiaknázásáért, többek között

2015.08.03., <http://syria.mil.ru/syria/bulletins/bulletin/more.htm?id=12047166@egNews>, letöltés időpontja: 2017.12.02.

¹⁵¹ ГАВРИЛОВ, Юрий: "Север" Арктики / Az Arktisz „Északja”, 2014.12.01., <https://rg.ru/2014/12/01/komandovanie-site.html>, letöltés időpontja: 2018.02.10.

¹⁵² Arctic Strategic Command, Sever (North) Unified Strategic Command (USC) <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/vo-northern.htm>, letöltés időpontja: 2018.02.10.

¹⁵³ Объединенное стратегическое командование Северного флота отмечает третью годовщину со дня образования / Az Északi Flotta egyesített hadászati parancsnoksága a megalakulás harmadik évfordulóját ünnepli, 2017.12.15. https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12155012@egNews, letöltés időpontja: 2018.02.10.

az Északi-sarkkör térségében is, egyúttal feladatként határozta meg az északi államhatárok védelmének erősítését és a határvédelmi infrastruktúra kialakítását. A 2014. évi Katonai Doktrína pedig már új feladatként jelölte ki Oroszország nemzeti érdekeinek biztosítását az északi-sarkkörü térségben, ennek keretében kezdték meg az Északi-sarkkör térségének fejlesztését. Az Észak hadászati parancsnokság feladata Oroszország érdekeinek védelme az Arktisz térségében. A parancsnokság, valamint az alárendeltségébe tartozó erők felelősségi körzete átfogja a Murmanszki és Arhangelszki területeket, a Komi Köztársaság, valamint a Nyenyec Autonóm Körzet területét és az Északi Jeges-tenger szigeteit. Az Oroszországi Föderáció érdekei, biztonsága és szuverenitásának szavatolása céljából 2015-ben megkezdődött az arktiszi területeken az orosz haderő felfejlesztése. Oroszország új északi-sarki katonai bázist épített fel a Ferenc-József Földön, amely hadászati-hadműveleti rendeltetésű vezetés-irányítási objektumként, a sarkvidéki vadász- és bombázó légielő egész évben működőképes állomáshelyként, valamint a sarkvidéki különleges rendeltetésű katonai harcoló szervezet bázisaként is működhet. A védelmi miniszter 2017. december 22-én tartott éves beszámolója¹⁵⁴ szerint Oroszország az északi-sarkkörü térségben összesen 425 objektumot épített fel, amelyekben jelenleg több mint 1000 katona állomásozik. A térségben összesen három olyan ún. „Arktiszi háromlevelű lóhere” központi komplexumot alakítottak ki, amelyek 18 hónapon át képesek elszigetelten és önállóan működni, ezek közül eddig kettőről jelent meg nyílt információ: az egyik létesítmény a Ferenc József-földre tartozó Alekszandra-földön (Арктический трилистник), a másik a Novoszibirszki szigetekhez tartozó Kotyelnij-szigeten (Северный клевер).¹⁵⁵

Napjainkban is folynak az északi bázisok betelepítései új erőkkel. Az orosz vezetés a térségben 13 új légbázis és 10 rádiólokációs állomás – Novaja Zemlján, Vrangel-és Schmidt-szigeten – kiépítését határozta meg, továbbá légielőirányítási és

¹⁵⁴ *Расширенное заседание коллегии Министерства обороны / A Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülése, 2017.12.22., <http://www.kremlin.ru/events/president/news/56472>, letöltés időpontja: 2018.01.02.*

¹⁵⁵ *«Арктический трилистник» Северного флота распускается на Земле Александры / Az Északi Flotta „Arktiszi lóheréje” kinyílik az Alekszandra-földön, 2015.11.02., https://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201511020428-uhko.htm, #АрктикаНаш. Уникальная база «Арктический трилистник» / #MiArktiszunk, „Arktiszi lóheréje” egyedülálló bázis, 2017.04.17., <https://masterok.livejournal.com/3555989.html>, Военный городок "Нагурское" на Земле Франца-Иосифа / Nagurszkoje katonaváros a Ferenc József-földön, 2015.10.20., <https://twwer.livejournal.com/1814653.html>, letöltés időpontja: 2018.01.02. Megjegyzés: további információ a védelmi minisztérium honlapján: <http://mil.ru/files/files/arctic/Arctic.html>, letöltés időpontja: 2018.01.02.*

ravezetési pontokat hoztak létre, helyreállítják a légierő egykori infrastruktúráját. A Kotyelnij-szigeten helyezték el az 99. északi harcászati (part- és légvédelmi rakétaalegységek, rádiólokációs, valamint anyagi-technikai ellátó alegységek) csoportot. Itt helyreállították a légierő Tyemp légierő vezetési pontot, a Novaja Zemlján (Guszinaja Zemlja) helyreállították a Rogacsevo repülőteret, ahol MiG-31BM (FOXHOUND) típusú elfogóvadász-repülőgépek települnek, továbbá a Graham Bell repülőter, ahonnan az orosz hadászati repülők gyakorlatilag karnyújtásnyira kerülnek az Amerikai Egyesült Államokhoz. Az északi repülőterek megnyitásával hatékonyabbá válhat az Engelsz légibázisról felszálló hadászati repülőerők – főként Tu-95MSz (BEAR-H) típusú hadászati bombázói – alkalmazása is a légijárőrözések során. Az Észak hadászati parancsnokság szárazföldi állományát is megerősítették. A szárazföldi és partvédelmi csapatok fő erejét két gépesített lövészdandár (200. önálló gépesített lövészdandár / Pecsenga és 80. arktiszi gépesített lövészdandár / Alakurtti) és egy tengerészgyalogos (61. önálló tengerészgyalogos dandár / Szputnyik) magasabbegység alkotja. Ugyanakkor, tekintettel a térség nagy kiterjedésére és a kifejezetten hideg, sarkvidéki éghajlatra, a térség katonai biztonságát főként a légtér és a partmenti, valamint tengeri területek folyamatos ellenőrzése biztosíthatja. Az Kotyelnij-szigeten kiépített objektumok légvédelmét a Pancir-Sz1 (SA-22/GREYHOUND) légvédelmi rakétarendszerek biztosíthatják.¹⁵⁶

Az Északi Flotta haditengerészeti erői, mind a tengeralattjáró, mind pedig a vízfelszíni hajóegységek tekintetében megbízhatóan hajtják végre feladatukat a térségben, a számukra megszokott igen nehéz időjárási és földrajzi környezetben. Az Északi Flotta állományába tartozó 45. légi és légvédelmi hadsereg (Szeveromorszk) repülőerői, akikre az északi irányból érzékelhető kihívások elhárítása, az orosz sarkkörüi térség szuverenitásának biztosítása hárul. Ezek az erők már évtizedek óta jelen vannak, a nehéz körülmények ellenére is „otthon” vannak a térségben. Az Admiral Kuznyecov repülőhordozó hajófedélzeti repülői a szíriai bevetések során szerzett közel-keleti háborús tapasztalat birtokában szintén jelentős erőt képviselnek és magas szinten látják el feladatukat.

¹⁵⁶ *Русская стратегия в Арктике: ставки сделаны* / Az orosz arktiszi stratégia: a téteket megtették, 2015.01.09., https://vpk.name/news/124412_russkaya_strategiya_v_aktike_stavki_sdelenyi.html, 2018.01.02.

10. számú ábra: Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek
(oroszhaderő) katonai körzetei

Katonai körzetek – Összhaderőnemi hadászati parancsnokságok	Parancsnokágok
Nyugati Katonai Körzet	Szentpétervár
Déli Katonai Körzet	Rosztov-na-Donu
Központi Katonai Körzet	Jekatyerinburg
Keleti Katonai Körzet	Habarovszk
Észak hadászati parancsnokság	Szeveromorszk

A táblázatot az értekezés szerzője szerkesztette a vonatkozó jogszabályok és interneten elérhető információk alapján

6. Részkövetkeztetések

Oroszország 2007 óta egyre konfrontatívabban jelenik meg a nemzetközi szinten, nagyobb befolyást követelve magának a regionális és globális világpolitika kérdésekben. Az orosz vezetés asszertív magatartást tanúsítva a diplomáciai és a politikai konfrontációt is felvállalva képviseli az ország nemzeti érdekeit a nemzetközi szinten.

2013-ban az orosz katonai vezetés részéről Valerij Geraszimov hadseregtábornok, vezérkari főnök egy olyan új konfliktuskezelési modellt, valamint a politikai célok elérése érdekében vívott fegyveres küzdelemre vonatkozó új elgondolást fogalmazott meg, amelynek az ellenérdekelt féllel szemben történő alkalmazásával hatékonyan érvényesíthetők az Oroszországi Föderáció nemzeti érdekei.

A „Geraszimov-doktrínában” megjelenített holisztikus szemléletű katonai gondolkodás katonai és nem katonai eszköztárának elemei eddig is az orosz állami vezetés rendelkezésére álltak. Új képességszintet jelent azonban, hogy az orosz katonai vezetés felismerte a konfliktuskezelésben a katonai eszközök mellett a nem katonai eszközök jelentőségét. A „Geraszimov-doktrína” megfogalmazta, majd az ukrajnai válság során a gyakorlatban is eredményesen tesztelte, hogy a politikai

vezetés által meghatározott célok elérését elősegítheti a politikai, gazdasági, információs, humanitárius eszközöknek a katonai erővel párhuzamosan történő összehangolt alkalmazása. Ukrajna éveken, évtizedeken keresztül a folyamatos politikai és gazdasági nyomásgyakorlás alanyaként szolgált Oroszország számára, a 2013/2014 évi események által azonban már helyszíne és elszenvedője volt az orosz haderőben kialakult képességek és az új katonai elgondolás tesztelésének.

Az ukrajnai válság, a Krím-félsziget annektálása során és a kelet-ukrajnai fegyveres konfliktusban az új orosz katonai elgondolás hadszíntéri alkalmazása útján szerzett tapasztalatok összegzését követően, a „Geraszimov-doktrína” téziseit felhasználva, az orosz vezetés aktualizálta Oroszország katonai doktrínáját.

A 2014. évi Katonai Doktrína tartalma arra utal, hogy az orosz vezetés tovább kívánja fejleszteni az orosz haderőt, hogy az megfeleljen a 21. század biztonsági kihívásainak, a konfliktusok, válságok megoldásában azonban nem kizárólag a haderőre akar támaszkodni. Éppen ezért a tisztán katonai megközelítés helyett állami szinten fejleszti, képezi a potenciális válságok, fegyveres konfliktusok megvívásába bevonható további elemeket: a többi fegyveres szervezetet, az állam-és közigazgatás intézményrendszerét, a létfontosságú infrastruktúra, a hadiipar és a gazdaság egyéb szereplőit, hogy azok képesek legyenek a meghatározott helyzetekben a haderő megfelelő támogatására. Az Oroszországi Föderáció katonai képességeit vizsgálva fontos leszögezni, hogy az orosz gondolkodás szerint nem a haderő kizárólagos feladata a konfliktusok megoldása, a fegyveres küzdelem megvívása: mögötte ott áll az egész állam és a társadalom.

Az orosz katonai gondolkodás a „Geraszimov-doktrínában” deklaráltak szerint új, nem katonai elemekkel bővült, ennek ellenére fontos leszögeznünk, hogy mégis a katonai erő elsődlegességét tükrözi. Oroszország számára egyfelől új képességeket jelent a válságok és/vagy fegyveres konfliktusok kezelésére kidolgozott, kipróbált és stratégiai szintre emelt geraszimovi elgondolás, annak beépítése a műveleti eljárásokba. Másfelől azonban mindez az ellenérdekelt hatalmak, országok, szövetségek – köztük akár a NATO – számára új kihívást jelenthet.

V. AZ ÚJ OROSZ KATONAI STRATÉGIA MEGVALÓSÍTÁSA

1. Az Oroszországi Föderáció átalakuló biztonsági környezete – a 2015. évi Nemzeti Biztonsági Stratégia

Bernek Ágnes szerint napjainkban a következőkkel kell számítanunk: *„Világgazdasági és világpolitikai értelemben határozottan nő a kontinensek, nagytársági erőterek szerepe. A nagyhatalmak és a nagy feltörekvő piacok esetében a geostratégiai gondolkodás, nagytársági hatalmi erőterek kiépítése fontosabb, mint korábban. Az ún. „birodalmi gondolkodás” újra a nagyhatalmi geopolitikai törekvések központi elemévé vált. Hogyan szerveződik térben a 21. századi „Pax Americana” azaz az „Amerikai Birodalom”? De hazánk számára kardinális kérdés, hogy az eurázsiai kontinens területi szintjén szerveződő „Pax Russica”-ban, vagyis az „Orosz Birodalomban” milyen szerepet szánnak a kelet-közép-európai térségnek. Sőt ha a 21. század világgazdasági súlypontja átkerül a csendes-óceáni erőterre, akkor ez újra fogja rendezni az egyes kontinenseket átfogó nagyhatalmi erőtereket és legfőképpen ezek egymáshoz való viszonyát.”¹⁵⁷*

Az orosz katonai gondolkodás formálódásának merőben új szakaszát, fejezetét jelentette a „Geraszimov-doktrína” megfogalmazásától, ukrainai gyakorlati megvalósításától, majd stratégiai dokumentum szintjére emelésétől kezdődő időszak. Az orosz katonai vezetés a 2014. évi Katonai Doktrínában rögzítette elgondolását, amely mentén reagálni kívánt a globális és a regionális biztonsági környezetben bekövetkezett változásokra, a katonai biztonság tekintetében felmerülő kihívásokra, veszélyekre és fenyegetésekre. A globális és regionális biztonsági környezet átfogó értékelését az orosz vezetés a 2015-ben jóváhagyott Nemzeti Biztonsági Stratégia tartalmazza.

Az Oroszországi Föderáció jogszabályainak értelmében 2015-ben átdolgozásra került a Nemzeti Biztonsági Stratégia, amelynek új változatát 2015. december 31-én hagyta jóvá Vlagyimir Putyin államfő¹⁵⁸. Az új stratégia

¹⁵⁷ BERNEK Ágnes: *21. századi geopolitikai stratégiák: Az ortodox geopolitika újjászületése és az egyre fokozódó biztonsági kockázatok*, <http://uni-nke.hu/kutatas/egyetemi-folyoiratok/nemzetbiztonsagi-szemle/korabbi-szamaink/2014-3-szam> p. 24., letöltés időpontja: 2014.06.23.

¹⁵⁸ *Megjegyzés: A 2015. évi Nemzeti Biztonsági Stratégiáról szóló elnöki rendelet szövege elérhető az orosz elnöki honlapon és elektronikus jogszabálygyűjteményekben: Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 О Стратегии национальной безопасности*

megjelentetését az indoklás szerint a 2009. évi kiadás hatályba lépése óta a világban történt változások, az új nemzeti biztonsági kihívások megjelenése tette szükségessé. A dokumentumban rögzítettek közül az értekezésben a biztonság katonai szféráját érintő főbb tézisekre tértek ki.

A megújult nemzeti biztonsági stratégia a katonai biztonság vonatkozásában a kihívásokat és fenyegetéseket illetően azonos álláspontot tükröz a 2014 végén módosított katonai doktrína tartalmával, a NATO és a Nyugat-Oroszország számára biztonsági kihívást jelentő tevékenységét azonban kritikusabban szemléli, szemlélteti és fenyegetésként értékeli. A dokumentum konfrontatív hangvételű, azonban továbbra sem deklarálja ellenségként az Amerikai Egyesült Államokat vagy a Szövetséget.

A Nemzeti Biztonsági Stratégia legfontosabb megállapítása, ebben pedig élesebben fogalmaz a hatályos katonai doktrínánál is, hogy az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei politikai, gazdasági, katonai és információs nyomásgyakorlása Oroszországra, továbbá a NATO és a tagállamok katonai tevékenységének aktivizálása nemzeti biztonsági fenyegetést jelentenek Oroszország számára:

- a stratégia rögzíti, hogy Oroszország az új nemzeti biztonsági fenyegetések megjelenése ellenére tovább erősödik. Az orosz vezetés fenyegetettségértékelése szerint az önálló orosz kül- és belpolitika ellenintézkedésekre ösztönzi az Amerikai Egyesült Államokat és szövetségeseit, amelyek arra törekszenek, hogy fenntartsák saját dominanciájukat a nemzetközi szinten. Ennek megvalósítása érdekében pedig politikai, gazdasági, katonai és információs nyomást gyakorolnak Oroszországra.¹⁵⁹
- a dokumentum deklarálja, hogy a NATO – a nemzetközi jog normáinak megsértésével – növeli erőpotenciálját, globális szerepre tör, erősíti a tagállamok katonai tevékenységét, a szervezet katonai infrastruktúráját közelíti az orosz államhatárokhoz, ezzel és a Szövetség további bővítésével pedig nemzeti biztonsági fenyegetést jelent Oroszország számára. A

Российской Федерации, 2015.12.31., <http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391>,
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_191669/, letöltés időpontja: 2016.02.08.

¹⁵⁹ 2015. évi NBS II. fejezet 12. bekezdés

regionális és a globális biztonság szempontjából a dokumentum azt is rögzíti, hogy a stabilitás fenntartásának lehetősége jelentős mértékben csökken, amennyiben az Amerikai Egyesült Államok kiépíti a rakétavédelmi rendszerének részét képező infrastruktúrát Európában, a csendes-óceáni térségben és a Közel-Keleten, továbbá megvalósítja a „globális csapás” koncepcióját, amennyiben nagy pontosságú hadászati nem-nukleáris fegyverrendszerek kerülnek telepítésre, valamint az űrfegyverkezés folytatása esetén.¹⁶⁰

A nemzeti biztonsági fenyegetések elhárítása érdekében az orosz politikai vezetés szükségesnek ítéli meg a társadalom belső egységének megerősítését, a szociális stabilitás fenntartását, a különböző nemzetiségek közötti egyetértés növelését, a vallási toleranciát, a gazdaságfejlesztést, továbbá az ország védelmi képességének növelését. A katonai erő alkalmazását tekintve fontos megállapítása a stratégiának, hogy Oroszország a nemzetközi biztonság területén továbbra is ragaszkodik a politikai, jogi, diplomáciai eszközök, valamint a béketámogató műveletek elsődleges alkalmazásához, a haderő bevetését a nemzeti érdekek védelmére csak abban az esetben tartják indokoltnak, ha az adott helyzet kapcsán bevezetett erőszakmentes eszközök hatástalannak bizonyultak.

A stratégiai a nemzeti érdekek között deklarálja az ország és az alkotmányos rend, a szuverenitás, a függetlenség és a területi integritás védelmének megerősítését, továbbá a hadászati stabilitás fenntartása iránt elkötelezett és a többpólusú világrendben kölcsönösen előnyös partneri kapcsolatokra törekvő Oroszországi Föderáció, mint a világ egyik vezető hatalma státuszának megerősítését. Az ország védelmi és mozgósítási felkészítésével, fegyveres védelmének biztosításával kapcsolatos feladatok meghatározását, valamint azok végrehajtásának elveit a hatályos katonai doktrína hatáskörébe utalja a dokumentum. Az országvédelem kapcsán a hadászati visszatartás és a katonai konfliktusok megelőzése vonatkozásában a stratégia rögzíti, hogy Oroszország katonai biztonsága, szuverenitása és területi egysége védelme érdekében összehangolt politikai, katonai, haditechnikai diplomáciai, gazdasági, információs és egyéb műveleteket és intézkedéseket dolgoz ki és hajt végre.

¹⁶⁰ 2015. évi NBS II. fejezet 15. bekezdés

A NATO-val és a Nyugattal szemben megfogalmazott kritikai észrevételek mellett a stratégia deklarálja Oroszország együttműködési készségét az Amerikai Egyesült Államokkal és a Szövetséggel a hadászati stabilitás és az egyenrangú stratégiai partnerség elvének betartása mellett.

A hat fejezetből álló nemzeti biztonsági stratégia fontosabb elemei az alábbiakban foglalhatók össze:

A dokumentum bevezető fejezetében – I. Általános rendelkezések – a stratégia kidolgozásának politikai, jogi és elvi alapjai olvashatók, itt ismertetik a stratégiában alkalmazott kifejezések értelmezését is. A dokumentum rögzítette, hogy a nemzeti biztonság fogalma magában foglalja az ország védelmét, továbbá a biztonság minden, az ország alkotmányában és hatályos jogszabályaiban megjelenített típusát, többek között az állami, társadalmi, információs, ökológiai, gazdasági, közlekedési, energetikai és személyi biztonságot.

A stratégia második fejezete – II. Oroszország a jelenkori világban – az orosz vezetés helyzetértékelését tartalmazza, amely szerint létrejöttek azok a feltételek, amelyek révén Oroszország képes hatékonyan biztosítani az ország stratégiai nemzeti érdekeinek érvényesülését, az ország gazdasági, politikai, katonai és szellemi potenciáljának további bővítését, szerepének növelését a formálódó többközpontú világrendben. A dokumentum tényként rögzíti, hogy Oroszország bebizonyította, hogy képes biztosítani az ország szuverenitását, függetlenségét, területi egységét, az állampolgárok jogainak védelmét külföldön. Az orosz vezetés értékelése szerint megnőtt Oroszország szerepe a legfontosabb nemzetközi válsághelyzetek és katonai konfliktusok rendezésében, a hadászati stabilitás és a nemzetközi jog uralmának biztosításában az államközi kapcsolatokban. A helyzetértékelés kitér arra is, hogy az új többpólusú világrend kialakulásának folyamata együtt jár a regionális és globális instabilitás növekedésével. A nemzetközi kapcsolatokban nem csökken az erőteljes szerepe, eközben az Oroszországgal szomszédos térségekben militarizálás és a fegyverkezési verseny bontakozik ki. Biztonsági kihívásként jeleníti meg a dokumentum a vegyi fegyverek terjedését, a külföldi államok birtokában lévő biológiai fegyverekkel kapcsolatos bizonytalanságot, utalva az Amerikai Egyesült Államoknak az Oroszországgal szomszédos országok területén bővülő katonai biológiai laboratóriumai hálózatára és az instabil biztonsági helyzetű országokban lévő veszélyes objektumok és anyagok rossz fizikai védelmére.

A helyzetértékelésben megjelenik az orosz vezetés azon aggodalma, hogy felerősödött az információs térségben a geopolitikai célok elérése érdekében folytatott hadviselés, amely magában foglalja a társadalom manipulálását és a történelemhamisítást is. Emellett kihívást jelent a dokumentum szerint az is, hogy egyes országok a gazdasági folyamatokra történő növekvő politikai nyomásgyakorlással befolyásolni akarják a gazdasági, világgazdasági folyamatokat annak érdekében, hogy megpróbálják a gazdaságirányítási módszereket, a pénzügyi eszközöket, továbbá a kereskedelmi, befektetési és technológiai politikákat a geopolitikai problémák kezelésére felhasználni.

A dokumentum III. fejezetében – III. Nemzeti érdekek és stratégiai nemzeti prioritások – a dokumentum felsorolja az ország hosszú távra szóló nemzeti érdekeit, valamint a megvalósításuk érdekében meghatározott stratégiai érdekeket. A legfontosabb nemzeti érdek az Oroszországi Föderáció, mint a világ egyik vezető hatalma státuszának megerősítése (Izd. fentebb), a legfontosabb prioritás pedig az ország védelme. A dokumentum az első helyre sorolja nemzeti érdekek között az ország és az alkotmányos rend, a szuverenitás, a függetlenség és a területi integritás védelmének megerősítését. Említi továbbá a nemzeti egyetértés, a politikai és társadalmi stabilitás, a demokratikus intézményrendszer erősítését, a lakosság életminőségének és egészségi állapotának javítását, valamint a demográfiai helyzet fejlesztésének szükségességét. Fontosnak tartják ezek mellett a gazdasági versenyképesség, a kultúra, a hagyományos orosz erkölcsi és szellemi értékek védelmét is. A fejezetben felsorolt stratégiai nemzeti prioritások a következő fejezetben kerültek részletes kifejtésre.

A IV. fejezet – IV. A nemzeti biztonság szavatolása – részletesen ismerteti az orosz politikai vezetés által meghatározott stratégiai nemzeti prioritásokat, ezek a következők:

- *az ország védelme*: az orosz vezetés a stratégiai célok érdekében a hadászati visszatartásra, a fegyveres konfliktusok megelőzésére, az állam katonai szervezetének fejlesztésére, a haderő és más fegyveres szervezetek alkalmazási módjainak és készenlétének fejlesztésére, továbbá a mozgósítási készenlét növelésére és a polgári védelmi képességek megerősítésére irányuló politikát folytat;

- *állami és társadalmi biztonság*: az alkotmányos rend, a szuverenitás és területi egység, továbbá az emberi szabadságjogok és állampolgári jogok védelme, a béke és a politikai-társadalmi stabilitás megőrzése, a lakosság védelmének biztosítása katasztrófahelyzetekben.

Az állami és társadalmi biztonság vonatkozásában a stratégia a következőket értékeli fenyegetésként:

- a külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok és más szervezeteinek felderítő és egyéb tevékenységét;
 - a terror- és szélsőséges szervezetek alkotmányos rend erőszakos megváltoztatására, az államigazgatás/közigazgatás munkájának destabilizálására irányuló, valamint a katonai, az ipari és a lakosság alapvető ellátásához szükséges objektumok megsemmisítése/megrongálása, továbbá a lakosság megfélemlítése és a létfontosságú információs infrastruktúra biztonságának veszélyeztetése érdekében kifejtett tevékenységét;
 - a nacionalista és szélsőséges vallási nézeteket terjesztő radikális társadalmi csoportok, a külföldi és nemzetközi nem-kormányzati szervezetek tevékenységét, különösen az ország politikai és társadalmi helyzetének destabilizálását, beleértve a „színes forradalmakra” történő bujtogatást is;
 - az infokommunikációs eszközök fasizmushoz, szélsőségességhez, terrorizmushoz és szeparatizmushoz köthető ideológiát közvetítő propagandatevékenységet;
 - a korrupciót;
 - a katasztrófahelyzetek, különös tekintettel a globális klímaváltozás következményeit.
- *az orosz állampolgárok életminőségének javítása*;
 - *gazdasági növekedés*;
 - *tudomány, technológia és oktatás*;
 - *egészségvédelem*;

- *kultúra;*
- *élővilág ökológiája, a föld természeti kincseinek racionális felhasználása;*
- *hadászati stabilitás és egyenjogú stratégiai partnerség:* a nemzeti érdekek érvényesítését segíti elő Oroszország aktív külpolitikája, amely a nemzetközi kapcsolatok stabil és megbízható rendszerének létrehozására törekszik. A dokumentum itt rögzíti azt az orosz vezetés által a nemzetközi fórumokon hangoztatott kitételt, amely szerint a nemzetközi kapcsolatok központi elemeként Oroszország az ENSZ-t és az ENSZ BT-t fogadja el. A partnerségi kapcsolatok tekintetében – összhangban a katonai doktrínával – a BRICS, továbbá India és Kína, valamint a Sanghaji Együtműködési Szervezet és a G20 került említésre. Ebben a dokumentumban is rögzítették a meghatározó irányként az együttműködés erősítését a FÁK, a KBSZSZ, az Államszövetség, továbbá Abházia és Dél-Oszétia, valamint a 2015-ben megalakult Eurázsiai Gazdasági Unió vonatkozásában.
 - a dokumentum rögzíti az orosz vezetés azon célját, hogy a KBSZSZ univerzális nemzetközi szervezetté váljon, amely képes a regionális kihívások, a katonapolitikai és katonai-stratégiai jellegű fenyegetések kezelésére;
 - az orosz vezetés biztonságpolitikai, katonai és haditechnikai területeket is magában foglaló stratégiai partnerség kialakítására és megerősítésére törekszik Kínával, Indiával, fejleszti továbbá kapcsolatait az afrikai és a latin-amerikai térség országaival, nemzetközi szervezeteivel;
 - Oroszország az ázsiai-csendes-óceáni térségben katonai tömböktől független regionális biztonsági rendszer kialakítását szorgalmazza.

A nemzeti biztonság szavatolása című fejezetben a hadászati stabilitás és egyenjogú stratégiai partnerség tárgykörében jelenik meg az orosz vezetés szándéka, hogy kölcsönösen kedvező együttműködés jöjjön létre az európai országokkal és az EU-val, továbbá szorgalmazza az euro-atlanti térségben egy nyitott, világosan megfogalmazott jogi alapokon működő kollektív biztonsági rendszer létrehozását. Az Amerikai Egyesült Államok vonatkozásában pedig az orosz vezetés deklarálja a teljes értékű partnerség megteremtésére vonatkozó szándékát.

A stratégia szerint a hadászati stabilitás fenntartása érdekében Oroszország hozzájárul a nemzetközi jogrendszer megőrzéséhez, végrehajtja a fegyverzetkorlátozási és leszerelési egyezményeket, készen áll a nukleáris leszerelés folytatására, a regionális biztonság érdekében részt vesz a hagyományos fegyverzetek csökkentésére, továbbá bizalomépítési folyamatokban, a fegyveres konfliktusok rendezésében valós eszközként tekint az ENSZ égisze alatt folytatott nemzetközi béketámogató műveletekre. Fontos megjegyezni, hogy a stratégia ebben a fejezetben az orosz–NATO kétoldalú kapcsolatai alakulása szempontjából meghatározó jelentőségű tényezőként rögzíti, hogy Oroszország számára nem elfogadható a NATO katonai tevékenységének erősödése, a katonai infrastruktúrájának közelítése az orosz határokhoz, a rakétavédelmi rendszer létrehozása, a Szövetség globális szerepvállalási törekvései. Mindemellett az orosz vezetés deklarálja szándékát a NATO-val az euro-atlanti térség biztonsága érdekében történő együttműködésre.

Az V. fejezetben – V. Stratégia megvalósításának szervezeti, jogi-normatív és információs alapjai – rögzíti a dokumentum, hogy a nemzeti biztonsággal összefüggő politika irányítása az államfő feladata, a Biztonsági Tanácsot pedig koordinációs szerepkörrel ruházza fel.

A Nemzeti Biztonsági Stratégia VI. fejezete – VI. A nemzeti biztonság állapotának alapvető mutatói – nevesíti azokat a tényezőket, amelyek a nemzeti biztonság vonatkozásában meghatározzák az ország helyzetét és állapotát. A dokumentum korábbi, 2009. évi változatához képest jelentős változás, hogy az orosz vezetés szerint felértékelődött és a második helyre került a haderő és más fegyveres szervezetek állományába tartozó korszerű haditechnikai eszközök és fegyverrendszerek arányát mutató, azaz a haderő védelmi képesség tekintetében meghatározó jelentőségű tényező jelentősége.

2. Az orosz haderő átfegyverzésének aktuális helyzete, a nemzeti védelmi kiadások alakulása

2012. novemberétől Szergej Sojgu hadseregtábornok, védelmi miniszter és Valerij Geraszimov hadseregtábornok, vezérkari főnök irányításával folytatódtak a Szergyukov–Makarov vezetése alatt megkezdett reformok.

Az orosz haderő az eltelt öt év alatt jelentős átalakuláson, a nemzetbiztonsági dokumentumokban meghatározott feladatrendszernek megfelelő átszervezésen ment keresztül. A személyi állomány felkészítése és kiképzése a feladatokkal összhangban zajlik, a csapatok átfegyverzése megkezdődött, a fegyverrendszerek és haditechnikai eszközök beszerzése főként orosz hadiipari vállalatoktól történik, ami folyamatos értékesítési és egyben biztos bevételi lehetőséget is biztosít a védelmi szektor és a polgári beszállítók számára.

Vlagyimir Putyin államfő 2017. december 22-én, a Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülésén tartott évértékelőjében rávilágított a legfontosabb eredményekre és az orosz haderő előtt álló feladatokra.¹⁶¹

Az államfő az évértékelést a szíriai terrorellenes műveletek kapcsán köszönetnyilvánítással kezdte, megköszönve és kiválóra értékelve az orosz haderő teljesítményét. Putyin szerint a közel-keleti fejlemények is igazolták, hogy Oroszország helyesen döntött a haderőfejlesztés szükségességéről. Az államfő bejelentette, hogy a nagyméretű, jelentős szerkezeti átalakítások, átszervezések végrehajtása befejeződött, a katonai vezetés-irányítási rendszer is megújult.

A 2012 óta eltelt évek során elért eredmények szemléltetésére az államfő az átfegyverzést jellemző számszerűsített példákat említett, szemléltetve a tendenciát: az átfegyverzés következtében napjainkban a korszerű fegyverzeti és haditechnikai eszközök aránya 16%-ról 60%-ra, azaz négyszeresére emelkedett, 2021-re további növelést terveznek, az elérendő célt 70%-ban határozták meg. A hadászati nukleáris erők jelenlegi színvonalukon is megbízhatóan biztosítják a hadászati elrettentést, 2017. végén a korszerű eszközök aránya a nukleáris triád komponenseinél elérte a 79%-ot, Az államfő külön kitért a szárazföldi telepítésű komponens további átfegyverzésének szükségességére, feladatul szabta, hogy 2021-re annak eszközállományában 90%-ban szerepeljenek új eszközök.

Az átfegyverzés kapcsán Putyin felhívta a katonai vezetés figyelmét arra, hogy a 2018-ban beinduló új Állami Fegyverzeti Program keretében prioritásként határozták meg a csapatok szárazföldi, haditengerészeti és légi alkalmazású nagy pontosságú fegyverekkel, pilótanélküli csapásmérő repülőeszközökkel, korszerű

¹⁶¹ *Расширенное заседание коллегии Министерства обороны / A Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülése, 2017.12.22., <http://www.kremlin.ru/events/president/news/56472>, letöltés időpontja: 2018.01.02.*

felderítőeszközökkel, valamint a személyi állomány egyéni védőfelszereléssel, híradó- és rádióelektronikai harc-eszközökkel történő ellátását.

Ami a haderő képességeit illeti, az államfő külön prioritásként fogalmazta meg a mobilitás jelentős mértékű növelését. Ennek érdekében a csapatok logisztikai háttértámogatását, a meghatározott helyszínre történő eljuttatását, ellátását, majd szétbontakoztatását és a műveleti alkalmazását kívánják tovább fejleszteni. Ezekre a feladatok begyakorlására irányul majd az államfő tájékoztatója szerint a „Kelet–2018” fedőnevű hadászati-hadműveleti parancsnoki és törzsvezetési gyakorlat is: több ezer kilométer távolságra, új helyszínre juttatják el a kijelölt személyi állományt és fegyverzetét, hogy szétbontakozást követően végrehajtsák a csoportosítás számára meghatározott feladatokat.

Az államfő szerint jelentős eredményeket értek el a személyi állomány illetményének (és nyugellátásának) növelésében, valamint lakáshelyzetük javításában: az öt év alatt 457 ezer katona lakáshelyzetét tudták megnyugtatóan rendezni.

Szergej Sojgu a december 22-i értekezleten a 2017. év – különösen a szíriai hadműveletben elért, lentebb részletesen ismertetett – eredményein túl összefoglalta az eltelt öt évben végrehajtott feladatokat. Számszerűsítve az öt év eredményei a következők:^{162 163}

- a NATO és tagállamainak az orosz államhatárok közelében végzett tevékenysége, valamint katonai infrastruktúrájának erősödése miatt, a kihívásokra válaszul, a hadászati egyensúly fenntartása érdekében, Oroszország kibővítette a hadászati légiere és a haditengerészet járőrtevékenységének földrajzi határait, valamint megnövelte azok számát. Ennek tudható be, hogy 2012 óta a hadászati légiere összesen 178 légi járőrt, a haditengerészet hajói pedig 672 nagytávolságú menetet hajtottak végre a világtenger stratégiai fontosságú térségeibe;

¹⁶² Megjegyzés: az adatok az éves értekezletről az elnöki honlapon megjelent közleményből származnak – *Расширенное заседание коллегии Министерства обороны* / A Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülése, 2017.12.22., <http://www.kremlin.ru/events/president/news/56472>, letöltés időpontja: 2018.01.02.

¹⁶³ Megjegyzés: Az éves beszámoló adataihoz adalékok olvashatók a következő cikkben is: *Как обновилась российская армия за пять лет* / Hogyan újult meg az orosz haderő öt év alatt, TASZSZ, 2017.12.11., <http://tass.ru/armiya-i-opk/4796815>, letöltés időpontja: 2017.12.19.

- a minőségi fejlesztés érdekében az átfegyverzés keretében a következő fegyverrendszereket szerezték be:
 - 80 interkontinentális ballisztikus rakéta;
 - 102 tengeralattjáróra telepített ballisztikus rakéta;
 - 3 Borej osztályú hadászati rendeltetésű atomhajtóműves ballisztikusrakéta-hordozó tengeralattjáró;
 - 55 űreszköz;
 - 3237 harcokcsi és páncélozott harcjármű;
 - több mint 1000 repülőgép és helikopter;
 - 150 különböző vízfelszíni hajó;
 - hat tengeralattjáró;
 - 13 Basztyion (SSC-5/STOUGE) és Bal (SSC-6/SENNIGHT) típusú partvédelmi hajóelleni rakétakomplexum.
- a fenti eszközök beszerzése lehetővé tette, hogy a következő átfegyverzések megvalósuljanak:
 - 12 rakétahadosztály átfegyverzése Jarsz (SS-29) típusú interkontinentális ballisztikus rakétával;
 - 10 rakétadandár átfegyverzése Iszkander–M (SS-26/STONE) típusú hadműveleti-harcászati rakétarendszerekkel;
 - 12 repülőezred átfegyverzése MiG–35BM (FOXHOUND), Szu–35Sz (FLANKER-E+), Szu–30SzM (FLANKER-C), Szu–34 (FULLBACK) géptípusokra;
 - a csapatrepülő erők három dandára és hat helikopterezred átfegyverzése Ka–52 Alligator (HOKUM B) és Mi–28 Éjszakai vadász (HAVOC) típusú eszközökre;
 - 16 légvédelmi rakétaezredet szereltek fel Szu–400 Triumf (SA-21/GROWLER) légvédelmi-rakétarendszerrel;
 - 19 osztály átfegyverzését hajtották végre Pancir–Sz1 (SA-22/GREYHOUND) légvédelmi rakétarendszerekre;

- valamint 13 osztály átfegyverzését fejezték be Basztyion (SSC-5/STOOGÉ) és Bal (SSC-6/SENNIGHT) típusú partvédelmi hajóelleni rakétakomplexumra;
- továbbá összesen 35 összfégyvernemi magasabbegység személyi állományát látták el Ratnyik–2 típusú egyéni védőfelszereléssel.

A védelmi miniszter bejelentette, hogy az ország történelmében először tudták elérni, hogy az egész országhatár mentén egybefüggő rádiólokációs rendszert alkossanak a rakétavédelmi korai előrejelző és riasztó rendszer Voronyezs, Darjal, Dnyepr és Volga típusú radarállomásai.

A 2012 óta eltelt évek során az átfegyverzés területén elért előrehaladásra vonatkozóan az államfő által említett adatokat a védelmi miniszter a következőkkel egészítette ki: az Állami Fegyverzeti Program végrehajtása következtében a korszerű fegyverzeti és haditechnikai eszközök aránya az orosz haderőben 2017 végére elérte a 59,5%-ot. Haderő- és önálló fegyvernemek tekintetében ez azt jelenti, hogy a hadászati nukleáris triádnál 79%-ban, a szárazföldi csapatoknál 45%-ban, a légi-kozmosz erőknel 73%-ban, a haditengerészetnél pedig 53%-ban korszerű haditechnikai eszközök vannak rendszerben.

A személyi állomány összetétele és a feltöltöttség vonatkozásában is jelentős fejlődés következett be. A miniszter által hivatkozott adatok¹⁶⁴ szerint jelentősen csökkent a sorozott állomány létszáma: a korábbi 290 ezer főről 240 ezer főre, miközben a szerződéses katonai szolgálatot teljesítők létszáma a 2012. évi 162 ezer főről 2017 végére 384 ezer főre emelkedett. A feltöltöttség tekintetében elérték az egységeknél és a magasabbegységeknél a 95–100%-os szintet, a védelmi tárca felügyelete alatt álló katonai oktatási rendszerben működő 36 felsőfokú tanintézményben képesek biztosítani a személyi állomány elvárásoknak megfelelő képzését.

Az orosz haderőreform kezdetekor 2008 decemberében, Dmitrij Medvegyev akkori államfő 12%-kal csökkentette a haderő keretlétszámát, a katonaszemélyek

¹⁶⁴ *Расширенное заседание коллегии Министерства обороны / A Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülése, 2017.12.22., <http://www.kremlin.ru/events/president/news/56472>, letöltés időpontja: 2018.01.02.*

létszámát egymillió főben határozta meg.¹⁶⁵ A katonák létszáma ezt követően éveken át változatlan maradt, 2017 márciusában Vlagyimir Putyin elnök döntése értelmében azonban enyhén emelkedett – elérte a jelenlegi szintet. Az orosz haderő személyi állományának keretlétszámára vonatkozó hatályos jogszabályt 2017. november 17-én írta alá Vlagyimir Putyin államfő. A 2018. január 1-jén életbe lépett elnöki rendelet értelmében 2005 óta első alkalommal emelkedett a haderő keretlétszáma: Putyin 1 902 758 főben határozta meg a haderő keretlétszámát, amelyből 1 013 628 fő a katonaszemélyek maximális létszáma.¹⁶⁶

A kollégiumi értekezleten elhangzottakból még egy momentumot szeretnék kiemelni. A számok ugyan sokszor jól mutatják az elért eredményeket, van azonban még egy fontos tényező: miként vélekedik az Oroszországi Föderáció átlagos állampolgára a haderőről, mennyire bízik annak képességeiben? Szergej Sojgu beszámolójában egy szociológiai felmérés eredményeit idézte a következők szerint: *„2012. óta az oroszországi társadalom részéről a Fegyveres Erők tevékenységét illető elfogadottság folyamatos növekedése figyelhető meg. Emellett a negatív értékelések 4,5-szeres mértékben csökkentek: 31%-ról 7%-ra. Ma Oroszország állampolgárainak 64%-a gondolja úgy, hogy a haderőben teljesített szolgálat a fiatalok életéhez jó iskolaként szolgál. Jelenleg az ország lakosságának 93 %-a bízik a haderőben – ez a legmagasabb mutató a szociológiai felmérések teljes története során. A bizalom ilyen magas szintje a nép részéről nagyon sokra kötelez minket.”*¹⁶⁷

A végrehajtott átalakítások, átszervezések, átfegyverzések, a haderő arculatának és valós képességeinek jelentős változása az orosz politikai és katonai vezetők részéről következetes támogatást és egyúttal anyagi források biztosítását igényelte. A haderőreform végrehajtásához szükséges pénzügyi forrásokat az állami vezetés mindig biztosította a szövetségi költségvetésben: a védelmi jellegű kiadásokat, beleértve a Védelmi Minisztériumnak, illetve a haderőnek szánt forrásokat a „nemzeti védelem” fejezet tartalmazza. A nemzeti védelemre szánt

¹⁶⁵ *Как менялась штатная численность Вооруженных сил РФ. Досье / Miként változott a haderő keretlétszáma.* Dosszié, 2017.11.17., <http://tass.ru/info/4135532>, letöltés időpontja: 2018.01.03.

¹⁶⁶ *Указ Президента Российской Федерации от 17.11.2017 г. № 555 Об установлении штатной численности Вооруженных Сил Российской Федерации / 555. sz. Elnöki rendelet (2017.11.17.) az orosz haderő hivatalos létszámáról,* 2017.11.17., <http://www.kremlin.ru/acts/bank/42477>, letöltés időpontja: 2018.01.04.

¹⁶⁷ *Расширенное заседание коллегии Министерства обороны / A Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülése,* 2017.12.22., <http://www.kremlin.ru/events/president/news/56472>, letöltés időpontja: 2018.01.02.

források GDP-hez, illetve teljes szövetségi költségvetéshez viszonyított aránya még a mostani költségvetésben is – különösen a NATO-országokhoz viszonyítottan – magasnak tűnhet, bár csökkenő tendenciát mutat. Putyin szerint 2016-ban a GDP 4,7%-át, 2017-ben pedig 4,1%-át fordították erre a célra.¹⁶⁸ Nemzetközi kutatások 2016–2017-re ennél magasabb, 5,3%-os GDP arányt mutattak ki.¹⁶⁹ Ami az Oroszországi Föderáció költségvetésében a nemzeti védelmi kiadások alakulását illeti, az Oroszországgal foglalkozó szakértők számára hosszú évek óta nehézséget okoz azok pontos beazonosítása. Ez azért van így, mert az orosz szövetségi költségvetésben a védelmi kiadások döntő többsége – 65–70%-a – a minősített/titkosított részben jelenik meg.¹⁷⁰ Másrészt pedig a nemzeti védelemre tervezett kiadások jóváhagyott összértéke az elfogadott, majd nyilvánosságra hozott költségvetés szövegében magában nem jelenik meg, arra vonatkozóan csak az állami és katonai vezetők nyilatkozataiban jelennek meg adatok. Igaz, ezek a számok, valamint a törvénytervezet tárgyalási szakaszában az Állami Duma (alsóház) védelmi bizottsága záradékában részletezett adatok¹⁷¹ valószínűleg nagyon közel vannak a szövetségi költségvetésben szereplő összegekhez. Ezek szerint a szövetségi kiadások hatodát fordítják nemzeti védelemre. A védelmi bizottság záradékában 2772 milliárd rubel, a 2017. decemberi nyilatkozatok alapján Szergej Sojgu hadseregtábornok, védelmi miniszter szerint a GDP 2,8%-a, Putyin államfő szerint 2800 milliárd rubel, azaz a GDP közel 2,8%-a fordítható nemzeti védelemre 2018-ban¹⁷².

¹⁶⁸ Megjegyzés: adatok *Путин рассказал о расходах России на оборону* / Putyin beszámolt Oroszország védelmi kiadásairól, 2016.12.23., <https://rg.ru/2016/12/23/putin-rasskazal-o-rashodah-rossii-na-oboronu.html>, letöltés időpontja: 2017.01.09. *Расширенное заседание коллегии Министерства обороны* / A Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülése, 2017.12.22., <http://www.kremlin.ru/events/president/news/56472>, letöltés időpontja: 2018.01.02.

¹⁶⁹ Megjegyzés: A Stockholmi Békekutató Intézet (SIPRI) és a PricewaterhouseCoopers adatai: *Бюджет страны все больше походит на предвоенный* / Az ország költségvetése egyre inkább hasonlít egy háború előttire, http://www.ng.ru/economics/2017-11-15/1_7116_budget.html, letöltés időpontja: 2018.01.03.

¹⁷⁰ *Бюджет страны все больше походит на предвоенный* / Az ország költségvetése egyre inkább hasonlít egy háború előttire, http://www.ng.ru/economics/2017-11-15/1_7116_budget.html, letöltés időpontja: 2018.01.03.

¹⁷¹ *Государственная Дума Федерального Собрания Российской Федерации Комитет По Обороне Заключение по проекту федерального закона № 274618-7 "О федеральном бюджете на 2018 год и на плановый период 2019 и 2020 годов"*, 2017.10.10. <http://voensud-mo.ru/doc/conclusion%20Law/budget2018>, letöltés időpontja: 2017.12.03.

¹⁷² *Военные расходы России в 2018 году составят 2,8 трлн рублей* / Oroszország katonai kiadásai 2018-ban 2,8 ezer milliárd rubelt tesznek ki, TASZSZ, 2017.12.14., <http://tass.ru/armiya-i-opk/4811933>, letöltés időpontja: 2017.12.19.

A Vlagyimir Putyin államfő által 2017. december 5-én jóváhagyott¹⁷³ 2018. évre, valamint a 2019–2020 közötti tervezési időszakra szóló szövetségi költségvetés főbb mutatói, valamint a bizottsági záradékban feltüntetett, a nemzeti védelemre fordítható kiadások az alábbiak szerint alakulnak:

¹⁷³ Подписан закон о федеральном бюджете на 2018 год и на плановый период 2019 и 2020 годов / Aláírásra került a 2018-ra és 2019-2020 tervezési időszakra szóló szövetségi költségvetési törvény, 2017.12.06., <http://www.kremlin.ru/acts/news/56320>, a törvény szövege: Федеральный закон от 05.12.2017 г. № 362-ФЗ, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/42574>, letöltés időpontja: 2018.01.03.

1. számú táblázat: A nemzeti védelmi kiadások a szövetségi költségvetésben

Szövetségi költségvetés		2018	2019	2020
Bevételek (Mrd rubel ¹⁷⁴)		15 257,8	15 554,6	16 285,4
Kiadások (Mrd rubel)		16 529,2	16 373,7	17 155,3
Bruttó hazai össztermék (GDP) (Mrd rubel)		97 462	103 228	110 237
Infláció		4%	4%	4%
Költségvetési deficit (Mrd rubel)		1 271,4	819,1	869,8
Államadósság megengedett összege legfeljebb (Mrd rubel)	Belső	10 501,8	11 416,1	12 701,2
	Külső	71,6 Mrd USD ¹⁷⁵ / 59,7 Mrd EUR ¹⁷⁶	73,2 Mrd USD / 61,0 Mrd EUR	71,9 Mrd USD / 59,9 Mrd EUR
Rubel árfolyama (dollárhoz)		1 USD = 64,7 RUB	1 USD = 66,9 RUB	1 USD = 68 RUB
Kőolajár (az orosz exportminőségű Ural típusú kőolaj)		40 USD/hordó (évenkénti 2% értékkel)		
<i>nemzeti védelmi kiadások a szövetségi költségvetés tervezetében összesen (Mrd rubel)</i>		2772	2798	2808
<i>nemzeti védelmi kiadások aránya a GDP-hez</i>		2,8%	2,7%	2,5%
<i>nemzeti védelmi kiadások aránya a szövetségi költségvetésben</i>		16,8%	17,1%	16,8%
<i>„nemzeti védelem” fejezet összege a költségvetés nyílt részében (Mrd rubel)</i>		941,1	885,8	908,7

A táblázatokat az értekezés szerzője szerkesztette a 2017. évi 362. számú (2017.12.05.)

szövetségi törvény¹⁷⁷ és védelmi bizottság által készített záradék¹⁷⁸ alapján

Az orosz vezetés az elkövetkező időszakban is külön állami program keretében tervezi folytatni a haderő átfegyverzését. A 2018–2027 közötti időszakra

¹⁷⁴ 1 RUB=4,52 HUF (MNB, 2017.12.05.)

¹⁷⁵ 1 USD=264,78 HUF (MNB, 2017.12.05.)

¹⁷⁶ 1 EUR=313,84 HUF (MNB, 2017.12.05.)

¹⁷⁷ Федеральный закон от 05.12.2017 г. № 362-ФЗ, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/42574>, letöltés időpontja: 2018.01.03

¹⁷⁸ Государственная Дума Федерального Собрания Российской Федерации Комитет По Обороне Заключение по проекту федерального закона № 274618-7 "О федеральном бюджете на 2018 год и на плановый период 2019 и 2020 годов", 2017.10.10. <http://voensud-mo.ru/doc/conclusion%20law/budget2018>, letöltés időpontja: 2017.12.03.

szóló Állami Fegyverzeti Programot elfogadásáról az államfő 2018. január 24-én nyilatkozott egy hadiipari vállalatnál tett üzemlátogatása¹⁷⁹ során. A program részletes tartalmát nem hozták nyilvánosságra, néhány információ azonban megjelent – az orosz médiában közzétett előzetes találgatásokat követően – a védelmi tárca internetes honlapján és hivatalos kiadványában is. Ezek alapján a következő évtizedben az orosz politikai és katonai vezetés a következőket tervezi^{180 181}:

- 2018 és 2027 között összesen 20 ezer milliárd rubelt fordítanak az Állami Fegyverzeti Program végrehajtására;
- a fegyverek és haditechnikai eszközök kifejlesztésére, beszerzésére és javítására összesen 19 ezer milliárd rubelt terveznek;
- a korábbi fegyverzeti programoktól eltérően a program nem csak az eszközbeszerzéseket foglalja magában, hanem ezermilliárd rubelt tartalmaz a beszerzésre tervezett haditechnikai eszközöket és fegyverrendszereket befogadó infrastruktúra párhuzamosan történő kialakítására, megépítésére is.

3. A haderő külföldi alkalmazásának tapasztalatai – Szíria

Az orosz haderő az Oroszországi Föderáció megalakulása óta először indított a Független Államok Közössége területén kívüli műveletet 2015. szeptember 30-án. Vlagyimir Putyin államfő a szíriai hadszíntérre tett látogatása során 2017. december 11-én a latakiai Hmeimim légibázison bejelentette, hogy befejezettek nyilvánítja a Bassár al-Aszad szír elnök kérésére a terrorszervezetek ellen a Szíriai Arab Köztársaságban elindított hadműveletet.¹⁸²

¹⁷⁹ *Посещение Уфимского моторостроительного производственного объединения / Látogatás az ufai motorgyártó vállalatnál, 2018.01.24., <http://www.kremlin.ru/events/president/news/56697>, letöltés időpontja 2018.02.02.*

¹⁸⁰ *На строительство инфраструктуры для новой техники до 2027 г. предусмотрен 1 трлн рублей / Az új haditechnika számára szükséges infrastruktúra megépítésére 2027-ig ezermilliárd rubelt terveznek, 2018.01.28., https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12159878@egNews, letöltés időpontja: 2018.02.03.*

¹⁸¹ *В 2018 - 2020 годах денежное довольствие военнослужащих и пенсии военным пенсионерам будут индексироваться на 4% каждый год / 2018–2020 közötti években a katonák illetményét és a nyugállományú katonák ellátását évente 4%-kal indexálják, 2017.12.29., https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12156812@egNews, letöltés időpontja: 2018.01.05.*

¹⁸² *В военной операции России в Сирии поставлена точка / Oroszország szíriai katonai műveletére pontot tettek, 2017.12.11., <https://ria.ru/syria/20171211/1510673906.html>, letöltés időpontja: 2018.02.03.*

Miért kapcsolódott be Oroszország a már évek óta tartó polgárháborúba? Mi volt a célja? Milyen eredményeket ért el?

A magyar szakértők közül az orosz katonai beavatkozás megindítása kapcsán a szíriai–orosz kapcsolatok történeti hátterére Póti László és N. Rózsa Erzsébet is rávilágított: „*A második világháború utáni orosz–szíriai biztonságpolitikai kapcsolatok kiindulópontjául az 1955-ös évet nevezhetjük meg, amikor a Szovjetunió (Egyiptom mellett) Szíriát is be kívánta vonni a Varsói Szerződésbe. Jóllehet ez nem valósult meg, ám a Szovjetunió vált Szíria fő fegyverszállítójává, és az ország Moszkva egyik fontos partnere lett az Amerikai Egyesült Államokkal szembeni regionális ellensúly képzésében*” (Póti, N. Rózsa, 2015, p. 3.)¹⁸³

Külföldi kutatók szerint Oroszország az egész világot meglepte azzal, hogy 2015 szeptemberében előzetes bejelentés nélkül katonai beavatkozást indított el Szíriában.¹⁸⁴ Az orosz reagálás azonban valószínűsíthető volt a két ország évtizedekre visszanyúló kapcsolata, a haditechnikai együttműködés, a szíriai orosz szénhidrogén-kitermelési projektek, valamint a Szíriában települt szovjet/orosz haditengerészeti javító-ellátó bázis biztonságának szavatolása érdekében. Mindemellett az orosz vezetésnek lehetősége nyílt arra is, hogy a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem jegyében fellépjen a szíriai polgárháborúban harcoló, Oroszországból (főként a kaukázusi térségből), illetve a Független Államok Közössége térségéből származó, a közel-keleti konfliktus térségéből történő hazatérésük esetén biztonsági kockázatot jelentő állampolgárokkal szemben. Az orosz beavatkozás stratégiai célja az előzőeknél távolabbi perspektívát nyit meg Oroszország előtt: a hadművelet sikeres végrehajtása esetén a nemzetközi közösség számára bizonyíthatja válságkezelési és katonai képességeit, elismert tagja lehet a nemzetközi terrorizmus ellen fellépő vezető államok körének, megerősítheti befolyását a közel-keleti térségben, bebiztosíthatja jelenlétét – gazdasági és katonai téren egyaránt – a Földközi-tenger térségében.

Az orosz katonai jelenlétnek évtizedekre visszanyúló történelme van. Ennek főbb elemei a következőkben foglalhatók össze: „... *a jelenlegi elnök apja, a*

¹⁸³ PÓTI László, N. RÓZSA Erzsébet: *Oroszország Szíriában: nem második ukrán front*, Külügyi és Külgazdasági Intézet E-2015/38., ISSN 2416-0148, p.3.

¹⁸⁴ MARSH, Christopher: *Developments in Russian Special Operations: Russia's Spetsnaz, SOF and Special Operations Forces Command*, Canadian Forces Special Operations Forces (CANSOFCOM) Education and Research Centre, 2017, http://publications.gc.ca/collections/collection_2017/mdn-dnd/D4-10-21-2017-eng.pdf, ISBN 978-0-660-07353-8, p. 26., letöltés időpontja: 2018.01.11.

Szovjetunióban végzett Háfesz al-Aszad vezette rezsim legfontosabb politikai háttérjének jelentő Baath Párt 1963-as uralomra jutását követően Moszkva ellenőrzése alá került a tartúsi haditengerészeti anyagi-technikai ellátópont. Az 1971-ben szovjet–szíriai államközi egyezményrel megerősített katonai jelenlét, majd az egy évvel később, 1972-ben a két állam között létrejött biztonsági együttműködési paktum nyomán Damaszkusz vált a Szovjetunió legmegbízhatóbb szövetségesevé a Közel-Keleten, amit az 1980-ban aláírt kétoldalú Barátsági és Együttműködési Szerződés, valamint az 1983-as nukleáris együttműködési megállapodás még inkább megerősített.” (Szalontai, Kozár, 2017., p. 7.)¹⁸⁵

A Szovjetunió felbomlását követő időszakban a korábbi támogatások mértéke – az orosz gazdasági lehetőségekkel párhuzamosan – csökkent, majd a Vlagyimir Putyin elnöksége idején pénzügyileg megerősödő, kül- és biztonságpolitikailag egyre határozottabb Oroszország ismét megerősítette Szíriához fűződő kapcsolatait. A haditechnikai együttműködést kereskedelmi alapokra helyezték, Oroszország katonai tanácsadókat delegált az országba, továbbá biztosította a szíriai haderő tisztjeinek képzését. Az orosz haderő mindeközben folyamatosan használhatta a tartúsi haditengerészeti anyagi-technikai ellátópontot – amely annak akkori állapotában is biztosította a logisztikai háttérrel az orosz haditengerészeti kötelékek Földközi-tengeri jelenlétéhez, így az orosz vezetés következetesen ragaszkodott a haditengerészeti kikötő fejlesztéséhez. Nem elhanyagolható tényező az sem, hogy orosz szénhidrogénipari vállalatok nyertek lehetőséget a szíriai – a szárazföldi és a felségvizek alatti talajban rejlő – kőolaj és fölgázkészletek feltárására és kitermelésére.¹⁸⁶

Oroszország a gazdasági és katonai együttműködésen túlmenően a nemzetközi kapcsolatokban is egyfajta diplomáciai védelmet biztosított/biztosít a szíriai rezsim számára. Az ENSZ több alkalommal is jelezte aggodalmát az Arab Tavasz eseményeit követően Szíriában 2011–2012 során kialakult válság, majd polgárháború, az elhúzódó szíriai erőszak kapcsán. Az ENSZ BT azonban mind a

¹⁸⁵ SZALONTAI Gábor, KOZÁR Tibor: *A szíriai orosz katonai beavatkozás két éve*, KNBSZ FELDERÍTŐ SZEMLE XVI. évfolyam 2. szám 2017, KNBSZ, HU ISSN 1588-242X, p. 5.

¹⁸⁶ BULOS, Nabih: *Russian firm signs 25-year energy deal with Syria*, Los Angeles Times, 2013.12.26., <http://articles.latimes.com/2013/dec/26/world/la-fg-wn-russia-energy-oil-gas-syria-20131226>, letöltés időpontja: 2018.01.11. és Assad preparing to handover Syria's energy sector to Russia, The New Arab, 2016.02.15., <https://www.alaraby.co.uk/english/indepth/2016/2/15/assad-preparing-to-handover-syrias-energy-sector-to-russia>, letöltés időpontja: 2018.01.11.

mai napig nem tudott egy a szíriai rezsimet elítélő határozatot hozni, mivel ahhoz a BT állandó tagjai közül Oroszország és Kína nem járultak hozzá. A szíriai válság során az orosz vezetés – Oroszországot tartva az egyetlen jogosan Szíriában tartózkodó külföldi államnak – folyamatosan ellenezte a külső szereplők beavatkozását. Az orosz konstruktivitásra utal azonban, hogy Oroszország részt vett a szíriai vegyifegyverkészletek megsemmisítésében és „... *kiemelkedő szerepet játszott abban, hogy Szíria 2013-ban csatlakozott a vegyifegyver-tilalmi szerződéshez. Moszkva, kihasználva a Damaszkusszal még mindig fennálló megkülönböztetett kapcsolatait – és feltételezhetően Washingtonnal együttműködve – meg tudta akadályozni a külső fegyveres intervenciót, és kiiktatta ezt a tömegpusztító fegyvert a szíriai fegyveres erők arzenáljából.*” (Póti, N. Rózsa, 2015, p. 3.)¹⁸⁷

A politikai, diplomáciai, gazdasági és katonai szférában folytatott együttműködést követően az orosz vezetés a fokozódó nyomás, a szélsőséges szervezetek – orosz értelmezés szerint terrorszervezetnek minősített fegyveres csoportok – által megtestesített egyre erősödő terrorveszély miatt az orosz politikai vezetés, az Oroszország stratégiai dokumentumaiban deklarált tézisekkel összhangban, az orosz nemzeti érdekek védelme érdekében a katonai beavatkozás mellett döntött. „*Oroszország két éve, 2015. szeptember 30-án katonai erővel is bekapcsolódott a szíriai polgárháborúba. Moszkva, miután éveken keresztül diplomáciailag és gazdaságilag támogatta a nyugati államok által elítélt és távozásra felszólított Bassár al-Aszad elnököt, újabb eszközt, az orosz haderőt vetette be a szíriai államfő megmentésére.*” (Szalontai, Kozár, 2017., p.5.)¹⁸⁸

Az Oroszországi Föderáció parlamentjének felsőháza, a Föderációs Tanács, egyhangúlag támogatta annak a határozatnak az elfogadását¹⁸⁹, amely felhatalmazta az államfőt a haderő szíriai bevetésére. Az orosz indoklás szerint a katonai beavatkozás a szíriai legitim hatalom, az Aszad-rezsim felkérésére indult és kizárólag a terroristák elleni légitámadásokra korlátozódott, amelyek célja a szíriai kormányerők szárazföldi műveleteinek légitámogatása volt.

¹⁸⁷ PÓTI László, N. RÓZSA Erzsébet: *Oroszország Szíriában: nem második ukrán front*, Külügyi és Külgazdasági Intézet E-2015/38., ISSN 2416-0148, p.3.

¹⁸⁸ SZALONTAI Gábor, KOZÁR Tibor: *A szíriai orosz katonai beavatkozás két éve*, KNBSZ FELDERÍTŐ SZEMLE XVI. évfolyam 2. szám 2017, KNBSZ, HU ISSN 1588-242X, p. 5.

¹⁸⁹ *Russian parliament unanimously approves use of military in Syria to fight ISIS*, 2015.09.30., <https://www.rt.com/news/317013-parliament-authorization-troops-abroad/>, letöltés időpontja: 2018.01.11.

A szíriai terrrorszervezetek ellen mintegy két éven át folytatott művelet befejezéséről Valerij Geraszimov hadseregtábornok, vezérkari főnök 2017. december 6-án tájékoztatta¹⁹⁰ a Moszkvában akkreditált külföldi katonai attasékat. Geraszimov beszámolt arról is, hogy a Szergej Sojgu hadseregtábornok, védelmi miniszter azt jelentette Vladyimir Putyin államfőnek, a haderő legfelsőbb főparancsnokának, hogy Szíriát teljes mértékben felszabadították a terroristáktól és felszámolták az ISIL/DAESH¹⁹¹ terrrorszervezet minden csoportját. Geraszimov beszámolójából az is kiderült, hogy az orosz haderő művelete valójában összetett volt és nem korlátozódott kizárólag légicsapások végrehajtására.

A szíriai orosz katonai beavatkozást megelőzően is biztosított orosz katonai jelenlétből, azaz a tartúsi kikötő és a Hmeimim légibázis védelmét és működését biztosító orosz kötelékek, a szíriai kormányerőket támogató orosz technikai/tanácsadói segítségnyújtásból adódóan a légicsapásokat megelőző előkészítő mozzanatokban a légi erők kötelékeinek bevetését megelőzően, részt vettek az orosz haderő más szervezetei is.

Az orosz különleges műveleti erők, különleges rendeltetésű alegységek szerepéről a már korábban is idézett kanadai szakértő, Christopher Marsh azt írta: „*Oroszország beavatkozásakor az orosz különleges műveleti és különleges rendeltetésű erők a latakiai Hmeimim légibázis és a tartúsi haditengerészeti létesítmény biztosításában vettek részt Szíria partjainál. Ezt követően pedig korlátozott mértékben bevonták azokat a légicsapások célmegjelöléséhez szükséges felderítési tevékenységbe.*”¹⁹²

Az orosz vezérkari főnök tájékoztatója szerint a szíriai művelet mozzanatainak tervezésébe és megszervezésébe bevonták az orosz katonai tanácsadókat, akik a kormányerők minden egyes csoportosításában helyet kaptak. Geraszimov szerint továbbá „*Magabiztosan és hatékonyan tevékenykedtek az orosz*

¹⁹⁰ Российский Генеральный штаб заявил о полном освобождении Сирии от террористов ИГИЛ / Az orosz vezérkar bejelentette Szíria teljes felszabadítását az ISIL-terroristáktól 2017.12.06., https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12153928@egNews, letöltés időpontja: 2018.01.11.

¹⁹¹ Islamic State of Iraq and the Levant – a DAESH a szervezet arab nevének (Daula Iszlámijja fi 'l-Irák va-'s-Sám) angol átírást követő rövidítése.

¹⁹² MARSH, Christopher: *Developments in Russian Special Operations: Russia's Spetsnaz, SOF and Special Operations Forces Command*, Canadian Forces Special Operations Forces (CANSOFCOM) Education and Research Centre, 2017, http://publications.gc.ca/collections/collection_2017/mdn-dnd/D4-10-21-2017-eng.pdf, ISBN 978-0-660-07353-8, p. 21, letöltés időpontja: 2018.01.11.

*különleges műveleti erők alegységei. Nagyban hozzájárultak az Eufrátesztől keletre lévő területek felszabadításához az egyesített törzs és a tanácsadók vezetése alatt a kurd önvédelmi osztagok és a keleti Eufrátesz törzsei”.*¹⁹³

Az orosz haderő szíriai hadműveletének eredményeiről Szergej Sojgu hadseregtábornok, védelmi miniszter 2017. december 22-én a Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülésén számolt be.¹⁹⁴ A szíriai hadművelet tapasztalatainak összegzésére a haderő vezetése – az államfő meghívásával – konferenciát megrendezett 2018. január 30-án.^{195 196}

Sojgu hadseregtábornok a beszámolók során részletesen kitért arra, hogy az orosz haderő milyen műveleteket hajtott végre, milyen tapasztalatokat szerzett Szíriában – számokban kifejezve ezek a következők:

- a hadszíntéri műveletben összesen 48 000 orosz katona vett részt;
- a hadműveleti-harcászati légiereő, a csapatrepülő erők személyi állományánál a repülőszemélyzet 80–90%-a bevetéseinek száma elérte a 100–120-at, a hadászati légiereő első alkalommal tehetett szert harci alkalmazási/csapásmérési tapasztalatra, a légi-kozmosz erők repülőerei a két év alatt összesen 34 561 harci bevetést hajtottak végre;
- első alkalommal került sor a hajófedélzeti repülőerők harci bevetésére: az Admiral Kuznyecov repülőgéphordozó Szu–33 (FLANKER-D) és MiG–29K (FULCRUM-D) típusú többcélú haditengerészeti repülőgépei összesen 420 alkalommal teljesítettek bevetési feladatot;

¹⁹³ *Российский Генеральный штаб заявил о полном освобождении Сирии от террористов ИГИЛ*, / Az orosz vezérkar bejelentette Szíria teljes felszabadítását az ISIL-terroristáktól, 2017.12.06., https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12153928@egNews, letöltés időpontja: 2018.01.11.

¹⁹⁴ *Расширенное заседание коллегии Министерства обороны* / A Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülése, 2017.12.22., <http://www.kremlin.ru/events/president/news/56472>, letöltés időpontja: 2018.01.02.

¹⁹⁵ *Военно-практическая конференция по итогам спецоперации в Сирии* / Katonai gyakorlati konferencia a szíriai különleges művelet eredményeiről, 2018.01.30., www.kremlin.ru/events/president/news/56750, letöltés időpontja: 2018.02.05.

¹⁹⁶ *Верховный Главнокомандующий Вооруженными Силами России Владимир Путин высоко оценил эффективность российского оружия в ходе военной операции в Сирии* / Az orosz haderő legfelsőbb főparancsnoka, Vlagyimir Putyin értékelte az orosz fegyverek hatékonyságát a szíriai különleges művelet során, 2018.01.30. https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12160134@egNews, letöltés időpontja: 2018.02.05.

- a haditengerészet vízfelszíni és tengeralattjáró kötelékei összesen 100 nagy pontosságú csapást hajtottak végre Kalibr (SS-N-27/SIZZLER) típusú manőverező robotrepülőgépekkel, a hadászati légierő Tu–160 (BLACKJACK) és Tu–95MSz (BEAR-H) típusú hadászati bombázói pedig 66 csapásmérést hajtottak végre.

A szíriai konfliktus lehetőséget biztosított a meglévő és a fejlesztés alatt álló fegyverek és haditechnikai eszközök kipróbálására harci alkalmazási körülmények között. A védelmi miniszter beszámolója szerint a már hadrendben lévő Sz–400 Triumf (SA-21/GROWLER), Sz–300 (SA-12/GALDIATOR/GIANT), valamint Pancir–Sz1 (SA-22/GREYHOUND) légvédelmi rakétarendszerek bizonyították megbízhatóságukat. Összesen 215 hadrendben lévő haditechnikai eszközt próbálhattak ki, az ezeknél feltárt hiányosságok és hibák 99%-át a gyártó hadiipari vállalatok által időközben kijavították. Az új fejlesztésű eszközök közül pozitív tapasztalatra tettek szert a haditengerészeti alkalmazású Kalibr és a hadászati légierő számára kifejlesztett H–101 típusú manőverező repülőgépek első harci bevetései során is.

Arra vonatkozóan, hogy az orosz haderő katonai beavatkozása révén miként alakult a szíriai biztonsági helyzet, az orosz védelmi miniszter – a 2017. december 6-án az államfőnek tett azon jelentésén túl, hogy Szíriát teljes mértékben felszabadították a terroristáktól és felszámolták az ISIL/DAESH terrorszervezet minden csoportját – a következőket mondta el:¹⁹⁷

- az orosz haderő a szíriai rezsimmel és kormányerőkkel szemben harcoló terrorszervezeteknél összesen 8000 páncélozott haditechnikai eszközt és 718 fegyver- és lőszergyárat semmisített meg, felszámolt összesen 60 318 fegyverest, ezek közül 2840 fő Oroszországból származott;
- a hadművelet során megsemmisítettek 396 illegális kőolajkitermelő helyet és feldolgozó üzemet;
- felszabadítottak 1024 lakott települést, ennek következtében 1,3 millió menekült térhetett vissza korábbi lakóhelyére.

¹⁹⁷ Megjegyzés: adatok a korábban már idézett kollégiumi értekezlet anyagából: *Расширенное заседание коллегии Министерства обороны / A Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülése, 2017.12.22., <http://www.kremlin.ru/events/president/news/56472>, letöltés időpontja: 2018.01.02.*

Oroszország számára fontos eredmény, hogy részvételével sikerült bevonni Szíriát a vegyifegyver-készletek felszámolásába. Az amerikai, francia, olasz, kínai, finn és orosz együttműködés eredményeként 1300 tonna vegyifegyver-készletet sikerült kijuttatni az országból és megsemmisíteni.

Az Oroszországi Föderáció a szíriai hadművelet befejezését követően is fenntartja szíriai katonai jelenlétét. A műveletben részt vett erők kivonását követően is üzemel a légi-kozmosz erők repülőcsoportja a latakiai Hmeimim légibázison és az orosz haditengerészet által használt tartúsi anyagi-technikai ellátópont. A létesítményeknél korszerű katonai és szociális infrastruktúra áll rendelkezésre az ott szolgáló orosz erők részére.¹⁹⁸ A két bázis használatáról, az orosz haderő kijelölt erőinek állomásoztatásáról kétoldalú megállapodás jött létre a felek között – ezek a megállapodások biztosítják az orosz haderő hosszú távú, folyamatos jelenlétét és Oroszország érdekeinek érvényesülését Szíriában és az egész közel-keleti térségben. Vlagyimir Putyin államfő 2016. október 14-én jóváhagyta az Oroszországi Föderáció és a Szíriai Arab Köztársaság között létrejött, az orosz haderő repülőcsoportjának a latakiai Hmeimim légibázison történő állomásoztatására vonatkozó, határozatlan időre szóló megállapodást.¹⁹⁹ Putyin államfő 2017. december 29-ei információ szerint jóváhagyta azt a megállapodást is, amelynek értelmében a tartúsi létesítményt Oroszország teljes értékű haditengerészeti bázissá fejlesztheti és 49 éven át térítésmentesen veheti igénybe (a szerződés 25 évente automatikusan meghosszabbodik)²⁰⁰.

Az orosz haderő számára a legfontosabb eredménynek a valós hadszíntéri alkalmazásból eredően nyert harci alkalmazási tapasztalatot tekinthetjük. A fenti, számokban kifejezett eredményeken túl levonhatjuk azt a következtetést, hogy az orosz haderő a független Oroszország megalakulása óta első alkalommal vett részt és bizonyította képességeit egy távoli térségben zajló konfliktusban. Az orosz haderő képes volt a kelet-ukrajnai fegyveres konfliktusban – a tagadott orosz katonai

¹⁹⁸ *Расширенное заседание коллегии Министерства обороны / A Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülése, 2017.12.22., <http://www.kremlin.ru/events/president/news/56472>, letöltés időpontja: 2018.01.02.*

¹⁹⁹ *Подписан закон о ратификации Соглашения между Россией и Сирией о размещении авиационной группы ВС России / Aláírták az Oroszország és Szíria között az orosz repülőcsoport állomásoztatásáról kötött megállapodás ratifikálásáról, 2016.10.14. <http://www.kremlin.ru/events/president/news/53089>, letöltés időpontja: 2018.01.10.*

²⁰⁰ *Путин утвердил ратификацию соглашения по базе ВМФ РФ в Тартусе / Putyin jóváhagyta a tartúsi haditengerészeti bázisról szóló megállapodás ratifikálását, 2017.12.29., <http://tass.ru/armiya-i-opk/4852154>, letöltés időpontja: 2018.01.10.*

szerepvállalás, valamint – a szakadár területek haderőinek támogatása mellett, a Krím-félsziget annektálását és az ottani katonai csoportosítás felállításával és felfejlesztésével párhuzamosan egy másik hadszíntéren folytatott művelet végrehajtására. Szíriában az orosz haderőnek lehetősége nyílt számos új fegyverzeti rendszer és haditechnikai eszköz kipróbálására, a tapasztalatok alapján azok további fejlesztésére. Az orosz hadiipar szempontjából fontos momentumok voltak az új eszközök sikeres alkalmazását bizonyító hadműveleti mozzanatok (pl. Kalibr manőverező robotrepülőgépek indítása hajókról és tengeralattjárókról) – ezek mind a belföldi, mind a külföldi megrendelések volumenét növelhetik. Az orosz haderő kijelölt erői és kötelékei képesek voltak a földrajzi tér szerteágazó irányából végrehajtani a feladataikat: így a haditengerészet a Kaszpi-tengerről és a Földközi-tengerről, a hadászati légierő az oroszországi bázisairól, a harcászati repülőerők pedig szíriai bázisukról kiindulva mértek csapásokat a szíriai terrorszervezetek állásaira. A hadszíntéren az egyes kötelékek begyakorolhatták az új eszközök alkalmazását, továbbá új harc eljárások végrehajtását is. A különböző haderőnemek a közösen végrehajtott akciók során jelentős tapasztalatra tettek szert az együttműködés és a koordináció terén is. Összehangolt műveletek keretében történtek a légierő és a haditengerészeti erők csapásmérései, ezek előkészítésében, valamint az egyes terrorcsoportok megsemmisítésében részt vettek a különleges műveleti erők is. Az orosz haderő fontos tapasztalatra tett szert a helyi erőkkel folytatott együttműködésben során is, mivel a hadművelet szárazföldi mozzanatait az orosz tanácsadók útmutatása és az orosz légi- és légvédelmi támogatás mellett a szíriai kormányerők hajtották végre. A közvetlen hadszíntéri tapasztalat mellett fontos tényező az is, hogy a haderő kijelölt erőinek ellátását, a fegyverrendszerek és más haditechnikai eszközök, valamint a személyi állomány helyszínre történő kijuttatását és rotációját, az anyagi-technikai ellátást és az utánpótlás biztosítását illetően is fontos tapasztalatra tett szert az orosz haderő.

Szergej Sojgu hadseregtábornok, védelmi miniszter 2017. december 22-én azt jelentette az államfőnek, hogy az orosz erők kivonására vonatkozó parancsát végrehajtották, a két orosz bázison kívül mindössze a katonai rendőrség három zászlóalja és a békéltető központ állománya marad Szíriában.²⁰¹ Valerij Geraszimov

²⁰¹ *Шойгу доложил Путину о выводе российских войск из Сирии* / Sojgu jelentett Putyinnak az orosz csapatok szíriai kivonásáról, 2017.12.22., <http://tass.ru/armiya-i-opk/4836111>, letöltés időpontja: 2018.01.03.

hadsereg tábornok, vezérkari főnök 2017. december 27-én adott sajtónyilatkozatában bejelentette, hogy Szíriában a terrorellenes harc fő célpontja az an-Nuszra Front terrrorszervezet lesz, amelynek katonai felszámolása a tervek szerint 2018-ban befejeződik. Geraszimov Szíria kapcsán fő feladatként a politikai rendezést nevezte meg.²⁰²

A fentiekben leírtakon túl egyértelmű eredményként könyvelheti el az orosz politikai és katonai vezetés, hogy az ukrajnai konfliktus kapcsán Oroszország körül kialakult negatív nyugati megítélésben lassú pozitív irányú változás jelei mutatkoztak. Az új hadszíntéren bizonyítani tudták elkötelezettségüket a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem mellett. Belpolitikai szempontból a Krím-félsziget annektálását követő szinte eufórikus hazafias hangulat enyhülését követően ismét megerősítették az oroszországi lakosságban a haderőről kialakult pozitív és elismerő imázst, ezzel is elvonva a figyelmet a belső gazdasági és szociális problémákról, egyúttal igazolva a védelmi kiadások magas szinten tartása szükségességét. Kül- és biztonságpolitikai szempontból az orosz vezetés több eredményt is elért: bebizonyította, hogy valóban megkerülhetetlen tényező a nemzetközi biztonságpolitikában és a válságok rendezésében, képes biztosítani Szíriában, ezáltal a Közel-Keleten és a Földközi-tenger térségében az orosz haderő jelenlétét, és ezen keresztül Oroszország befolyását is.

4. Az indirekt hadviselés alkalmazásának előfeltételei és korlátai: a NATO, a posztszovjet térség és az északi országok

Petr Pavel vezérezredes, a NATO Katonai Bizottságának elnöke úgy értékelte, a hibrid hadviselés jelentette fenyegetést, annak célját, hogy *„A hibrid hadviselés több különböző tevékenység kombinációja [...] Az elsődleges cél egy olyan befolyás kialakítása, amely elég erős, ugyanakkor nem éri el az 5. cikkely (kollektív védelem)*

²⁰² Moszkva: A fő feladat az an-Nuszra szétverése, 2017.12.27., <https://mno.hu/kulfold/moszkva-a-feladat-az-an-nuszra-szetverese-2436291>, letöltés időpontja: 2018.01.03

küszöbét, így anélkül érhetik el céljukat, hogy az ellenség vagy ellenfél részéről védelmi válasz kezdeményezését váltanák ki... ”²⁰³

A nemzetközi szakértők által „Geraszimov-doktrínának” nevezett, általában „hibrid hadviselésként” értelmezett orosz konfliktuskezelési modell az ukrajnai válság során bebizonyította működőképességét. Az Oroszországi Föderációban az orosz haderő, a nemzetbiztonsági szolgálatok, az erőszakszervezetek és más fegyveres testületek, valamint az államigazgatási szervezetek felkészültek az abban foglalt tevékenységek összehangolt végrehajtására. Az orosz állam az orosz nemzeti érdekek védelme, valamint azok érvényesítése érdekében bel- és külföldön egyaránt együttműködik az orosz ortodox egyházzal, különböző kulturális szervezetekkel, hazafias félkatonai csoportokkal, folyamatos – az állami propagandát közvetítő – médiajelenlétet tart fent az ország határain belül és kívül egyaránt.

Ami a hibrid hadviselés ukrajnai válság során történt gyakorlati megvalósítását illeti, az alkalmazott eszközök és módszerek valójában nem ismeretlenek. A holisztikus szemlélet, a különböző katonai és nem katonai eszközök nagyfokú összehangoltsága az, ami egy új képességszintet jelent az orosz politikai és katonai vezetés részéről. A NATO részéről aggodalmat váltott ki, hogy Oroszország egy, a Szövetség által – egészen a „Geraszimov-doktrína” ukrajnai sikeres gyakorlati alkalmazásának időpontjáig – fel nem ismert, be nem azonosított, biztonsági kihívást jelentő modellben fogalmazta meg a politikai és katonai vezetés elgondolását.

Philip Breedlove amerikai vezérezredes, a Szövetséges Erők Európai Főparancsnokaként az újként érzékelt biztonsági kihívással kapcsolatban 2014-ben úgy nyilatkozott, hogy *„az ukrán válsággal kapcsolatban ’teljesen őszintén szólva az a legfontosabb, hogy a NATO-tagországok legyenek felkészülve az úgynevezett zöld alakok, vagyis a felségjelzés nélküli egyenruhát viselő katonák’ megjelenésére, akik a Krim félszigeten kipróbált módszert alkalmazva nyugtalanságot szítanak, kormányzati épületeket foglalnak el, szakadárokat képeznek ki a fegyverforgatásra, és így megrendítik az egész ország stabilitását. Amennyiben a szövetség ilyen*

²⁰³ BARNES, Julian E.: *NATO Defense Ministers to Discuss New Hybrid Warfare Playbook*, WALL STREET JOURNAL, 2016.02.08., <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/nato-defense-ministers-to-discuss-new-hybrid-warfare-playbook>, letöltés időpontja: 2017.12.02.

jelenséget tapasztal bármely tagállamában, a kollektív védelem elve alapján azonnal közbelép.”²⁰⁴

Az ukrajnai műveleteket követően szakértői, kutatói körökben felvetődött a kérdés, hogy mi lesz a következő célpontja az orosz hibrid hadviselésnek? Nagy valószínűséggel hasonló módszertannal működhetne a modell gyakorlatba történő átültetése – politikai akarat esetén – a Független Államok Közössége területén, ahol az ukrajnaihoz hasonló előfeltételek állnak/állhatnak az orosz vezetés rendelkezésére: orosz nemzeti kisebbség, oroszajkú és/vagy oroszul is beszélő lakosság, politikai és gazdasági befolyás, médiajelenlét, orosz katonai kontingens az ország területén.

A kollektív védelem elve reális védelmet jelent a NATO-tagállamok számára a katonai fenyegetéssel szemben, a hibrid hadviselési eszköztár nem katonai eszköztárával szemben azonban nehéz mind a Szövetség, mind a tagállamok szintjén a megfelelő védelmi rendszert kialakítani. Az egyes tagországok szintjén szükséges a sebezhetőségek felmérése, beazonosítása, majd a szükséges védelmi kapacitások kialakítása. Fontos hangsúlyozni azonban, hogy nem csak katonai képességek és kapacitások kialakítása szükséges, hanem – a fenyegetés jellegéből adódóan – a biztonság minden szférájában az ellenállási képesség növelésére van szükség: a társadalom, a gazdaság, a létfontosságú infrastruktúra, a kibertér, a belbiztonság, a média, a kibertér, az állam- és közigazgatás terén egyaránt.

A NATO, az ukrajnai konfliktus kitörését és a „Geraszimov-doktrína” téziseit stratégiai dokumentum szintjére emelő, 2014. évi Katonai Doktrína hatályba lépését követően először 2016-ban tartott csúcstalálkozót. A Varsóban megrendezett értekezleten nem nevesítették közvetlenül a Nyugat által Oroszország részéről érzékelt hibrid fenyegetés jelentette veszélyt, felhívták a figyelmet azonban arra, hogy szükség van a tagországok biztonságának és egyben reagálási képességének megerősítésére. Tóth Péter a csúcstalálkozó legfontosabb döntéseit összefoglaló írásában így ír erről: „A NATO hivatalosan továbbra fenntartja azt az álláspontját, hogy nincsenek ellenségei, és tevékenysége nem irányul más államok ellen, ugyanakkor a jelenlegi bizonytalan időkben szükségét látja tagállamai biztonsága

²⁰⁴ A NATO megtanulja kezelni Oroszország „hibrid háborúját”, Mandiner, 2014.08.18., http://mandiner.hu/cikk/20140818_a_nato_megtanulja_kezeln_i_orszo_szag_hibrid_haborujat, letöltés időpontja: 2017.12.02.

megegerősítésének. Az állam- és kormányfők varsói nyilatkozata és a „Varsói nyilatkozat a transzatlanti biztonságról” című dokumentum azonban világossá teszi azt is, hogy e bizonytalanság egyik fontos okát a szövetség – a terrorizmus, a közel-keleti és észak-afrikai események mellett – Oroszország magatartásában látja. A dokumentumok a Krím félsziget annexióját, Kelet-Ukrajna destabilizálását, az orosz haderőnek a NATO határainál tapasztalható provokatív magatartását és Oroszország szíriai beavatkozását említik meg. A szövetség továbbra is dialógust kíván folytatni Oroszországgal, továbbra is építő jellegű kapcsolatokra törekszik Oroszországgal bármikor, amikor Oroszország cselekedetei ezt lehetővé teszik, nem akarja Oroszországot provokálni, de ezzel együtt kénytelen megerősíteni a NATO keleti szárnyát.” (Tálas, 2016. p. 98.)²⁰⁵

Az orosz nemzeti biztonsági dokumentumok szerint Oroszország számára mindig alapvető elv volt a katonai konfliktusok megelőzése, a 2014. évi pontosított doktrína ezt megerősítette azzal, hogy az orosz katonapolitika alapját a nukleáris és más katonai konfliktusok megakadályozása képezi. A NATO és az EU kohéziójának gyengítésére, saját érdekeinek érvényesítésére, befolyásának növelésére ugyanakkor minden rendelkezésére álló nem katonai eszközt, az indirekt, hibrid fenyegetés eszköztárának minden egyes elemét igyekezik felhasználni.

Azokban az országokban, amelyek kitétek Oroszország részéről az indirekt/hibrid fenyegetéseknek, akár tagjai, akár nem tagjai a Szövetségnek, ki kell dolgozni egy olyan működő rendszert, amellyel képesek szavatolni védelmüket ezen veszélyekkel, fenyegetésekkel szemben, és biztosíthatják önállóságukat, függetlenségüket.

Az észak-európai országok közül az Oroszországgal földrajzilag is határos, NATO-tagsággal nem rendelkező, jelentős negatív történelmi emlékezettel rendelkező Finnország példaként szolgálhat minden olyan ország számára, amely hasonló összkormányzati, össznemzeti biztonsági rendszert kíván létrehozni a nemzeti biztonság szavatolása érdekében. Nem lehet véletlen, hogy az Európai Unió és a NATO egyes tagállamai éppen a finn fővárosban, Helsinkiben hozták létre az Európai Hibrid Fenyegetések Elleni Kiválósági Központot²⁰⁶. Finnország

²⁰⁵ TÁLAS Péter: *A varsói NATO-csúcs legfontosabb döntéseiről*, Nemzet és Biztonság 2016/2. szám, http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_2_09_talas_peter_-_a_varsoi_nato-csucs_legfontosabb_donteseirol.pdf, (p. 98.), letöltés időpontja: 2017.12.02.

²⁰⁶ European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats (Hybrid CoE)

világviszonylatban is egyedülálló²⁰⁷ védelmi mechanizmust épített ki a 2. világháború befejezését követően egy esetleges újabb háborúra, fenyegetettségi időszakra történő megfelelő felkészülés érdekében. A Nyugat országait váratlanul érte az orosz vezetés által kidolgozott konfliktuskezelési elgondolás (indirekt hadviselés) és annak gyakorlati alkalmazása Ukrajnában. A finn modellben azonban nem okozott jelentős változtatást az európai országok számára új jelenségként érzékelt orosz tevékenység – gyakorlatilag a háborút követő évtizedekben folyamatosan az egykori Szovjetunió, majd annak jogutóda, Oroszország elleni védelemre készültek mind katonai, mind a polgári területeken. A finn vezetésnek a társadalom tudatos formálásával sikerült elérnie, hogy a bizalomra és az együttműködésre, mint két meghatározó alapelve épülő védelmi képesség szükségessége és fontossága napjainkra olyan szinten beivódott a finnek tudatába, hogy számukra természetes: az ország és a társadalom védelme nem a haderő kizárólagos feladata, minden egyes állampolgár feladatának tekinti azt. A napjainkban hatékonyan működő, a társadalom biztonságát szavatoló, a biztonság minden szegmensét érintő átfogó biztonsági modell²⁰⁸ alkalmazásával Finnország eredményesen képes fellépni az országot érintő kihívások, köztük az orosz hibrid fenyegetések ellen is.^{209 210}

²⁰⁷ *Finland's model for comprehensive security viewed effective against hybrid threats*, 2017.11.07., http://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/en/article/-/asset_publisher/finland-s-model-for-comprehensive-security-viewed-effective-against-hybrid-threats, letöltés időpontja: 2017.11.28.

²⁰⁸ *Megjegyzés:* A finn átfogó biztonsági modell a társadalom számára létfontosságú funkciók biztosítására irányuló stratégia a következőkből áll: nemzetközi tevékenység, kormányzati kapcsolatok, pszichológiai válsághelyzetek iránti tolerancia, a lakosság anyagi biztonsága és működési képessége, a gazdaság és infrastruktúra működése, belbiztonság, az ország védelmi képessége.

²⁰⁹ *Megjegyzés:* az értekezés szerzőjének tapasztalatai a Finn Haderő és a Hibrid Fenyegetések Elleni Európai Kiválósági Központ (Helsinki) „Comprehensive Security / Átfogó Biztonság” címmel rendezett nemzetközi képzési programján, 2017. október 23–27.

²¹⁰ *Hybrid CoE co-hosted Comprehensive Security Training Event*, 2017.10.26., <https://www.hybridcoe.fi/news/hybrid-coe-co-hosted-comprehensive-security-training-event/>, 2017.11.28.

5. A megújult orosz haderő képességeiről

Szternák György Oroszország kapcsán kifejtett álláspontja (Szternák, 2017, p.116.) szerint: „Először, az oroszok fenyegetésként élték, élik meg a NATO keleti irányú terjeszkedését és az új tagállamokban idegen katonai csapatok elhelyezését, beleértve az európai rakétarendszer kiépítését. Másodszor, a nyugati államok vezetőinek fel kellene hagyni a dölyfös, lenéző magatartással, és tudomásul kellene venni, hogy az orosz állami és katonai vezetők magatartása az orosz nép megalapozott kívánságát tükrözi. Ennek igazolására elég, ha a gazdasági nehézségek ellenére is, a népszerűségi adatokat vesszük figyelembe az orosz sajtóból.”²¹¹

A védelempolitikával foglalkozó személyiségek, kutatók, szakértők, amikor összehasonlítják Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok katonai lehetőségeit, illetve stratégiáját, általában arra a következtetésre jutnak, hogy az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői a második legerősebb haderő a világban²¹². Ezek a haderők teljességgel különbözőek már csak abból következően is, hogy különböző céllal hozták őket létre. A két hatalomnak más a geopolitikai helyzete, mások a geostratégiai céljaik is.

Oroszország – eurázsiai szárazföldi hatalom, amelynek érdekei vannak Kelet-Európában ugyanúgy, mint Közép-Ázsiában, a Közel-Keleten és az ázsiai-csendes-óceáni térségben is, ezért elsődleges célja az eurázsiai kontinensen katonai biztonságát garantálni.

Az Amerikai Egyesült Államok – tengeri hatalom globális érdekekkel, amelyek biztosításában katonai bázisok rendszerét hozta létre, behálózva azokkal az egész világot, elszakadva a honi területektől több tízezer kilométerekre.

Nézetem szerint napjainkban Oroszország hadereje – elsősorban kontinentális erő, amelynek fő feladata a visszatartás, a potenciális ellenség esetleges támadásának elhárítása, illetve a területvédelem. Mindemellett Oroszország fejleszti hadászati

²¹¹ SZTERNÁK György: *A fegyveres küzdelem megvívása, (Az új módszerek, formák háttere; a jellemzők vizsgálata)*, HADTUDOMÁNYI SZEMLE 2017. X. évfolyam 1. szám, pp. 113-125., http://archiv.uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2017/2017_1/17_1_hm_szterna_k.pdf, letöltés időpontja: 2018.02.03.

²¹² *Рогозин прокомментировал заявление Обамы о российской армии* / Rogozin kommentálta Obama bejelentését az orosz haderőről, *Rosszijszkaja Gazeta*, 2016.02.19., <https://rg.ru/2016/02/19/rogozin-prokommentiroval-zaiavlenie-obamy-o-rossijskoj-armii.html>, letöltés időpontja: 2016.03.21.

támadó képességeit is, főként a hadászati rendeltetésű – szárazföldi, légi és haditengerészeti komponensekből álló – nukleáris, valamint nem-nukleáris erőit.

Az Amerikai Egyesült Államok hadereje – együtt a szövetséges erőkkel mindenek előtt globális haderő, amely az erő kivetítésével a különböző tengeri, valamint kontinentális térségekre, főként az észak-atlanti és a délkelet-ázsiai térségre érvényesíteni képes az amerikai érdekeket.

Amennyiben csupán a haderők személyi állományának, haditechnikai állományának létszámadatait hasonlítjuk össze, úgy napjainkban az amerikai haderő minden mutató tekintetében meghaladja az orosz haderőt. Ugyanakkor a korszerű háborúban, amely teljességgel eltérhet a korábbi fegyveres küzdelmek jellegétől, már több évtizede bizonyítottan, a háborúk menete és kimenetele nem a mennyiségi mutatókon, hanem a különböző, a sikert döntően befolyásoló haderő-részek és rendszereken, azok alkalmazásán múlhat.

Oroszország e tekintetben több területen is fejlesztette katonai képességeit, mindenek előtt modernizált nukleáris triádot működtet, fejlett űr- és légvédelmi rendszere van, modernizált hadászati-hadműveleti vezetési rendszere pedig a gyakorlatban is képes bizonyítani képességét. Az orosz haderő rádióelektronikai harc rendszereiről kevés nyílt forrásból rendelkezésre álló információval rendelkezünk, de már több esetben felfigyelhettünk hatékonyságára mind tengeri, mind légi, mind pedig szárazföldi hadszíntéren.

Az orosz és az amerikai haderő alkalmazási lehetőségeit vizsgálva azt látjuk, hogy különösen azon háborús műveletek, fegyveres konfliktusok esetén, amikor nem kerül sor kontinensek közötti nukleáris és nem nukleáris csapásváltásra, a két fél katonai erőinek alkalmazhatóságát meghatározóan befolyásolhatja földrajzi környezetük is.

Az amerikai erőknek, mindenek előtt a haditengerészeti csapásmérő csoportosításoknak, valamint a szárazföldi erőknek fel kell vonulniuk a potenciális háborús térségbe, ami hosszabb időt is igénybe vehet és lehetőséget biztosít a szemben álló félnek az amerikai erőkivetítés felfedésére.

Az orosz haderő csoportosítás nem igényel olyan erő-átrendezést a különböző hadászati irányok között, ami lényegesen késleltethetné orosz részről a hadicselekmények megkezdését az eurázsiai kontinens bármely hadszínterén. A

Közel-Keleten folyó konfliktusban való hadászati-hadműveleti szintű részvétel pedig azt bizonyítja, hogy az orosz haderő Oroszország geopolitikai érdekeinek védelmében képes a peremterületeken is műveleteket indítani.

Mindenekelőtt azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az orosz haderő a rendelkezésre álló adatok szerint kisebb összerőt képvisel, mint az amerikai, de a geostratégiai helyzetéből, továbbá a készenlétéből és természetesen nukleáris eszközeiből adódón napjainkban az eurázsiai térség meghatározó erejét képviseli.

Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői képességét elemezve érdemes figyelembe venni az alábbiakat:

Először – a strukturális és szervezeti változások eredményeként létrejött képességnövekedést.

A katonai körzetek átalakításával, illetve az Észak hadászati parancsnokság létrehozásával a haderő hadászati csoportosításainak felelősségi és működési (alkalmazási) körzetei egybeesnek Oroszország fő geostratégiai irányjaival.

A közép- és nyugat-európai irányban a Nyugat hadászati-hadműveleti parancsnokság alárendeltjei további képességekre tettek szert az 1. harckocsihadsereg (Ogyincovo-Bakovka) 2015. évi létrehozásával, a kalinyingrádi katonai csoportosítás megerősítésével. A 2017-ben végrehajtott „Nyugat–2017” fedőnevű hadászati-hadműveleti parancsnoki és törzsvezetési gyakorlaton begyakorolták az orosz és a fehérorosz erők együttműködését azzal együtt, hogy ellenőrizték a csapatok harckészültségét, hadrafoghatóságának szintjét. A Nyugat hadászati-hadműveleti parancsnokság állományába tartozó kalinyingrádi csoportosítás, továbbá a Moldova területén, a szakadár Moldovai Dnyeszter-melléki Köztársaság is lehetőséget biztosít arra, hogy ott erőket, eszközöket telepítsen az orosz katonai vezetés. A Kalinyingrádi területen telepített/telepíthető hadműveleti-harcászati rakétarendszerek fenyegethetik a NATO első hadászati lépcsőjében elhelyezett csapatokat, fegyverrendszereket. A Balti Flotta felszíni hajóiról indítható rakétarendszerek nagy mélységben képesek földi és tengeri célok pusztítására. A Nyugat hadászati-hadműveleti parancsnokság szárazföldi fő erejét²¹³ az ott települt két összefegyvernemi (6. összefegyvernemi hadsereg /Szentpétervár és 20.

²¹³ *Megjegyzés:* a Nyugat hadászati-hadműveleti parancsnokság szervezete a védelmi minisztérium honlapján: <https://structure.mil.ru/structure/okrug/west/structure.htm>, letöltés időpontja: 2018.01.20.

összefegyvernemi hadsereg / Voronyezs) és a harckocsihadsereg (1. gárda harckocsihadsereg / Ogyincovo-Bakovka), valamint önálló harckocsi- és gépesítettlövész-dandárok alkotják, amelyekkel szemben békeállapot időszakában jelenleg nem áll rendelkezésre hasonló erejű szárazföldi csoportosítás. Mindemellett a Nyugat hadászati-hadműveleti parancsnokság jelentős felderítő, deszantrom és más különleges rendeltetésű erővel, erőteljes szárazföldi tüzérvél, műszaki, vegyi és más támogató- és biztosító erővel rendelkezik. A Nyugat hadászati-hadműveleti parancsnokság alárendelt erői számára jól ismert a felelősségi területén és irányában már a hidegháború időszakában előkészített hadszíntér, kiemelten az út- és vasúti hálózat, amely háborús időszak esetén rövid idő alatt beüzemelhetővé válhat.

Az orosz haderő azon főparancsnokság-közvetlen erői, amelyek a Nyugati Katonai Körzetben települtek, valamint a szomszédos hadászati-hadműveleti parancsnokságok erői – különösen az Északi Flotta – együttműködésben erősíthetik a nyugati irányban fegyveres küzdelmet folytató erőket.

Az északi geostratégiai irányban, az Északi Flotta bázisán létrehozott Észak hadászati parancsnokság²¹⁴ fő erejét továbbra is az Északi Flotta erői képezik. Ugyanakkor a megerősített és/vagy újonnan felállított északi dandárok (200. önálló gépesített lövészdandár / Pecsenga, 61. önálló tengerészgyalogos dandár / Szputnyik, 80. arktiszi gépesített lövészdandár / Alakurtti) és más összefegyvernemi, partvédelmi, felderítő, különleges, valamint más harctámogató és biztosító erők alárendelésével, az Észak hadászati parancsnokság új csoportosításával, azok folyamatos fejlesztésével az orosz vezetés demonstrálta a stratégiai dokumentumokban deklarált politikai akaratát, a meghatározott térségekkel szembeni igényét illetően.

A csoportosítás fejlesztése jelenleg is folyik, az északi szárazföldi erők felkészítése-kiképzése folyamatos, az erők állomásoztatása a helyreállított, illetve újonnan létrehozott bázisokon – rotációs rendszerben – folyamatos. Az Észak hadászati parancsnokság alárendeltségébe tartozó Északi Flotta az orosz haditengerészet fő erejét képezi, amelynek felelősségi területe az észak-atlanti térség is, de a szíriai műveletek időszakában bizonyította képességét a Földközi-tenger és a

²¹⁴ *Megjegyzés:* az Észak hadászati parancsnokság szervezete a védelmi minisztérium honlapján: <https://structure.mil.ru/structure/okrug/north/structure.htm>, letöltés időpontja: 2018.01.20.

közép-keleti térségben is. A flotta állományába tartozó tengeralattjáró nukleáris erők az orosz nukleáris triád haditengerészeti komponensének zömét képezik.

A déli geostratégiai irányban a Dél hadászati-hadműveleti parancsnokság felelősségi és műveleti területéhez tartozik több fontos hadászati-hadműveleti, illetve hadműveleti irány, műveleti terület, így a kelet-ukrajnai, a krími, a kaukázusi műveleti irányok, a Fekete-tenger térsége, illetve áttételesen a Közel-Kelet és részben a Földközi-tenger (keleti medence) térsége is.

A Déli Katonai Körzet erői a kelet-ukrajnai műveletek megkezdése, illetve a Krím-félsziget annektálása óta jelentős mértékben megerősödtek. Különösen növelték a félszigeten elhelyezett szárazföldi, partvédelmi, valamint lég- és űrvédelmi erőket.

A két meglévő dandárszervezetű összefegyvernemi hadsereg (49. összefegyvernemi hadsereg / Sztavropol és 58. összefegyvernemi hadsereg / Vlagyikavkaz) mellett felállították a harmadikat is (8. összefegyvernemi gárdahadsereg / Novocserkasszk), feltöltése folyamatban van. A csoportosítás jelentős különleges műveleti és deszantroham erőkkel rendelkezik. A kaukázusi irányban – már korábban – különleges hegyivadász-dandárokat hoztak létre.

A csoportosítás állományába tartozó Fekete-tengeri Flottát folyamatosan fejlesztik. A Kaszpi-tengeri Flottilla pedig – amelyet eddig nem kezeltek komoly haditengerészeti erőnek – a szíriai konfliktusban bizonyította képességét a nagy pontosságú csapásméréseket illetően.

A Dél hadászati-hadműveleti parancsnokság alárendelt erői a grúziai 2008. évi háborút követően korszerű haditechnikai fejlesztéseken mentek keresztül, sőt ebben prioritást kaptak a többi katonai körzethez képest is.

A Déli Katonai Körzet szárazföldi csapatainak meghatározó egységei, magasabbegységei feltöltésüket illetően kozák állományúak, ami ezeknek a csapatoknak különleges, magasfokú erkölcsi-politikai katonai tartást ad.

Nem részletezve a Központi, illetve a Kelet hadászati-hadműveleti parancsnokság és az alárendelt összhaderőnemi csoportosítások helyzetét összefoglalóan azt lehet erősíteni, hogy az orosz haderő – az első évtized végén megkezdett – reformja következtében ezeknél a csapatoknál, erőknél is jelentős változások, fejlesztések történtek, összességében képességnövelés ment végbe.

Mindkét katonai körzet erőit, csapatait rendszeresen ellenőrzik, a felkészítés, a kiképzés folyamatos.

A Központi Katonai Körzet²¹⁵ szárazföldi erői két összefegyvernemi hadsereggel (2. összefegyvernemi gárdahadsereg / Szamara és 41. összefegyvernemi hadsereg / Novoszibirszk) és más csapatokkal, a Kelet hadászati-hadműveleti parancsnokság²¹⁶ alárendelt csapatai négy összefegyvernemi hadsereggel (5. Usszurijszk, 29. Csita, 35. Belogorszk, 36. Ulan-Ude) biztosítják Oroszország politikai érdekeinek érvényesítését a közép-ázsiai és a csendes-óceáni geostratégiai (hadászati) irányokban.

Összegezve: az orosz haderő területi elhelyezkedése, szétbontakoztatottsága és csoportosításai békében megfelelnek Oroszország geopolitikai irányultságának, érdekeinek, ezzel együtt a béke-csoportosítás, a csapatok diszlokációja egyben megfelel a potenciálisan bekövetkező fegyveres konfliktusok időszakára a geostratégiai irányokban létrehozandó háborús csoportosításoknak, az erők átcsoportosítása nélkül is. Ennél a megállapításnál fontos megjegyezni, hogy a „Geraszimov-doktrína” feltételezi a haditevékenységek megkezdését a csapatok békeidőszaki erőivel, azaz a hadászati szétbontakozás, esetleges erőátcsoportosítások, illetve mozgósítás/mobilizálás nélkül is.

Másodszor – lényeges változás következett be az orosz haderő vezetés-irányítási rendszerében. Korábban – így a 2008. évi grúziai háború során is – a műveleti csapatok, erők vezetését illetően a katonai körzetek parancsnokságai nem rendelkeztek teljes döntési, vezetési jogkörrel. A döntéseket, különösen a bevont haditengerészeti erőket, illetve a légierőt illetően a felsőbb szervek, haderónemi vezérkarok vagy önálló fegyvernemi parancsnokok javaslatára általában a vezérkar illetékesei készítették elő, és a haderő felső vezetése hagyta jóvá.

A vezetés-irányítási rendszer átalakítását követően, a hadászati-hadműveleti (fő)parancsnokságok létrehozásával azok teljes jogkört kaptak az alárendelt összhaderónemi csoportosítások vezetésére – a védelmi minisztérium, illetve a

²¹⁵ *Megjegyzés:* az Központi hadászati-hadműveleti parancsnokság szervezete a védelmi minisztérium honlapján: <https://structure.mil.ru/structure/okrugacentre/structure.htm>, letöltés időpontja: 2018.01.20.

²¹⁶ *Megjegyzés:* az Központi hadászati-hadműveleti parancsnokság szervezete a védelmi minisztérium honlapján: <https://structure.mil.ru/structure/okrugaeast/structure.htm>, letöltés időpontja: 2018.01.20.

vezérkar, végső soron pedig a legfelsőbb főparancsnok, azaz az államfő által meghatározottaknak megfelelően.

A Nemzeti Védelmi Vezetési Központ létrehozásával és működési készenlétének elérésével 2016-tól megvalósult az orosz haderő, más védelmi erők, az orosz közigazgatás, végső soron az ország egy központú (de nyilvánvalóan nem egy földrajzi helyről történő) politikai és védelmi, ezen belül katonai vezetése, egységes rendszerben, egységes informatikai térben történő irányítása.

A létrehozott vezetési rendszer – amelynek háborús működését a ZAPAD–2017 hadászati-hadműveleti gyakorlaton ellenőrizték, tesztelték – lehetővé teszi a központi döntések egyszerűbb és egyértelműbb, időtakarékosabb, illetve az adott helyzet szerinti azonnali meghozatalát, a rendelkezések, direktívák, parancsok, utasítások „reál-időbeni”, vagyis azonnali kiadását. A vezetési lánc ennek megfelelően egyszerűsödött, ugyanúgy a tájékoztatási-jelentési folyamat is.

Ezzel együtt az Oroszországi Föderáció jogszabályainak megfelelően a meghatározott legfontosabb döntéseket – a védelmi vezetés előkészítésével, az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsának állásfoglalásával, parlamenti jóváhagyással – a legfelsőbb főparancsnok, az államfő hozza meg.

A vezetés-irányítási rendszer átalakítása, működésének demonstrálása külföldi vendégek, attasék előtt, illetve a médiában azt mutatja, hogy ez a rendszer működhet rendkívüli állapot időszakában is. Amennyiben ezt elfogadjuk, úgy megállapíthatjuk, hogy a vezetés-irányítási képesség korszerűsítésével a haderő alkalmazhatóságának összképessége is javult.

Harmadszor – az orosz haderő haditechnikai fejlesztése az aktuális időszakra vonatkozó Állami Fegyverzeti Program alapján folyik: a 2011–2020 program alapján a korszerűsítés eredményeként a haderőt mintegy 70 százalékos, vagy azt meghaladó arányban tervezték korszerű fegyverzettel és haditechnikai eszközökkel ellátni. Az újabb, 2018–2025 közötti időszakra szóló program 2018. januári jóváhagyását követően a haderő átfegyverzése folytatódni fog.

Az orosz haditechnikai-fegyverzeti fejlesztések a különböző haderőnemeknél, fegyvernemeknél napjainkban – az el nem hallgatott gondok ellenére is – kellő ütemben folyik. A fejlesztések fő irányát egyre inkább – az ismert új hadászati rakétakomplexumok, különböző típusú repülőeszközök, szárazföldi rakéta- és más

fegyverrendszerek, új páncélos eszközök, tüzérségi rendszerek fejlesztésén és beszerzésén túl – egyre inkább a légi-kozmosz térben, valamint az információs térben alkalmazható új típusú eszközök, a csapat- és fegyverrendszereket irányító automatizált rendszerek, az új generációs robotizált eszközök, továbbá a nagy hatótávolságú, nagy pontosságú fegyverek fejlesztése képezi és fogja képezni.

Az értekezésben eredetileg nem kívántam feldolgozni és bemutatni a – részben nyílt információs forrásokból is megismerhető – perspektivikus fejlesztési irányokat, mivel fő kutatási célomként az orosz haderő jelenlegi állapotának, helyzetének és képességeinek bemutatását tűztem ki. A kutatási időszak végén, 2018. március 1-jén Oroszország államfője éves üzenetében bejelentést tett az orosz szakemberek által kifejlesztett perspektivikus fegyverrendszerekről. Dolgozatomban ezekről az eszközökről, fegyverrendszerekről, amelyekről az elnök szólt – bár jelenleg még kísérleti fázisban vannak, nem állították azokat hadrendbe, ugyanakkor az azokról tett bejelentés önmagában fontos momentumként értékelhető a regionális és globális biztonság szempontjából – később egy külön alfejezetben szólok.

A haditechnikai és a fegyverzeti fejlesztések visszahatnak a haderő alkalmazási elveire, formáira és módjaira, ezzel együtt szervezeteire. Ezért napjainkban ezeket a területeket együttesen vizsgálva az orosz haderőre vonatkozóan is megállapítható, hogy a korábbi szervezeti struktúrák átalakultak, jelentősen csökkent – a jövőben pedig valószínűleg tovább fog csökkenni – a béke- és a hadilétszám. Az orosz vezetésnek azt a korábbi döntését, hogy a tömeghadsereg fenntarthatatlan, alapvetően az ország teherbíró képességének korlátai indokolták. Ma azonban már belátható, hogy a haditechnikai fejlesztések szükségtelenné is teszik a nagyobb létszámot – ez pedig a jelenlegi demográfiai helyzetben különösen kedvező fejlemény az orosz vezetés számára.

Figyelembe véve az Oroszországi Föderáció gazdasági-költségvetési lehetőségeit és korlátait, feltételezhetjük, hogy az oroszországi haditechnikai-fegyverzeti fejlesztések a „szükséges és elégséges” elv alapján folytatódnak, és nem ismétlődik meg a hidegháború időszakának gyakorlata, a minden realitást felülíró fegyverkezési verseny. Ezt a gondolatot erősíti az a felfogás és gyakorlat, hogy az állami haditechnikai-fegyverkezési célok fő iránya a kifejezetten legkorszerűbb eszközök, főként a hadászati rendeltetésű, valamint a légi-kozmosz erők fejlesztése.

A fentiekben vázolt jellemzőkkel együtt, teljességgel egyértelműen megállapítható, hogy az oroszországi haderőreform egyik legfontosabb összetevőjeként a fegyverzeti és haditechnikai fejlesztések jelentősen javították/javítják az orosz haderő összképességét.

Negyedszer – az orosz haderő, a már korábban is működő védelmi rendszerek mellett, 2016-ban létrehozta az A2/AD (Anti-Access/Area Denial) hadászati védelmi rendszert, amely Oroszország és a nemzeti érdekeit megtestesítő térségek területén, légterében, felségvizein, valamint azok közelében az ellenség erői mozgásszabadságának korlátozását, az orosz fegyverrendszerek alkalmazásával történő visszatartását szolgálja és eredményezheti. A koncepció értelmében a hadműveleti-harcászati rakétaeszközökből, légvédelmi és hajók elleni rakétarendszerekből álló védelmi komplexumok alkalmazásával akadályozzák az ellenséges erőket mind a manőverek végrehajtásában, mind az ország védelme során.

Oroszországban az Iszkander (SS-26/STONE) típusú hadműveleti-harcászati rakétarendszerek, az Sz-300 (SA-10/GRUMBLE), az Sz-400 Triumf (SA-21/GROWLER) típusú légvédelmi rakétakomplexum és a Basztyion (SSC-5/STOOGÉ) típusú partvédelmi hajóelleni rakétakomplexumok, továbbá az elektronikai harc eszközrendszerei képezik a fenti koncepció alapját és haditechnikai alapját és gerincét. Az Oroszországi Föderáció 2016 óta ezekből az eszközökből, eszközrendszerekből védelmi zónákat hozott létre az ország nyugati határvidékén, a főváros körzetében, az északi, a közép-oroszországi és távolkeleti térségekben, valamint a külhoni bázisokon telepítve azokat, a következő központokkal: Kalinyingrád, Murmanszk, Poljarnij, Szentpétervár, Moszkva, Szevasztopol, Novorosszijszk, Novoszibirszk, Vlagyivosztok, Nahodka, Petropavlovszk-Kamcsatszkij, Novaja-Zemlja, Tyikszi, továbbá Szíriában Hmejmim és Latakia térségében.²¹⁷ Ian Williams amerikai szakértő szerint *„Oroszország jelentős energiát fektetett be az A2AD képességek kialakításába és átgondolt, a legnagyobb stratégiai hatást eredményező elhelyezésébe. Oroszország A2AD rendszere egészen az északi területektől, az Északi-sarkkörtől egészen Szíriáig húzódik, jelentős erők*

²¹⁷ Megjegyzés: az orosz A2/AD képességről szóló elemzések elérhetők az interneten, például: <https://foreignpolicyblogs.com/2016/10/25/bubble-trouble-russia-a2-ad/>, http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20A2AD%20AUGUST%202016_1.pdf, <https://ru.wikipedia.org/wiki/A2AD>, letöltés időpontja: 2018.01.26.

összpontosításával *Kalinyingrád és a Krim-félsziget körzetében*” (Williams, 2017)²¹⁸.

A védelmi koncepció lényege az, hogy az orosz fegyverrendszerek által létrehozott „tiltott zóna / védelmi buborék” sugarán belül az ellenség csapatai nem képesek működni, manővereket végrehajtani felvállalhatatlan veszteség elszenvedése nélkül.

Az A2AD védelmi koncepció az orosz védelmi képességek szempontjából újszerű elrettentést, valamint hatékony védelmet lenne képes biztosítani az ország elleni agresszió előkészítése, a területére történő betörés végrehajtása időszakában, ezzel időt biztosítva a haderő csoportosításai által a készenlét eléréséhez.

Ezzel együtt azt a következtetést is levonhatjuk, hogy az orosz haderő ilyen jellegű védelmi rendszere támogathatja, felerősítheti a hadműveleti erők offenzív tevékenységét, azok sikerét. Ilyen értelemben az A2AD rendszer létrehozására úgy is tekinthetünk, mint az orosz haderő összképességét jelentősen erősítő lépésre, de egyúttal katonai kihívásként, adott helyzetben az orosz potenciális fenyegetés növelésének is.

Ötödször – a haderőreform során bevezetett pénzügyi-gazdasági-szociális és egyéb intézkedések pozitívan hatottak a haderő személyi állományának helyzetére, hangulatára, szolgálati és magánéleti szociális körülményeire, összességében a csapatok, erők hadrafoghatóságára, képességére. Ezen a éren különösen a pénzügyi és illetményrendszerben bekövetkezett javulás a figyelemreméltó, ami főként a parancsnoki állomány tekintetében – a polgári életben folyósított illetmények-fizetésekhez képest is – jelentős életminőség-változást hozott, de a legénységi állományra is kiterjesztve, a szerződéses és a sorozott állomány helyzetét anyagi értelemben elfogadható szintre emelte. Az illetmény és a katonai nyugellátás növelése nem egyszeri alkalommal történt, a tendenciát a következő években is folytatják, ahogy arról Tatyjana Sevcova védelmi miniszterhelyettes 2017. december 29-én beszámolt: évenként 4%-al indexálják/növelik az illetményeket 2018-tól kezdődően. Ez azt jelenti, hogy egy hadnagy, szakaszparancsnok 2018. január 1-jétől havi átlag 66,1 ezer rubel²¹⁹ illetményt fog kapni, 2,5 ezer rubellel többet mint 2017-

²¹⁸ WILLIAMS, Ian: *The Russia – NATO A2AD Environment*, 2017.01.03., <https://missilethreat.csis.org/russia-nato-a2ad-environment/>, letöltés időpontja: 2018.01.26.

²¹⁹ 1 RUB=4,49 HUF a bejelentés napján (2017.12.29.)

ben, egy alezredes, zászlóaljparancsok pedig havi átlag 88,7 ezer rubelt, 3,4 ezerrel többet kap majd havonta a 2017. évi havi átlagilletményéhez képest.^{220 221}

Szociális téren hasonlóan fontos lépésként az orosz haderőben jelentősén javították a lakáshelyzetet. Katonai lakótelepek, új városrészek épültek aktív, illetve a haderőből eltávozott katonacsaládok számára a fővárosban és több vidéki településen is. Ezzel lényegében megoldották az elhagyott katonavárosokban kényszerűen ottmaradt családok helyzetét, csakúgy, mint a haderőreform során végrehajtott átszervezések, átalakítások, áthelyezések során keletkezett lakásigények kielégítését is az aktív állomány vonatkozásában.

Nem elhanyagolhatók azok az ellátási rendszerek aktivizálására irányuló intézkedések sem, amelyek révén javítani tudták az állomány helyzetét. Ilyenek többek között a katonák újszerű, korszerűbb élelmezési ellátása, a ruházati rendszer fejlesztése is.

Figyelemreméltó, ahogy a katonacsaládokról történő gondoskodást más tekintetben is erősítik. Kiemelhető a katonacsaládok gyerekei, különösen a „távoli helyőrségekben” szolgáló családoknál az ország egész területére kiterjesztve, a haderő által fenntartott polgári vagy katonai jellegű tanintézetekben tanulhatnak.

Mindez hozzájárul a haderő tagjainak méltó megbecsüléséhez, a katonai szolgálat zavartalanabb teljesítéséhez, végső soron a haderő össz állapotának javításához. Összességében megállapítható, hogy az orosz haderő állománya az általános orosz állapotokhoz képest is, a kornak megfelelő színvonalon, szociális tekintetben egyre javuló módon élve, a korábbiaknál zavartalanabb módon tudja teljesíteni a szolgálatát.

Hatodszor – az orosz haderő alkalmazhatóságára, képességeire egyre érzékelhetőbb hatással vannak azok a humánpolitikai reformok, amelyek az utóbbi években megvalósultak.

²²⁰ В Минобороны рассказали об увеличении зарплат военных / A védelmi minisztériumban a katonák illetményének emeléséről számoltak be, 2017.12.29., RIA, https://ria.ru/defense_safety/20171229/1511967273.html, letöltés időpontja: 2018.01.05.

²²¹ В 2018 - 2020 годах денежное довольствие военнослужащих и пенсии военным пенсионерам будут индексироваться на 4% каждый год / 2018–2020 közötti években a katonák illetményét és a nyugállományú katonák ellátását évente 4%-kal indexálják, 2017.12.29., https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12156812@egNews, letöltés időpontja: 2018.01.05.

A haderő tábornoki-tiszti állománya megfiatalodott, a rendfokozati-életkori arányok kedvező irányban megváltoztak. A tiszti alapképzés, a törzstiszti-parancsnoki képzés rendszerét átalakították, az intézmények egy részét összevonták, ezzel az oktatás-képzés áttekinthetőbbé, hatékonyabbá vált. Beindították az altiszti intézményi képzést, megkezdődött a csapatok, erők hivatásszerű szolgálatot vállaló altisztekkel történő feltöltése.

Itt érdemes röviden kitérni a tisztképzés, valamint továbbképzés hagyományos, de napjainkban is fenntartott rendszerére. A professzionális szolgálatra szerződő parancsnoki állomány jó része már fiatal korában megismerkedik a katonai szolgálattal, a haderővel. Jó részük katonai középiskolákban, internátusban növendékként, kadétként tanul és azt követően kezdi el a tisztképzést a katonai főiskolákon, egyetemeken. A főiskolát végzett tisztek néhány év szolgálatot követően jelentkezhetnek / kerülnek kijelölésre magasabb képzési szintre, ami általában 3–4 év időtartamú katonai akadémia hadműveleti-harcászati szintű képzést jelent. Azt követően – már magasabb (középszintű) vezetői beosztásban szolgálhatnak a csapatoknál, a különböző katonai szervezeteknél. Az újbóli kiválasztást követően – már magasabb parancsnoki/vezetői beosztásból – kerülhetnek a Fegyveres Erők Vezérkarának Akadémiájára, ahol hadászati-hadműveleti képzésben részesülnek. Az orosz tiszti-tábornoki állomány itt röviden felvázolt képzési rendszere, amely kiegészül a különböző tanfolyamrendszerű, valamint parancsnoki felkészítéssel, jól bevált és biztosítja az orosz haderő parancsnoki állománya számára – a világ bármely haderejének tisztjeihez-tábornokaihoz képest is – a magasfokú általános és katonai képzettséget. Az orosz tiszti-tábornoki állomány a haderő gerince, amely felkészültségével, magasfokú szolgálatellátásával, a haderő bevetetőségének, alkalmazhatóságának alapját képezi. Ezt a gondolatot csak erősíti az a történelmi tapasztalat, amely az orosz, határozottan nemzettudatú, hazafias tisztikar hűségese és odaadó szolgálatellátását bizonyította béke és háborúk időszakában.

Hetedszer – az oroszországi védelempolitika és az orosz haderő társadalmi elfogadottságát nehéz lenne túlértékelni. Oroszországban napjainkban általánosan elfogadott a haderő fenntartásának, fejlesztésének szükségessége. Az oroszországi lakosság általi igény az erős, fejlett haderő megteremtésére az utóbbi években egyre erősebben megnyilvánul.

Az elvesztett hidegháború, az azt követő kaotikus időszak, az Oroszországgal kapcsolatos nyugati gondolkodás, a gazdasági szankciók és intézkedések mélyen sértették Oroszországot és ma is bántóan hatnak az orosz emberek érzelmeire. Az orosz társadalom, amely a történelem során már többször szenvedett és megaláztatott háborúktól, idegen hatalmaktól és saját önkényuralmi rendszereitől, az új évezredben szeretné biztosítani fejlődésének lehetőségét, és ennek egyik feltételét éppen az ország védelmének biztosításában, a haderő erősítésében látja.

Aki évekig élt Oroszországban, az megtapasztalhatta, hogy az orosz emberek milyen érzéseket táplálnak hazájuk iránt, milyen erős az orosz/oroszországi nemzeti tudat. Az ő gondolatvilágukban ma is központi helyet foglal el a második világháború tragikus, gyakorlatilag minden egyes orosz/oroszországi családot érintő emléke. Megismerve az orosz embereket, az a meggyőződés alakul ki a hadtudománnyal foglalkozó kutatóban is, hogy nem szeretnék háborús konfliktusba kerülni senkivel, készek azonban mindent feláldozni azért, hogy a védelmük, a haza védelme biztosított legyen.

Az orosz védelmi politika támogatottságát az utóbbi időben az is felerősítette, hogy a nemzettudat erősítésére irányuló nevelést társadalmiasították, a korábbi, szocialista töltetű nevelést biztosító szervezetek helyett feléledtek az új típusú, a honvédelmi nevelést és felkészítést szolgáló – a politikai és katonai vezetés által is támogatott – főként ifjúsági szervezetek. Ilyen gyermek-ifjúsági hazafias szervezet a védelmi minisztérium égisze alatt 2016-ban megalakult JUNARMIIJA²²², amely tagjainak létszáma 2018 februárjában meghaladta a 192 ezer főt.

Mindez megerősíti az orosz haderő elfogadottságát, a haderő társadalomba történt beágyazottságát, magabiztosabb helyzetét Oroszországban, ami egyenes arányban áll képességeinek erősítésével.

Nyolcadszor – az orosz haderő képességeinek elemzése során fontos megállapítani, hogy az orosz gazdaság teljesítőképességéből adódóan a hadügyi/védelmi költségvetés viszonylagos szűkössége milyen módon hat a katonai területek, azon belül a haderő fenntartására, fejlesztésére, alkalmazhatóságára. Az Oroszországi Föderációban a nemzeti össztermék, az abból adódó állami kiadások mértéke, így a védelmi költségvetés is jóval szűkebb, mint a vezető nyugati

²²² *Megjegyzés:* adatok és további információk a szervezet honlapján: <https://yunarmy.ru/>, letöltés időpontja: 2018.02.18.

nagyhatalmak – különösen az Amerikai Egyesült Államok – által biztosított katonai költségvetés. Oroszországnak olyan mértékű védelmi forrás biztosítására, mint az amerikai sem jelenleg, sem a belátható jövőn belül lehetősége nincs és nem is lesz. Vlagyimir Putyin államfő a 2017 decemberében tartott sajtókonferenciáján az elfogadott 2018. évi költségvetés alapján úgy nyilatkozott, majd Szergej Sojgu hadseregtábornok, védelmi miniszter a Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülésén is bejelentette, hogy Oroszország közel 46 milliárd amerikai dollárt tervez védelemre fordítani, amíg az Amerikai Egyesült Államok katonai kiadásainak összege 2018-ban a tervek szerint 700 milliárd amerikai dollár lesz, Nagy-Britannia 60 milliárd dollárt, Franciaország és Németország pedig 40-40 milliárd dollárt tervez ilyen célokra fordítani.^{223 224} Ebben a gazdasági-pénzügyi helyzetben az orosz haderő mégis fenntartható, sőt gyakorlatilag minden szegmensét tekintve fejlesztés alatt áll. A haderő túlélte a '90-es évek mélypontjait, a 2000-es évektől pedig – az elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégiák és Katonai Doktrínák által megfogalmazott módon – reformokon, átalakításokon, valamint átfegyverzési folyamaton megy keresztül.

Figyelemre méltó, hogy az elmúlt negyedszázadban az orosz védelempolitika fő szegmensei – mint a haderő építésének, fenntartásának megtapasztalt folyamata – mennyire megfelelt, mennyire összhangban volt Oroszország nemzeti céljaival és érdekeivel. A '90-es években, a hidegháborús vereség után, nehéz gazdasági-társadalmi helyzetben is sikerült fenntartani a haderőt, miközben elsőrendű feladatként a hadászati rendeltetésű nukleáris erők alkalmazhatóságának megtartását tűzték ki. Alapvetően erre a célra fordították a védelmi szféra anyagi-pénzügyi forrásait, kevés jutott az általános rendeltetésű erőkre, de a szociális gondoskodás is korlátozott volt. A Putyin és Medvegyev elnökségéhez köthető időszakban, 2000-től már kedvezőbb anyagi-pénzügyi helyzetben volt a haderő, de a 2008. évi grúziai fegyveres konfliktus – egyéb, súlyos hiányosságok mellett – arra is rámutatott, hogy elkerülhetetlen a haderő átfegyverzésének, korszerűbb haditechnikai eszközökkel történő ellátásának beindítása. Ennek a fejlesztési folyamatnak pénzügyi forrásaként

²²³ *Военные расходы России в 2018 году составят 2,8 трлн рублей / Oroszország katonai kiadásai 2018-ban 2,8 ezer milliárd rubelt tesznek ki, TASZSZ, 2017.12.14., <http://tass.ru/armiya-i-opk/4811933>, letöltés időpontja: 2017.12.19.*

²²⁴ *Расширенное заседание коллегии Министерства обороны / A Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülése, 2017.12.22., <http://www.kremlin.ru/events/president/news/56472>, letöltés időpontja: 2018.01.02.*

csak részben lehet a gazdaság teljesítményének növekedését nevesíteni (a források jó része az exportból, főként a szénhidrogének exportjából származott és származik).

Az elmúlt években lezajlott fegyveres konfliktusok, mint az ukrajnai beavatkozás, valamint a szíriai műveletekben történő részvétel során – legalábbis a külső szemlélő számára – nem volt érzékelhető, hogy az orosz katonai műveleteket anyagi-pénzügyi okokra hivatkozva leállították volna. Mindeközben azt látjuk, hogy az orosz haderő fegyverzeti-haditechnikai fejlesztése mind újabb és újabb lendületet kap, a haderőről történő anyagi-pénzügyi és általában szociális-ellátási gondoskodás folyamatos és egyre magasabb színvonalú. A haderő fenntartásával-fejlesztésével kapcsolatos pénzügyi kérdésekre adható választ egyrészt az oroszországi politikai és gazdaságirányítási rendszer sajátosságaival összefüggésben lehet keresni, másrészt az orosz lakosság – számunkra nem eléggé ismert – tűrőképességében, illetve a haderőhöz fűződő sajátos viszonyában. Mindenekelőtt el kell fogadnunk, hogy Oroszországban mások az ár-érték arányok, mint a nyugati országokban. A hadiipar, a haderő érdekében dolgozó-szállító ipari-gazdasági-mezőgazdasági-élelmiszeripari és más vállalatok működését, a védelmi szférával fenntartott kapcsolatrendszerét az állami hivatalok, szervezetek erősen ellenőrzésük alatt tartják. A haditechnikai rendszerek, fegyverzeti anyagok beszerzése a védelmi erők számára az állami felügyelettel megkötött szerződések alapján történik, feltehetően arányaiban jóval visszafogottabb költségekkel, mint a nyugati világban.

Azt is figyelembe kell vennünk, hogy az orosz haderő fenntartásának, ellátásának és fejlesztésének teljes körű költségeinek biztosításában a védelmi tárca számára rendelkezésre álló pénzügyi forrásokon túl más tárcák, állami szervek is részt vesznek, illetve részt vehetnek, különösen a szociális-ellátási, de más területeken is, mint az oktatás-képzés, egészségügy, infrastruktúra (katonai objektumok és lakások fenntartása), családtámogatás és egyéb módon is.

A gondolatot befejezve megállapíthatjuk, hogy az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői a számunkra rendkívül szűkösnek látszó pénzügyi-költségvetési biztosítás ellenére működőképesek, békefeladataikat ellátják, képesek voltak közel-külföldön és távolabbi térségekben huzamosabb ideig válságkezelő fegyveres műveleteket folytatni.

A kérdés inkább az lehet, hogy fegyveres konfliktus, regionális vagy nagyméretű műveletek menetére, illetve kimenetelére milyen hatással lenne az adott, viszonylag alacsonyabb orosz gazdasági potenciál? Általános hadelméleti megközelítésben, valamint a történelmi tapasztalat figyelembevételével azt az álláspontot képviselhetnénk, hogy a gazdasági potenciál meghatározó a háborús konfliktusokban. Az orosz haderő jelenlegi állapotát, képességeit tekintve azonban nem zárhatjuk kis, sőt feltételezhetjük, hogy egy esetleges nem-nukleáris konfliktusban is, amelyben részt venne, olyan, a szemben álló fél (ellenség) által felvállalhatatlan veszteségek okozására lenne képes, amivel döntően befolyásolhatná a konfliktus kimenetelét is. Abban a valószínűtlen, de mégsem teljes mértékben kizárható esetben, ha a fegyveres konfliktus nukleáris fegyver alkalmazásával következne be, úgy az adott felek békeállapotban meglévő gazdasági potenciálja már irreleváns volna. Mindezek alapján azt a következtetést vontam le, hogy az orosz gazdasági potenciál a haderőépítés és fenntartás fontos, nélkülözhetetlen alapja, az ország hadereje a jelenlegi gazdasági-pénzügyi helyzetben is – a sajátos oroszországi politikai-gazdasági keretek között – továbbra is megőrzi működőképességét és képes lehet fegyveres konfliktusban is Oroszország politikai céljainak támogatására.

Összegezve az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői képességelemzésének legfontosabb elemeit, megállapítható, hogy azok – megfelelő a meghatározó védelempolitikai dokumentumok téziseinek – a haderő alkalmazhatóságára pozitív hatással vannak. Az orosz haderő jelenlegi állapotában, a politikai és katonai vezetés ellentmondásoktól mentes, egységes irányításával, társadalmi elfogadottságának erősödésével, a katonák szociális helyzetének javulásával mindinkább magabiztosabbá válva, új struktúrájában és szervezeteivel, a korszerű hadászati-hadműveleti és harcászati koncepciókat és eljárásokat befogadva, a korszerű haditechnikai eszközök és fegyverzetek haderőhöz történő beáramlásával, a legutóbbi években minden területen megerősödve, kész és képes Oroszország politikai érdekeinek védelmére mind békeállapotban, mind fegyveres konfliktusok kezelés során, mind pedig fegyveres küzdelemben.

6. Az orosz államfő 2018. márciusi éves üzenete: az orosz perspektivikus fegyverrendszerek

Vlagyimir Putyin orosz államfő 2018. március 1-jén a Szövetségi Gyűlés értekezletén éves beszámolót tartott az Állami Duma és a Föderációs Tanács tagjai, a kormány, a kormányzók, az oroszországi egyházak vezetői és más meghívottak számára. Az Oroszországi Föderációban az államfő alkotmányos kötelezettsége, hogy a parlament összevont ülésén évente beszámoljon az ország politikai-gazdasági-társadalmi helyzetéről, valamint bel- és külpolitikai tevékenységéről. A 2018. évi üzenet jelentős mértékben eltért a korábbi években megszokott gyakorlattól: mind a helyszín (nem a Kremlben rendezték), mind a tartalom és hangulat tekintetében. Az idei éves üzenetben az orosz államfő két fő célkitűzés alapján fogalmazta meg gondolatait. Egyrészt üzent a Nyugatnak: Oroszország haditechnikai fejlesztéseit demonstrálva gyakorlatilag a fenyegetés eszközével élve hívta fel egyenlő felek párbeszédére a Nyugatot, főként az Amerikai Egyesült Államokat. Másrészt üzent az orosz választópolgároknak: az orosz haderő, amelynek az államfő a legfőbb főparancsnoka, kész és képes megvédeni Oroszországot, márpedig amennyiben a lakosság továbbra is biztonságban kíván élni, akkor a 2018. március 18-ai elnökválasztáson ismét Vlagyimir Putyinra szavazzanak. Bár az elnöki beszéd főként belpolitikai, gazdasági és társadalmi kérdéseket, valamint célkitűzéseket foglalt magában, azt is megállapíthatjuk, hogy az éves üzenetben minden eddiginél nagyobb mértékben és mélységben beszélt az államfő az ország katonai és haditechnikai képességeiről.

Az államfő az éves üzenetében²²⁵ új hadászati jelentőségű fegyverrendszerek létrehozását jelentette be. Arra hivatkozva, hogy az Amerikai Egyesült Államok kilépett a rakétavédelemmel kapcsolatos szerződés végrehajtásából és Oroszországnak nem sikerült elérnie, hogy tárgyalásokat folytassanak a hadászati stabilitás fenntartásáról, így az orosz fél válaszként olyan új típusú fegyverrendszereket hozott létre, amelyekkel szemben az amerikai rakéta- és légvédelmi rendszer gyakorlatilag hatástalannak bizonyulhat. Oroszországban – az elnök szavai szerint – rendkívül szerény költséggel olyan nagy hatékonyságú

²²⁵ *Послание Президента Федеральному Собранию* / Az elnök üzenete a Szövetségi Gyűlésnek, 2018.03.01., <http://kremlin.ru/events/president/news/56957>, letöltés időpontja: 2018.03.01.

fegyverrendszereket fejlesztettek ki, amelyek leküzdhetik az ellenség rakétavédelmi rendszereit.

Az orosz elnök ezen fegyverrendszerek közül elsőként a „Szarmat” nehéz interkontinentális ballisztikus rakétát nevezte meg, amelynek legfontosabb mutatói jelentősen meghaladják a jelenlegi Vojevoda (SS-18/SATAN) típusét. Az új, több mint 200 tonnás rakéta rövid aktív szakaszú röppályával indul, ami megnehezíti a rakéta bemérését és elfogását, megsemmisítését. A nehéz rakéta hatótávolsága, illetve a harci blokkok mennyisége és hatóereje meghaladja a Vojevoda jellemzőit: a Szarmat rakétát különböző nagy hatóerejű nukleáris töltetű fejrészekkel, köztük hipersebességűekkel tervezik felszerelni. A Szarmat típusú komplexum rakétájának hatótávolsága gyakorlatilag behatárolhatatlan, és képes akár az Északi-, akár a Déli-sarkon is áthaladva elérni és megsemmisíteni a meghatározott célt. A Szarmat jelenleg fejlesztés alatt áll, prototípusának első kísérleti indítását 2017 decemberében hajtották végre²²⁶. A jelenlegi rakétavédelmi rendszerek hatástalanok ellene.

Oroszország perspektivikus fegyverrendszerei között másodikként az orosz elnök egy olyan hadászati jelentőségű eszközt említett, amely nem ballisztikus röppályán mozog, ezért nehéz bemérni, röppályáját beazonosítani, majd megsemmisíteni azt. Ez az új eszköz egy olyan kisméretű, nagy hatékonyságú nukleáris hajtómű, amelyet a jelenleg rendszerben lévő H-101 típusú, repülőeszköztől indítható manőverező robotrepülőgép törzsébe szereltek be, amely így több tízszeres, gyakorlatilag behatárolhatatlan repülési távolságot biztosít a csapásmérő fegyver számára. A rakéta alacsonyan, a földfelszínhez közel repül, észrevétlenül és gyakorlatilag bármilyen távolságra, az ellenség jelenlegi és perspektivikus rakéta- és légvédelmi rendszereit kikerülve, amelyek így hatástalanok vele szemben. A nukleáris hajtóműnek köszönhetően a rakéta repülési távolsága határtalan, így bármilyen hosszú időtartamban képes manőverezni.

Az államfő által harmadikként bemutatott új eszköz egy vezetónélküli mélytengeri tengeralattjáró, amely kontinensek közötti távolságon olyan sebességgel mozog, amely többszörösen meghaladja a tengeralattjárók, a legmodernebb bármely típusú torpedó, illetve vízfelszíni hajók sebességét. Alacsony szintű zajhatással,

²²⁶ В России успешно прошло первое бросковое испытание прототипа ракеты «Сармат» / Oroszországban sikeresen végrehajtották a Szarmat rakéta első próbaindítását, 2017.12.22., <http://www.mk.ru/politics/2017/12/27/v-rossii-uspeshno-proshlo-pervoe-broskovoe-ispytanie-prototipa-rakety-sarmat.html>, letöltés időpontja: 2018.03.02.

magas manőverezőképességgel rendelkezve gyakorlatilag sebezhetetlen az ellenség részéről. Az orosz államfő szerint ez egy olyan eszköz, amelyet ezzel a támadófegyverrel szembe lehetne állítani, egyelőre nem létezik a világban. Ezek a vezetől nélküli vízfelszín alatt alkalmazható eszközök szerelhetők mind hagyományos, mind nukleáris harci fejekkel, amelyekkel hatásosan pusztíthatók a különböző ellenséges célok, főként a repülőhordozó csoportosítások, a partmenti létesítmények és az infrastruktúra (az ellenség tengerparti infrastruktúrája, települései). A vízfelszín alatti alkalmazású eszköz nukleáris hajtóművének több évig tartó fejlesztése 2017 decemberében befejeződött. Az eszköz számára kifejlesztett hajtómű kisméretű, kompakt (százszor kisebb, mint a jelenlegi korszerű atomhajtóműves tengeralattjárók hajtóműve) és nagy hatásfokkal rendelkezik. Az orosz államfő megítélése szerint a mélytengeri működésű, kontinensek között is alkalmazható, vezetől nélküli eszközzel végrehajtott kísérletek lehetővé teszik, hogy Oroszország hozzákezdjen egy alapvetően új típusú, nagy hatóerejű nukleáris robbanófejjel szerelhető hadászati fegyverrendszer létrehozásához.

Ezen eszközökön felül Oroszország létrehozott egy hiperhangsebességgel repülő, nagy pontosságú, repülőgépről indítható rakétaeszközt is, amelynek kísérleti indítási tesztjeit sikerrel lezárták és 2017. december 1-jétől kísérleti harci ügyletet lát el a Déli Katonai Körzetben. A nagysebességű MiG-31 (FOXHOUND) típusú hordozó repülőgép jellemzői lehetővé teszik, hogy az néhány perc alatt elérje a rakéta indítási/leoldási pontját, a rakéta pedig a hangsebesség tízszeresét elérő hipersebességgel repülve, manővereket végrehajtva az egész repülési pályán. Ez a képesség azt jelenti, hogy a rakéta képes leküzdeni az ellenség összes jelenlegi, illetve jövőbeni rakéta- és légvédelmi rendszereit és képes elérni a kitűzött célt akár több mint kétezer kilométer távolságról, hagyományos vagy nukleáris fejrészsel. A hipersebességű fegyverrendszer/rakéta a Kinzsal (Kindzsal)²²⁷ elnevezést kapta.

Az orosz államfő által bejelentett – és valóságos technológiai áttörésként bemutatott – következő fegyverrendszer, rakétatípus, egy interkontinentális, hiperhangsebességgel, a hangsebességet több mint hússzorosan is meghaladva, az atmoszféra sűrű rétegeiben repülő, oldalirányban és magasságban is manőverek végrehajtására képes manőverező robotrepülőgép, amely – orosz vélemények szerint

²²⁷ *Megjegyzés:* A kinzsal/kindzsal a Kaukázus térségéből származó, Oroszország egyes területein is használatos kétélű szűrő-vágófegyver.

– teljes mértékben sértetlen maradna az ellenség rakéta- és légvédelmi rendszereinek behatásaitól. A kompozit anyagok felhasználásával készült rakétát az egész röppálya során megbízhatóan lehet irányítani. A rakétatest plazmaszerű állapotot vesz fel és valószínűleg tűzgolyóként, mint egy meteorit repül a cél felé. Az államfő igyekezett meggyőzni a hallgatóságot arról, hogy a bemutatott eszköz valóban létezik, sőt, biztosította őket arról, hogy a kijelölt orosz hadiipari vállalatok megkezdték annak sorozatgyártását – ez az eszköz az Avangard²²⁸ elnevezést kapta.

Az orosz elnök szólt az új fizikai elveken működő fegyverrendszerekről is. Jurij Boriszov védelmi miniszterhelyettes 2016 augusztusában²²⁹ jelentette be, hogy az orosz haderőben harci lézerfegyvert állítottak hadrendbe, majd 2017 elején az is megjelent a médiában²³⁰, hogy a MiG–35 (FULCRUM-F) típusú vadászgépeket szintén felszerelik új fizikai alapelveken működő lézerfegyverekkel.

Az orosz államfő által 2018. március 1-jén elmondott éves üzenet katonapolitikai, illetve haditechnikai vonatkozású bejelentéseivel kapcsolatban az alábbi álláspontom alakult ki:

- az orosz haditechnikai fejlesztések irányultsága mögött az a határozott szándék áll, hogy egyrészt ellensúlyozzák a nyugati (főként amerikai) rakéta- és légvédelmi rendszerek szétbontakozását, másrészt leváltsák a jövőben a jelenlegi – úgymond hagyományos elvek szerint működő – ballisztikus röppályán működő, nem manőverező rakétarendszereket, harmadrészt pedig a katonai erőegyensúly javítása érdekében teszik, mivel azt más módon gazdaságilag nem tudta/tudja Oroszország felvállalni;
- az orosz elnök célja nem lehetett más, minthogy tárgyalásra készítse a Nyugatot a hadászati fegyverzetek csökkentésének, korlátozásának témájában, továbbá meggyőzze és maga mögé állítsa Oroszország lakosságának jelentős részét és biztosítsa saját hatalmi helyzetének stabilitását és további erősítését;

²²⁸ *Megjegyzés:* A francia eredetű „avant-garde” (előőrs/elővéd), magyarul avantgárd katonai kifejezés orosz változata.

²²⁹ *Российская армия получила лазерное оружие – Борисов* / *Az orosz haderő lézerfegyvert kapott – Boriszov*, 2016.08.02., <https://tvzvezda.ru/news/opk/content/201608021857-bm7p.htm>, letöltés időpontja: 2018.03.02.

²³⁰ *Новый МиГ-35 сможет использовать лазерное оружие* / *Az új MiG–35 képes lesz lézerfegyvert alkalmazni*, 2017.03.06., <http://tass.ru/armiya-i-opk/4075189>, letöltés időpontja: 2018.03.02.

- a bemutatott új fegyverrendszerek hadrendbe állításuk esetén alapjaiban változtathatják meg a hadászati erőegyensúlyt, valamint feleslegessé tehetik a nyugati katonai védelmi rendszerek egy részét, mivel azok a bejelentés szerint az új orosz rendszerekkel szemben hatástalanokká válnak;
- az orosz elnök beszéde, amellyel, hogy nyitottságot mutatott a párbeszédre, sőt szinte sürgette annak megkezdését, katonapolitikai és hadászati értelemben erősen nyugatellenes volt, gyakorlatilag a politikai zsarolás eszközével igyekezett meggyőzni a Nyugatot az orosz fél katonai képességeiről és ezáltal egyenrangúságáról/egyenjogúságáról;
- az orosz államfő beszéde a korábban megtartott éves üzenetektől, parlamenti beszámolóktól eltérően gyakorlatilag az elnökjelölt Vlagyimir Putyin részéről egyfajta választási kampánybeszédként hangzott el, amelyben igyekezett a választópolgárok szavazati kedvét növelni, valamint saját szavazóbázisát erősíteni, szélesíteni;
- az elnöki éves üzenet hallgatósága, azaz a parlamentii képviselők, szenátorok, a meghívottak, összességében a teljes oroszországi politikai elit teljes mértékben egyetértett és felállva tapsolva ünnepelte az államfőt, illetve Oroszország – a bemutatott fegyverrendszerek révén jelentős mértékben megnövelt – katonai erejét;
- Oroszország elnökének 2018. március 1-jén tartott beszéde, annak tartalma, hangulata, irányultsága figyelmeztetésül szolgálhat a nyugati politikai vezetők – főként az Amerikai Egyesült Államok és a NATO vezetői – számára, ugyanakkor katonai értelemben nyílt fenyegetést és veszélyt jelent a Nyugat, a Szövetség tagországai, benne Magyarország számára is;
- fentiekből adódóan álláspontom szerint elengedhetetlen az orosz államfő haditechnikai és védelempolitikai bejelentéseinek alapos elemzése, azok valóság tartalmának megvizsgálása és a szükséges ellenintézkedések megtétele, végső soron pedig az Oroszországgal folytatott – főként a hadászati fegyverekre vonatkozó – tárgyalások felújítása.

7. Részkövetkeztetések

Az új, a 2014. évi Katonai Doktrínában megjelenített orosz katonai elgondolás a konfliktuskezelésről és a fegyveres küzdelem megvívásáról egy új képességszintet jelent. Az orosz vezetés a rendelkezésére álló erőforrások, katonai és nem katonai eszközök birtokában a korábbiaknál is erőteljesebben áll ki a nemzetközi színtéren Oroszország nemzeti érdekeinek érvényesítése érdekében.

A 2015. évi Nemzeti Biztonsági Stratégia a hatályos Katonai Doktrínánál is erőteljesebben fogalmazza meg az orosz álláspontot az Oroszországi Föderációt érintő biztonsági kihívásokról. Az orosz vezetés a dokumentumban rögzíti, hogy Oroszország számára nem elfogadható a NATO katonai infrastruktúrájának közelítése az orosz határokhoz. Deklarálja továbbá, hogy az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei politikai, gazdasági, katonai és információs nyomásgyakorlása, továbbá a NATO és a tagállamok katonai tevékenységének aktivizálása nemzeti biztonsági fenyegetést jelentenek Oroszország számára. Mindezek ellenére az orosz vezetés továbbra sem deklarálja ellenségként sem az Amerikai Egyesült Államokat, sem a Szövetséget.

Az orosz haderőreform következtében az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői a nemzetbiztonsági dokumentumokban meghatározott feladatrendszernek megfelelő átszervezés keretében megújultak. A személyi állomány felkészítése és kiképzése a feladatokkal összhangban zajlik, jelentős előrelépést értek el a csapatok átfegyverzésében. A haderőreform keretében végrehajtott átalakítások, átszervezések, átfegyverzések, a haderő arculatának és valós képességeinek jelentős változásához az orosz politikai és katonai vezetők folyamatosan és következetesen biztosították a támogatást és az anyagi forrásokat.

A haderő az ukrajnai konfliktusban végrehajtott műveleteit követően az Oroszországi Föderáció megalakulása óta első alkalommal vett részt és bizonyította képességeit egy távoli, a Független Államok Közössége területén kívüli térségben zajló konfliktusban. A közel-keleti térségben, a szíriai hadszíntéren ráadásul úgy hajtotta végre a terrorszervezetek felszámolására indított hadműveletet, hogy közben az Oroszország által annektált Krím-félszigeten is fenntartotta, megerősítette jelenlétét, biztosította a kelet-ukrajnai szövetséges szakadár erők támogatását is. A szíriai művelet politikai hozadéka az orosz vezetés számára, hogy az ukrajnai

konfliktus kapcsán Oroszország körül a Nyugat részéről kialakult negatív megítélésben lassú pozitív irányú változás jelei látszottak.

A haderőreform következtében megújult, a politikai vezetés támogatásával és a lakosság bizalmával rendelkező orosz haderő jelenlegi – a 2018–2025 közötti időszakra vonatkozó Állami Fegyverkezési Program keretében tervezett további átfegyverzések előtti – állapotában is képes biztosítani Oroszország nemzeti és geopolitikai érdekeit.

BEFEJEZÉS

1. Összegzett következtetések

A hidegháború befejezését követően, az egykori szuperhatalom, a Szovjetunió széthullása után az Oroszországi Föderáció arra törekedett, hogy a politikai, valamint gazdasági-szociális talpra állást és stabilizációt követően a nemzetközi közösség ismét meghatározó hatalomként tekintsen rá.

Az új orosz politikai vezetés minden rendelkezésére álló eszközt és erőt ennek érdekében használt fel, beleértve a haderőt is. Az orosz társadalom tagjai, akikben a hidegháborús vereség ellenére sem rendült meg a történelmileg kialakult patriotizmus, egységesen támogatták az orosz vezetést abban a törekvésében, hogy Oroszország a kialakulóban lévő többpólusú világrend egyik meghatározó hatalmi központja legyen.

Az orosz vezetés már a '90-esévek elején felismerte, hogy az ország stabilizálása és megerősödése elképzelhetetlen az ország katonai biztonságának megteremtése nélkül. E tekintetben – a Független Államok Közössége által létrehozott Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete által biztosított szövetségi katonai háttér mellett – legfontosabb célként tűzték ki Oroszország haderejének fejlesztését.

Az Oroszországi Föderáció Fegyverei Erőit az elmúlt negyedszázadban alapvető és gyökeres változáson mentek keresztül. Oroszország Nemzeti Biztonsági Koncepciói (Stratégiai), valamint Katonai Doktrínái és alapvető biztonságpolitikai dokumentumai meghatározó alapjai voltak a haderő átalakításának, fejlesztésének. Az értekezésben elemzett katonai doktrínák tükrében megállapítható, hogy a haderő fejlesztése Oroszországban napjainkig egy folytonos, egymásra épülő folyamatként értelmezhető, amelynek időbeli szakaszai egybeesnek az ország politikai, gazdasági változásaival fejlődésével. Ilyen szempontból – az értekezés fejezeteiben is tükröződően – azt látjuk, hogy a '90-es évek stabilizációs és elsődleges fejlesztési időszakát követően a 2000-es évek első évtizedében meghatározó volt az ezredfordulón bekövetkezett állami vezetői váltáshoz köthető új katonai/védelempolitikai gondolkodás. Ezt követően az évtized végén – a grúziai háború során megtapasztaltakat is figyelembe véve – markáns, gyökeres változások következtek be a haderő helyzetében, amelynek következtében megváltozott a

haderő struktúrája, belső működése, ellátottsága, javult társadalmi elfogadottsága. A 2010-es évek elejétől megindult – az új katonai vezetés által meghirdetett doktrinális tézisek következtében is – az orosz haderő jelenlegi állapotának megteremtése. Az átalakulás, fejlődés ezen szakaszában az orosz haderő részt vett az Oroszországi Föderáció politikai célkitűzéseinek érvényesítésében mind közel-külföldön – Ukrajnában, a Krím-félsziget és Szevasztopol annektálásában –, mind távolabbi térségekben – Szíriában – is.

Az értekezésben bemutatott, a katonai gondolkodás változásait tükröző, doktrína- és haderőfejlesztési folyamatot az alábbiakban lehet összefoglalni:

Az Oroszországi Föderáció – a '90-es évek elején bekövetkezett mély politikai, társadalmi és gazdasági válság ellenére – fenn tudta tartani katonai potenciáljának legfontosabb elemeit, mindenek előtt nukleáris erőit.

Oroszország a hidegháborút közvetlenül követő években is fenntartotta a jogot minden rendelkezésére álló eszköz, azon belül a nukleáris fegyver akár preventív alkalmazására is, amennyiben fegyveres támadás fenyegetné állami létét.

Az 1993-ban elfogadott orosz katonai doktrína politikai és szakmai alapul szolgált a haderő stabilizálódásához és későbbi fejlesztéséhez. Az orosz haderő – a csecsenföldi háborúkban megtapasztalt kudarcok ellenére is – a '90-es években biztos bázisát jelentette Oroszország kül- és biztonságpolitikai, diplomáciai törekvéseinek.

Az 1997. évi orosz Nemzeti Biztonsági Konceptió túllépett az 1993. évi Katonai Doktrínában megfogalmazottakon. A Konceptió fenyegetésként értékelte a NATO keleti irányú bővítését, meghatározó biztonsági kihívásként azonban még nem nevesítették azt. Az 1997. évi Nemzeti Biztonsági Konceptióban deklarálták, hogy Oroszország nem törekszik az általános katonai paritás fenntartására, de az ország védelmére elégséges katonai erőt tart fenn. Védelmi alapelveként határozták meg a nukleáris visszatartást és megerősítették, hogy továbbra is fenntartják a jogot a nukleáris fegyver alkalmazására, amennyiben az ország állami léte veszélybe kerülne.

Az ezredfordulóra, a megváltozott nemzetközi biztonságpolitikai helyzetben az orosz vezetés – Vlagyimir Putyin elnökké választását követően – átértékelte Oroszország biztonság- és katonapolitikáját, amelynek téziseit a 2000 januárjában

kiadott Nemzeti Biztonsági koncepció tartalmazta, majd azokat a 2000. áprilisában jóváhagyott Katonai Doktrína is megerősítette. Kinyilvánították, hogy Oroszország nem ért egyet a nemzetközi viszonyok olyan struktúrájának létrehozásával, amely a fejlett nyugati államok – különösen az Amerikai Egyesült Államok – dominanciájára alapulna, amely a kulcsproblémák egyoldalú, elsődlegesen katonai megoldásával számol – az orosz vezetés álláspontja szerint – a nemzetközi jog normáinak megsértésével.

A 2000-ben kiadott Nemzeti Biztonsági koncepció – miközben nem hallgatja el a belső biztonsági gondokat, így a gazdaság állapotát, a belpolitikai instabilitást, valamint a szociális helyzetet – ugyanakkor egyre hangsúlyosabban definiálja a nemzetközi biztonsági kihívásokat. Fenyegetésként értékelték Oroszország politikai, gazdasági befolyásának gyengítését, a nyugati katonai-politikai tömbök és szövetségek megerősödését, különösen a NATO keleti irányú bővítését. Nemzeti érdekként határozták meg Oroszország szuverenitásának megőrzését, célul tűzték ki, hogy Oroszország a többpólusú világ egyik központja legyen.

Deklarálták, hogy Oroszország nemzeti biztonsága tekintetében az állam tevékenységének legfontosabb iránya a katonai biztonság szavatolása. Ennek érdekében célul tűzték ki a 21. század kihívásainak megfelelő reagáló képesség megteremtését – azzal, hogy Oroszország legfontosabb feladata a visszatartás, az agresszió megelőzése.

Feladatként fogalmazták meg, hogy Oroszországnak olyan nukleáris potenciállal kell rendelkeznie, amely bármely helyzetben képes az agresszor államra, koalícióra csapást mérni. A haderőre vonatkozóan meghatározták továbbá azt is, hogy annak békeállománnyal képesnek kell lennie az ország megbízható védelmére.

Összhangban a 2000. évi Nemzeti Biztonsági koncepcióval, a 2000. évi Katonai Doktrína tartalmazta és szabta meg a haderő feladatait. Fő célként az ország elleni katonai fenyegetések felfedését és semlegesítését határozták meg. E tekintetben az orosz vezetés továbbra is megkülönböztetett jelentőséget tulajdonított az atomhatalmi státus fenntartásának.

Az orosz haderő és más fegyveres szervezetek, testületek felhasználását, illetve alkalmazását a 2000. évi Katonai Doktrína kizárólag Oroszország nemzetközi szerződéseinek teljesítése érdekében, a szövetségi jogszabályi háttérrel összhangban,

az ország területi integritását veszélyeztető jogellenes, alkotmányellenes erőszak esetén, valamint az ország elleni fegyveres támadás elhárítás céljából tartották indokoltnak és jogszerűnek. A háborús katonai műveleteken kívül – belső fegyveres konfliktusok esetén – számoltak a haderő más fegyveres szervezetekkel, testületekkel közösen végrehajtandó műveleteivel, valamint terrorellenes és béketámogató műveletekkel is.

A 2000-es évek elején az orosz védelmi vezetés Szergej Ivanov miniszter irányításával kidolgozta, majd 2003-ban – a Fehér Könyvben – megjelentette az új haderőfejlesztési koncepciót. Az ún. „Ivanov-doktrína”, bár érvényben hagyta a 2000. évi Katonai Doktrínát, jelentős lépést jelentett az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek fejlesztése történetében. A Fehér Könyvben foglaltak azt tükrözték, hogy az orosz haderő a fejlesztés új szakaszához érkezett. Ennek alapjaként létrehozták a haderőfejlesztés jogi háttérét, megteremtették az új típusú politikai-társadalmi ellenőrzés rendszerét.

A korábbi strukturális felépítést átalakították, átszervezték a katonai körzetek rendszerét, megváltoztatták a haderőnemek és önálló fegyvernemek struktúráját is. Csökkentették a haderő személyi állományának létszámát is 1,16 millió főre.

Felülvizsgálták a katonai tervezés korábban alkalmazott alapjait, átdolgozták a katonapolitika alapelveit. A Fehér Könyvben deklarálták, hogy az orosz haderőnek továbbra is készen kell állnia a hadászati visszatartás és a harckészültség szinten tartása mellett az állandó készenlétű erők alkalmazásával, mozgósítás végrehajtása nélkül, egyidejűleg két fegyveres konfliktus megvívására, továbbá béketámogató műveletekben történő részvételre.

Meghatározták a haderőfejlesztés prioritásait, kiemelten a hadászati visszatartó potenciál fenntartását, az állandó készenlétű csapatok számának növelését, a hadműveleti felkészítés és a kiképzés rendszerének fejlesztését, a feltöltési rendszer korszerűsítését, a haditechnikai és fegyverzeti modernizáció feladatait, és mindezek mellett a személyi állomány szociális helyzetének, ellátásának, nevelésének, erkölcsi-pszichológiai felkészítésének javítását is.

A 2000-es évek elején hatályba lépett védelempolitikai dokumentumok azt tükrözik, hogy az orosz vezetés álláspontja szerint a legfontosabb feladat továbbra is a háború elkerülése, megelőzése. Az ország biztonságát veszélyeztető tényezőket és

kihívásokat ugyanakkor nem csak a katonai fenyegetésekben látták, hanem a politikai-belpolitikai, gazdasági, társadalmi-szociális kihívásokban – azok elhárításának lehetőségeit is összetettebb szemlélettel vizsgálták, mint korábban. Ezzel együtt a Vlagyimir Putyin által jóváhagyott 2000. évi Katonai Doktrína és a Fehér Könyv azt mutatta, hogy az orosz katonapolitika magabiztosabbá vált, összhangban az új állami-politikai-katonai vezetés megújuló szemléletével és törekvéseivel, valamint Oroszország megerősödő nemzetközi súlyával és szerepével.

Az Oroszországi Föderáció a gazdasági-, bel- és külpolitikai válságból a 2000-es évek közepére talpra állt. A 21. század első évtizedében megerősödő Oroszország elérkezettnek látta az időt, hogy maga is hatalmi tényezőként jelenjen meg a világpolitikai szintéren. Ebben az időszakban azonban az Oroszországi Föderáció továbbra is a hidegháború időszakából megörökölt, többségében előregedett haditechnikával és fegyverzettel felszerelt, korszerűtlen vezetési rendszerrel irányított haderővel rendelkezett.

A haderő általános és „gyökeres” átalakítása, reformja a 2007-ben védelmi miniszterré kinevezett Anatolij Szergyukov hivatalba lépésével kezdődött időszakban indult meg. A reform gazdasági-pénzügyi alapját a szövetségi költségvetés biztosítani tudta, főként a szénhidrogének és nyersanyagok értékesítéséből származó exportbevételeinek köszönhetően.

A haderőreformot sürgette a 2008. évi grúzai háborúban megtapasztalt orosz katonai képességihiány is. Ez a konfliktus fordulópontra jelentett a védelempolitikai gondolkodásban, az orosz vezetésnek rá kellett ébrednie, hogy a haderő tényleges és mélyreható átalakítása már nem halogatható tovább. Az orosz haderő átfogó reformjának védelempolitikai alapjait a 2009-ben jóváhagyott Nemzeti Biztonsági Stratégia és a 2010-ben hatályba lépett Katonai Doktrína képezte.

A 2010. évi Katonai Doktrína az Oroszországi Föderáció és szövetségesei számára a külső katonai veszélyt jelentő tényezők között első helyen említi a NATO globális törekvéseit, katonai infrastruktúrájának az orosz államhatárokhoz történő közelítését. A 2010-ben hatályba lépett katonai doktrína azért volt korszakos jelentőségű, mert az elvileg a 2020-ig tartó időszakra szóló stratégiai dokumentumként megerősítette, hogy az orosz állami, politikai, katonai vezetés elkötelezett a haderő védelmi képességeinek további fejlesztése mellett.

A 2009-ben jóváhagyott Nemzeti Biztonsági Stratégia, az abban megfogalmazottak alapján összeállított 2010. évi Katonai Doktrína, valamint az ezeket megelőzően, még 2008 őszén megkezdett haderőreform már egy új katonai gondolkodást tükröző orosz védelmi politika kialakulására utalt.

Az Anatolij Szergyukov miniszter és Nyikolaj Makarov hadseregtábornok vezérkari főnök által irányított haderőreform legbonyolultabb, legnehezebb feladatait 2011-re teljesítették. Az átalakítások eredményeként a haderő személyi állománya 2010-re egymillió főre csökkent, a hat korábbi katonai körzet helyett négy új összhaderőnemi csoportosítást hoztak létre. A reform során megváltozott az orosz haderő területi-adminisztratív felépítése, tervezési és vezetés-irányítási rendszere, szervezeti struktúrája. Elindult a haderő modernizációja, megkezdődött az átállás a professzionális haderőre. A haderő – a fejlesztéseknek és a harckiképzés rendszerének átalakítása révén képessé vált éves rendszerességgel hadászati szintű gyakorlatok végrehajtására. A haderőnemek és fegyvernemek rendszerét is átalakították, ennek egyik legfontosabb mozzanataként létrehozták a lég- és űrvédelmi csapatokat.

2012 novemberében Putyin elnök Szergej Sojgu hadseregtábornokot nevezte ki védelmi miniszterré, a vezérkarifőnöki beosztásba pedig Valerij Geraszimov vezéreztábornok (később hadseregtábornok) nevezte ki. A védelmi minisztérium élén álló új katonai vezetés aktívan folytatta a 2008-ban megkezdett haderőreformot. Az új orosz katonai vezetés felismerte és megfogalmazta, hogy az államok közötti konfliktusok kezelése során a politikai vezetés által meghatározott célok elérése érdekében a haderő és a katonai eszközök alkalmazása mellett szükség van a politika, gazdasági, információs és más eszközök alkalmazására, valamint a haderő és az irreguláris erők műveleteinek összehangolására.

A „Geraszimov-doktrínaként” is ismertté vált új elvek azt is tartalmazzák, hogy napjainkra megváltoztak a fegyveres konfliktusok (háborúk) jellemzői. A Geraszimov hadseregtábornok által összeállított korszerű, holisztikus szemléletű katonai gondolkodást tükröző stratégia tesztelése valós körülmények között Ukrajnában és a Krím-félsziget Oroszország általi elcsatolása során egyrészt igazolta annak megvalósíthatóságát, másrészt rávilágított arra is, hogy az reális kihívást és fenyegetést jelenthet más országok számára is.

A Geraszimov hadseregtábornok által megfogalmazott konfliktuskezelési elvek abban különböznek a korábbi – általunk ismert, nyugati eredetű – koncepcióktól, hogy a konfliktus/válságkezelés során feltételezik a katonai részvétel olyan szintjét és formáit, mint például a hadászati visszatartó erők, a nukleáris triád azonnali és folyamatos készenlétben tartását, valamint a szükséges katonai erők bevonását a béketeremtés és a válság utáni rendezés időszakában.

A „Geraszimov-doktrína” másik oldalaként fontos figyelemmel lennünk arra, hogy az orosz katonai vezetés szerint napjainkra megváltoztak a fegyveres küzdelem formái és módjai is. Ennek legfontosabb elemei közül érdemes kiemelni, hogy az orosz katonai vezetés a haditevékenységek megkezdését a békében meglévő erőkkel látja célszerűnek, nem tartja szükségesnek az erők – a tartalékok mozgósításával járó megelőző – kiegészítését. Az új műveleti elvek a fegyveres küzdelem/háború időszakában a szemben álló fél katonai erővel történő pusztítása, legyőzése mellett feltételezi az egyidejűleg végrehajtandó nem lineáris (indirekt) műveleteket is.

Geraszimov hadseregtábornok 2013-ban megfogalmazta azokat a téziseket is, amelyek a 2014. évi Katonai Doktrína alap gondolataivá váltak. Oroszország államfője 2014 decemberében jóváhagyta a 2010. évi Katonai Doktrína megújított, pontosított változatát. A doktrína aktualizálását az orosz vezetés az időközben bekövetkezett biztonságpolitikai változásokkal indokolta. A doktrína deklarálta ugyan védelmi jellegűként jelent meg, számos tézise azonban határozott orosz reagálást és ellenlépést fogalmaz meg a biztonsági kérdésekben.

A 2014. évi Katonai Doktrína azt tükrözi, hogy az orosz vezetés stratégiai célkitűzései nem változtak, a politikai vezetés azok megvalósításában továbbra is megkülönböztetett szerepet szán a haderőnek. A doktrína téziseit elemezve azt állapíthatjuk meg, hogy az orosz politikai és katonai vezetés – bár a doktrínában nem deklarált ellenségképet – úgy értékelte, hogy a világban bekövetkezett biztonságpolitikai folyamatok következtében Oroszországgal szemben nőttek a katonai veszélyek és fenyegetések, ezért fel kell készülni egy esetleges fegyveres konfliktus megvívására.

2015 decemberében Vlagyimir Putyin orosz államfő jóváhagyta a Nemzeti Biztonsági Stratégia új változatát, amely összhangban áll a 2014. évi Katonai Doktrína téziseivel. A dokumentum jóval konfrontatívabb hangvételű, mint a

korábbiak, bár továbbra sem deklarálja ellenségként sem az Amerikai Egyesült Államokat, sem a Szövetséget. A Stratégiai hangsúlyos megállapítása szerint az orosz vezetés úgy értékeli, hogy az Amerikai Egyesült Államok és a NATO politikai, gazdasági, katonai és információs nyomást gyakorol Oroszországra annak érdekében, hogy fenntartsák dominanciájukat a nemzetközi szinten.

A jelenleg is hatályos dokumentum rögzíti, hogy a NATO – a nemzetközi jog normáinak megsértésével – növeli erőpotenciálját, globális szerepre tör, erősíti katonai tevékenységét, továbbá közelíti infrastruktúráját az orosz államhatárokhoz, ezzel biztonsági fenyegetést jelent Oroszország számára. A dokumentum az Amerikai Egyesült Államok vonatkozásában felhívja a figyelmet arra, hogy amennyiben az Amerikai Egyesült Államok kiépíti rakétavédelmi rendszerének infrastruktúráját Európában, úgy a stabilitás fenntartásának lehetősége jelentős mértékben csökken. A Nemzeti Biztonsági Stratégia különösen veszélyesnek tartja az Amerikai Egyesült Államok által tervezett „globális csapás” koncepcióját, a nagy pontosságú, nem nukleáris fegyverek telepítését, valamint az amerikai űrfegyverkezés folytatását.

A 2015. évi Nemzeti Biztonsági Stratégia a katonai erő alkalmazását a nemzeti érdekek védelmére csak abban az esetben tartja szükségesnek és indokoltnak, ha a helyzet kapcsán bevezetett erőszakmentes, így a politikai, jogi, diplomáciai eszközök, valamint a béketámogató műveletek hatástalannak bizonyultak.

A stratégia azzal vádolja a nyugati vezetést, hogy szándékosan gátolja az orosz integrációs törekvések megvalósulását, így az orosz nemzeti érdekek érvényesülését az eurázsiai térségben. Az ukrajnai konfliktus kapcsán az orosz vezetés a dokumentumban is rögzítette, hogy nehezményezi a Nyugat beavatkozását és támogatását Ukrajnában az alkotmányellenes államcsíny végrehajtásában, amely az ukrán társadalom szétesését, valamint fegyveres konfliktust okozott. Az orosz vezetés szerint az ukrajnai instabilitás hosszú távú biztonsági kihívássá vált a szélsőjobbaldali nacionalista ideológia megerősödése, az Ukrajnán belüli válság erővel történő megoldása melletti elkötelezettség, a mély gazdasági-társadalmi válság, továbbá a lakosság szemében Oroszország ellenségként történő deklarálása miatt.

Az orosz vezetés azt deklarálta, hogy a stratégiai célok érdekében továbbra is olyan politikát folytat, amely erősíti a haderőt, különös tekintettel a hadászati visszatartás fenntartására, a fegyveres konfliktusok megelőzésére, a haderő és más fegyveres szervezetek, testületek együttes alkalmazási módjainak és készenlétének fejlesztésére, a mozgósítási készenlét növelésére és a polgári védelmi képességek megerősítésére.

Összegezve: az Oroszországi Föderáció katonai doktrínáinak, valamint Nemzeti biztonsági Stratégiáinak téziseit elemezve azt állapíthatjuk meg, hogy azok egymásra épülő, koherens, ellentmondásoktól gyakorlatilag mentes, jól kidolgozott dokumentumok, amelyek kellő alapul szolgáltak/szolgálnak Oroszország védelempolitikájának, a haderő fejlesztésének.

Az orosz politikai és katonai vezetés az Oroszországi Föderáció megalakulása óta folyamatosan arra törekszik, hogy az egykori szuperhatalom Szovjetunió széthullását, a hidegháború befejezését követően, az egypólusú világrend időszakában is, majd pedig az Oroszországi Föderáció bel-, kül- és biztonságpolitikai, továbbá gazdasági és katonai talpra állását követően azt követeli, hogy a nemzetközi közösség, a világpolitika ismét szuperhatalomként tekintsen Oroszországra. Az orosz vezetés minden rendelkezésére álló eszközt és erőt ennek érdekében használ fel, beleértve a gazdaság által biztosított eszközöket, az állam- és közigazgatást, a fegyveres testületeket és magát a haderőt is.

Az orosz haderő fejlesztését nem tekinthetjük öncélú folyamatnak, annak hatása van Oroszország biztonságpolitikai helyzetére, külpolitikai befolyásolási képességére, az európai és a globális biztonságra. A Szövetségnek, benne Magyarországnak folyamatosan követnie kell a végrehajtott átalakításokat, átfegyverzéseket, a katonai gondolkodás változását. Az elfogadott stratégia dokumentumok például azt a fő gondolatot közvetítik, hogy az orosz vezetők alapvető külső katonai veszélyként tekintenek az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének katonai potenciáljának, a Szövetség globális funkcióinak erősítésére, a NATO katonai infrastruktúrájának Oroszországhoz történő közelítésére, továbbá a Szövetség kibővítésére.

Az orosz fenyegetettség-értékelésre figyelemmel kell lennünk ahhoz, hogy megérthessük, mitől tart az orosz állami és katonai vezetés, milyen kihívások ellen

készülnek, milyen képességek kialakítását tűzték ki célul. Ez fontos akkor is, ha Magyarország számára Oroszország közvetlenül nem jelent katonai biztonsági kockázatot. Hazánknak a NATO tagjaként azonban katonai szempontból potenciális kockázatként kell számolnia Oroszországgal – a Szövetség által a kollektív védelemre vonatkozó kötelezettségünkéből adódóan a többi tagállamot érintő kihívásokat, fenyegetéseket Magyarországnak is nyomon kell követnie, fel kell készülnie azok elhárítására.

2. Az új tudományos eredmények

Kutatásom és elemzésem alapján az alábbi tudományos eredményeket fogalmaztam meg:

- 1.) *Elemeztem és értékeltem az orosz katonai gondolkodás változásait tükröző védelmi-biztonságpolitikai dokumentumokat, és megállapítottam, hogy azok az Oroszországi Föderáció fejlődési időszakainak megfelelően, egymásra épülő folytonossággal, az aktuális orosz politikai szándékokkal és hatalmi-politikai érdekekkel összhangban – a Nyugattal való szembenállást következetesen képviselve – tartalmazzák a katonai erő fenntartásának és fejlesztésének feladatait, felhasználásának, illetve alkalmazásának módjait, támogatásának eszközeit. Bizonyítottam, hogy az orosz az alapdokumentumok téziseiben tükröződő katonai-doktrinális gondolkodás az elmúlt több mint negyedszázad alatt alaptéziseiben nem változott, a belátható időszakban nem is fog.*
- 2.) *Az orosz alapdokumentumok elemzése eredményeként bizonyítottam az orosz katonai gondolkodás ellentmondásosságát, amely szerint Oroszország egyrészt elkötelezett a világ és különösen Európa biztonságának megőrzése mellett, másrészt a nemzeti érdekeinek érvényre juttatása érdekében elsődleges feladatként fenntartja a katonai visszatartás/elrettentés politikáját, és kész a haderejét is alkalmazni, amennyiben politikai érdekei azt kívánják, minthogy katonai képességeinek birtokában elegendő erőt érez ahhoz, hogy jogot formáljon – a nemzetközi közösség tiltakozása, illetve fenntartása ellenére is – érdekeinek katonai eszközökkel történő érvényesítésére.*

- 3.) *Bizonyítottam, hogy a reformok és fejlesztések eredményeként az orosz haderő napjainkra elérte hadászati-hadműveleti alkalmazhatóságának képességét, képes és kész a hadászati visszatartó erők állandó magas készenléiben tartása mellett az orosz politikai-hatalmi érdekek katonai eszközökkel történő támogatására, Oroszország és szövetségesei védelmére mind nagyméretű, mind regionális és lokális fegyveres konfliktusokban, illetve válságkezelő műveletekben való részvételre mind honi területeken, mind közel-külföldön és távolabbi térségekben egyaránt; az időközben végrehajtott háborús műveletei során szerzett tapasztalatainak birtokában, figyelembe véve a folyamatos átfegyverzéseket és a további haditechnikai-fegyverzeti fejlesztéseket Oroszország a közeljövőben kérdésessé teheti a nyugati hatalmak katonai dominanciáját.*
- 4.) *Bizonyítottam, hogy az Oroszországi Föderáció hadereje az átfogó haderőreform végrehajtása és az új műveleti koncepciók elfogadása következtében olyan képességekre tett szert, amelyek birtokában reális kihívást jelenthet a nukleáris visszatartás/elrettetés állandó fenntartása mellett a hagyományos, illetve az új típusú nem lineáris hadviselés terén is. Igazoltam, hogy az orosz katonai gondolkodásban a 2010-es években – a korábbiaknál is célratörőbb direkt katonai műveleti formák elfogadása mellett – új elemként, a katonai vezetés által kidolgozott és meghirdetett nem lineáris (hibrid) válságkezelési forma alkalmazásával Oroszország képes és kész az orosz érdekeknek megfelelően más térségekben, országokban változást elérni az addigi hatalmi berendezkedésben, destabilizálni az adott országot, térséget, amivel fenyegetést jelenthet az egész Észak-atlanti Szerződés Szervezete, benne Magyarország számára is.*
- 5.) *Elemeztem az Oroszországi Föderáció államfőjének a 2018. évi elnöki üzenetében tett bejelentését az orosz technológiai áttörés eredményeként létrehozott stratégiai jelentőségű fegyverrendszerekről, és arra a következtetésre jutottam, hogy azok tényleges megléte és rendszerbe állítása megváltoztatja a nukleáris és egyben az általános katonai erőegyensúlyt, destabilizálja a globális és regionális biztonságot. Ezért a Nyugatnak adekvát védelmi intézkedéseket kell tennie a hidegháború időszakait idéző orosz fenyegetés semlegesítése érdekében.*

- 6.) *Bizonyítottam, hogy az Oroszországi Föderáció hatalmi érdekeinek biztosítása, geopolitikai céljai érvényesítése érdekében folytatni fogja a Nyugattal való szembenállás és elrettentés politikáját, ami a nemzetközi kapcsolatok meghatározó tényezője lehet az elkövetkező évtizedekben.*

3. Ajánlások az értekezés felhasználására

Az értekezés fejezeteiben elemzett és értékelt biztonság- és védelempolitikai stratégiai dokumentumok, továbbá az orosz haderő reformja és az annak során elért eredmények bemutatása egyaránt érdeklődésre tarthatnak számot az Oroszországgal, orosz kül- és biztonságpolitikai törekvésekkel foglalkozó szakértők és kutatók részéről.

Véleményem szerint az értekezés jól hasznosítható a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző, valamint a Nemzetközi és Európai Tanulmányok Karán, továbbá a Nemzetbiztonsági Intézet által szervezett alapfokú és mesterképzések programjaihoz.

Az értekezés, az abban megfogalmazott kutatási eredmények felhasználhatóak oktatási célokra a felsőoktatásban az Oroszországról, folytatott biztonsági, biztonságpolitikai tanulmányok, valamint a hadtudomány területén. Mivel a globális és regionális biztonság terén Oroszország megkerülhetetlen tényező, így az értekezést ajánlom továbbá a NATO és az Európai Unió biztonságpolitikájával foglalkozó hallgatók, kutatók és szakértők figyelmébe is.

Az értekezésben leírtak segíthetik a kormány külkapcsolatokkal és védelempolitikával foglalkozó szervezetei, valamint a hazai – katonai és polgári – nemzetbiztonsági szolgálatok Oroszország biztonság- és katonapolitikájával foglalkozó szakembereinek munkáját.

ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

Sorszám	Cím	Oldal
1. számú ábra:	Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek (orosz haderő) felépítése megalakulásakor (1992. május 7.)	53-54. oldal
2. számú ábra:	Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek (orosz haderő) felépítése 2003-ban	91. oldal
3. számú ábra:	Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek felépítése a 2010. évi átszervezéskor	144. oldal
4. számú ábra:	Valerij Geraszimov modelljének vázlata: A nem katonai módszerek alkalmazásának szerepe az államközi konfliktusok rendezésében	157. oldal
5. számú ábra:	A nem katonai módszerek alkalmazásának szerepe az államközi konfliktusok rendezésében (magyar fordítás)	158. oldal
6. számú ábra:	Valerij Geraszimov: A fegyveres küzdelem jellemzőinek változása	161. oldal
7. számú ábra:	Valerij Geraszimov: A fegyveres küzdelem jellegének megváltozása (magyar fordítás)	162. oldal
8. számú ábra:	Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek felépítése 2011 decemberétől 2015 augusztusáig	185. oldal
9. számú ábra:	Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek (orosz haderő) felépítése 2015. augusztus 1. óta	186. oldal
10. számú ábra:	Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek (orosz haderő) katonai körzetei	189. oldal
1. számú táblázat	A nemzeti védelmi kiadások a szövetségi költségvetésben	204. oldal

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. *1 декабря первая дежурная смена командного пункта Войск ВКО заступает на боевое дежурство* / A lég- és űrvédelmi csapatok parancsnokságának első váltása december 1-jén lép harci ügyeleti szolgálatba, 2011.12.01.,
https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=10827666@egNews,
letöltés időpontja: 2017.12.02.
2. *A NATO és az Oroszországi Föderáció között Párizsban, Franciaországban 1997. május 27-én aláírt Alapokmány a kétoldalú kapcsolatokról, együttműködésről és biztonságról* / *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, 27 May, 1997*,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm, letöltés időpontja: 2015.07.14.
3. *A NATO megtanulja kezelni Oroszország „hibrid háborúját”*, Mandiner, 2014.08.18.,
http://mandiner.hu/cikk/20140818_a_nato_megtanulja_kezeln_i_orszorszaga_hibrid_haborujat, letöltés időpontja: 2017.12.02.
4. *A NATO szerint kezelni kell az oroszok hibrid háborúját*, HVG, 2014.08.17.,
http://hvg.hu/vilag/20140817_A_NATO_szerint_kezeln_i_kell_az_orszok_hi,
letöltés időpontja: 2017.12.02.
5. *Arctic Strategic Command, Sever (North) Unified Strategic Command (USC)*
<https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/vo-northern.htm>, letöltés időpontja: 2018.02.10.
6. *«Арктический трилистник» Северного флота распускается на Земле Александры* / Az Északi Flotta „Arktiszi lóheréje” kinyílik az Alekszandra-földön, 2015.11.02.,
https://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201511020428-uhko.htm,
letöltés időpontja: 2018.01.02.

7. #АрктикаНаш. Уникальная база «Арктический трилистник» / #MiArktiszunk, „Arktiszi lóheréje” egyedülálló bázis, 2017.04.17., <https://masterok.livejournal.com/3555989.html>,
letöltés időpontja: 2018.01.02

8. *Assad preparing to handover Syria's energy sector to Russia*, *The New Arab*, 2016.02.15., <https://www.alaraby.co.uk/english/indepth/2016/2/15/assad-preparing-to-handover-syrias-energy-sector-to-russia>,
letöltés időpontja: 2018.01.11.

9. Az Oroszországi Föderáció 2014. évi Katonai Doktrínája: *Президент утвердил новую редакцию Военной доктрины*, 2014.12.26., <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47334>,
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_172989/, letöltés
időpontja: 2015.01.30.

10. Az Oroszországi Föderáció 2015. évi Nemzeti Biztonsági Stratégiáról szóló elnöki rendelet: *Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, 2015.12.31., http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_191669/,
<http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391>, letöltés időpontja: 2016.01.12.

11. BARNES, Julian E.: *NATO Defense Ministers to Discuss New Hybrid Warfare Playbook*, WALL STREET JOURNAL, 2016.02.08., <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/nato-defense-ministers-to-discuss-new-hybrid-warfare-playbook>, letöltés időpontja: 2017.12.02.

12. BARTLES, Charles K.: *Getting Gerasimov Right*, 2016.02.27., http://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art009.pdf,
In: <http://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/January-February-2016/>, pp. 30-38., letöltés időpontja: 2017.12.19.

13. BBC NEWS „*US and Russian leaders hail nuclear treaty*”, 2010.04.08., <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8607985.stm>, letöltés időpontja: 2017.12.18.

14. BERNEK Ágnes: *21. századi geopolitikai stratégiák: Az ortodox geopolitika újjászületése és az egyre fokozódó biztonsági kockázatok*, <http://uni-nke.hu/kutatas/egyetemi-folyoiratok/nemzetbiztonsagi-szemle/korabbi-szamaink/2014-3-szam>, letöltés időpontja: 2014.06.23.
15. BĒRZIŅŠ, Jānis: *Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy*, National Defense Academy of Latvia, Centre for Security and Strategic Research, Policy Paper No. 02, 2014. április, <http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/Publikacijas/PP%2002-2014.ashx>, letöltés időpontja: 2014.10.15.
16. BLAHÓ András – PRANDLER Árpád: *Nemzetközi szervezetek és intézmények*, Budapest, 2005. ISBN 963-9478-56-4 p. 382.
17. BULOS, Nabih: *Russian firm signs 25-year energy deal with Syria*, Los Angeles Times, 2013.12.26., <http://articles.latimes.com/2013/dec/26/world/la-fg-wn-russia-energy-oil-gas-syria-20131226>, letöltés időpontja: 2018.01.11.
18. BUZAN, Barry – WÆVER, Ole: *Regions and Powers – The Structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003
19. *Бюджет страны все больше походит на предвоенный / Az ország költségvetése egyre inkább hasonlít egy háború előttiére*, http://www.ng.ru/economics/2017-11-15/1_7116_budget.html, letöltés időpontja: 2018.01.03.
20. *Что кроется за отставкой Сердюкова? / Mi rejtezik Szergyukov menesztésének hátterében?*, http://www.bbc.com/russian/russia/2012/11/121106_serdyukov_dismissal, 2012.11.06., letöltés időpontja 2012.11.06.
21. DANYILEVSZKIJ, Nyikolaj: *Oroszország és Európa*, In. GAZDAG Ferenc – SISELINA, Ljubov (szerk.): *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény* – Budapest, 2004. Zrínyi Kiadó
22. DEÁK Anita: *Regionális biztonsági komplexum – a Független Államok Közössége*, KNBSZ FELDERÍTŐ SZEMLE X. évfolyam 3-4. szám 2011.

szeptember-december, XI. évfolyam 1. szám 2012. március, KNBSZ, HU ISSN 1588-242X, pp. 254-263.

23. DEÁK Anita: *Változások az orosz katonai doktrínában: a veszélyek és a fenyegetések értékelése*, MK KFH FELDERÍTŐ SZEMLE IX. ÉVF. 1. szám – 2010. március, HU ISSN 1588-242X, pp. 14-23.
24. DEÁK János: *Az Oroszországi Föderáció katonai stratégiája* tanulmány, ZMNE, Budapest, 2006.
25. DEÁK János – SZTERNÁK György: *Az orosz geopolitikai gondolkodás megváltozásának tükröződése az új katonai doktrína tervezetében*, MK KFH Felderítő Szemle VI. évfolyam 2. szám 2007. június, ISSN 1588-242X
26. DEÁK János: *Oroszország katonai stratégiája a második világháború befejezésétől napjainkig*, Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 2010.
27. DEÁK János: *Az orosz birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje a 18. századtól napjainkig*, NKE, Budapest, 2015, ISBN 978-615-5527-51-7
28. DUGIN, Alekszandr: *A geopolitika alapjai*, In. GAZDAG Ferenc – SISELINA, Ljubov (szerk.): *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény* – Budapest, 2004. Zrínyi Kiadó, pp. 338-339., 341-342.
29. *Федеральный закон от 05.12.2017 г. № 362-ФЗ*, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/42574>, letöltés időpontja: 2018.01.03.
30. Fehér Könyv – *Актуальные задачи развития Вооруженных Сил Российской Федерации / Az Oroszországi Fegyveres Erők fejlesztésének aktuális feladatai, az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumának kiadványa, 2003.10.11., elektronikus formában a következő internet-linken volt elérhető:*
http://hghltd.yandex.net/yandbtm?fmode=inject&url=http%3A%2F%2Fold.redstar.ru%2F2003%2F10%2F11_10%2F3_01.html&tld=ru&la=&tm=1476254330&text=%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%A3%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%AB%D0%95%20%D0%97%D0%90%D0%94%D0%90%D0%A7%D0%98%20%D0%A0%D0%90%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2

[%D0%98%D0%AF&110n=ru&mime=html&sign=8b53a3b697d21bd903b774d802fe8558&keyno=0](https://shtab.su/konspekt/ogp/aktualnue_zadachi_razvitiya_vooruzhennuh_sil_rossiyskoy_federacii.html), letöltés időpontja: 2016.10.12.,

jelenleg pedig

https://shtab.su/konspekt/ogp/aktualnue_zadachi_razvitiya_vooruzhennuh_sil_rossiyskoy_federacii.html, letöltés időpontja: 2018.02.19.

31. *Finland's model for comprehensive security viewed effective against hybrid threats*, 2017.11.07., http://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/en/article/-/asset_publisher/finland-s-model-for-comprehensive-security-viewed-effective-against-hybrid-threats, letöltés időpontja: 2017.11.28.
32. FONT Márta, KRAUSZ Tamás, NIEDERHAUSER Emil, SZVÁK Gyula: *Oroszország története*, 2001., ELTE, Pannonica Kiadó
33. *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, 27 May, 1997*, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm, letöltés időpontja: 2015.07.14
34. GALEOTTI, Mark: *The 'Gerasimov Doctrine' and Russian Non-Linear War*, 2014.06.06., <https://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/>, letöltés időpontja: 2014.11.07.
35. GAZDAG Ferenc: *Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika (szerk.)*, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011, ISBN 978-615-5057-23-6, ISSN 2062-8765
36. GAZDAG Ferenc: *Biztonságpolitika (szerk.)*, SVKH, Budapest, 2001, ISBN 963 8117 77 X
37. GAZDAG Ferenc, SISELINA, Ljubov (szerk.): *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény – Budapest, 2004. Zrínyi Kiadó*
38. ГАВРИЛОВ, Юрий: *"Север" Арктики / Az Arktisz „Északja”*, 2014.12.01., <https://rg.ru/2014/12/01/komandovanie-site.html>, letöltés időpontja: 2018.02.10.

39. GERASZIMOV, Valerij: *Будущее закладывается сегодня* / A jövőt a jelen alapozza meg), *Vojennij Promislennij Kurjer* No.10. (478), 2013.03.13. <http://vpk-news.ru/articles/14865>, letöltés időpontja: 2014. 11. 07.
40. GERASZIMOV, Valerij: *Ценность науки в предвидении* / A tudomány értéke az előrelátásban van, *Vojennij Promislennij Kurjer* No.8. (476), 2013.02.27., <http://vpk-news.ru/articles/14632>, letöltés időpontja: 2014. 11. 07
41. GERASZIMOV, Valerij: *Основные тенденции развития форм и способов применения ВС, актуальные задачи военной науки по их совершенствованию* / Főbb tendenciák a fegyveres erők alkalmazási formáinak és módjainak fejlesztésében, a hadtudomány aktuális feladatai ezek tökéletesítésében, *Vesztnyik* (az orosz Hadtudományi Akadémia kiadványa) No.1. (42) 2013., <http://www.avnrf.ru/index.php/zhurnal-qvoennyj-vestnikq/arkhiv-nomerov/534-vestnik-avn-1-2013>, letöltés időpontja: 2015.12.10.
42. GOLTS, Alexander: *Protectors of Putin's vertical – Russian Power ministries before the 2011-2012 elections*, The Finnish Institute of International Affairs, FIIA Briefing Paper 86, Helsinki, September 2011, ISBN 978-951-769-314-1, ISSN 17958059, http://www.fia.fi/en/publication/207/protectors_of_putin_s_vertical/, letöltés időpontja: 2011.10.21.
43. *Государственная Дума Федерального Собрания Российской Федерации Комитет По Обороне Заключение по проекту федерального закона № 274618-7 "О федеральном бюджете на 2018 год и на плановый период 2019 и 2020 годов"*, 2017.10.10. / Az Állami Duma (alsóház) védelmi bizottsága záradéka a 2018, 2019-2020 tervezési időszakra szóló szövetségi költségvetési törvény tervezetéhez, <http://voensudmo.ru/doc/conclusion%20law/budget2018>, letöltés időpontja: 2017.12.03.
44. HOFFMAN, Frank G.: *Conflicts in the 21st century: the rise of the hybrid wars*, 2007. december, Potomac Institute for Policy Studies,

http://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf, letöltés időpontja: 2016.02.25.

45. HUNTINGTON, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása*, Budapest, 2001.
46. ILJIN, Ivan: *A háború szellemi értelme*, In. GAZDAG Ferenc – SISELINA, Ljubov (szerk.): *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény* – Budapest, 2004. Zrínyi Kiadó, pp. 229-230.
47. *Introducing the Eurasian Economic Union, Where three is a crowd*, The Economist, <https://www.economist.com/blogs/banyan/2014/05/introducing-eurasian-economic-union>, 2014.05.30., letöltés időpontja: 2017.12.18.
48. KACZMARSKI, Marcin: *Russia's revisionist policy towards the West*, OSW Studies, Warsaw, December 2009, ISBN 978-83-930151-2-2, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/PRACE_33.pdf, letöltés időpontja: 2011. május 17.
49. *Как менялась штатная численность Вооруженных сил РФ. Досье / Miként változott a haderő keretlétszáma. Dosszié*, 2017.11.17., <http://tass.ru/info/4135532>, letöltés időpontja: 2018.01.03.
50. *Как обновилась российская армия за пять лет / Hogyan újult meg az orosz haderő öt év alatt*, TASZSZ, 2017.12.11., <http://tass.ru/armiya-i-opk/4796815>, letöltés időpontja: 2017.12.19.
51. KÁLÓCZY Izabella – KÁLÓCZY Péter: *A NATO légi háborúja Jugoszlávia ellen – a beavatkozás előzményeinek, jogszerűségének és következményeinek vizsgálata*, http://www.grotius.hu/doc/pub/JIWKWH/2010_51_kaloczynato%20bevatakozasa.pdf, Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézete és Nemzetközi Doktori Iskolája, 2010., letöltés időpontja: 2015. 07.16.
52. KEMÉNY László: *A Szovjetunióból a 21. század Oroszországáig*, Russica Pannonicana, Budapest, 2017.

53. LITOVKIN, Dmitrij: „Ядерная перезагрузка” /Nukleáris újratöltés, 2010.02.08., <http://izvestia.ru/news/358184>, letöltés időpontja: 2010.02.08.
54. MARSH, Christopher: *Developments in Russian Special Operations: Russia's Spetsnaz, SOF and Special Operations Forces Command*, Canadian Forces Special Operations Forces (CANSOFCOM) Education and Research Centre, 2017, http://publications.gc.ca/collections/collection_2017/mdn-dnd/D4-10-21-2017-eng.pdf, ISBN 978-0-660-07353-8, letöltés időpontja: 2018.01.11.
55. MATVEJEVA, Polina, SZMIRNOV, Szergej, ZAGVIZGYINA, Darja: „Чрезвычайная ситуация в Минобороны” / Rendkívüli helyzet a védelmi minisztériumban, http://www.gazeta.ru/politics/2012/11/06_a_4841881.shtml, 2012.11.06., letöltés időpontja 2012.11.06.
56. McDERMOTT, Roger N.: *Does Russia Have a Gerasimov's Doctrine?* http://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/issues/Spring_2016/12_McDermott.pdf, In: U.S. Army War College: Parameters (Spring 2016), <https://www.hsdl.org/?abstract&did=793184>, pp. 97-105. letöltés időpontja: 2017.12.19.
57. *Министр обороны России генерал армии Сергей Шойгу провел очередное селекторное совещание* / Szergej Sojgu hadseregtábornok, Oroszország védelmi minisztere megtartotta a soron következő vezetői értekezletet
58. *Moszkva: A fő feladat az an-Nuszra szétverése*, 2017.12.27., <https://mno.hu/kulfold/moszkva-a-fo-feladat-az-an-nuszra-szetverese-2436291>, letöltés időpontja: 2018.01.03
59. Múlt-kor történelmi magazin (szerkesztőségi cikk): *A NATO kijátszotta Moszkvát a hidegháború végén*, 2014.08.28., http://mult-kor.hu/20140828_a_nato_kijatszotta_moszkvat_a_hideghaboru_vegen, letöltés időpontja: 2016.02.05.
60. NAGY László: *Oroszország biztonságpolitikájáról*, a Nemzeti Biztonsági Konceptió magyar fordítása, In. TÖMÖSVÁRY Zsigmond – NAGY László: *Oroszország a harmadik évezred küszöbén*, Honvéd Kiadó, Budapest, 1999, ISBN 963 9065 57 9

61. *На строительство инфраструктуры для новой техники до 2027 г. предусмотрен 1 трлн рублей / Az új haditechnika számára szükséges infrastruktúra megépítésére 2027-ig ezermilliárd rubelt terveznek*, 2018.01.28., https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12159878@egNews, letöltés időpontja: 2018.02.03.
62. National Security Archive: *NATO Expansion: What Gorbachev Heard*, 2017.12.12., <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2017-12-12/nato-expansion-what-gorbachev-heard-western-leaders-early>, letöltés időpontja: 2017.12.13.
63. *NATO Foreign Ministers address challenges to the south, agree new hybrid strategy and assurance measures for Turkey*, 2015.12.01., https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_125368.htm, letöltés időpontja: 2016.02.23.
64. New START Treaty, Új START szerződés, szövege és rövid ismertetője elérhető az amerikai külügyi honlapon: <https://www.state.gov/t/avc/newstart/index.htm>, <https://www.state.gov/documents/organization/140035.pdf>, letöltés időpontja: 2017.12.18.
65. *Новая Военная доктрина РФ не отражает реальности - генсек НАТО / Az új katonai doktrína nem a realitást tükrözi*, http://ria.ru/defense_safety/20100206/207964865.html, 2010.02.06., letöltés időpontja: 2010.02.19.
66. *Новый МиГ-35 сможет использовать лазерное оружие / Az új MiG-35 képes lesz lézerfegyvert alkalmazni*, 2017.03.06., <http://tass.ru/armiya-i-opk/4075189>, letöltés időpontja: 2018.03.02.
67. *Новый вид Вооруженных Сил РФ – Воздушно-космические силы – приступил к несению боевого дежурства по воздушно-космической обороне / Új haderőnem – a légi-koszmikus erők megkezdték a légi-koszmikus védelem biztosítása érdekében a harci ügyeleti szolgálatot* 2015.08.03.,

- https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12047184@egNews,
letöltés időpontja: 2017.12.02
68. NYIKANOROV, Szergej: „Реформа армии, которая не останавливается” / A haderő reformja, amely nem áll meg, Nyezaviszimaja Gazeta, 2012.12.16.,
http://www.ng.ru/economics/2012-12-26/4_reform.html, letöltés időpontja:
2014.11.07
69. *Объединенное стратегическое командование Северного флота отмечает третью годовщину со дня образования* / Az Északi Flotta egyesített hadászati parancsnoksága a megalakulás harmadik évfordulóját ünnepli, 2017.12.15.
https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12155012@egNews,
letöltés időpontja: 2018.02.10.
70. *Oroszország nemzeti biztonsági koncepciója és katonai doktrínája*, Új Honvédségi Szemle 2000/5. füzet, eredeti nyelven elérhető az orosz elnöki honlapon: <http://kremlin.ru/acts/bank/14927>, letöltés időpontja: 2016.02.09.
71. *Основной военной угрозой для России признано соседство с НАТО* / Oroszország számára alapvető katonai fenyegetésként lett elismerve a NATO-val való szomszédság), Lenta hírügynökség, 2010.02.05.,
<http://lenta.ru/news/2010/02/05/threat/>, letöltés időpontja 2010.02.20.
72. *Основные положения военной доктрины Российской Федерации* (Красная звезда, 19 ноября 1993 г.) / Az Oroszországi Föderáció katonai doktrínájának főbb tézisei, Krasznojaja Zvezda, 1993. november 19.,
http://vk.com/doc11091530_134549049?hash=dbd9b6e095782896aa&dl=28aabb49a7217e1962, letöltés időpontja: 2015.06.24.
73. *Подписан закон о федеральном бюджете на 2018 год и на плановый период 2019 и 2020 годов* / Aláírásra került a 2018-ra és 2019-2020 tervezési időszakra szóló szövetségi költségvetési törvény, 2017.12.06.,
<http://www.kremlin.ru/acts/news/56320>, letöltés időpontja: 2018.01.03.
74. *Подписан закон о ратификации Соглашения между Россией и Сирией о размещении авиационной группы ВС России* / Aláírták az Oroszország és

- Szíria között az orosz repülőcsoport állomásoztatásáról kötött megállapodás ratifikálásáról, 2016.10.14.
<http://www.kremlin.ru/events/president/news/53089>, letöltés időpontja: 2018.01.10
75. *Посещение Уфимского моторостроительного производственного объединения* / Látogatás az ufai motorgyártó vállalatnál, 2018.01.24.,
<http://www.kremlin.ru/events/president/news/56697>, letöltés időpontja 2018.02.02.
76. *Послание Президента Федеральному Собранию* / Az elnök üzenete a Szövetségi Gyűlésnek, 2018.03.01.,
<http://kremlin.ru/events/president/news/56957>, letöltés időpontja: 2018.03.01.
77. PÓTI László, N. RÓZSA Erzsébet: *Oroszország Szíriában: nem második ukrán front*, Külügyi és Külgazdasági Intézet E-2015/38., ISSN 2416-0148
78. PUHOV, Ruszlan – MAKIJENKO, Konsztantyin – BARABANOV, Mihail: *Реформа Сердюкова – Макарова: главные задачи — часть III* / Szergyukov–Makarov reformja: a fő feladatok – III. rész, 2012.08.29.,
<http://vpk-news.ru/articles/9209>, letöltés időpontja: 2012.09.05.
79. *Putyin elismerte: a krími önkéntesek mögött orosz katonák álltak*, 2014.04.17.,
https://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/putyin_elismerte_a_krimi_onkentes_ek_mogott_orsz_katonak_alltak.580194.html, letöltés időpontja: 2018.01.20.
80. *Путин подписал договор о вхождении Крыма и Севастополя в состав России* / Putyin aláírta a megállapodást a Krím és Szevasztopol csatlakozásáról Oroszországhoz, RBK, 2014.03.18.,
https://www.rbc.ru/politics/18/03/2014/570419969a794761c0ce8098?from=materials_on_subject, letöltés időpontja: 2018.01.20.
81. *Путин рассказал о расходах России на оборону* / Putyin beszámolt Oroszország védelmi kiadásairól, 2016.12.23., <https://rg.ru/2016/12/23/putin-rasskazal-o-rashodah-rossii-na-oboronu.html>, letöltés időpontja: 2017.01.09.

82. Путин утвердил ратификацию соглашения по базе ВМФ РФ в Тартусе / Putyin jóváhagyta a tartúsi haditengerészeti bázisról szóló megállapodás ratifikálását, 2017.12.29., <http://tass.ru/armiya-i-opk/4852154>, letöltés időpontja: 2018.01.10.
83. PUTYIN, Vlagyimir: „Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня” / Új integrációs projekt Eurázsia számára – a jövő, amely ma születik, Izvesztyija 2011.10.03., <https://iz.ru/news/502761>, letöltés időpontja: 2017.12.18
84. PUTYIN, Vlagyimir: Россия на рубеже тысячелетий / Oroszország az évezredek határán, Nyezaviszimaja Gazeta, 1999. 12.30., http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millenium.html?print=Y, letöltés időpontja: 2016.02.05.
85. PUYVELDE, Van Damien: Hybrid war – does it even exist?, 2015., NATO Review magazin, <https://www.nato.int/docu/review/2015/also-in-2015/hybrid-modern-future-warfare-russia-ukraine/EN/index.htm>, letöltés időpontja: 2016.02.25.
86. RÁCZ András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában, Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2014/1, letöltés időpontja: 2014.10.15
87. Расширенное заседание коллегии Министерства обороны России / Oroszország Védelmi Minisztériuma kibővített kollégiumi ülése (2010. évről), 2011.03.18., <http://kremlin.ru/events/president/news/10677>, letöltés időpontja: 2011.10.21.
88. Расширенное заседание коллегии Министерства обороны России / Oroszország Védelmi Minisztériuma kibővített kollégiumi ülése (2012. évről), 2013.02.27., <http://www.kremlin.ru/catalog/keywords/91/events/17588>, letöltés időpontja: 2013.02.27
89. Расширенное заседание коллегии Министерства обороны / A Védelmi Minisztérium kibővített kollégiumi ülése (2017. évről), 2017.12.22., <http://www.kremlin.ru/events/president/news/56472>, letöltés időpontja: 2018.01.02.

90. *Рогозин прокомментировал заявление Обамы о российской армии / Rogozin kommentálta Obama bejelentését az orosz haderőről, Rossijszkaja Gazeta, 2016.02.19., <https://rg.ru/2016/02/19/rogozin-prokommentiroval-zaiavlenie-obamy-o-rossijskoj-armii.html>, letöltés időpontja: 2016.03.21.*
91. ROMANOVA, Aszja: *Военная реформа 2008-2020: промежуточные итоги / 2008–2020 katonai reform: részeredmények, 2015.11.25., http://saint-petersburg.ru/m/kak_eto_sdelano/romanova/343254/, letöltés időpontja: 2017.09.16.*
92. *Российская армия получила лазерное оружие – Борисов / Az orosz haderő lézerfegyvert kapott – Boriszov, 2016.08.02., <https://tvzvezda.ru/news/opk/content/201608021857-bm7p.htm>, letöltés időpontja: 2018.03.02.*
93. *Российский Генеральный штаб заявил о полном освобождении Сирии от террористов ИГИЛ / Az orosz vezérkar bejelentette Szíria teljes felszabadítását az ISIL-terroristáktól, 2017.12.06., https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12153928@egNews, letöltés időpontja: 2018.01.11.*
94. *Россия готова продолжать диалог с НАТО по своей военной доктрине / Oroszország kész folytatni a NATO-val a katonai doktrínájára vonatkozó párbeszédet, http://ria.ru/defense_safety/20100209/208353280.html, 2010.02.09., letöltés időpontja: 2010.02.19.*
95. *Russian parliament unanimously approves use of military in Syria to fight ISIS, 2015.09.30., <https://www.rt.com/news/317013-parliament-authorization-troops-abroad/>, letöltés időpontja: 2018.01.11.*
96. *Русская стратегия в Арктике: ставки сделаны / Az orosz arktiszi stratégia: a tétet megtették, 2015.01.09., https://vpk.name/news/124412_russkaya_strategiya_v_aktike_stavki_sdelanyi.html, 2018.01.02.*
97. SCHMEMANN, Serge: *Russia Drops Pledge of No First Use of Atom Arms, The New York Times, 1993.11.04.,*

<http://www.nytimes.com/1993/11/04/world/russia-drops-pledge-of-no-first-use-of-atom-arms.html>, letöltés időpontja: 2016.02.04.

98. SIMAI Mihály: *Az Orosz Föderáció a XXI. században, az átalakulás és a világgazdasági integrálódás útjain* – In. SIMAI Mihály (szerk.) Oroszország két világ között – Budapest, 2011, Akadémiai Kiadó, ISBN 9789630590457, HU ISSN 2061-1080
99. *Шойгу доложил Путину о выводе российских войск из Сирии* / Sojgu jelentett Putyinnak az orosz csapatok szíriai kivonásáról, 2017.12.22., <http://tass.ru/armiya-i-opk/4836111>, letöltés időpontja: 2018.01.03.
100. *Шойгу назначен министром обороны вместо Сердюкова* / Sojgut kinevezték védelmi miniszterré Szergyukov helyett, 2012.11.06., http://www.bbc.com/russian/russia/2012/11/121106_shiogu_minister_defence, letöltés időpontja: 2017.08.25.
101. *Шойгу: в России создан новый вид вооруженных сил - Воздушно-космические силы* / Sojgu: Oroszországban új haderőnem került létrehozásra – a Légi-kozmosz Erők, 2015.08.03., <http://tass.ru/armiya-i-opk/2160599>, letöltés időpontja: 2017.12.02.
102. SZALONTAI Gábor, KOZÁR Tibor: *A szíriai orosz katonai beavatkozás két éve*, KNBSZ FELDERÍTŐ SZEMLE XVI. évfolyam 2. szám 2017, KNBSZ, HU ISSN 1588-242X
103. SZATMÁRI László: *A CFE-szerződés (az európai hagyományos erőkről szóló szerződés) helyzetének értékelése*. Új Honvédségi Szemle, LXI. évfolyam 11. szám 2007. november, ISSN 1216-7436, p. 45.
104. SZENES Zoltán, TÁLAS Péter (szerk.): *Tíz éve a NATO-ban*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009, ISBN 978-963-327-427-9
105. *Сергей Шойгу назначен Министром обороны Российской Федерации* / Szergej Sojgut kinevezték az Oroszországi Föderáció védelmi miniszterévé, 2012.11.06., <http://en.kremlin.ru/events/president/news/16755>, <http://kremlin.ru/events/president/news/16755>, letöltés időpontja: 2012.11.06.

106. *Смена караула: после ухода Сердюкова ждут нового главу Генштаба /* Őrségváltás: Szergyukov távozása után várják a vezérkar új főnökét, 2012.11.06., <https://ria.ru/politics/20121106/909791335.html>, letöltés időpontja: 2012.11.07
107. SZTERNÁK György: *A fegyveres küzdelem megvívása, (Az új módszerek, formák háttere; a jellemzők vizsgálata)*, HADTUDOMÁNYI SZEMLE 2017. X. évfolyam 1. szám, pp. 113-125., http://archiv.uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2017/2017_1/17_1_hm_szternak.pdf, letöltés időpontja: 2018.02.03.
108. TÁLAS Péter: *A varsói NATO-csúcs legfontosabb döntéseiről, Nemzet és Biztonság* 2016/2. szám, http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_2_09_talas_peter_-_a_varsoi_nato-csucs_legfontosabb_donteseirol.pdf, letöltés időpontja: 2017.12.02.
109. TÓTH ISTVÁN mk. ezredes: *Az orosz hadiipar átalakulása 1992-től napjainkig, fejlődésének várható tendenciái 2020-ig, és ezek eredményeinek lehetséges hasznosítása a Magyar Honvédség haditechnikai fejlesztésében*, Doktori (PhD) értekezés 2011.
110. TRAYNOR, Ian – GRYTSENKO, Oksana: *Ukraine suspends talks on EU trade pact as Putin wins tug of war*, 2013.11.21., <https://www.theguardian.com/world/2013/nov/21/ukraine-suspends-preparations-eu-trade-pact>, letöltés időpontja: 2017.12.18.
111. TÖMÖSVÁRY Zsigmond: *A NATO és Oroszország kapcsolati, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára*, Doktori (PhD) értekezés, Budapest, 2003.
112. TÖMÖSVÁRY Zsigmond – NAGY László: *Oroszország a harmadik évezred küszöbén*, Honvéd Kiadó, Budapest, 1999, ISBN 963 9065 57 9
113. *Указ Президента Российской Федерации от 17.11.2017 г. № 555 Об установлении штатной численности Вооруженных Сил Российской Федерации / 555. sz. Elnöki rendelet (2017.11.17.) az orosz haderő hivatalos*

- létszámáról, 2017.11.17., <http://www.kremlin.ru/acts/bank/42477>, letöltés időpontja: 2018.01.04.
114. *Ukraine seeking observer status in Eurasian Economic Union – Yanukovych*, <http://en.interfax.com.ua/news/general/182869.html>, 2013.12.19., letöltés időpontja: 2017.12.18.
115. *US and Russian leaders hail nuclear treaty*, BBC NEWS 2010.04.08., <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8607985.stm>, letöltés időpontja: 2017.12.18.
116. VALKI László (szerk.): *A NATO*, Corvina, 1999, ISBN 63 13 4855 5, ISSN 1219-6177
117. VIDA Csaba: *A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára*, Hadtudomány, XVII. évfolyam, 2007. március, 1. szám., http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2007/1/2007_1_5.html, letöltés időpontja: 2011.05.17.
118. WATSON, Ivan – TKACHENKO, Maxim: *Russia, Ukraine agree on naval-base-for-gas deal*, CNN, 2010.04.21., <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/europe/04/21/russia.ukraine/index.html?hpt=T2>, letöltés időpontja: 2018.01.14.
119. WILLIAMS, Ian: *The Russia – NATO A2AD Environment*, 2017.01.03., <https://missilethreat.csis.org/russia-nato-a2ad-environment/>, letöltés időpontja: 2018.01.26
120. ZOLOTARJOV, V. A. (szerk.): *Fejezetek Oroszország katonai stratégiájának történetéből* (a mű eredeti címe: *История военной стратегии России*, 2000, ISBN 5-86090-064-2, fordította: Deák János és Nagy László), Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2004.
121. *В 2018 - 2020 годах денежное довольствие военнослужащих и пенсии военным пенсионерам будут индексироваться на 4% каждый год / 2018–2020 közötti években a katonák illetményét és a nyugállományú katonák ellátását évente 4%-kal indexálják*, 2017.12.29.,

https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12156812@egNews,

letöltés időpontja: 2018.01.05.

122. *Верховный Главнокомандующий Вооруженными Силами России Владимир Путин высоко оценил эффективность российского оружия в ходе военной операции в Сирии / Az orosz haderő legfelsőbb főparancsnoka, Vlagyimir Putyin értékelte az orosz fegyverek hatékonyságát a szíriai különleges művelet során,* 2018.01.30., https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12160134@egNews, letöltés időpontja: 2018.02.05.
123. *Владимир Путин утвердил обновленную Стратегию национальной безопасности РФ / Vlagyimir Putyin jóváhagyta az OF megújított Nemzeti Biztonsági Stratégiáját,* 2015.12.31., TASS, <http://tass.ru/politika/2568006>, letöltés időpontja: 2016.01.05.
124. *В Минобороны рассказали об увеличении зарплат военных / A védelmi minisztériumban a katonák illetményének emeléséről számoltak be,* 2017.12.29., RIA, https://ria.ru/defense_safety/20171229/1511967273.html, letöltés időpontja: 2018.01.05.
125. *В России успешно прошло первое бросковое испытание прототипа ракеты «Сармат» / Oroszországban sikeresen végrehajtották a Szarmat rakéta első próbaindítását,* 2017.12.22., <http://www.mk.ru/politics/2017/12/27/v-rossii-uspeshno-proshlo-pervoe-broskovoe-ispytanie-prototipa-rakety-sarmat.html>, letöltés időpontja: 2018.03.02
126. *Военно-практическая конференция по итогам спецоперации в Сирии / Katonai gyakorlati konferencia a szíriai különleges művelet eredményeiről,* 2018.01.30., www.kremlin.ru/events/president/news/56750, letöltés időpontja: 2018.02.05.
127. *Военные расходы России в 2018 году составят 2,8 трлн рублей / Oroszország katonai kiadásai 2018-ban 2,8 ezer milliárd rubelt tesznek ki,*

TASZSZ, 2017.12.14., <http://tass.ru/armiya-i-opk/4811933>, letöltés időpontja: 2017.12.19.

128. *Военный городок "Нагурское" на Земле Франца-Иосифа* / Nagurszkoje katonaváros a Ferenc József-földön, 2015.10.20., <https://twower.livejournal.com/1814653.html>, letöltés időpontja: 2018.01.02.
129. *Войска Воздушно-космической обороны заступают на боевое дежурство в РФ* / A lég- és űrvédelmi csapatok harci ügyeletbe állnak, 2011.12.01., https://ria.ru/defense_safety/20111201/503030677.html, letöltés időpontja: 2017.12.02.
130. *В военной операции России в Сирии поставлена точка* / Oroszország szíriai katonai műveletére pontot tettek, 2017.12.11., <https://ria.ru/syria/20171211/1510673906.html>, letöltés időpontja: 2018.02.03.

Internetforrások:

<http://www.kremlin.ru/>

<http://pravo.gov.ru/>

<http://www.scrf.gov.ru/>

<https://yunarmy.ru/>

<http://government.ru/>

<http://gov.ru/>

<http://www.council.gov.ru/>

<http://www.duma.gov.ru/>

<https://ria.ru>

<http://tass.ru/>

http://www.cbr.ru/eng/hd_base/mrrf/mrrf_m/

<https://foreignpolicyblogs.com/2016/10/25/bubble-trouble-russia-a2-ad/>

<https://ru.wikipedia.org/>

www.mil.ru/

<http://encyclopedia.mil.ru/>

<http://mil.ru/files/files/arctic/Arctic.html>

<https://structure.mil.ru/structure/okruga/west/structure.htm>

<https://structure.mil.ru/structure/okruga/east/structure.htm>,
<https://structure.mil.ru/structure/okruga/centre/structure.htm>
<https://structure.mil.ru/structure/okruga/north/structure.htm>
<http://redstar.ru/>
<https://vpk-news.ru/>
<http://www.nemzetesbiztonsag.hu>
<https://www.globalsecurity.org>
<https://wikivisually.com>
<http://fb.ru/>
<https://www.state.gov/>
<http://www.osce.org/>

PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

Magyar nyelvű publikációk:

1. *Változások az orosz katonai doktrínában: a veszélyek és a fenyegetések értékelése*
MK KFH FELDERÍTŐ SZEMLE IX. ÉVF. 1. szám – 2010. március, HU
ISSN 1588-242X, pp. 14-23.
2. *Az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonsági kihívásai: az észak-kaukázusi térség biztonsági helyzete*
Honvédségi Szemle online 2010/1.
https://www.parbeszed.hm.gov.hu/portal/server.pt/gateway/PTARGS_0_244_1_5270_0_0_18/deak_anita.pdf
3. *Az észak-kaukázusi térség biztonsági helyzete*
SZAKMAI SZEMLE 2010. 1. szám, KBH, ISSN 1785-1181, pp. 195-202.
4. *Az Oroszországi Föderáció haderőreformja – az átfegyverzés: célok, tervek, eredmények*
KNBSZ FELDERÍTŐ SZEMLE XII. évfolyam 1. szám 2013. szeptember-október, KNBSZ, HU ISSN 1588-242X, pp. 152-173.
5. *Az Oroszországi Föderáció és az európai térség biztonsági viszonyrendszere*
KNBSZ FELDERÍTŐ SZEMLE X. évfolyam 3-4. szám 2011. szeptember-december, XI. évfolyam 1. szám 2012. március, KNBSZ, HU ISSN 1588-242X, pp. 23-32.
6. *Regionális biztonsági komplexum – a Független Államok Közössége*
KNBSZ FELDERÍTŐ SZEMLE X. évfolyam 3-4. szám 2011. szeptember-december, XI. évfolyam 1. szám 2012. március, KNBSZ, HU ISSN 1588-242X, pp. 254-263.
7. *Az Oroszországi Föderáció és a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete*
KNBSZ FELDERÍTŐ SZEMLE XII. évfolyam 3. szám 2013. december, KNBSZ, HU ISSN 1588-242X, pp. 51-59.

Magyar nyelvű publikációk, amelyek 50%-ban a jelen értekezés szerzőjének munkája:

8. Deák Anita – Deák János: *Az Oroszországi Föderáció fegyveres erői átalakításának helyzete, az abból levonható következtetések*
Hadtudomány XXII. évfolyam 1-2. szám, 2012. május, ISSN 1215-4121, pp. 35-46.
9. Kálló László – Deák Anita: *Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete*
FELDERÍTŐ SZEMLE X. ÉVF. 1-2.szám - 2011. március-június, MK KFH, HU ISSN 1588-242X, pp. 43-64.

Idegen (angol) nyelvű publikációk:

10. *Line change: replacement of the Russian military leadership*
TRADECRAFT REVIEW 2013/1. special issue, MNSS, ISSN 2063-2908, pp. 119-130.
11. *Great Power Ambitions of the Russian Federation: Military Presence in the Near Abroad*
TRADECRAFT REVIEW 2013/2. special issue, MNSS, HU ISSN 2063-2908, pp. 112-122. <http://www.kfh.hu/hu/publikaciok.html#szsz2013-2-spec>

Tudományos tevékenység, előadások:

KNBSZ Felderítő Szemle tudományos-szakmai folyóiratának felelős szerkesztője, a szerkesztőbizottság tagja

Előadás a NKE Nemzetbiztonsági szakirány MsC. hallgatói számára: „*Regionális Biztonsági Komplexumok – Az Oroszországi Föderáció és a Független Államok Közössége*” címmel, 2012.12.12.

Előadás a NKE Nemzetbiztonsági szakirány hallgatói számára: „*Az Oroszországi Föderáció nemzetbiztonsági szolgálatai*” címmel, 2014.05.09.

Előadás a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat kijelölt állománya részére: „*A FÁK országok biztonságpolitikai szempontból*” címmel, 2014.10.13.

Előadás a KNBSZ kijelölt állománya részére: „*Az Oroszországi Föderáció nemzetbiztonsági szolgálatai*” címmel, 2015–2018.

Előadás a katonadiplomáciai felkészítés keretében: „*A FÁK-térség helyzete*” címmel 2016–2018.

Előadás a Honvédelmi Minisztérium kijelölt állománya részére: „*Az orosz–ukrán konfliktus és Moldova helyzete*” címmel, 2015.04.16.

Előadás a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat kijelölt állománya részére: „*Az orosz biztonságpolitika új irányai, különös tekintettel az ukrán válságra*” és „*Az orosz indirekt hadviselés*” címmel, 2015.06.10.

Előadás a MH Altiszti Akadémia kijelölt állománya részére: „*Az orosz–ukrán helyzet aktuális kérdései, Oroszország biztonságpolitikai törekvései*” címmel, 2016.10.18.

Előadás a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat kijelölt állománya részére: „*Magyarország geopolitikai helyzete*” címmel, 2017.10.20.

Részvétel a Magyar Külügyi Intézet és az Orosz Nemzetközi Kapcsolatok Tanácsa „*Oroszország és Közép-Európa kapcsolatainak jövője*” című konferenciáján, 2012.06.08.

Részvétel a NKE Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar „*Fenyegeti-e a NATO Oroszországot*” című konferencián, 2015.02.17.

Részvétel az Amerikai Egyesült Államok Tengerészgyalogos Erőinek Európai/Afrikai Parancsnoksága és a litván védelmi minisztérium által szervezett „*Hibrid hadviselés*” szemináriumon, 2016.11.08–10.

Részvétel a Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhelye által „*Conflicts in the Grey Zone: A Challenge to Adapt / Konfliktus a szürke zónában: az alkalmazkodás kihívása*” címmel rendezett nemzetközi konferencián, 2017.05.09.

Részvétel a Finn Haderő és a Hibrid Fenyegetések Elleni Európai Kiválósági Központ (Helsinki) „*Comprehensive Security / Átfogó Biztonság*” címmel rendezett nemzetközi képzési programon, 2017.10.23–27.

Részvétel a XXI. Nemzetközi parlamenti NATO-konferencia „*Az euroatlanti térség jelenlegi kihívásai a hibrid fenyegetésekkel a középpontban*” címmel megrendezett programján, 2017.11.23.